

Veileder til bruk ved økonomisk rådgivning

Forfattere: Egil Rokhaug og Hanne Riksheim i samarbeid med Ivar Flø og Tommy Grav.
Sist endret april 2016

INNHOLDSOVERSIKT

1. Om veilederen	9
2. Økonomisk rådgivning	9
2.1. Hva menes med økonomisk rådgivning?	9
2.2. Det juridiske grunnlag	9
2.3. Innholdet i tjenesten	10
2.4. Rollen som økonomisk rådgiver	10
2.5. Metode	12
2.6. Effekten av økonomisk rådgivning	12
3. Behandling av førstegangshenvendelser fra bruker	14
3.1. Saksavklaring/avgrensning	14
3.2. Saken avvises	15
3.3. Saken henvises direkte til namsmann	15
3.4. Saken avsluttes med informasjonsgivning	15
3.5. Saken besluttet behandlet av økonomisk rådgiver	15
4. Skaffe oversikt over brukers situasjon	15
4.1. Forberedelse til møte	15
4.2. Møte med bruker	16
4.3. Innhenting av opplysninger/dokumentasjon	16
4.3.1. Inntekter	16
4.3.2. Utgifter	17
4.3.3. Formue/eiendeler	18
4.3.4. Gjeld	18
4.3.5. Ektefelle/samboers økonomi	18
4.4. Næringsdrivende	19
4.5. Saken klassifiseres	19
4.5.1. Klassifiseringskriterier	19
4.5.2. Forebygging/Betalingsvansker	19
4.5.3. Midlertidig betalingsudyktighet	19
4.5.4. Varig betalingsudyktighet	20
5. Tiltak	20
5.1. Tiltak rådgivningsnivå I (forebygging/betalingsvansker)	20
5.1.1. Generelle råd om forbruksmønster, adferd og økonomisk kontroll	20
5.1.1.1. Privatøkonomisk budsjett	20
5.1.1.2. Råd om mulig inntektsøkning	21
5.1.1.3. Råd om utgiftsreduksjon	21
5.1.1.4. Kontroll av forskuddstrekk, skatteberegning	22
5.1.1.5. Frivillig lånesperre	22
5.1.1.6. Regningskonto, autogiro	22
5.1.1.7. Avhending av unødvendige eiendeler	22
5.1.2. Orientering om sosiale og økonomiske rettigheter	23

5.1.2.1. Bostøtte	23
5.1.2.2. Underholdsbidrag	23
5.1.2.3. Arbeidsledighet, attføring og rehabilitering	24
5.1.2.4. Enslig forsørger	24
5.2. Tiltak rådgivningsnivå II (midlertidig betalingsudyktighet)	25
5.2.1. Refinansiering	25
5.2.1.1. Refinansiering generelt	25
5.2.1.2. Refinansiering ved bruk av kausjonist	25
5.2.1.3. Refinansiering ved offentlig garanti	25
5.2.1.4. Refinansiering med sikkerhet i bolig	26
5.2.1.5. Refinansiering uten sikkerhet	26
5.2.1.6. Refinansiering ved Startlån	26
5.2.2. Betalingsutsettelse	26
5.2.2.1. Betalingsutsettelse generelt	26
5.2.2.2. Avdragsfrihet	26
5.2.2.3. Terminutsettelse	27
5.2.2.4. Forlengelse av løpetid	27
5.3. Tiltak rådgivningsnivå III (varig betalingsudyktighet)	27
5.3.1. Vurdere om vilkårene etter gjeldsordningsloven er oppfylt	27
5.3.1.1. Egenforsøket	27
5.3.1.2. Søkeren må som hovedregel ikke ha gjeld knyttet til egen næring	28
5.3.1.3. Søkeren må ikke være under konkursbehandling	28
5.3.1.4. Søkeren må være varig ute av stand til å oppfylle sine forpliktelser	28
5.3.1.5. Illojal tilpasning, uriktig forklaring og uavklart økonomi	29
5.3.1.6. Søkeren må være bosatt i Norge på søknadstidspunktet	29
5.3.1.7. Søkeren må som hovedregel ikke ha oppnådd gjeldsordning tidligere	29
5.3.1.8. Åpning må ikke åpenbart vil virke støtende	30
5.3.2. Vurdere rettslig eller utenrettslig gjeldsordning, vurderingsmomenter	30
5.3.2.1. Saker med omtvistet gjeld	30
5.3.2.2. Saker med passive, avvisende eller mange kreditorer	30
5.3.2.3. Saker med offentlige kreditorer	30
5.3.2.4. Saker med lav eller ingen dividende	30
5.3.2.5. Dersom tvangssalg truer skyldnerens bolig	31
5.3.2.6. Skyldneren har en uoversiktlig gjeldsmasse	31
5.3.3. Henvisning til namsmannen	31
5.3.4. Etablering av utenrettslig gjeldsordning	31
5.3.4.1. Forberedelse til utenrettslige gjeldsforhandlinger	31
5.3.4.2. Disponering av skyldnerens midler under forhandlingene	32
5.3.4.3. Prøving og sortering av innmeldte krav, kreditorliste	33
5.3.4.4. Utarbeidelse av budsjett, bruk av livsoppholdssatser	34
5.3.4.5. Forhandling i kausjonssaker	35

5.3.4.6. Forhandling om boligen	35
5.3.4.7. Manglende tilslutning fra én, eller noen få, kreditorer	36
5.3.4.8. Krav som er prioritert ved utleggstrekk	38
5.3.4.9. Forhandlinger om ubetalt TV-lisens.....	38
5.3.4.10. Forhandlinger med skattemyndighetene	39
5.3.4.11. Forskjellige oppgjørsformer	39
5.3.4.12. Utforming av avtaletekst om utenrettslig gjeldsordning	40
6. Oppfølging	41
6.1. Frivillig og tvungen forvaltning	41
6.2. Reforhandling av utenrettslig gjeldsordning	43
6.2.1. Innledning, problemstilling	43
6.2.2. En utenrettslig gjeldsordning er en rettslig bindende avtale	44
6.2.3. Reforhandling pga. forverret økonomisk stilling	44
6.2.4. Reforhandling pga. bedret økonomisk stilling	44
6.3. Rådgivning overfor gjeldsordningsskyldnere.....	45
6.3.1. Innledende bemerkninger	45
6.3.2. Oversikt over plikter og rettigheter under gjeldsordningen	45
6.3.3. Statisk og dynamisk gjeldsordning	46
6.3.4. Skyldnerinitierte endringer av gjeldsordningen	46
6.3.5. Kreditorinitierte endringer av gjeldsordningen	47
6.3.5.1. Når kan kreditorene begjære endring?	47
6.3.5.2. Hva er ”vesentlig forbedring”?.....	47
6.3.5.3. Opphevelse av gjeldsordning	47
6.3.6. Rådgivning omkring ulike begivenheter oppstått under gjeldsordningen.....	48
6.3.6.1. Innledning	48
6.3.6.2. Inntektsbortfall	48
6.3.6.3. Utgiftsøkning.....	48
6.3.6.4. Mislighold av ikke-økonomiske forpliktelser	49
6.3.6.5. Inntektsøkninger og/eller formuesøkninger	49
6.3.6.6. Restskatt og tilgodebeløp	50
6.3.6.7. Endrede boligbehov	50
6.3.6.8. Endringer i sivilstand	51
6.3.6.9. Mislighold av annen gjeld - utleggstrekk mv.....	51
6.3.6.10. Uteglemte krav som meldes under gjeldsordningen	51
6.3.7. Varslingsplikt under og etter gjeldsordningen	52
6.3.8. Hendelser i etterperioden	52
6.3.9. Ny gjeldsordning etter gjennomført/opphevet gjeldsordning	52
6.3.10. Gode råd på veien.....	52
7. Fagstoff	53
7.1. Kredittavtaler	53
7.1.1. Innledning	53

7.1.2. Kredittavtaler.....	53
7.1.3. Informasjonsplikt	53
7.1.4. Kredittvurderingsplikt	54
7.1.5. Frarådingsplikt	54
7.1.6. Forklaringsplikt	54
7.1.7. Angrerett	54
7.1.8. Kundens rett til å bestemme hvilke poster en innbetaling skal avregnes på	54
7.1.9. Finansklagenemnda Bank.....	54
7.2. Frarådingsplikt.....	55
7.2.1. Innledning	55
7.2.2. Den nye bestemmelsen om fraråding av lån og kreditt.....	55
7.2.3. Krav om muntlig fraråding.....	56
7.2.4. Bekreftelse av frarådingen	56
7.2.5. Generelt om frarådingsplikten.....	56
7.2.6. Frarådingens innhold.....	56
7.2.7. Frarådingsplikten ved kausjon.....	57
7.3. Inkasso	58
7.3.1. Innledning.....	58
7.3.2. Inkassoprosessen	58
7.3.3. Skyldnerens plikt til å betale kreditors kostnader ved inndrivelsen	59
7.3.4. God inkassoskikk	60
7.3.5. Inkasso rettet mot barn	60
7.3.6. Inkassoklagenemnda	61
7.4. Tvangsfullbyrdelse generelt	61
7.4.1. Innledning	62
7.4.2. Tvangsgrunnlag.....	62
7.4.3. Behandlingen i forlikrådet	63
7.4.4. Skyldnerens kostnadsansvar ved tvangsfullbyrdelse	63
7.4.5. Utlegg	63
7.4.5.1. Innledning	63
7.4.5.2. Stiftelse av utleggspant, tvangsgrunnlag mv.....	63
7.4.5.3. Skyldnerbeskyttelse ved utleggspant.....	65
7.4.5.4. Utleggstrekk, generelle spørsmål	67
7.4.5.5. Endring av utleggstrekk	68
7.4.5.6. Prioritet mellom ulike typer utleggstrekk.....	68
7.5. Privat beslagsforbud	69
7.5.1. Testamentarisk beslagsforbud	69
7.5.2. Beslagsforbud i forbindelse med gavedisposisjon mv	69
7.5.3. Etablering av rettsvern - tinglysing og oppnevning av tillitsmann	70
7.5.4. Kreditorenes stilling	70
7.5.5. Mottakerens stilling.....	70

7.5.6. Privat beslagsforbud og forholdet til gjeldsordningsloven	70
7.5.7. Beslagsforbudets utstrekning i tid	71
7.6. Tvangssalg av bolig	72
7.6.1. Innledning	72
7.6.2. Hvem tvangssalgsbegjæringen skal rettes mot	72
7.6.3. Boligeierens innsigelser mot tvangssalget	73
7.6.4. Boligeierens rett til erstatningsbolig	73
7.6.5. Utsettelse av tvangssalget	74
7.6.6. Utkastelse (fravikelse) fra boligen under salgsarbeidet	74
7.6.7. Dekningsprinsippet	75
7.6.8. Videre gang i tvangssalgprosessen	75
7.7. Offentlig innkreving	75
7.7.1. Innkreving av underholdsbidrag.....	75
7.7.1.1. Særnamsmyndighet ved innkreving av underholdsbidrag	76
7.7.1.2. Underholdsbidragets dekningsprivilegium	76
7.7.1.3. Innkreving av underholdsbidrag ved gjeldsordning og konkurs.....	76
7.7.1.4. Klage over tvangstiltak ved innkreving av underholdsbidrag.....	76
7.7.1.5. Foreldelse av krav på underholdsbidrag.....	76
7.7.1.6. Ettergivelse av underholdsbidrag	76
7.7.2. Statens innkrevingssentral, strafferettslig gjeld mv	77
7.7.2.1. Innledning	77
7.7.2.2. Særnamsmyndigheten til SI	77
7.7.2.3. Forholdet til andre krav - dekningsprivilegier	79
7.7.2.4. Klage og foreldelse	80
7.7.2.5. Ettergivelse av strafferettslige krav mv	80
7.7.3. Innkreving av skatter og avgifter.....	81
7.7.3.1. Innledning.....	81
7.7.3.2. Særnamsmyndighet ved innkreving av skatter og avgifter	81
7.7.3.3. Skatte- og avgiftskravenes dekningsprivilegier	81
7.7.3.4. Skatte- og avgiftskrav i konkurs og gjeldsordning	81
7.7.3.5. Ettergivelse av skatte- og avgiftskrav	82
7.7.3.6. Foreldelse av skatte- og avgiftskrav	82
7.7.4. Husbankens innfordring	82
7.7.5. Lånekassens innfordring av studiegjeld.....	83
7.8. Økonomisk familierett.....	83
7.8.1. Innledning	84
7.8.2. Kreditorenes beslagsrett - eneeie og sameie	84
7.8.3. Beslag i en ektefelles sameieandel	84
7.8.4. Beslagsrett og formuesordning (felleseie/særeie)	85
7.8.5. Gaver mellom ektefeller	85
7.9. Kausjon.....	85
7.9.1. Innledning	86

7.9.2. Stiftelse av kausjon - ugyldige kausjoner.....	86
7.9.3. Endring av kausjonen	87
7.10. Pant	87
7.10.1. Innledning	87
7.10.2. Avtalepant	88
7.10.3. Salgspant	88
7.10.4. Utleggspant	88
7.10.5. Legalpant	88
7.11. Gjeldsordning etter gjeldsordningsloven.....	89
7.11.1. Lovens formål	89
7.11.2. Gjeldsordningsprosessen.....	89
7.11.3. Oversikt over vilkårene for å komme inn under loven.....	90
7.11.4. Næringsdrivende	90
7.11.5. Egenforsøket	90
7.11.6. Varig betalingsudyktighet	94
7.11.7. Forhold som ubetinget er til hinder for åpning av gjeldsforhandling	95
7.11.8. Støtendekriteriet	95
7.11.9. Søknad om gjeldsforhandling	95
7.11.10. Åpning av gjeldsforhandling.....	96
7.11.11. Frivillig gjeldsordning.....	96
7.11.12. Nye livsoppholdssatser.....	96
7.11.13. Retten til å beholde bolig	102
7.11.14. Retten til å beholde personlige eiendeler	102
7.11.15. Fordelingen av skyldnerens midler på kreditorene	102
7.11.16. Vedtakelse av frivillig gjeldsordning	103
7.11.17. Tvungen gjeldsordning.....	103
7.11.18. Gjeldsordningsperiodens lengde	103
7.11.19. Endring av gjeldsordning	103
7.12. Personlig konkurs	104
7.13. Foreldelse.....	105
7.13.1. Innledning	106
7.13.2. Foreldelsesreglene i lovverket.....	106
7.13.3. Foreldelsesfristens lengde	106
7.13.4. Foreldelsesfristens utgangspunkt	107
7.13.5. Foreldelsesfristens avbrytelse.....	107
7.14. Kredittopplysning	108
7.14.1. Innledning	108
7.14.2. Personvern i kredittopplysning	108
7.14.3. Kredittopplysningsregistrenes innhold.....	109
7.14.3.1. Oversikt	109
7.14.3.2. Inkassoopplysninger.....	109
7.14.3.3. Omtvistede krav	109

7.14.3.4. Gjeldsordning	109
7.14.4. Sensitive opplysninger	109
7.14.5. Forhåndsvarsel, protest	110
7.14.6. Utlevering av kredittopplysninger, varsel	110
7.14.7. Sletting av kredittopplysninger	110
7.14.8. Konsekvenser av betalingsanmerkninger	110
7.15. Behandling av bolig i gjeldsordningsaker	111
7.15.1. Skyldnerens plikt til å avhende bolig, jf. § 4-4	112
7.15.2. Salg av boligen gir fordringshaverne best dekning	112
7.15.3. Skyldnerens bolig overstiger husstandens rimelige behov	113
7.15.4. Fastsettelse av boligens omsetningsverdi, jf. § 4-7	114
7.15.5. Oppnevning av rettsvitner	114
7.15.6. Klage på verdifastsettelsen	114
7.15.7. Hvordan krav skal rentebetjenes i gjeldsordningen, jf. § 4-8 1. bokstav a)	114
7.15.8. Avtalt rente	115
7.15.9. Fordringer uten avtalt rente	115
7.15.10. Forholdet til "friverdi"	116
7.15.11. Forholdet til samskyldnere	116
7.15.12. Boligutgifter kan ikke dekkes under gjeldsordningen	117
7.15.13. Beslutning om salg av bolig før åpning, gol § 2-5	117
7.15.14. Vurdering av vilkåret "åpenbart"	118
7.15.15. Vilkåret "salget bør være gjennomført før gjeldsforhandling åpnes"	118
7.15.16. Krav til beslutningen om salg	118
7.15.17. Klageadgang	118
7.15.18. Vilkår om salg av bolig før åpning, gol § 1-3 annet ledd	119
7.15.19. Gjennomføring av frivillig salg	119
7.15.20. Salget skal sikre fordringshaverne best dekning	119
7.15.21. Salg ved panteheftelser i bolig	120
7.15.22. Underretning om frivillig salg til panthaverne	120
7.15.23. Bortfall av panteheftelser ved tingrettens kjennelse	120
7.15.24. Gjennomføring av salg etter tvangsfullbyrdelsesloven	120
7.15.25. Erstatningsbolig	120
7.15.26. Endring av en gjeldsordning med bolig	121
7.15.27. Kjøp av bolig under en gjeldsordning	122
7.15.28. Begjæring om tvangssalg av bolig før søknad om gjeldsordning	123
7.15.29. Tvangssalg under gjeldsordning	123
7.16. Vergemål	123
7.17. Gjeldsregister	124
7.18. Endringer i gjeldsordningsloven fra 1. juli 2014	Feil! Bokmerke er ikke definert.

1. Om veilederen

Denne veilederen skal være et praktisk hjelpemiddel for ansatte i NAV som jobber med økonomisk rådgivning.

Målet med veilederen er å øke kompetansen når det gjelder:

- Rutiner og praktiske fremgangsmåter til bruk ved økonomisk rådgivning og forhandlinger med kreditorer.

Tre nivåer

Veilederen tar utgangspunkt i at økonomiske problemer kan kategoriseres i tre ulike tiltaks- eller rådgivningsnivåer. De ulike nivåene beskriver graden av betalingsproblemer hos brukeren. Hvilket tiltaksnivå som bør settes inn, for å avhjelpe situasjonen, er avhengig av hvilke opplysninger som kommer fram i kartleggingsfasen.

Fagartikler

I kapittel 7 er det samlet en rekke fagartikler. Kapitlet er ment som et oppslagsverk ved problemstillinger som krever særlig innsikt og kunnskap. Til hver fagartikkel er det utarbeidet en hjelpetekst som gir en kort innføring i de ulike temaene.

2. Økonomisk rådgivning

2.1. Hva menes med økonomisk rådgivning?

Formålet med økonomisk rådgivning er å gi råd, veiledning og praktisk bistand til skyldneren og dennes husstand, slik at denne får kontroll og styring over sin økonomi. En gjennomgang som avklarer søkerens muligheter til å øke inntektene, redusere forbruket og utnytte reserver er kjernen i økonomisk rådgivning. Det er derfor viktig at ansatte i NAV har den nødvendige kompetanse til å gi kvalifiserte råd og god veiledning i slike saker. Den kommunale økonomiske rådgivningen er primært rettet mot hjelp til innbyggerne, men vil også bidra til å unngå eller redusere bruk av økonomisk sosialhjelp.

2.2. Det juridiske grunnlag

Å gi økonomisk rådgivning eller kalle seg økonomiske rådgiver er ikke forbeholdt ansatte i NAV som har dette fagområdet som hele eller deler av sin stillingsutøvelse. Både private aktører, advokater og andre vil kunne bistå en skyldner overfor sine kreditorer, oftest mot et vederlag.

Økonomisk rådgivning i kommunene er derimot en lovpålagt oppgave, jf. [lov om sosiale tjenester i arbeids- og velferdsforvaltningen § 17](#) (tidligere sosialtjenesteloven § 4-1).

Kommunens veiledningsplikt i forhold til utenrettslige gjeldsordninger er også presisert i gjeldsordningsloven § [1-5](#).

Kommunenes arbeid med økonomisk rådgivning og utarbeidelse av gjeldsordninger er utenrettslig i forhold til gjeldsordningsloven. Dette innebærer at kommunene ikke er begrenset av de vilkår/regler som følger av bestemmelser i gjeldsordningsloven, men kan i større grad velge alternative løsninger

som er mer tilpasset den enkelte brukers økonomiske situasjon. Det er allikevel særlig viktig for kommunene å kjenne til inngangskriteriene (se lenker under) for å komme inn under en rettslig gjeldsordning. Selve veiledningen og praktisk bistand med gjeldsordning etter gjeldsordningsloven utføres av namsmannen.

For mer informasjon:

Gjeldsordningsloven § 1-3 <http://www.lovdata.no/all/tl-19920717-099-001.html#1-3>

Gjeldsordningsloven § 1-4 <http://www.lovdata.no/all/tl-19920717-099-001.html#1-4>

2.3. Innholdet i tjenesten

Den kommunale økonomiske rådgivningen er et tilbud til alle innbyggerne i en kommune, og bistanden er gratis. Det er viktig at NAV-ansatte har god kunnskap om innholdet i tjenesten og hvilke forventninger brukerne skal ha til tilbudet.

Det følger av arbeids- og velferdsforvaltningsloven § 13 at NAV-kontoret som et minimum skal ivareta kommunens oppgaver når det gjelder økonomisk stønad og kvalifiseringsprogram med tilhørende stønad. Etter forarbeidene til loven er opplysning, råd og veiledning om økonomiske spørsmål og bruk av individuell plan en del av oppgavene til det felles lokale kontoret.

Det er utarbeidet rundskriv som utdyper innholdet av tjenesten nærmere, se: [rundskriv Hovednr. 35 - Lov om sosiale tjenester i NAV](#)

Rundskrivet angir at NAV skal gi opplysninger og veiledning om aktuelle lover og hjelpeordninger. Der det foreligger alvorlige gjeldsproblemer, må sosialtjenesten informere om gjeldsordning etter gjeldsordningsloven.

2.4. Rollen som økonomisk rådgiver

Økonomisk rådgivning kan sies å være en spesialistoppgave innenfor det sosialfaglige arbeid. Rollen som økonomisk rådgiver innebærer å ha en grunnkompetanse på et fagfelt som berører mange rettsområder. Rollen forutsetter at man evner å opptre nøytralt overfor kreditorer, samtidig som man ivaretar brukerens rettigheter. På denne måten befinner en økonomisk rådgiver seg mellom brukeren og dennes kreditorer.

Formålet med rådgivningstjenesten er å forebygge nye gjeldsproblem, forbedre brukers økonomiske situasjon og bidra til at bruker kan bli selvhjulpen. En viktig forutsetning for at dette skal lykkes, er at det nødvendige samarbeidet mellom bruker og den økonomiske rådgiveren baseres på tillit mellom partene. Man skal være klar over at det kan ha psykiske konsekvenser å være i en langvarig gjeldskrise, og empati, etikk og sosial kompetanse er nødvendige egenskaper å ha i rollen som økonomisk rådgiver. Erfaring viser også at det ikke sjelden er tilleggsproblemer til økonomiske vansker som rus og/eller psykiatri som man også må forholde seg til. Klarer man å skape et godt klima der bruker motiveres til å følge opp avtaler vil sjansen til å lykkes med rådgivningsarbeidet økes.

Det er allikevel viktig å realitetsorientere bruker om *situasjonen/rammen for økonomisk rådgivning* slik at urealistiske forventninger til endringer i brukers situasjon ikke ødelegger for videre arbeid med saken. I mange tilfeller vil økonomisk rådgiver oppleve at avtaler blir brutt eller ikke følges opp etc. Det er viktig å avklare om det er brukers evne eller vilje som forårsaker slike situasjoner. *Er viljen til å fortsette saken til stede, bør man arbeide med motivasjonen før man går videre i arbeidet.* I de

tilfellene der brukeren av diverse årsaker ikke er motivert eller ikke ønsker å gjøre opp for seg selv om det foreligger betalingsevne, må man foreta en vurdering om det er hensiktsmessig å fortsette saken. Det kan være fornuftig å innstille saken, og eventuelt ta den opp igjen dersom bruker ønsker å endre sin holdning. Skriftlig informasjon bør meddeles bruker og eventuelt kreditorer som har vært involvert.

Roller som økonomisk rådgiver er krevende og mangfoldig, og det er noen situasjoner man bør være særlig oppmerksom på:

Flere brukere vil ha en økonomisk situasjon som skyldes rot, overforbruk og/eller er et resultat av straffbare og andre klanderverdige forhold. Ofte vil også slik informasjon tilbakeholdes av brukeren underveis fordi vedkommende er redd dette vil ha negative konsekvenser for deres sak. Kritikken av handlinger og årsaker til betalingsproblemer bør unngås, da dette ikke oppleves konstruktivt for videre fremdrift i saken. En økonomisk rådgiver bør ha en løsningsorientert innstilling til brukeren.

Mange brukere vil ha et dårlig utgangspunkt til å møte krav, ha svake *personlige* ressurser eller manglende forståelse av sin situasjon. I disse tilfellene er det viktig at økonomisk rådgiver ikke

”overtar” brukerens problemer. *Brukeren må aktivt forholde seg til sin egen sak, og det bør jobbes med å få frem den enkeltes potensial slik at målet om å bli selvhjulpen blir oppfylt.*

Noen brukere har opplevd å bli urimelig behandlet, og har ikke klart å ivareta egne rettigheter i tidligere prosesser. Det er i disse tilfellene viktig at den økonomiske rådgiveren er seg bevisst sin rolle som en nøytral part overfor brukerens kreditorer eller andre involverte. For å oppnå resultater er samarbeid et bedre utgangspunkt enn å videreføre en konfrontasjonslinje som allerede kan være godt etablert. Det skal være mulig å ivareta brukerens rettigheter samtidig som man forsøker å skape så godt forhandlingsklima som mulig.

2.5. Metode

Det finnes ikke en spesifikk metodisk fremgangsmåte ved råd og veiledning overfor en ny bruker. Saksbehandlingsregler er ikke direkte lovregulerte, men behandling av saker forutsetter at man setter seg inn i lovverk på mange ulike rettsområder.

Valg av rutiner vil basere seg på opparbeidet erfaring og praksis, og hvordan man tilnærmer seg problemene vil måtte tilpasses brukerens situasjon og forutsetninger. Det er allikevel noen utgangspunkter som vil være naturlig ved behandling av saker om økonomisk rådgivning.

Arbeidsprosessen vil dele seg inn i flere faser, der kartlegging og tiltak vil være de mest arbeidskrevende oppgavene. Den økonomiske rådgiveren vil måtte benytte seg av de skjemaer, maler og andre hjelpemidler som finnes i denne veilederen eller benytte seg av kontorets egne virkemidler. Det aller viktigste i kartleggingen vil være å få en oversikt over inntekter, utgifter, formue og gjeld. Ved forhandlinger om en løsning med kreditorene, vil utgangspunktet være at gjelden skal betjenes etter evne. Målet er å få til en rimelig løsning for både bruker og kreditorene. En viktig forutsetning for å nå målet er at arbeidsprosessen baseres på brukermedvirkning underveis.

2.6. Effekten av økonomisk rådgivning

Den sterke fokuseringen på plikten til å drive økonomisk rådgivning i kommunene har ikke medført nye ressurser til kommunene i særlig grad, slik at oppgavene har måttet løses gjennom utnyttelse av de budsjetttrammer som finnes. Rådgivningen har derfor av noen blitt sett på som kun en ekstrakostnad for kommunene, mens andre igjen har forstått at økonomisk rådgivning også kan være direkte økonomisk lønnsomt. Spørsmålet om lønnsomhet ved å drive økonomisk rådgivning kan dog synes uetisk. Uansett økonomiske forhold for kommunen vil det være store menneskelige gevinster å hente ved å gjøre tilværelsen lettere for hushold med betalingsproblemer. Det kan likevel være grunn til å påpeke at de kommunene som driver en aktiv økonomisk rådgivningstjeneste på sikt kan regne med til dels betydelige innsparinger på sosialbudsjettet. Vi har foreløpig ikke noen forskningsresultater i Norge som direkte påviser denne sammenhengen, men erfaringer fra Sverige viser helt entydig at kommunene kan oppnå betydelige innsparinger ved å iverksette en rådgivningstjeneste.

I en undersøkelse om effekten av økonomisk rådgivning i noen svenske kommuner fant man følgende effekter av rådgivningen:

- Ni av ti hushold fikk bedre oversikt over sin økonomi
- Et gjennomsnittlig underskudd i husholdenes på kr 1 200 per måned ble redusert til kr 160
- Kredittkostnadene ble redusert med 30 % etter kontakt med kreditorene
- Bare 38 % av de som året før rådgivningen fikk sosialhjelp hadde behov for det etterpå
- 80 % av husholdene fullførte rådgivningen i henhold til planene

I Sverige er det også påvist at utgiftene til sosialstøtte gikk ned med gjennomsnittlig 67 % for de familiene som var med i den evaluerte del av prosjektet, og at innsparingen var på ca. kr 360,- pr rådgivningstime fratrukket rådgivers lønn m v.

I en undersøkelse foretatt av Fylkesmannen i Oslo og Akershus i 1998 fant man etter en gjennomgang av 777 klagesaker at det var gitt økonomisk rådgivning i hver tredje sak. I hver tredje av disse sakene igjen, ble behovet for sosialhjelp redusert.

Statens Institutt for Forbruksforskning (SIFO), har gjennomført en undersøkelse om økonomisk rådgivning på sosialkontorene som forteller en del om sannsynlighetene for å få løst saken i kommunene. Her fremkommer det at antall nye saker i 2006 anslagsvis var ca. 18 000 og at ca. 16 000 ble registrert som avsluttede. Ca. 17 % av de avsluttede sakene ble oversendt namsmannen for behandling etter gjeldsordningsloven. Det ble forhandlet med kreditorene i ca. 10 000 saker, og i ca. 3 700 av disse ble det utarbeidet betalingsplaner som medførte tap for kreditorene, altså en ordning lik, eller svært nær, en gjeldsordningssak etter loven. Nærmere 70 % av disse sakene anses som permanent løst. Det må etter dette kunne antas at i alle fall bortimot halvparten av de potensielle ”gjeldsordningssakene”, synes å finne sin løsning i kommunene. I 2006 utgjorde dette ca. 2 500 saker. Samtidig ble det hos namsmannen totalt istandbrakt ca. 1900 gjeldsordninger etter loven.

Kommunene rapporterer årlig til KOSTRA om antallet som mottar økonomisk rådgivning. Tallene for 2009, viser stor økning sammenlignet med tidligere år. Totaltallene fordeler seg på følgende måte:

KOSTRA tall utenrettslig økonomisk rådgivning i kommuner og NAV-kontor

År	Økonomisk rådgivning gitt i forbindelse med sosialhjelpsutbetaling	Økonomisk rådgivning gitt i saker til personer som ikke mottar økonomisk sosialhjelp	Årsverk knyttet til økonomiskrådgivning
2006	18 000 (SIFO)		
2007	16 582	9 772	406
2008	17 198	10 868	280
2009	17 267	13 025	429
2010	15 141	13 662	519
2011	14 820	15 108	Ikke rapportert
2012	10 146	15 569	779
2013	14 951	14 094	314
2014	16 703	12 994	347
2015			

I en undersøkelse fra SIFO fra 2006 ble enkelte sider av den økonomiske rådgivningen i kommunene kartlagt. Undersøkelsen viser at den totale saksmengden for økonomisk rådgivning i hele landet i -06 var ca. 18.000 saker. 15 000 av disse sakene fant en løsning, og i mer enn 60 prosent av disse sakene igjen, var kreditor trukket inn.

For mer informasjon, se www.sifo.no/page/Publikasjoner//10081/71929.html

3. Behandling av førstegangshenvendelser fra bruker

3.1. Saksavklaring/avgrensning

Det må innlednings avklares om saken dreier seg om økonomisk rådgivning som kan/bør behandles av kommunal rådgivningstjeneste. Avgrensning bør skje både i forhold til sakens art og mot andre offentlige etater. Eksempler på saker som ikke skal behandles av økonomisk rådgiver kan være saker om løpende næringsforhold, skilsmisssaker, arbeidsrettslige saker, *trygderettslige spørsmål*, rene skattesaker mv. Disse bør henvises til riktig adressat.

Eksempelvis kan saker som domineres av *samlivsproblematikk* henvises til nærmeste familievernkontor. Familievernet er en spesialtjeneste som gir tilbud om behandling og rådgivning når det er vansker, konflikter eller kriser i familien. De fleste kommer til familievernkontoret for rådgivning og samtaler om hverdagsproblemer. På kontorene arbeider blant annet psykologer og sosionomer med videreutdanning i familierapi. Familievernet tar imot enkeltpersoner, par og familier – også barn og unge. Henvisning er ikke nødvendig Tjenesten er gratis.

For oversikt over nærmeste familievernkontor, se: <http://www.bufetat.no/familievernkontor/>

Økonomiske spørsmål i forbindelse med samlivsbrudd bør normalt henvises til advokat, som også kan vurdere muligheten for fri rettshjelp. Fri rettshjelp betyr at staten helt eller delvis kan dekke utgiftene til advokathjelp. Informasjon om fri rettshjelp finnes bl.a. hos Fylkesmannen.

- Generell informasjon om fri rettshjelp, se: www.fylkesmannen.no
- Lov om fri rettshjelp, se: til www.lovdata.no/all/nl-19800613-035.html
- Forskrift om fri rettshjelp, se: <http://www.lovdata.no/for/sf/jd/xd-20051212-1443.html>
- Inntektsgrenser for fri rettshjelp, se: <http://www.lovdata.no/for/sf/jd/td-20051212-1443001.html#1-1>
- Skjema for søknad om fri rettshjelp: <http://www.dss-blanketter.no/dss/kundeweb/Blankettarkiv/vis/?BID=444&/=-2&/=-15&/=-&KID=617&C=343219538>

Arbeidsrettslige spørsmål kan i mange tilfeller avklares hos Arbeidstilsynet. Arbeidstilsynet er en statlig etat, underlagt Arbeids- og inkluderingsdepartementet. Arbeidstilsynet fører tilsyn med at bestemmelsene gitt i, og i medhold av arbeidsmiljøloven blir overholdt. Arbeidstilsynet har også oppgaver i forhold til enkelte andre lover, der lønnsgarantiloven, ferieloven og deler av tobakkskadeloven er de viktigste. Utlendingsloven og allmenngjøringsloven gir Arbeidstilsynet ansvar og myndighet i forhold til tilsyn med lønns- og arbeidsvilkår for utenlandske arbeidstakere. Etaten er organisert med et direktorat i Trondheim, syv regionskontorer og tilsynskontorer. For mer informasjon, se: <http://www.arbeidstilsynet.no/>

Tyngre problemer omkring *skatt*, for eksempel manglende selvangivelser bakover i tid, kan man få bistand med hos "Skattehjelpen." Skatteetaten har lagt ut følgende informasjon om tjenesten på sine nettsider (<http://www.skatteetaten.no/nn/Om-skatteetaten/Om-oss/Forebyggende-arbeid/Skattehjelpen/>).

Skattehjelpen er en enhet i Skatteetaten som hjelper skattebetalere som ikke er i stand til å oppfylle skatteforpliktelsene sine eller ivareta rettighetene sine, til å betale riktig skatt. Skattebetalere som på grunn av en særlig vanskelig livssituasjon ikke er i stand til å oppfylle skatteforpliktelsene sine eller ivareta rettighetene sine, kan få hjelp av Skatteetaten til dette. De som får tilbud om hjelp gjennom Skattehjelpen, får personlig oppfølging og kontakt. Målet er å finne løsninger innenfor regelverket som kan forbedre situasjonen og gjøre skattebetaleren i stand til å betale riktig skatt. Hver enkelt sak blir vurdert individuelt. Har du spørsmål? Ta kontakt med oss på 800 80 000 og spør etter Skattehjelpen.

Saker som angår *beregning av skatt* avklares mest hensiktsmessig hos skatteetaten eller via et skatteberegningsprogram. For mer informasjon:

<http://www.skatteetaten.no/Selvbetjening/Skatteberegning/>

En del *næringsdrivende* opplever økonomiske problemer som er knyttet opp mot næringsdriften som sådan. For en økonomisk rådgiver uten spesialkunnskaper vil det imidlertid kunne være vanskelig å yte profesjonell bistand overfor disse. Dette gjelder særlig dersom saken krever særlige kunnskaper om bransjeforhold, regnskap og bokføring, skatt mv. Slike saker bør henvises til andre instanser. Dersom problemene er av privatøkonomisk karakter, bør imidlertid også en næringsdrivende kunne bistås på vanlig måte. Regler om næringsdrivendes forhold til gjeldsordningsloven finnes i kapittel 7.13.

3.2. Saken avvises

I sjeldne tilfeller kan det være riktig å avvise saken selv om den faller innenfor rådgivningstjenestens område. Dette kan for eksempel være fordi saken allerede er til behandling et annet sted, brukeren uteblir fra møter gjentatte ganger eller brukeren stiller beruset eller opptrer truende.

3.3. Saken henvises direkte til namsmann

Det kan være tilfelle der man ved en rask gjennomgang ser av saken at den ikke egner seg for behandling hos økonomisk rådgiver pga. sakens karakter, slik at den bør henvises direkte til namsmannen. Følgende kriterier må da blant annet være oppfylt; skyldneren er åpenbart varig betalingsudyktig og har klart gjort et tilstrekkelig egenforsøk, jf. gjeldsordningsloven § 1-3 første og andre ledd.

3.4. Saken avsluttes med informasjonsgivning

Dersom saken skal avsluttes hos økonomisk rådgiver, bør informasjon tilpasset brukerens videre situasjon gis. Det kan gis henvisninger til informasjon på nettet, bistand til å finne frem på nettet, utsending av trykt materiale eventuelt utsending av utskrifter fra nettstedet til brukere som ikke har nettilgang.

- Gjeldsordningsbasen - <http://gjeldsordningsbasen.dep.no/>
- Gjeldsoffer- Alliansen - <http://www.gjeldsoffer-alliansen.no/>
- [800GJELD - økonomirådstelefonen i NAV](#)
- www.lovdata.no
- www.regjeringen.no

3.5. Saken besluttet behandlet av økonomisk rådgiver

Dersom saken ikke skal henvises eller avvises skal den behandles av økonomisk rådgiver. Denne kan da enten behandle saken pr telefon dersom det anses tilstrekkelig, eller sette opp en møteavtale.

4. Skaffe oversikt over brukers situasjon

4.1. Forberedelse til møte

I innkallingsbrevet/telefonsamtalen informeres det om hva slags dokumentasjon som skal medbringes til første møte. Dersom kommunen har utarbeidet informasjonsmateriell, kan dette legges ved, eventuelt sammen med fullmaktsskjema. Informasjonen vil bidra til å forberede brukeren på hvilken tjeneste han kan forvente.

Dersom rådgiveren har bestemt seg for å gjøre noe med saken bør det før arbeidet igangsettes vurderes om det skal settes opp en arbeidsavtale mellom rådgiveren og brukeren for å avklare plikter, fremdrift

mv. Det må også vurderes om det trengs fullmakt for arbeidet som skal gjøres. Dette vil normalt alltid være nødvendig dersom eksterne parter skal kontaktes.

Her finner du eksempler på [maler](#):

- fullmaktskjema - kontrakt mellom økonomisk rådgiver og bruker
- ulike fullmaktstyper for økonomisk rådgiver
- innkallingsbrev
- [informasjonsbrosjyrer om økonomisk rådgivning og gjeldsordning](#)

4.2. Møte med bruker

I møtet bør alle de relevante økonomiske forhold søkes gjennomgått. Som hjelpedokument til kartlegging og for å huske detaljer når man jobber med saken i etterkant, kan det være nyttig å bruke et spørreskjema eller et kartleggingsskjema. Det er ikke meningen at spørreskjemaet skal benyttes slavisk, men brukes som et arbeidsdokument. Det er viktig å huske på at mye av informasjonen som man ønsker å videreformidle til brukeren, ikke nødvendigvis blir oppfattet som ønskelig. Mange er opptatt av å forklare sin egen situasjon, og oppnå forståelse for sin situasjon fra den økonomiske rådgiver. Dette kan nok bidra til at annen informasjon blir mindre vektlagt eller glemt.

Her finner du eksempler på [maler](#):

- fremdriftsplan
- samarbeidsskjema
- spørre-/kartleggingsskjema

4.3. Innhentning av opplysninger/dokumentasjon

I de fleste tilfellene vil det være behov for ytterligere innhentning av dokumentasjon. Det må avklares hva brukeren skal innhente, og hva den økonomiske rådgiveren har fullmakt til å innhente på egen hånd.

Den innhentede dokumentasjonen som benyttes i videre saksgang vil være grunnlag for de tiltak som utarbeides, herunder et mulig løsningsforslag til kreditorene.

Rådgivningstjenesten er avhengig av tillit fra kreditorene og andre samarbeidspartnere. En økonomisk rådgiver må være nøye med at de opplysninger som gis videre er korrekte. Dersom noen av opplysningene ikke er verifisert eller ikke er mulig å verifisere, bør dette skriftlig fremgå i saken.

4.3.1. Inntekter

Dersom bruker er i inntektsgivende arbeid skal de samlede inntekter dokumenteres. Det normale er at lønsslipp de siste 3 måneder fremlegges, men dette må vurderes særskilt dersom arbeidsinntekt er variabel. Ved variabel inntekt, må et gjennomsnitt beregnes ut fra for eksempel siste 6 måneder. Dersom bruker mottar stønadsutbetalinger fra NAV skal utbetalinger dokumenteres ved utskrift av overføringer, vedtak el. Stønader, tilskudd og bidrag til barn også skal medtas.

Det er viktig at man foruten hovedinntekten, som kan bestå av lønn, trygdeutbetalinger eller lignende., sørger for å få med alle biinntekter som kan være aktuelle. Også eventuelle inntekter fra bidrags- og støtteordninger må føres opp. Her kan det være hensiktsmessig å bruke et inntektsskjema hvor mange ulike typer inntekter er oppført, for eksempel inntektssiden fra skjemaet for søknad om gjeldsordning eller fra et av de mange husholdsbudsjettene som finnes på nettet, eller inntektssiden på selvangivelsesskjemaet.

Her finner du eksempler på [maler](#):

- husholdsskjema

- selvangivelsesskjema <http://www.skatteetaten.no/no/Skjemaer/Selvangivelse-for-personersom-ikke-har-mottatt-forhandsutfylt-selvangivelse-for-2009/> (interaktive skjemaer)
- skjema for gjeldsordningssøknad: <http://www.signform.no/dss/statligeblanketter?view=forms&id=11>

Enkelte vil her hevde at underholdsbidrag, og i hvert fall barnetrygd må “holdes utenfor”, idet dette er inntekter som er reservert til bruk for barna. Det mest ryddige er imidlertid å føre opp absolutt alle inntekter, og heller passe på å medta eventuelle motsvarende utgifter på utgiftssiden.

Dersom det oppstår en situasjon hvor inntekter som var til stede f. eks. foregående år, av en eller annen grunn ikke er med i forlaget til gjeldsordning, vil dette forhold måtte begrunnes meget godt. Det er ikke akseptabelt å plutselig si opp en ekstrajobb, eller å fullstendig slutte å arbeide overtid el l, fordi man nå skal gå inn på en gjeldsordning. Det kan imidlertid være fullt legitimt å foreslå at noe av ekstraintekten beholdes av skyldneren selv, utover det man normalt kan beholde av sin inntekt i forbindelse med en gjeldsordning. De fleste kreditorer vil ha forståelse for at den som f. eks. står opp klokken fire på morgenen seks dager i uka for å gå med avisen før sin ordinære jobb, vil beholde noe av denne ekstraintekten selv. Heller ikke en slik inntekt må under noen omstendigheter forsøkes holdt skjult for kreditorene.

4.3.2. Utgifter

Når skyldnerens utgifter skal føres opp, er det på samme måte som ved gjennomgangen av inntektene, viktig å sørge for å få med alle poster. Heller ikke her må noen poster “holdes utenfor”. Dette vil bare gi et skjevt bilde av situasjonen, og bidra til at den ordning som etter hvert skal etableres, kan bli vanskelig å overholde.

Også her kan det være hensiktsmessig å bruke et skjema som inneholder en oversikt over ulike utgiftstyper slik at man ikke glemmer noen. En viktig del av den økonomiske rådgivningen kan være å gjennomgå utgiftssiden med tanke på å avdekke evt. overforbruk og innsparingsmuligheter.

Etter gjeldsordningslovens inntreden på arenaen kan det være formålstjenlig å etablere utgiftsbegreper med samme innhold som de man bruker under frivillig og tvungen gjeldsordning etter loven når det gjelder presentasjonen utad. Dette betyr at det er kun tre hovedgrupper av utgiftstyper (foruten gjeldsbetjening) som skal presenteres for kreditor:

- boligutgifter
- livsoppholdsutgifter
- løpende underholdsbidrag

Boutgifter vil etter dette ta opp i seg husleie etter ordinær leiekontrakt, fellesutgifter i boligsameie eller lignende, kommunale avgifter, eiendomsskatt, boligforsikring unntatt innboforsikring samt nødvendig vedlikehold.

Løpende underholdsbidrag kan gjelde bidrag til ektefelle og til barn utenfor ekteskap eller etter skilsmisse. Skyldneren må her være forberedt på å bare kunne avsette et beløp tilsvarende lovens minimum i bidrag. Kreditorerne vil neppe godta et avtalt skyhøyt ektefellebidrag på deres bekostning. Et for høyt bidrag må i så fall søkes nedregulert. I den grad det er praktisk, vil det samme gjelde for underholdsbidrag til barn. Men i de fleste saker kan trolig det bidrag som faktisk løper i saken uten videre legges til grunn. Bidragsrestanser må imidlertid skilles ut og håndteres som gjeld og ikke betraktes som løpende utgifter - i hvert fall ikke i første omgang.

Livsoppholdsutgifter vil da være alle andre utgifter enn underholdsbidrag og boutgifter. Dette korresponderer da med gjeldsordningslovens og – etter forskriften om livsopphold, også med dekningslovens system. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-06-13-724>

4.3.3. Formue/eiendeler

Dersom skyldneren eier formuesgoder må det gjøres en vurdering av om disse kan beholdes eller om de må avhendes. Det bør derfor også her settes opp en oversikt. Det er bare nødvendig å medta på listen eiendeler utover vanlig inventar, klær osv., jf. dekningsloven § 2-3, og gjeldsordningsloven § 4-5 gir anvisning på. Eventuelle bankinnskudd, aksjer osv. må normalt stilles til rådighet for kreditorene i sin helhet. Eventuelle fremtidige tilgodebeløp i forbindelse med skatteoppgjøret må også betraktes som formue.

Hos personer i alvorlige gjeldsproblemer finnes det imidlertid ofte lite formuesgjenstander som det er aktuelt å stille til rådighet for kreditorene.

4.3.4. Gjeld

Det trengs en fullstendig og korrekt oversikt over skyldnerens gjeldssituasjon. Normalt vil skyldneren kunne prestere en oversikt over sin *gjeld* med omtrentlig riktighet. Men på grunn av at det fortløpende beregnes renter, kan det være vanskelig å fremskaffe helt nøyaktige tall, selv om vedkommende mot formodning skulle ha en viss oversikt over påløpte omkostninger og evt. andre tillegg. Tidligere næringsdrivende vil også lett kunne ha mistet oversikten over sin gjeldssituasjon.

I uoversiktlige saker vil det kunne være nyttig å be om en kredittopplysning på skyldneren, noe som kan begrense mulighetene for at det eksisterer uteglemte krav. Noe komplett register over gjeld finnes – i alle fall foreløpig – ikke i Norge.

Når det tales om å skaffe en oversikt over skyldnerens gjeld, omfatter dette også eventuell skattegjeld i forbindelse med for lite innbetalt forskuddstrekk, altså det man tradisjonelt kaller *restskatt*. En restskatt som allerede er fastsatt lager i denne sammenheng ingen problemer i forhold til å bestemme dens størrelse. En fremtidig restskatt kan imidlertid skape betydelige problemer. Det er derfor også viktig å undersøke om skyldneren har en restskatt under “modning”. Det bør således også klarlegges, om nødvendig i samarbeid med arbeidsgiver, hva som er innbetalt i forskuddstrekk forrige år. Senere, som vi skal komme tilbake til, må det også gjøres en vurdering av skyldnerens nåværende og fremtidige forskuddstrekk, slik at det ikke opparbeides restskatt under gjennomføringen av betalingsavtalen. Her kan det være nødvendig å trekke inn likningsmyndighetene.

Det er således tre sider ved restskattspørsmålet man må bringe under kontroll; (1) allerede fastsatt restskatt, (2) restskatt for foregående skatteår hvor skattelikningen enda ikke er utlagt, og (3) restskatt som er under opparbeidelse *for tiden* på grunn av for lavt løpende forskuddstrekk og som vil avstedkomme restskatt neste år. Skatt er en meget viktig side ved gjeldsrådgivningen. Det finnes mange eksempler på ordninger som har sprukket, både utenrettslige og rettslige, fordi håndteringen av skattespørsmålene, særlig grunnlaget for skatteberegningen, har sviktet. Den nevnte gjennomgangen av skyldnerens skatteforhold vil selvsagt også bringe på det rene om det er *tilgodebeløp* i vente for skyldneren. Dette kan da evt. betraktes som en del av skyldnerens formue, jf. ovenfor.

Her finner du eksempler på [mal](#) for kreditoroversikt.

4.3.5. Ektefelle/samboers økonomi

Det er også viktig å kartlegge den økonomiske situasjonen hos samboer/ektefelle, selv om denne ikke er ansvarlig for brukerens gjeld. For detaljer omkring dette henviser vi til kapittel 7.8 om familierett.

4.4. Næringsdrivende

En del næringsdrivende opplever økonomiske problemer som er knyttet opp mot næringsdriften som sådan. Det må vurderes nøye hvor langt rådgiver skal gå i trekke inn slike forhold, jf. foran, punkt 3.1 foran

4.5. Saken klassifiseres

4.5.1. Klassifiseringskriterier

Det viktig å foreta en grunnleggende vurdering og dimensjonering av alvorlighetsgraden av de økonomiske problemene. Dette legger grunnlaget for hvilke tiltak som skal settes inn. Klassifiseringen er også nyttig med hensyn til enkelte kreditors policy ved håndtering av misligholdssaker (lette problemer = lette tiltak, osv.). De aktuelle virkemidler kan dermed på begge sider tilpasses problemets alvorlighetsgrad. Det vil selvsagt være stor forskjell på hva som vil bli krevet av en skyldner som ber om en mindre rentejustering eller en refinansiering, sammenliknet med en som ber om helt eller delvis å få slettet sin gjeld. Det er likevel umulig å definere seg fram til et skarpt skille mellom de ulike kategorier - problemene kan også gå over i hverandre og skifte karakter. En slik kategorisering er likevel meget hensiktsmessig for formålet.

Det kan være hensiktsmessig å foreta en inndeling i tre hovedgrupper:

4.5.2. Forebygging/Betalingsvansker

Denne situasjonen krever normalt *bare tiltak på skyldnersiden*, eller helt ubetydelige tiltak på kreditorsiden. Her kan bl.a. betalingsutsettelse kombinert med rådgivning om forbrukstilpasninger være et aktuelt virkemiddel. Det forutsettes her at betalingsvansker er en tilstand hvor skyldneren ikke kan anses som ute av stand til å betjene sine forpliktelser, men vedkommende får av forskjellige årsaker ikke "endene til å møtes". Det behøver ikke foreligge mislighold, og, dersom det likevel er tilfelle, ikke i den grad at det er nytteløst å forsøke å komme à jour igjen. Regninger kan ha hopet seg opp, og kreditorene kan true med inkasso, eller kanskje alvorligere prosedyrer. Slike prosesser kan også være kommet i gang. Skyldneren har en akseptabel betalingsevne i forhold sine utgifter, men har likevel kommet på etterskudd med sine betalinger.

Også denne situasjonen bør klassifiseres som midlertidig, forutsatt at man klarer å få til en tilstrekkelig restrukturering av gjelden og nødvendig kursendring hos skyldneren. Bakgrunnen for problemene kan være mange, men ofte er det feilprioriteringer, uventede utgifter, for eksempel en "restskatt" som ikke har latt seg forutse eller som man har lukket øynene for, renteøkning og andre forhold som ikke er *for* vanskelige å løse. Men det kan selvsagt også her være tyngre årsaker bak problemene, f. eks. samlivsbrudd, arbeidsledighet eller rusproblemer, uten at dette har medført betalingsudyktighet. Karakteristisk for situasjonen er altså at problemene ser ut til å kunne la seg løse ved tiltak på skyldnersiden, eller bare ubetydelige tiltak på kreditorsiden, som normalt lett lar seg ordne. Det består intet misforhold mellom inntekter og gjeld.

4.5.3. Midlertidig betalingsudyktighet

Denne situasjonen krever normalt bare lette tiltak på kreditorsiden uten at noen kreditor påføres tap, og normalt også bare lette tiltak på skyldnersiden. Inn under denne kategorien faller skyldnere som *for tiden* er ute av stand til å oppfylle sine forpliktelser, men som har konkrete utsikter til å bli betjeningsdyktige innen overskuelig fremtid. Her foreligger det normalt mislighold, selvsagt med mindre skyldneren har vært svært tidlig ute med å søke bistand eller lever på et beløp som ligger godt under forsvarlige livsoppholdssatser. Ved siden av tiltak på skyldnersiden vil det her kunne være nødvendig å be om visse lettelser i betalingsvilkårene, men ikke i den grad at kreditorene påføres tap. Typiske årsaker er her midlertidig inntektsbortfall på grunn av arbeidsledighet eller sykdom og omstillingsproblemer i forbindelse med reetablering etter samlivsbrudd. Men også her kan naturlig nok

en rekke andre årsakstyper ligge bak. Heller ikke her består det imidlertid noe misforhold mellom inntektsevne og gjeld.

4.5.4. Varig betalingsudyktighet

dette er den mest alvorlige situasjonen, og krever tunge tiltak på begge sider, hvor kreditor må avskrive hele eller deler av sitt tilgodehavende, og skyldneren må øke sine inntekter, redusere sine utgifter og evt. selge unna sine eiendeler så langt det er mulig og forsvarlig. De som klassifiseres under denne gruppen antas dermed også å komme inn under gjeldsordningsloven, for så vidt gjelder det økonomiske kriteriet. Her foreligger det normalt et massivt mislighold overfor flere kreditorer, gjerne over en viss tid, og skyldneren er under et sterkt press. Dersom det overhodet er betalt noe i den senere tid, er dette gjerne planløst og tilfeldig. Av og til står boliglån ubetalt, mens småkreditorer til en viss grad er "holdt unna". Det er ofte tyngre årsakssammenhenger bak problemene, men tapsbringende boligsalg kombinert med høy opplåning, mislykket næringsvirksomhet, spilleavhengighet eller en kredittkortgjeld som har kommet ut av kontroll er dominerende årsaker. Også her kan det naturligvis i tillegg være samlivsbrudd med påfølgende bidragsplikt, arbeidsledighet, sykdom mv. på skyldnerens side.

Det er videre et betydelig misforhold mellom inntekter og gjeld, ingen formuesgjenstander som kan selges og det kan i overskuelig fremtid heller ikke sees noen mulighet til å komme ut av problemene. Dersom skyldneren eier bolig er den gjerne overbelånt og det er ofte dekningsaksjoner på gang også mot denne. Enkelte leier bolig på ordinær leiekontrakt, og husleien er kanskje misligholdt. For skyldnere som har inntekter over det som trengs til livsopphold er det nedlagt tvangstrekk i disse inntektene, og det er flere betalingsanmerkninger på vedkommende i kredittopplysningsbasene. Skyldneren er også ofte psykisk nedbrutt, kanskje handlingslammet, og ute av stand til å se hvordan saken kan gripes an. Endelig sliter skyldneren ofte med frykt for hva fremtiden vil bringe, gjerne basert på overdrevne forestillinger om hvilke tvangstiltak vedkommende kan bli utsatt for. Enkelte svever i den villfarelse at de kan bli fengslet hvis ikke kravene blir betalt, eller at barna vil arve gjelden. Erfaringer fra gjeldsrådgivning viser at særlig det siste er relativt utbredt. Situasjonen karakteriseres av at det selv med best mulige inntektssituasjon for skyldneren ikke er mulig å nedbetale gjelden innenfor overskuelig fremtid. Det er et tydelig misforhold mellom gjeldsbyrden på den ene siden og både inntekten og inntektsevnen på den annen.

5. Tiltak

5.1. Tiltak rådgivningsnivå I (forebygging/betalingsvansker)

5.1.1. Generelle råd om forbruksmønster, adferd og økonomisk kontroll

5.1.1.1. Privatøkonomisk budsjett

Brukeren forklares hvordan et privatøkonomisk budsjett fungerer og brukes. Det finnes en rekke budsjettmaler på nettet, se bl.a.: <http://okonomiguident.no/lag-personlig-budsjett/>

Ved rådgivningen bør brukeren orienteres om ulike livsoppholdsnormer, slik at det kan fastslås hva som er et akseptabelt/normalt forbruk på de enkelte utgiftsområder for ulike familiesammensetninger og om det er forbruket eller inntektene som er problemet. Dette har blitt uttrykt som å avklare om "du har for lite eller bruker for mye?" Rådgiveren bør her ha oversikt over satsene i standardbudsjettet (SIFO), samt for gjeldsordning, økonomisk sosialhjelp og utleggstrekk. Utgangspunkt ved rådgivningen bør tas i SIFO-budsjettet.

- [Gjeldsordningssatsene](http://regjeringen.no) på regjeringen.no (livsoppholdsforskriften)
- [Statlige veiledende retningslinjer for utmåling av økonomisk stønad til livsopphold](http://regjeringen.no) på regjeringen.no

- [Statens innkrevingsentral \(SI\) for utleggstrekkessatser se, www.sismo.no](#)
- [NAV innkrevingsentral](#)
- [BLDs utredning om livsopphold](#)

5.1.1.2. Råd om mulig inntektsøkning

Det bør vurderes å gi råd om muligheter for inntektsøkning, tilpasset den enkelte bruker. Som oftest vil nok de fleste slike muligheter være uttømt, men av og til ser man at det kan være nyttig med en gjennomgang av mulige ekstra inntektskilder. Skyldneren har kanskje ikke vært klar over alle muligheter, eller denne har mistet motet og tenkt som så at situasjonen er så vanskelig at det ikke vil gjøre noe fra eller til om inntektene økes - gjelden kan allikevel ikke betjenes. I en evt. rådgivningssituasjon kan da rådgiveren og skyldneren sammen gå igjennom de ulike mulighetene. Nedenfor punktliste kan brukes som sjekklister. I tillegg bør man tenke på om det kan finnes særlige inntektsmuligheter i det konkrete tilfellet man har foran seg.

- Er alle økonomiske rettigheter utnyttet?
- Kan lønnsinntekt evt. skaffes eller økes? Er det muligheter for overtid eller evt. mer overtid? Kan en deltidsarbeidende gå over til heltid? Finnes det passende ekstraarbeid, for eksempel hjemmearbeid?
- Kan familiemedlemmer bidra med noe, eller mer, for eksempel husleie fra voksne hjemmeboende barn med egne inntekter.
- Finnes det utleiemuligheter i skyldnerens bolig?
- Finnes det muligheter for igangsetting av mindre næringsvirksomhet, for eksempel enklere hjemmearbeid? (kanskje kan man søke NAV om støtte til å komme i gang).

5.1.1.3. Råd om utgiftsreduksjon

Som oftest vil det kunne oppnås besparelse ved en kritisk gjennomgang av skyldnerens utgiftsposter. Kanskje kan en utgift bortfalle helt, kanskje finnes det billigere alternativer. Også her må skyldner og eventuell rådgiver sammen gå igjennom de aktuelle postene, og på samme måte som ved gjennomgangen av inntektssiden, kan det også her være hensiktsmessig å bruke en sjekklister, samt standardbudsjettet til SIFO.

- Forbruksnivå når det gjelder de utgifter som er ubetinget nødvendige (mat, klær osv.)
- Evt. underholdsbidrag - er bidragsnivået korrekt justert i forhold til dagens inntektsnivå? Se NAVs bidragsveileder for mer informasjon:
<http://tjenester.nav.no/bidragsveileder/steg1.action>
- Boutgifter, herunder til forsikringer og vedlikehold (er skyldneren "overforsikret", eller finnes billigere men likevel tjenlige alternativer?). Ved leieforhold, finnes billigere boliger i rimelig nærhet?
- Muligheter for lavere finansielle utgifter vedrørende boliglån, forsikringer mv. For mer informasjon, se: www.finansportalen.no
- Fagforeningskontingent
- Barnehageutgifter, skolefritidsordning og evt. annet barnetilsyn
- Telefonbruk, mobiltelefon, internett, se: www.telepriser.no
- Strømsparing? Se nettsider med strømspareråd, for eksempel www.enova.no
- Mediebruk, f. eks. betalingskanaler på TV, abonnementer på tidsskrifter, aviser mv.
- Leieutgifter, f. eks. til TV, musikkanlegg, møbler osv.
- Bilutgifter
- Alkohol og tobakk
- Ferie og fritid, herunder medlemskontingenter i foreninger osv.

5.1.1.4. Kontroll av forskuddstrekk, skatteberegning

Rådgiveren bør undersøke om forskuddstrekket er riktig. Dersom dette er for høyt, vil det enkelt kunne reduseres. Et litt for høyt forskuddstrekk kan riktignok være en fornuftig måte å spare på, samt en god forsikring mot restskatt, men dersom det er mye for høyt og fører til mislighold av andre forpliktelser, bør det vurderes redusert. Skatteberegning bør foretas.

Se nettsider om skatteprogram, f.eks. www.skatteetaten.no/no/Selvbetjening/Skatteberegning/

5.1.1.5. Frivillig lånesperre

Dersom brukeren har problemer med å unngå opptak av forbrukslån bør vedkommende gjøres oppmerksom på muligheten til å opprette en lånesperre. Dette kan også beskytte mot identitetstyveri. Slik oppretts den: Kontakt AAA Soliditet AS, Soliditet Decision (tidligere Lindorff Decision) og Experian AS: E-post: database@no.experian.com. E-post: oppdatering@soliditet.no. Skriv litt om hvorfor du vil sperre kreditten din – hva som har skjedd. Har du mistet lommeboken? Er bankkortet borte? Tror du noen har fått tak i koden din? Legg alltid ved kopi av gyldig legitimasjon: Bankkort, førerkort eller pass. Sender du e-post, må du skanne inn kopi av legitimasjonen. Oppgi fullt navn, fødselsdato, adresse og telefonnummer. Når Soliditet har lagt inn kredittsperre på deg, sender vi deg en kode som kan brukes hvis du får bruk for å oppheve kredittsperren. Koden sendes pr. brev. I tillegg til AAA Soliditet AS bør også Experian (tidligere Creditinform) kontaktes for å opprette kredittsperre der. Soliditet Decision (tidligere Lindorff Decision) dekkes av henvendelsen til AAA Soliditet.

5.1.1.6. Regningskonto, autogiro

Brukeren bør orienteres om mulighetene for å opprette en egen regningskonto eller autogiro. Brukere av nettbank kan normalt ordne dette på egen hånd.

5.1.1.7. Avhending av unødvendige eiendeler

I noen tilfeller har brukeren eiendeler som ikke er nødvendige som kan selges. Det kan være hensiktsmessig å foreta en gjennomgang sammen med skyldneren om dette kan bedre situasjonen.

Dersom brukeren eier privatbil bør det vurderes om bytte til en rimeligere bil er et alternativ, eventuelt om familier som disponere to biler kan klare seg med den ene.

- Dekningsloven [§ 2-3](#) om eiendeler
- Gjeldsordningsloven [§ 4-5](#) om eiendeler

I mange tilfeller er hovedproblemet at boligen er for dyr. Dersom dette kan være problemet bør boligen verdsettes med tanke på salg. Dette kan gjøres av en takstmann eller en eiendomsmegler. Siden en eiendomsmegler normalt ikke tar betalt for denne tjenesten, kan dette være et hensiktsmessig alternativ på dette stadium.

Salg/bytte av bolig er imidlertid i mange tilfeller et alvorlig inngrep som kan ha store følelsesmessige og sosiale konsekvenser ved siden av de økonomiske. Det bør derfor være relativt klart at det er boligutgiftene som er problematiske dersom dette skal vurderes.

De skattemessige konsekvensene av boligsalget bør også trekkes inn i vurderingen Dersom det er tale om å avhende boligen, er det viktig å gjøre den som rådgis oppmerksom på konsekvensene av de ulike valg som her foreligger. Dersom boligen selges med tap vil det oppstå spørsmål om tapet kan gi rett til skattemessig fradrag i inntekten, og dersom den selges med fortjeneste oppstår spørsmål om skatteplikt for fortjenesten. Effekten av dette vil etter dagens regler (2016) være på 25 %, slik at et tap på f.eks. kr 200 000,-, kan "reduseres" med kr 50 000, dersom man får full effekt av fradraget. På tilsvarende måte

vil en fortjeneste kunne lede til en betydelig skattemessig belastning. I henhold til skatteloven kan tap avdras dersom boligen er brukt av eieren mindre enn 12 måneder i løpet av de siste 24 eiermånedene. I praksis medfører dette at den som har grunn til å tro at realisasjon vil måtte skje med tap må sørge for å leie ut boligen i minst ett år før den selges, nettopp for å oppnå fradrag for tapet. På samme måte bør den som vurderer å selge bolig ikke gjøre dette før to år er gått fra kjøpstidspunktet. Vedkommende må også sørge for å bo i boligen i minst av disse årene. I motsatt fall må det skattes av fortjenesten. Skattereglene på dette området bygger altså på at tap kan avdras dersom gevinst ville ha vært å anse som skattepliktig. Disse reglene medfører at den som ikke får solgt boligen og velger å leie ut en periode i stedet, kan risikere å måtte skatte av fortjenesten på en bolig vedkommende har eid lenge. Dette må vurderes nøye i forbindelse med utarbeidelse av et løsningsforslag som omfatter salg eller utleie av boligen. På samme måte bør den som har kjøpt ny bolig og ikke får solgt den gamle, av skattemessige årsaker vurdere å leie ut den nye boligen i stedet for den gamle.

- Skatteetatens nettsider om [skatt ved boligsalg](#)
- [Dekningsloven § 2-10](#) om erstatningsbolig
- [Gjeldsordningsloven § 4-4](#) om retten til å beholde bolig

5.1.2. Orientering om sosiale og økonomiske rettigheter

5.1.2.1. Bostøtte

Hushold som har vanskeligheter med å dekke sine boligutgifter kan søke om økonomisk støtte til dette, såkalt bostøtte. Bostøtten har som hovedformål å redusere boligutgiftene for de private husstandene som faller inn under ordningen. Støtteordningen skal bl.a. hjelpe barnefamilier, eldre og uføre med lave inntekter og høye boligutgifter til å etablere seg eller å bli boende i en god bolig, samt å utjevne forskjeller i disponibel inntekt mellom pensjonistgrupper som følge av forskjeller i boligutgifter. Tildelingen av bostøtte er behovsprøvd. Det vil si at det stilles krav til husstanden og boligen. Søkere som ikke har barn må være trygdemottakere for å kunne få bostøtte. Boligen må heller ikke være mindre enn 40 kvm. I visse tilfeller kreves det at boligen er finansiert med husbanklån som ikke er nedbetalt på søknadstidspunktet. Rimelig boligutgift, som bostøttesøker selv må dekke, beregnes på grunnlag av husstandens samlede inntekter. Hovedregelen er at man legger siste tilgjengelige ligning til grunn ved beregningen. Dette vil i praksis si ligningen to år tilbake. Dersom inntekten er vesentlig redusert etter den tid, vil søker på nærmere angitte vilkår kunne få lagt til grunn periodens inntekt ved førstegangsbehandlingen av søknaden. Denne vil i så fall bli sammenliknet med siste tilgjengelige ligning.

Husbankens [bostøttekalkulator](#).

5.1.2.2. Underholdsbidrag

Når foreldrene bor sammen med barnet oppfylles forsørgelsesplikten normalt i naturalier ved at barnet får tilstrekkelig med mat, klær osv. Dersom en (eller sjeldnere, begge) av foreldrene ikke bor sammen med barnet, typisk etter et samlivsbrudd, kan det pålegges den som ikke bor sammen med barnet å bidra til barnets underhold med penger. Underholdsplikten overfor barn er statuert i barneloven kapittel 8 om "fostringsplikt". Bidraget fastsettes ut fra forholdet mellom foreldrenes inntekter. Tanken er at kostnadene ved barna skal fordeles mellom foreldrene etter evne. Den som har høyest inntekt, skal dekke mest av kostnadene knyttet til barnet. Det er fastsatt satser for kostnader ved å ha barn, som varierer med barnas alder. Dette ut fra en betraktning om at utgiftene til barna øker med alderen. Det skal gjøres fradrag for samvær, og på dette området er det også fastsatt satser. Det skal også foretas en såkalt "prøving av bidragsevne". Dersom bidragspliktiges inntekt er svært lav, kan dette lede til at bidraget blir satt til 0. Dette begrenser problemene ved at fastsatt bidrag ikke kan innkreves fordi skyldneren da ikke har midler til livsopphold, noe som medfører at det oppstår bidragsgjeld.

Ordningen med at staten forskutterer bidrag er endret ved at forskuddet nå behøvsprøves etter bidragsmottakers inntekt. Folketrygdens rett til refusjon i bidrag for utbetalt overgangsstønad er opphevet. Mottatt bidrag er nå skattefritt. Motsatt kan ikke betalt bidrag lenger trekkes fra i inntekten. For en nærmere beskrivelse av reglene, se Ot.prp. nr. 43 (2000-2001). Barneloven har også regler om hvor lenge bidragsplikten varer. Hovedregelen er at plikten opphører når barnets fyller 18 år, eller så lenge det fortsetter på "skulegang som må reknast som vanleg", jf. barneloven § 53 første og annet ledd. I praksis betyr dette inntil videregående skole er avsluttet.

Underholdsplikten overfor ektefelle under samlivet fremgår av *ekteskapsloven* (lov 47/1991, esl.) § 38, mens plikten til å betale ektefellebidrag etter samlivets opphør fremgår av samme lov kapittel 16. Bidragsplikt kan i henhold til esl. § 79 annet ledd inntre dersom "en ektefelles evne og mulighet til å sørge for et passende underhold er blitt dårligere som følge av omsorgen for felles barn eller fordelingen av felles oppgaver under samlivet". Men bidragsplikt kan også pålegges i andre tilfeller dersom særlige grunner taler for det. Ektefellebidragets størrelse kan avgjøres ved avtale, ved fastsettelse av bidragsfogden eller ved domstolenes mellomkomst. Bidraget skal fastsettes etter behov og evne, og det skal som hovedregel ikke vare i mer enn tre år. Det faller bort dersom den bidragsberettigede inngår nytt ekteskap.

For mer informasjon om underholdsbidrag, se [NAVs bidragsveileder](#).

5.1.2.3. Arbeidsavklaringspenger

Fra 1.3. 2010 er det innført en stønad som har erstattet attføringspenger, rehabiliteringspenger og tidsbegrenset uførestønad. Stønaden kalles [arbeidsavklaringspenger](#).

5.1.2.4. Enslig forsørger

En ugift, skilt eller separert forelder som er alene om omsorgen for barn, har rett til særskilt stønad fra folketrygden. Stønadmottakeren må som hovedregel oppholde seg i Norge. Det gis stønad til barnetilsyn (§ 15-11) og til utdanning (§ 15-12). Det kan også gis stønad til flytting for å komme i arbeid (§15-13). Av de løpende ytelser til enslige forsørgere er imidlertid overgangsstønaden hovedytelsen, jf. ftrl. § 15-6. Slik stønad gis til det yngste barnet fyller åtte år, men ikke i mer enn sammenlagt tre år etter at det yngste barnet ble født, jf. ftrl. § 15-6. I tillegg kan det gis overgangsstønad i inntil to måneder før fødselen. Ved utdanning kan stønadstiden utvides med opptil to år frem til barnet fyller åtte år.

Etter samlivsbrudd gis det uhindret av disse reglene overgangsstønad i opptil ett år før det yngste barnet fyller ti år. For den som har barn med sykdom eller funksjonshemming gjelder særlige regler. Overgangsstønaden skal iht. folketrygdloven § 15-7 utgjøre 2,0 G pr år, i 2015 kr 180 136. Overgangsstønaden reduseres dersom eventuell arbeidsinntekt utgjør mer enn ½ G. Mottaker av overgangsstønad kan altså (2015) tjene ca. kr 45 034 pr år uten at stønaden reduseres. Stønaden reduseres med 40 % av inntekt over halvparten av G, jf § 15-9. Videre vil enslige forsørgere normalt motta underholdsbidrag og ofte utvidet barnetrygd (barnetrygd for et barn mer enn det faktiske antall).

Retten til utvidet barnetrygd gjelder ikke for samboere med felles barn eller samboere som har levd sammen i minst 12 av de siste 18 måneder. Det er et vilkår for retten til stønad at den enslige forsørgeren ikke lever sammen med den andre av foreldrene (merk at i forhold til disse reglene kan man *leve* sammen uten at man nødvendigvis bor sammen). Det er også et vilkår at den enslige forsørgeren er ugift. Inngås ekteskap inntreer en gjensidig underholdsplikt mellom ektefellene iht. ekteskapsloven. Endelig er det krav til *yrkesrettet aktivitet* for den som mottar overgangsstønad når det yngste barnet har fylt tre år.

For mer informasjon:

- [Folketrygdloven kapittel 15](#)

- Sosiale rettigheter for [enslige forsørgere](#)

5.2. Tiltak rådgivningsnivå II (midlertidig betalingsudyktighet)

5.2.1. Refinansiering

5.2.1.1. Refinansiering generelt

Dersom skyldneren har flere lån, vil det kunne være mye å spare ved å samle alle disse til et lån med sikkerhet i f. eks. bolig. Dette vil være en kurant løsning dersom man har flere engasjementer i samme bank, og både sikkerhet og betalingsevne. I mange tilfeller vil banken da oppfordre til en slik operasjon. Men selv om man har mange smålån spredt omkring hos flere kreditorer vil det være en kurant sak å “refinansiere i bolig”, dersom betalingsevnen er tilstede. Dette bør man selvsagt vurdere enten man har betalingsproblemer eller ikke, og vi taler her egentlig ikke om “tiltak” i denne forstand. Men en konvertering av flere smålån, kontokreditter osv. i et boliglån vil lett kunne medføre store månedlige besparelser, i noen tilfeller flere tusen kroner. For mer informasjon, se:

www.dinside.no/111154/hvormye-kan-du-laane-kalkulator

5.2.1.2. Refinansiering ved bruk av kausjonist

Dette alternativet må brukes med varsomhet, men kan i noen tilfeller være meget hensiktsmessig. Det må sikres at kausjonistene er godt informert og har økonomisk tåleevne til å bære forpliktelsene dersom ansvaret utløses. Kausjonen kan stilles ved personlig garanti eller ved såkalt tredjemannspant, altså pant i kausjonistens bolig eller andre eiendeler. Långiver har plikt til å forsikre seg om at både lånet og kausjonen ligger innenfor forsvarlige økonomiske rammer for begge parter, såkalt frarådingsplikt, se [finansavtaleloven § 47](#) og fagartikkel i kapittel 7.2.

5.2.1.3. Refinansiering ved offentlig garanti

En effektiv og kanskje også lønnsom måte både for NAV-kontoret og brukeren kan være å *garantere* for et refinansieringslån for skyldneren. Rådgiveren kan da forsøke å forhandle ned skyldnerens gjeld mest mulig, mot å tilby kreditorene ”friske penger” i form av en engangsutbetaling. Utbetalingen finansieres ved et banklån som NAV garanterer for. ”Svartelistede” klienter kan da likevel få refinansiert sin gjeld i banken. I rundskrivet til lov om sosiale tjenester i NAV, heter det om denne stønadsformen (rundskrivets punkt 4.21.2.3):

Økonomisk stønad i form av garanti for lån kan være aktuelt hvis tjenestemottaker har behov for et større beløp. Tjenestemottaker kan henvises til å ta opp lån i en låneinstitusjon med NAVkontoret som garantist for lånet. NAV-kontoret er da kausjonist for lånet. NAV-kontoret skal vurdere om det foreligger tilstrekkelige holdepunkter for at tjenestemottaker faktisk kan tilbakebetale lånet, før det stilles garanti. NAV-kontoret må være bevisst at en garanti innebærer at tjenestemottakers forhold til NAV røpes overfor tredjeperson. Vedtak om økonomisk stønad som garanti for lån skal inneholde de nærmere vilkårene for garantien, som konsekvensene hvis garantien innfris. Finansavtaleloven kapittel 4 om kausjon gjelder for slike garantier. Tjenestemottakers økonomiske situasjon kan ha endret seg når garantien eventuelt innfris, og NAV-kontoret må vurdere om garantien helt eller delvis skal omgjøres til bidrag. Hvis tjenestemottaker søker om å få endret økonomisk stønad til bidrag, skal søknaden behandles selv om fristen for å klage på vedtaket er gått ut.

5.2.1.4. Refinansiering med sikkerhet i bolig

Dette vil normalt være den rimeligste måten å refinansiere på, men forutsetter at brukeren har en helt eller delvis ubelånt bolig, eller at slekt/familie er villig til å stille sin bolig som sikkerhet. Dette vil ofte ikke være tilfellet og heller ikke alltid tilrådelig.

5.2.1.5. Refinansiering uten sikkerhet

Dette alternativet vil bare unntaksvis være aktuelt idet et usikret lån ofte vil være svært dyrt. Dersom brukeren har svært mange små kreditter kan det imidlertid tenkes tilfeller hvor problemet kan løses på denne måte. Et usikret lån med en effektiv rente på for eksempel 10 %, kan være langt billigere enn kredittkortgjeld som kan ha effektiv rente opp mot 30 %. For mer informasjon om kalkulator for forbrukslån, se: <http://www.dinside.no/97524/forbrukslaan-her-er-vaar-kalkis>

5.2.1.6. Refinansiering ved Startlån

Startlån er en ordning som har erstattet de såkalte etableringslån I og II. Også Startlån gis av Husbanken og tildeles låntakerne gjennom kommunene. Lånetypen er beregnet på personer som har problemer med å etablere seg i egen bolig og til vanskeligstilte som har behov for å kunne bli boende i boligen. Retningslinjer og praksis vil kunne variere noe fra kommune til kommune. Lånet kan finansiere hele boligkjøpet eller være topplån der andre gir grunnfinansieringen. Startlånet er utviklet gjennom et samarbeid med Sparebankforeningen, Finansnæringens hovedorganisasjon, Kommunenes sentralforbund og Staten. Lånet er en behovsprøvd låneordning som skal medvirke til at husstander med svak økonomi, som unge i etableringsfasen, barnefamilier, enslige forsørgere, funksjonshemmede og andre vanskeligstilte husstander, skal kunne skaffe seg en nøktern og egnet bolig. Forutsetningene er behov for boligetablering eller skifte av bolig nå, det vil si at dagens boligsituasjon ikke er tilfredsstillende samt at boligen som kjøpes er nøktern i forhold til hvor mange som skal bo i boligen, og er rimelig i forhold til prisnivået på stedet. Videre må ikke boligen være dyrere enn at boligutgiftene kan betjenes over tid samtidig som det er igjen nødvendige midler til livsopphold. Det må også være slik at søker har problemer med å få lån i det private kredittmarkedet, eller er avhengig av rimeligere lånevilkår enn det som ellers kan oppnås. Det er helhetssituasjonen til husstanden som vil være avgjørende. Antall medlemmer i husstanden og høye faste utgifter (til for eksempel studielån, bidrag, barnepass) er momenter som kan ha betydning. Startlån er en meget fleksibel ordning. Det kan gis til topp- eller fullfinansiering ved kjøp av bolig, til utbedring av nåværende bolig, til refinansiering slik at husstanden kan bli boende i nåværende bolig og som toppfinansiering ved bygging av ny bolig. Lånet kan også gis til flyktninger, personer med oppholdstillatelse på humanitært grunnlag, og andre økonomisk vanskeligstilte husstander. For mer informasjon om Startlån, se: www.husbanken/startlaan

5.2.2. Betalingsutsettelse

5.2.2.1. Betalingsutsettelse generelt

Betalingsutsettelse kan være et fornuftig grep dersom situasjonen er midlertidig. Særlig ved arbeidsledighet kan dette være aktuelt. Et viktig prinsipp ved kreditorforhandlinger er imidlertid at skyldneren alltid bør tilby å betale så mye som mulig på gjelden. Det er ikke alltid nødvendig å stanse betalingene helt. Dersom skyldneren ber om betalingsutsettelse bør derfor kreditor alltid spørre om, og evt. selv undersøke, hva skyldneren nå kan betale. Kanskje kommer man da frem til at de to eller tre neste terminene kan reduseres med bare 30 %, i stedet for at man hopper over betalingen i sin helhet. Det vil selvsagt være slik, at jo mer man klarer å få betalt, jo mindre må man ta igjen senere. Dette er et godt eksempel på det grunnleggende prinsipp om at tiltakene må dimensjoneres etter problemomfanget. Utgangspunktet ved alle tiltak må således være skyldnerens betalingsevne. For at ikke problemene på sikt skal bli større enn nødvendig, bør skyldneren alltid betale mest mulig. Så får kreditor og skyldner dernest vurdere hvordan den manglende betalingen skal tas igjen.

5.2.2.2. Avdragsfrihet

Et virkningsfullt tiltak som kan brukes ved midlertidige betalingsproblemer, er å innvilge skyldneren avdragsfrihet i en bestemt periode, eller "inntil videre". En slik avdragsutsettelse er som tidligere omtalt

standardløsningen ved gjeldsordninger etter gjeldsordningsloven i de tilfeller hvor skyldneren eier bolig. Kreditor kan da påtvinges en - som hovedregel fem års - avdragsutsettelse, jf. gjeldsordningsloven § 4-8 første ledd bokstav (a). Dette medfører ofte betydelige lettelser for skyldneren. Vedkommende betaler riktignok ikke ned på gjelden, men den øker heller ikke. I tider med inflasjon vil ”verdien” av restlånet dessuten minke. Utviklingen etter årtusenskiftet har imidlertid gjort dette tiltaket mindre aktuelt på grunn av fremveksten av avdragsfrie lån. Mange har dermed allerede benyttet den mulighet som ligger i å bare betale renter på lånet. Men trolig vil majoriteten av dem som har avdragsfrie lån ha en bolig som ikke er fullt belånt, slik at evt. problemer kan løses på andre måter.

5.2.2.3. Terminutsettelse

Et ikke uvanlig tiltak er å be om utsettelse med å betale en eller flere terminer. En slik utsettelse vil måtte ledsages av en avtale om hvordan den eller de aktuelle terminer skal tilbakebetales, noen som igjen vil bero på problemomfanget og størrelsen å terminene. Det vil selvsagt hele tiden løpe renter også på ubetalte terminer. Dersom skyldneren f. eks. betaler kr 6 000,- per måned på et boliglån, og har behov for to måneders utsettelse, vil det allerede da være kr 12 000,- pluss renter som må ”tas igjen”. Selv om man fordeler dette over de kommende seks måneder, vil det likevel i disse månedene bli godt over kr 8 000 pr måned å betale for å komme å jour. Dersom skyldneren ikke makter dette, kan dette være begynnelsen på en vond spiral. Slik utsettelse vil imidlertid i mange tilfeller være tilstrekkelig til å gi skyldneren det nødvendige pusterom ved mindre vansker, f. eks. en uventet restskatt eller kortere arbeidsledighet, forutsatt at betalingsevnen ellers er god nok. Merk at også dette tiltaket vil øke skyldnerens forpliktelser samlet sett.

5.2.2.4. Forlengelse av løpetid

Et alternativ som ofte brukes ved svekket betalingsevne er å redusere terminbeløpene ved å strekke lånet ut mot maksimal nedbetalingstid. Dette kan riktignok bli en dyrere løsning for skyldneren, men er selvsagt langt å foretrekke i forhold til et mulig tapsbringende salg av bolig. En annen mulighet er å forlenge lånets løpetid ved at de terminer som utsettes, legges til i ”bakenden” av låneperioden. Man forlenger altså lånets løpetid, men refinansieringen av etterslepet medfører at terminbeløpene likevel blir de samme som før. Dette kan være en hensiktsmessig løsning når skyldneren har kommet på etterskudd og skylder flere terminer på lånet som det vil være vanskelig å ”ta igjen”.

5.3. Tiltak rådgivningsnivå III (varig betalingsudyktighet)

5.3.1. Vurdere om vilkårene etter gjeldsordningsloven er oppfylt

5.3.1.1. Egenforsøket

Gjeldsordningsloven § 1-3 annet ledd krever at skyldneren før søknad om gjeldsordning ”etter evne har forsøkt å komme frem til en gjeldsordning med fordringshaverne på egen hånd”. Denne bestemmelsen er meget viktig å kjenne til i forbindelse med utenrettslig forhandlinger.

Dette vil normalt være det første kravet som møter den som skal søke om gjeldsordning. Dersom det er åpenbart at den som søker ikke har oppfylt vilkåret, skal namsmannen avslå søknaden iht. gol. § 2-6 (a). Om begrunnelsen for regelen heter det i lovforarbeidene: ”En gjeldsforhandling etter denne lov er en omstendelig behandling som medfører store byrder både for skyldner og kreditorer. Det er også kostnadskrevenende for alle involverte og bør i størst mulig grad unngås i de tilfeller hvor det er mulig å nå frem til avtaler på egen hånd” (Innst. O. nr. 90 (1991-92) side 35).

Skyldneren pålegges altså å ”etter evne” forsøke å komme frem til en ordning på egen hånd før denne søker om gjeldsforhandlinger. Det skal opplyses på søknadsskjemaet hvordan dette er gjort, jf. punkt II 7 på skjemaets første side (her står det også at dokumentasjon må vedlegges). Dette er imidlertid bare nødvendig dersom namsmannen krever det, jf. § 2-3; namsmannen kan kreve dokumentasjon). Men namsmannen skal bare avslå søknaden på dette grunnlag dersom det er åpenbart at skyldneren ikke har

gjort så godt denne kan. Namsmannen bør da veilede søkeren om hvordan han kan oppfylle lovens krav, for eksempel ved å hjelpe skyldneren med opprette kontakt med kreditorene. Særlig vil dette være naturlig dersom det må antas at skyldneren kan få hjelp av en offentlig instans, for eksempel hos en kommunal gjeldsrådgiver, i Husbanken, hos skattemyndighetene e. l., Det kan også bli aktuelt å kreve at kommunen er kontaktet. I 2014 ble det vedtatt nye regler om egenforsøk, jf. Ot.prp. L155 (2012-2013) <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-155-l-20122013/id726471/?q=&ch=6>

For mer informasjon:

- [Gjeldsordningsloven § 1-3](#)
- Søknadsskjema gjeldsordning med veiledning:
<http://www.signform.no/dss/statligeblanketter?view=forms&id=11>

5.3.1.2. Søkeren må som hovedregel ikke ha gjeld knyttet til egen næring

Gjeldsordningsloven er både etter sitt formål og sitt innhold beregnet på privatpersoner og ikke næringsdrivende. Den som har næringsgjeld er derfor som hovedregel utelukket fra å få gjeldsordning. Loven formulerer imidlertid to klare unntak fra dette. Det ene gjelder dersom næringsdriften er opphørt, jf. gol. § 2-1 første ledd (a). Det andre gjelder dersom skyldneren ikke har mer enn en ubetydelig andel av sin gjeld knyttet til nåværende næring, jf. gol. § 1-2 første ledd bokstav (b). Det spiller i utgangspunktet ingen rolle *hvordan* næringsdriften er opphørt. Det kan ha skjedd ved konkurs, ved såkalt “styrt avvikling”, eller på annen måte. Dernest omtales enkelte spørsmål når det gjelder mulighetene til å oppnå gjeldsordning for den som er aktiv næringsdrivende og har gjeld til næringsdriften som drives på tidspunktet for søknad om gjeldsordning.

For mer informasjon:

- [Gjeldsordningsloven § 1-2](#)

5.3.1.3. Søkeren må ikke være under konkursbehandling

Gjeldsordningsloven skal beskytte skyldneren mot visse former for kreditorforfølgning under gjeldsforhandlingene, men skyldneren er ikke vernet mot konkursbegjæringer fra kreditorene. Dette sies direkte i § 1-2, 2. ledd 2. punktum. Dersom det åpnes konkurs under forhandlingene skal gjeldsordningssaken heves. Heving betyr at saken får sin endelige avslutning. Dersom søkeren etter at konkursbehandlingen er avsluttet fremdeles ønsker gjeldsordning må det startes på nytt igjen med søknad til namsmannen osv. Når skyldneren har fått gjeldsordning kan han selv sagt ikke begjæres konkurs på grunnlag av eldre gjeld dersom han fremover oppfylder sine forpliktelser. Skyldneren er ikke lenger insolvent når han har fått nedskrevet sin gjeld slik at han for fremtiden klarer å betale sine forpliktelser ved forfall.

5.3.1.4. Søkeren må være varig ute av stand til å oppfylle sine forpliktelser

Det grunnleggende kravet for å komme inn under loven er at skyldneren må være varig betalingsudyktig. Dette kalles gjerne det økonomiske vilkåret. Ved vurderingen av om skyldneren er varig betalingsudyktig kan det i tvilsomme saker være nødvendig å foreta en relativt inngående analyse av søkerens økonomiske stilling. I praksis betyr dette at i alle fall fire tallstørrelser må kartlegges:

- Disponible inntekter i dag og ev. sannsynlige fremtidige inntektsendringer
- Salgsverdien og salgsmulighetene vedr. eiendeler skyldneren ikke trenger
- Nødvendige løpende utgifter, herunder til evt. underholdsbidrag
- Utgiftene til å betjene gjeldsforpliktelser, slik de er på vurderingstidspunktet.

Dersom skyldnerens budsjett viser at det er en ikke uvesentlig underbalanse, må det undersøkes om situasjonen kan betraktes som varig. Med varig menes ikke livet ut, men i overskuelig fremtid. Det må altså ikke være konkrete utsikter til at betalingsdyktighet vil inntre i den fremtid det er mulig å overskue. Det skal imidlertid ikke tas hensyn til eventuell arveutskift. I mange tilfeller vil gjelden være så stor at

det ikke er nødvendig med noen nærmere vurderingen av varigheten av betalingsproblemene. Dersom skyldneren tross fulle inntekter, for eksempel fra heltidsarbeid eller uføretrygd, ikke kan betjene gjelden, vil varighetskravet normalt være oppfylt. Dersom skyldneren midlertidig ikke har fulle inntekter, *og dette er årsaken til betalingsproblemene*, kan vurderingen bli vanskeligere. Det samme gjelder dersom skyldneren er i en utgiftssituasjon som vil være midlertidig, han har for eksempel tunge bidragsforpliktelser som i nær fremtid vil bli redusert eller opphøre. I slike situasjoner vil det være nødvendig å oppstille en prognose over antatt fremtidig utvikling. Denne prognosen må være basert på realisme, for eksempel vil det for arbeidsledige være nødvendig å vurdere sannsynligheten for at skyldneren vil komme i arbeid, og når dette må antas å ville skje. For en syk vil det måtte vurderes når vedkommende sannsynligvis vil kunne arbeide igjen osv. En sentral del av arbeidet med å komme frem til om varig betalingsudyktighet foreligger, vil altså være å konstatere hvilket beløp skyldneren realistisk har "ledig" til å betjene sine kreditorer. Dette beløp må så holdes opp mot de gjeldsforpliktelser skyldneren har. Dernest foretas det en vurdering av om det ledige beløpet gir mulighet til å betjene disse forpliktelsene. Gjeldsordningsloven [§ 1-3](#)

5.3.1.5. Illojal tilpasning, uriktig forklaring og uavklart økonomi

Etter lovendringen som trådte i kraft i 2003 inneholder gjeldsordningsloven tre i utgangspunktet absolutte hindre for åpning av gjeldsforhandling, jf. [§ 1-4](#) første ledd. Det er likevel lagt opp til en skjønsmessig vurdering av om de omstendigheter som beskrives er tilstede, slik at det kan virke noe konstruert å tale om absolutte hindre. Det første forholdet som beskrives gjelder skyldnerens illojale tilpasning til loven. Typiske eksempler er bevisst mislighold, planmessig låneopptak eller frivillig reduksjon av inntekter (eller økning av utgifter), for å komme i posisjon til å få gjeldsordning. Det andre forholdet som beskrives i § 1-4 første ledd gjelder falske opplysninger. Skyldneren lyver for eksempel om inntekts- eller utgiftsforhold, eller oppgir fiktiv gjeld. I tredje punktum er det en bestemmelse som skal hindre at det blir igangsatt gjeldsordning før skyldnerens økonomiske forhold er tilstrekkelig klarlagt. Et typisk eksempel er uavklart økonomi etter samlivsbrudd.

5.3.1.6. Søkeren må være bosatt i Norge på søknadstidspunktet

Etter gjeldende rett antas det at skyldneren må være bosatt i Norge på søknadstidspunktet. Søkere som anses bosatt i utlandet kan dermed ikke søke om gjeldsforhandlinger i Norge uansett om kreditorene er norske og skyldneren står folkeregistrert i Norge. Her er det vedtatt nye regler som åpner for utenlandssøknader. Disse er pr februar 2016 ikke trådt kraft. For mer informasjon:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/prop-155-1-20122013/id726471/?q=&ch=8> og [Gjeldsordningsloven § 2-1](#)

5.3.1.7. Søkeren må som hovedregel ikke ha oppnådd gjeldsordning tidligere

I gjeldsordningsloven § 1-4 tredje ledd heter det: *Det kan ikke åpnes gjeldsforhandling dersom skyldneren tidligere har oppnådd gjeldsordning etter loven her. Gjeldsforhandling kan likevel åpnes dersom særegne forhold tilsier det.* Bestemmelsen ble betydelig endret ved lovrevisjonen i 2002. Det var tidligere et absolutt forbud i loven mot mer enn en gjeldsordning. Bakgrunnen for ønsket om å myke opp regelen var først og fremst at det var avdekket tilfeller hvor gjeldsordninger var blitt opphevet uten at skyldneren kunne klandres i særlig grad for de forhold som lå til grunn for opphevelsen. Det viste seg også at enkelte uforskyldt hadde kommet i vanskeligheter etter en fullført gjeldsordning. På dette punkt gjorde stortingsflertallet vesentlige endringer i forhold til departementets lovforslag. *Det er derfor også her avgjørende at rettsanvenderen er oppmerksom på Stortingets innstilling.* Den som her baserer seg kun på lovteksten og proposisjonen vil få et ufullstendig og misvisende rettskildegrunnlag å bygge på. Den klare hovedregel er imidlertid fremdeles at gjeldsordning bare kan oppnås en gang. Det er en snever adgang til å gjøre unntak, og et hovedkriterium er at skyldneren ikke må kunne lastes for at den tidligere gjeldsordningen ble opphevet. Skyldneren må heller ikke kunne lastes for eventuelt å ha kommet i problemer på nytt. Dette betyr at de aller fleste vil være avskåret fra å få gjeldsordning mer enn en gang. Bestemmelsen er således kun en sikkerhetsventil, også etter de endringer som stortingsbehandlingen medførte.

5.3.1.8. Åpning må ikke åpenbart vil virke støtende

I henhold til gol § 1-4 annet ledd er det et vilkår for åpning av gjeldsforhandling at dette ikke må virke åpenbart støtende i det enkelte tilfellet. Heller ikke tvungen gjeldsordning kan stadfestes dersom dette vil virke støtende, jf gol § 5-4 første ledd bokstav (a). Ved vurderingen skal det tas hensyn til andre skyldnere og samfunnet for øvrig. Man har her særlig tenkt på at loven ikke må oppfattes som en lettvinnet mulighet til å flykte fra sin gjeld, og således ha negative følger for den alminnelige betalingsmoral. Samtidig er det klart at støtendekriteriet heller ikke er ment å skulle fungere som en sperre for den som i større eller mindre grad kan bebreides for sin situasjon, for eksempel den som har fått økonomiske problemer på grunn av rusmisbruk eller særlig risikabel næringsvirksomhet.

I forbindelse med lovendringen i 2002 ble støtendekriteriet betydelig presisert i loven. Det ble for det første klargjort at åpning gjeldsforhandling bare skal nektes i de åpenbare tilfellene, jf. § 1-4 annet ledd første punktum. Bakgrunnen for dette var en betraktning om at det bør foreligge sterke grunner for også å nekte *forhandlinger*. Dersom det skulle foreligge kritikkverdige forhold kan jo disse belyses nærmere og kanskje avhjelpest før det blir noen gjeldsordning. For det andre er de mest typiske anvendelsesområdene tatt inn i loven, jf. [§ 1-4](#) bokstav a) – e). Hensikten med dette var å si noe om normen som bør legges til grunn, samt skape en mer enhetlig praksis på området. Meningen er at dersom noen av de omstendighetene som nevnes i opplistingen er til stede, skal gjeldsforhandling som hovedregel ikke åpnes.

5.3.2. Vurdere rettslig eller utenrettslig gjeldsordning, vurderingsmomenter

5.3.2.1. Saker med omtvistet gjeld

Dersom det har oppstått uenighet mellom skyldneren og kreditor om et krav størrelse eller eksistens, vil det i utgangspunktet være vanskelig å nå frem til en utenrettslig løsning. Gjeldsordningsloven inneholder en regel hvoretter slike tvister kan løses effektivt, jf. [§ 4-9](#).

5.3.2.2. Saker med passive, avvisende eller mange kreditorer

En utenrettslig gjeldsordning forutsetter et positivt samtykke fra samtlige kreditorer. Dersom antallet kreditorer er stort (f. eks. 20 - 30 eller mer) vil det kunne bli svært arbeidskrevende å få til en løsning utenfor gjeldsordningsloven. Særlig tungt kan det bli dersom man må "gå flere runder" med hver enkelt kreditor, eller at en eller flere småkreditorer ikke bryr seg om å svare på henvendelser, noe som ikke er uvanlig. Gjeldsordningsloven bygger her på et annet system; den kreditor som ikke motsetter seg et forslag til frivillig gjeldsordning innen en frist satt av namsmannen, anses for å ha godtatt det (gjeldsordningsloven [§ 4-12](#)). Et slikt uhjemlet "proklama" utenfor gjeldsordningsloven vil være uten rettsvirkning. Dersom en eller flere kreditorer har avvist å forhandle, eller fastholder krav mot skyldneren som denne ikke har mulighet til å oppfylle, kan det bli vanskelig å oppnå en utenrettslig ordning, som normalt er avhengig av at alle kreditorer gis forholdsmessig lik dekning. Alternativt må man forsøke å få til en ordning hvor det øvrige kreditorfellesskap godtar at den "gjenstridige" kreditor privilegeres. Et slikt opplegg vil imidlertid sjelden lykkes uten en svært god begrunnelse.

5.3.2.3. Saker med offentlige kreditorer

Enkelte offentlige kreditorer er bundet av et regelverk som begrenser deres mulighet til å delta i frivillige gjeldsforhandlinger. Dette kan gjelde f. eks. skattekrav. Åpnes det derimot gjeldsforhandling etter loven, kan saken stille seg annerledes. Dette momentet er blitt enda viktigere nå som gjeldsordningsloven er endret slik at offentlige kreditorers gjeld kan nedsettes i større grad enn tidligere.

5.3.2.4. Saker med lav eller ingen dividende

Dersom det er tale om et "0-oppgjør", eller et tilnærmet sådant, vil det er erfaringsvis være vanskelig å få med seg alle kreditorer på en utenrettslig ordning. Et forslag som går ut på at gjelden skal slettes etter et antall år, mens skyldneren ikke skal betale noe er vanskelig å få aksept for. Dette til tross for at nærmere 80 % av gjeldsordningene etter loven har et slikt innhold.

5.3.2.5. Dersom tvangssalg truer skyldnerens bolig

Gjeldsordningsloven inneholder en meget omfattende beskyttelse av skyldnerens bolig, jf. gjeldsordningsloven § 4-4. Dersom skyldneren har en nøktern bolig som vil være beskyttet under en gjeldsordning etter loven, kan dette være et moment som taler for at det bør åpnes gjeldsforhandlinger.

5.3.2.6. Skyldneren har en uoversiktlig gjeldsmasse

Dersom skyldneren ikke har oversikt over sine kreditorer, kan det være en grunn i seg selv til at gjeldsordning etter loven bør velges. Ved en utenrettslig gjeldsordning vil selvsagt uteglemte kreditorer "overleve" en saneringsavtale, siden de ikke er del av avtalen. Dette var tidligere tilfelle også etter gjeldsordningsloven, men det er nå i praksis innført en ordning med preklusivt proklama i gjeldsordningsloven. Etter lovendringen som trådte i kraft i 2003 vil uteglemte krav ikke lenger stå igjen etter at en gjeldsordning er gjennomført, jf. gjeldsordningsloven § 6-1 tredje ledd sammenholdt med § 7-7.

5.3.3. Henvisning til namsmannen

Dersom skyldneren antas å fylle vilkårene for gjeldsordning etter gjeldsordningsloven, må det vurderes å henvise skyldneren til namsmannen. Det kan da være hensiktsmessig å skrive en kort melding til namsmannen som brukeren kan få med seg om hvilke undersøkelser og vurderinger som er gjort. *Merk at skyldneren kan ha oppfylt kravet til egenforsøk kun ved å spurt kommunen om råd og veiledning.* Dersom kommunen av en eller annen grunn ikke finner å kunne gå videre med saken, og skyldneren selv ikke er i stand til selv å gå i forhandlinger med kreditorerne mv., vil kravet til egenforsøk normalt være oppfylt.

Dette forholdet er bl.a. omtalt slik i forarbeidene Rundskriv fra BLD [Q 28/2006](#) (regjeringen.no)

Gjeldsordningssakene kan i praksis være svært forskjellige med hensyn til omfang og vanskelighetsgrad. Dette kan ha sammenheng med hvilken type gjeld som er involvert, hvorvidt det er kausjonsproblematikk inne i bildet, og ikke minst, antall og type kreditorer. Dersom skyldneren har svært mange kreditorer, og samtidig liten oversikt over situasjonen, vil det kunne være uforsvarlig å fremforhandle en utenrettslig gjeldsordning. Kompliserte og uoversiktlige saker bør derfor fortrinnsvis løses direkte etter gjeldsordningsloven (...). Samtidig bør det normalt være tilstrekkelig dersom skyldneren har oppsøkt kommunen eller en annen rådgiver for å få bistand, uansett om resultatet har blitt dårlig. Det samme gjelder om det ikke har vært mulig å yte noen hjelp overhodet. Det er skyldnerens innsats som skal her skal vurderes, ikke resultatet, jf. ordlyden i gol. § 1-3 annet ledd: "forsøke å komme frem til..".

5.3.4. Etablering av utenrettslig gjeldsordning

5.3.4.1. Forberedelse til utenrettslige gjeldsforhandlinger

Den første fasen også i en tyngre gjeldsordningsprosess vil være å fremskaffe en nøyaktig "real time" oversikt over skyldnerens økonomiske situasjon. Disse opplysninger må være svært presise og oppdaterte, da de vil danne grunnlaget for det budsjett og det forslag til gjeldsordning som senere skal utarbeides. En må her derfor gå svært grundig til verks, grundigere enn det som normalt gjøres i den innledende kartleggingen, se punkt 4.3. Det må lages en nøyaktig og veldokumentert oversikt over skyldnerens inntekter, utgifter, formue og gjeld. Her vil det være praktisk å benytte skjemaer med rubrikker for inntekts- og utgiftstyper mv., slik at man sikrer seg mot å glemme enkeltposter. Dersom man senere skulle bli "avslørt" i f. eks. å ha unnlatt å føre opp alle inntekter, vil dette naturlig nok kunne få negativ betydning for tilliten overfor kreditorerne, noe som igjen vil redusere muligheten for å nå frem til en ordning. For en gjeldsrådgiver vil unøyaktigheter og feil på dette området kunne være svært ødeleggende. Man må være forberedt på å dokumentere opplysningene man gir i temmelig stor utstrekning. Inntektene vil ofte bli krevd dokumentert to-tre år bakover i tid. Også utgiftene må dokumenteres nøye. Prinsipielt kan en si at jo mer uvanlig utgiftene er, jo grundigere vil

dokumentasjonen måtte være. Endelig må det i en rådgivningssituasjon sørges for nødvendige fullmakter fra skyldneren. [Fullmakt](#) må legges ved den første henvendelsen til kreditorene.

På *inntektssiden* er det viktig at man foruten hovedinntekten, som kan bestå av lønn, trygdeutbetalinger el. l., sørger for å få med alle biinntekter som kan være aktuelle. Også eventuelle inntekter fra eventuelle bidrags- og støtteordninger må føres opp.

Når skyldnerens *utgifter* skal føres opp, er det på samme måte som ved gjennomgangen av inntektene, viktig å sørge for å få med alle poster. Heller ikke her må noen poster “holdes utenfor”. Dette vil bare gi et skjevt bilde av situasjonen, og bidra til at den ordning som etter hvert skal etableres, kan bli vanskelig å overholde. Etter gjeldsordningslovens inntreden på arenaen kan det være formålstjenlig å etablere utgiftsbegreper med samme innhold som de man bruker under frivillig og tvungen gjeldsordning etter loven. Dette betyr at det er kun tre hovedgrupper av utgiftstyper (foruten gjeldsbetjening) som skal presenteres for kreditor, nemlig boligutgifter, livsoppholdsutgifter og løpende underholdsbidrag.

Dersom skyldneren eier *formuesgjenstander* må det gjøres en vurdering av om disse kan beholdes eller om de må avhendes. Ved en gjeldssanering må man som nevnt være forberedt på at kreditorene vil kreve at man kun beholder det dekningsloven § 2-3, jf. gjeldsordningsloven [§ 4-5](#) gir anvisning på. Eventuelle bankinnskudd, aksjer osv. må normalt stilles til rådighet for kreditorene i sin helhet. Hos personer i alvorlige gjeldsproblemer finnes det imidlertid ofte lite formuesgjenstander. Eventuelle fremtidige tilgodebeløp i forbindelse med skatteoppgjøret må også betraktes som formue.

Normalt vil skyldneren kunne prestere en oversikt over sin *gjeld* med omtrentlig riktighet. Men på grunn av at det fortløpende beregnes renter, kan det være vanskelig å fremskaffe helt nøyaktige tall, selv om vedkommende mot formodning skulle ha en viss oversikt over påløpte omkostninger og evt. andre tillegg. Det trengs en fullstendig og korrekt oversikt over skyldnerens gjeldssituasjon. Samtidig kan det i uoversiktlige saker være nyttig å be om en kredittopplysning på skyldneren, noe som kan begrense mulighetene for at det eksisterer uteglemte krav.

5.3.4.2. Disponering av skyldnerens midler under forhandlingene

Når det er etablert et kreditorfellesskap, vil kreditorene ofte gå med på å innstille pågangen mot skyldneren en periode. Dette fordi det lett tar seg dårlig ut dersom en av kreditorene gjør sitt ytterste for å sikre sine interesser på bekostning av de andre, f. eks. ved å forsøke å skaffe seg utleggspant i skyldnerens eneste ledige aktivum. Men av og til kan den første henvendelsen til kreditorene også “vekke sovende bjørner”. Dersom man oppdager at henvendelsen har hatt en slik virkning, bør man ta kontakt med vedkommende kreditor umiddelbart, og forsøke å få denne til å avvende pågangen. Det forhold at det er skapt et kreditorfellesskap vil i denne situasjonen kunne være en styrke for skyldneren. Forhandlingsteknisk kan det nå ha en effekt å spille kreditorene ut mot hverandre dersom slike problemer oppstår. Dersom en kreditor nekter å forhandle, ikke besvarer brev eller prøver å skaffe seg sikkerhet på de andres bekostning bør man nå raskt “sladre” til de andre. Dersom skyldneren har et særlig godt forhold til en av kreditorene, f. eks. dennes egen bankforbindelse, kan man kanskje få denne til å rette en henvendelse til den vriene kreditor. Dette er en fremgangsmåte som har vist seg å fungere i mange saker, særlig dersom den aktuelle kreditors opptreden er irrasjonell og for eksempel skyldes generell skepsis til skyldnere, eller kanskje gjeldsrådgivere. Det kan da være tilstrekkelig tankevekkende at en “kollega” ytrer seg i samme retning som skyldneren. Det er også et poeng som kan trekkes frem i denne sammenhengen at enhver dekningsaksjon normalt vil påføre skyldneren omkostninger, som til sist går ut over kreditorfellesskapet.

Et av de vanskeligste punktene vil være å få en kreditor som mottar løpende betaling på sitt tilgodehavende til å godta stans i betalingen mens forhandlingene pågår. En slik betalingsstans vil imidlertid være et viktig og nødvendig bidrag for å oppnå mest mulig likebehandling av kreditorene. Betaling av uprioritert gjeld må derfor stanses under forhandlingene og innsettes på bankkonto. Dersom

skyldneren har stort overskudd og forhandlingene trekker ut kan det bli stående betydelige beløp på en slik konto. Det er derfor viktig at ikke én av kreditorerne “sniker” i køen og oppnår utleggspant i kontoen. Man *må* derfor - særlig når midler settes inn på konto - få det samlede kreditorfellesskap til å love å avstå fra dekningsaksjoner under forhandlingene før man går videre. I alle fall må det være enighet om at den aktuelle kontoen er fredet. Alternativt kan man forsøke å få til en avtale om fordeling også i forhandlingsperioden, men dette kan ofte komplisere gjeldsforhandlingene. *Prioriterte kreditorer*, jf. dekningsloven § 2-8 som allerede har etablert utleggstrekk er det imidlertid ofte lite å gjøre med. Disse får da løpe som før med mindre man klarer å få til en avtale også med disse.

Når man kommer i den situasjon at man ikke har mulighet til å tilfredsstillе alle sine kreditorer er man nødt til å gjøre et valg av hva som skal betales og hva som ikke skal det. En rettfærdig fordeling i forhandlingsperioden kan kalles et kontrollert mislighold. Det beste er som nevnt ovenfor om fordelingen kan gjøres etter avtale med kreditorerne, men de samme prinsipper vil gjelde enten fordelingen skjer etter avtale med kreditorerne eller som ensidig disposisjon i form av et påtvunget kontrollert mislighold. En riktig hândtering av denne situasjonen kan for øvrig også medføre at det rettslige grunnlaget for utleggstrekk bortfaller og at skyldneren derved oppnår beskyttelse mot tvangstiltak, jf. dekningsloven § 2-7 fjerde ledd. Utgangspunktet ved vurderingen av hvor mye som skal betales må alltid tas i skyldnerens behov for å dekke nødvendige utgifter til mat, klær, bolig o.l. Derved får man frem hva som kan betales, slik at man i neste omgang kan bestemme fordelingen på kreditorerne (det er lite hensiktsmessig å ta utgangspunkt i kreditorernes rett til betaling, og dernest se om blir noe tilbake til dekning av livsopphold).

Anbefalingen om å gjennomføre et “kontrollert mislighold” har blitt møtt med kritikk. Enkelte har hevdet at det virker kunstig at man skal “bestemme seg” for å misligholde, og så til og med gjøre dette på en planmessig måte. Kritikken synes imidlertid å bunne i manglende forståelse for de foreliggende realiteter; når det ikke er nok til alle, får man dele på det som er. Likebehandlingsprinsippet er for øvrig kommet til uttrykk både i konkurslovgivningen (dekningsloven § 9-6), og i diverse straffebestemmelser (straffeloven § 284) samt i rettspraksis. Utgiftsposten som må stå øverst på prioritetslista i en slik situasjon er naturlig nok *livsoppholdsutgiftene* for skyldneren og dennes husstand. Etter loven har man uansett krav på å beholde “det som med rimelighet trengs”, dersom det skulle ende med tvangsfullbyrdelse, jf. dekningsloven § 2-7. Livsopphold omfatter i prinsippet også boutgifter, men de kan være formålstjenlig å se disse isolert. Nøkterne boutgifter, enten det er tale om husleie eller lånebetjening, er åpenbart nødvendige utgifter som kan prioriteres. Dersom boutgiftene er for høye, kan man i en vanskelig situasjon - i hvert fall en tid - redusere livsoppholdsutgiftene og “overføre” noe til boutgiftene. Når livets opphold er sikret etter de prinsipper som er nevnt ovenfor, kan betjeningen av gjeld begynne. Dersom det ikke finnes midler utover nødvendig livsopphold, vil det naturlig nok ikke være aktuelt å betjene gjeld overhodet. Alle kreditorer og alle typer krav må vike for skyldnerens rett til å overleve økonomisk. Fordelingen på kreditorer skjer her på vanlig måte, etter prioritets- og likedelingsprinsippet. Dersom det bare er uprioriterte kreditorer må alle få forholdsmessig lik dekning, dvs. samme prosentandel av sitt krav. Dersom skyldneren har et prioritert krav, må dette dekkes i sin helhet før det blir noe til de andre. Dersom det er flere prioriterte krav, f. eks. både et bidragskrav og et skattekrav, må disse dekkes etter sin innbyrdes prioritet ved utleggstrekk osv.

5.3.4.3. *Prøving og sortering av innmeldte krav, kreditorliste*

Det forutsettes nå at kreditorerne har sagt seg villig til å delta i gjeldsforhandlingene på de foreslåtte premisser, og har gitt de opplysninger som det ble bedt om i den første henvendelsen. Neste skritt vil da være å foreta en analyse av de innkomne svar, med sikte på en viss “prøving” og sortering kravene. Noe av det første man da bør se på, er om det hefter relevante mangler ved noen av kravene, slik at de ikke kan gjøres til gjenstand for rettslig inndrivning. Flere forhold kan her være av betydning. I tidligere kapitler er gjennomgått en rekke forhold som kan medføre at et krav ikke kan inndrives, og her kan disse kunnskapene komme til nytte

Et av forholdene som nå må vurderes er om noen av kravene kan være *foreldet* (se kapittel 7.13). En praktisk fremgangsmåte for å få brakt klarhet i om et krav er foreldet, vil være å starte med en undersøkelse av stiftelsesgrunnlaget for å se om den lovbestemte foreldelsesfrist som gjelder for den aktuelle kravstypen er gått ut. Er den ikke det, er saken grei. Dersom fristen er gått ut, er det derimot en indikasjon på at kravet er foreldet, og nærmere undersøkelser må foretas. Det vil da være naturlig å først sjekke med skyldneren, om denne kan ha avbrutt foreldelsen på noen måte. I praksis om han har erkjent kravet, f. eks. ved å betale på det. Et vanlig banklån med månedlig terminforfall vil altså sjelden være foreldet - det er vel svært sjelden at det ikke er betalt noe på det i løpet av 10 år. Dersom skyldneren ikke har avbrutt foreldelsen er det på tide å ta kontakt med kreditor for å undersøke om denne kan dokumentere å ha foretatt fristavbrytende skritt - i praksis om det er begjært tvangsfullbyrdelse eller tatt ut forliksklage. Dersom heller ikke kreditor kan dokumentere fristavbrytende skritt, kan vi gå ut fra at kravet er foreldet. Kreditor gis da en kort tilbakemelding om at skyldneren påberoper seg foreldelsen og at kravet anses bortfalt og ikke deltar i de videre forhandlinger.

Når eventuelle foreldede eller av andre grunner bortfalte eller ugyldige krav er ryddet av veien, kan vi begynne arbeide med å sette opp gjeldsoversikten, eller *kreditorlisten*. Listen bør av praktiske grunner være temmelig utfyllende, og foruten kreditors navn og kravets saldo pr. fristdag, bestå av postadresse til kreditor, saksbehandlerens navn, telefon- og e-postadresse, samt aktuell referanse til saken, f. eks. kontonummer. Kreditorne, eller kravene, kan også godt nummereres, særlig dersom det er mange av dem. En slik fyldig kreditorliste vil også kunne være nyttig for kreditorne, f. eks. dersom de ønsker å ta kontakt med hverandre for å diskutere saken. Dette fordrer at de er løst fra sin taushetsplikt, noe skyldneren bør gjøre.

Når man som ledd i en gjeldsordningsprosess har fått oversikt over skyldnerens gjeld, vil man normalt raskt se at gjeldsmassen består av en rekke forskjellige typer gjeldsposter og kreditorer. Disse kravene kan av ulike grunner måtte behandles forskjellig. Riktignok er det en hovedregel at kreditorer skal behandles likt når det oppstår betalingsproblemer, men det er vesentlige unntak fra denne regel. En av de viktigste problemstillingene under en gjeldsforhandling er derfor å kunne sortere og håndtere de forskjellige krav på riktig måte. Inndelingen er foretatt med utgangspunkt i at kreditorer og krav må sorteres etter visse av sine egenskaper i forbindelse med gjeldsordning. Det er særlig inndrivelsesmåten samt den betydning det har for skyldneren dersom kravet ikke blir betalt (hvor "farlig" det er å misligholde) som har vært retningsgivende for denne inndelingen. Det er i noen tilfeller også tatt hensyn til hvilke muligheter kreditor selv har til å nedsette fordringen. Enkelte offentlige kreditorer har nemlig ikke full frihet til dette. Dette betyr også at en og samme type krav kan komme i forskjellige grupper, alt etter hvor langt kreditor har kommet i inndrivelsesprosessen.

Ved hjelp av en slik klassifisering kan en identifisere den enkelte kreditors rettigheter og rolle i en gjeldsordning og - ikke minst - hvilke *alternativer* til gjeldsordning (i praksis; hvilket tapspotensial) vedkommende kreditor har. Dermed kan den videre behandlingen av saken innrettes i forhold til dette. Det siste vil ofte spille en avgjørende rolle for viljen til å delta i en frivillig utenrettslig gjeldsordning. De ulike kravene anbefales normalt sortert slik: Uprioriterte, usikrede krav, krav med tvangsgrunnlag, pantsikrede krav, krav knyttet til nødvendighetsutgifter, krav med lovbestemt prioritet ved utleggstrekk, krav sikret ved kausjon eller tredjemannspant, kausjonsansvar og offentlige krav hvor kreditors rådighet er begrenset i lov.

5.3.4.4. Utarbeidelse av budsjett, bruk av livsoppholdssatser

Det må utarbeides et utkast, eller forslag, til budsjett, hvor kreditorne bes om aksept eller om å fremme innsigelser. Det er viktig at ev spesielle budsjettposter er kommentert, og likeledes at kreditorne anmodes om å begrunne mulige innsigelser. For å lette oversikten anbefales det å bruke månedstall.

Et sentralt element i de utenrettslige gjeldsordningene er bestemmelsen av hvor mye som skal settes av til livsopphold under ordningen. Det finnes ingen generelt anbefalte satser for dette feltet på samme

måte som ved utmåling av sosialstønad eller ved gjeldsordning etter gjeldsordningsloven. Enkelte offentlige oppkrevere samt større inkassobyråer har imidlertid utviklet retningslinjer det kan være nyttig å kjenne til. Statens Innkrevingsentral opplyser for eksempel på sine nettsider at de bruker gjeldsordningslovens satser ved utenrettslige gjeldsordninger, mens satsene ved utleggstrekk er lavere. Inkassobyråene synes stort sett ikke å ville akseptere gjeldsordningslovens satser ved utenrettslige ordninger. Ved vurderingen bør man også ha satsene på de viktigste øvrige områder som bakteppe og referanse, herunder gjeldsordningsloven, standardbudsjettet (SIFO), sosialhjelpssatsene, bidragsevnevurderingen samt livsoppholdspraksis ved utleggstrekk, se [utredningen om livsoppholdssatser](#) fra BLD og forskriften om livsoppholdssatser: (<https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-06-13-724>)

5.3.4.5. *Forhandling i kausjonssaker*

Når en låntaker har en gjeldspost som er sikret ved kausjon, vil gjeldsforhandling hos låntakeren selvsagt medføre at kausjonistens ansvar berøres. I en forhandlingsprosess vil det derfor måtte opprettes kontakt med kausjonisten, slik at denne kan få delta i gjeldsforhandlingene. Som vi har sett, må kausjonisten gis status som enhver annen kreditor. Det er ikke sikkert det blir noen utdeling til denne, men kausjonisten er i det minste en *potensiell* kreditor for sitt regresskrav. I praksis vil kausjonisten ofte være en slektning eller et familiemedlem, eventuelt en venn av låntakeren. Denne har normalt kausjonert av ren hjelpsomhet, og har ikke hatt noe økonomisk utbytte av avtalen. Kausjonisten har ofte heller ikke hatt noen forestillinger om at ansvaret skulle bli reelt.

I noen tilfeller er det en ektefelle som har kausjonert for den annens lån til felles bolig, slik at kausjonen er av liten betydning når man ser familien under ett, men i mange saker kan situasjonen bli svært anstrengt mellom låntaker og kausjonist. Låntakeren kan kanskje derfor be om at kausjonisten, eller mer presist, det kausjonssikrede krav, må “holdes utenfor” gjeldsordningen slik at det kan betjenes fullt ut for å skjerme kausjonisten fra pågang. Dette er det vanskelig, men ikke nødvendigvis umulig, å få til, jf. nedenfor.

5.3.4.6. *Forhandling om boligen*

I en rekke saker, trolig ca. halvparten på landsbasis, vil brukeren eie sin egen bolig. Boligen er etter norsk rett ikke særskilt beskyttet mot kreditorene, bortsett fra i saker etter gjeldsordningsloven, hvor beskyttelsen til gjengjeld er meget sterk, jf. gol. § 4-4. En viss beskyttelse mot å “bli satt på gata” har riktignok skyldneren etter dekningsloven § 2-10. Men bestemmelsen gir bare rett til erstatningsbolig - det er derfor i høyden tale om å beskytte en *rett* til et sted å bo. Regelen har dessuten omfattende begrensinger. Selv den billigste og mest nøkterne hybelleilighet kan altså bli tvangssolgt dersom det oppstår betalingsproblemer og skyldneren ikke oppnår gjeldsordning etter gjeldsordningsloven. En mulig måte å beskytte seg på, kan imidlertid være å kanalisere all betalingskapasitet til livsopphold og bolig. Dette forutsetter imidlertid at kostnadene ved å beholde boligen er nøkterne.

Ved betalingsproblemer hvor boligen er truet, men ønskes beholdt av skyldneren, er denne derfor henvist til å forsøke å overtale kreditorene til å avstå fra tvangssalg av boligen. Den beste måten å gjøre det på, vil være å forsøke å overbevise kreditor om at det ikke *lønner seg* å kreve boligen solgt. Den nest beste måten vil være å appellere til kreditors samvittighet, og be om at tvangstiltak ikke gjennomføres på *sosialt grunnlag*. Under gjeldskrisen omkring siste tiårsskiftet var mange i en spesiell situasjon når det gjelder bolig og belåning. Boligen hadde ofte en verdi langt under den pantesikrede belåning. Et naturlig forhandlingstrekk i en slik situasjon, er å fremskaffe en takst eller en annen verdivurdering av boligen, og dernest foreslå at den delen av lånet, som ligger utenfor boligens verdi, anses som usikret gjeld. Denne blir da ev. dividendebetjent på vanlig måte, og kreditor stilles ikke dårligere enn om boligen hadde blitt tvangssolgt. Som kjent bygger gjeldsordningsloven på dette prinsippet, se nærmere dens §§ 4-4 og 4-8 (a), men her skjer det i tillegg en full avdragsutsettelse.

Det var tidligere særskilte problemer for enkelte eiere av såkalte lavinnskuddsboliger. Markedsføringen var en periode intens, og ble særlig rettet mot unge og ofte uerfarne førstegangskjøpere med liten eller ingen egenkapital og lave inntekter. På grunn av lavt rentenivå ble de samlede boutgiftene lave. Da rentenivået begynte å stige i 2007-2008 opplevde mange at felleskostnadene ("husleien") økte kraftig. I det følgende drøftes hvordan en kan gi råd og veiledning til de som har fått problemer i forbindelse med kjøp av slike boliger. Problemene kan bestå i manglende mulighet til å betjene fellesomkostningene, vanskeligheter med salg av boligen samt gjeldsproblem på grunn av restkrav etter tapsbringende salg. Disse problemene har nå avtatt etter at det ble innført begrensninger for hvor stor andel fellesgjeld som kan etableres.

Det første som bør nevnes er muligheten til å forhandle med kreditor om nedsettelse av evt. gjeld som er tatt opp til kjøp av andelen. Særlig dersom det ikke er gjort en tilstrekkelig *kredittvurdering* i forbindelse med dette låneopptaket, kan det være mulig å forhandle om reduksjon eller sletting av denne gjelden. I slike tilfeller behøver en ikke trekke eventuelle andre kreditorer inn i bildet, opprette noe kreditorfellesskap eller lignende. Forhandlingene kan ensidig skje med den ene aktuelle långiver. Argumenter som kan brukes ved forhandlingene kan man finne i finansavtaleloven [§ 47](#) og bakgrunnen for den. Forhandlinger om nedsettelse av gjelden på dette grunnlag kan foretas både mens låntakeren eier boligen og etter at den eventuelt er avhendet. Dersom man ikke når fram i forhandlingene kan saken fremmes for Finansklagenemnda på vanlig måte.

Borettslagsloven inneholder en bestemmelse som tillater at eieren av en borettsandel *sier opp boretten og flytter ut*. Ansvar for betjening av fellesgjelden vil da opphøre. Dette må gjøres med 6 måneders varsel. På denne måten kan altså eiere av borettslagsboliger komme seg ut av kjøpet også dersom boligen ikke lar seg selge. Dette er en mulighet flere har benyttet seg av. Problemet er at innskuddet normalt tapes, samt at det kan oppstå et betydelig restansvar for felleskostnadene etter utflytting. Dette må tas med i vurderingen. Alternativet til å si opp boretten er nok likevel dårligere. Det er ingen god løsning å fortsette å eie en bolig man ikke makter å betale for. Ikke alle er kjent med muligheten til å si opp boretten slik som er omtalt ovenfor. Det er derfor viktig i en rådgivningssituasjon den som skal hjelpes blir orientert om disse reglene.

Mange borettslag, særlig de nyere, har en ordning med tilbud om *individuell nedbetaling av fellesgjelden*. Dersom man betaler inn denne gjelden ved hjelp av sparepenger el.l. vil det nok kunne være både lønnsomt og bekvemt å kvitte seg med store deler av felleskostnadene på denne måten. Dersom borettslaget mangler sikring for husleie, enten gjennom et sikringsfond eller annen form for garanti (for eksempel av typen som OBOS har) bør fellesgjelden ikke nedbetales. Både innskudd og den delen som er nedbetalt på fellesgjelden, vil normalt gå tapt hvis borettslaget skulle gå konkurs.

En *konkurs i et borettslag* medfører imidlertid etter dagens regler ikke at beboerne blir tvunget til å flytte ut. Andelseierne i borettslaget har en eksklusiv rett til å bruke en av boligene som borettslaget eier. Ved konkurs endres denne boretten til en varig leierett etter husleieloven. Husleien kan maksimalt settes til gjengs leie som er nærmere regulert i husleieloven. Den som evt. måtte kjøpe bygningen av konkursboet får altså med seg beboerne som leietakere. Gjengs leie kan godt tenkes å ligge lavere enn det man tidligere betalte i månedlige felleskostnader.

5.3.4.7. Manglende tilslutning fra én, eller noen få, kreditorer

Problemstilling

I mange tilfeller får man ikke samtlige kreditorer med på løsningsforslaget i første omgang, slik at man må gå mange runder og kanskje justere forslaget underveis. Enkelte ganger er situasjonen slik at noen få, eller kanskje bare én kreditor setter seg helt i mot løsningsforslaget. Med mindre det bare er små endringer som skal til for å tilfredsstille kreditor, vil man i slike situasjoner selvsagt stå overfor et alvorlig problem, særlig dersom en eller flere av kreditorene nekter å være med på noe som helst av

løsninger. Sanksjonen mot dette i en sak etter gjeldsordningsloven er å begjære tvungen gjeldsordning. Dette skjer imidlertid bare i noe i underkant av ti prosent av tilfellene. Fra gjeldsordningslovens praksis finnes det eksempler på at kreditorer som representerer en helt ubetydelig del av kravsmassen har klart å velte en frivillig ordning. I en utenrettslig sak har man ingen sanksjoner, man er helt avhengig av at hele kreditorfellesskapet aktivt aksepterer det som foreslås.

I det følgende gis noen eksempler på hva man kan gjøre i en situasjon hvor en eller noen få av kreditorene ikke vil gi sin tilslutning til forslaget, og hvor det heller ikke er rom for å endre forslaget slik vedkommende kreditor(er) evt. krever.

Uttestenging av den nektende kreditor

En mulighet er selvsagt at man ser bort fra den ikke-aksepterende kreditor og setter i gang gjeldsordningen med de andre. Dette er imidlertid ikke en anbefalelsesverdig løsning. Konsekvensen er at den utenforstående kreditor kan begjære utlegg, og midlene som var tenkt til dividende kan da bli beslaglagt ved utleggstrekk. Dette vil gjøre situasjonen enda verre, idet skyldneren nå ikke får betalt noe til de øvrige, som har sagt ja til en løsning. Dersom den utelatte kreditor ikke begjærer utleggstrekk mens ordningen med de andre pågår, vil denne likevel kunne se frem til muligheter for full eller bedre dekning ved å gå på skyldneren når ordningen er over.

Betaling mot den nektende kreditors vilje

Den ikke-aksepterende kreditor tilbys den dividende denne tilkommer i henhold til sitt krav, og det vises overfor namsmannen til dekningsloven § 2-7 fjerde ledd, hvoretter utleggstrekk ikke kan nedlegges dersom livsoppholdssatsen er satt riktig, og kreditorene behandles likt. Dette er en langt bedre løsning enn den forrige, idet man her vil unngå faren for utleggstrekk så lenge ordningen løper. Men det vil ikke løse saken på sikt, og når ordninger er over er situasjonen omtrent like vanskelig som om man hadde fulgt forrige alternativ.

Samtykke til begunstigelse av den nektende

Det er ikke noe i veien for å forskjellsbehandle kreditorene dersom alle godtar det. En kreditor som blir tilbudt fullt oppgjør av sin fordring kan selvsagt ikke si nei til det, og er da ute av kreditorfellesskapet. Et slikt samtykke er mulig å få dersom den ikke-aksepterende er en mindre kreditor, og de øvrige ser seg tjent med å få til en gjeldsordning fremfor fortsatt, kanskje resultatløs inndrivelse. Dette gjelder særlig dersom gjeldsordningen skulle tilføres frisk kapital som ellers ikke ville komme kreditorene tilgode, for eksempel fordi skyldneren får hjelp av familie eller venner, eller tar opp lån i en finansinstitusjon. Dersom det er en av de større kreditorene som ikke vil være med er dette imidlertid vanskelig og få til, og kan da dessuten virke urimelig overfor de andre kreditorene.

Appell fra de aksepterende kreditorer

Dersom en større kreditor stiller seg på skyldnerens side og overfor kreditorfellesskapet tar til orde for at ordningen bør aksepteres, kan det ha betydelig effekt. Også dette alternativ vil normalt forutsette at kreditorfellesskapet ser seg godt tjent med gjeldsordningen i forhold til fortsatt inndrivelse. Enda sterkere virker det naturligvis dersom flere av kreditorene sier det samme.

Kontantutløsning av småkreditorer

Dersom det er en mindre kreditor som står i veien for gjeldsordningen, kan man sette en beløpsgrense nedad og foreslå å kontantutløse *alle* kreditorer som har krav under denne grensen. Dette er sterkt anbefalelsesverdig i saker med mange små kreditorer dersom det finnes midler til dette. Eventuelt kan det foreslås at dividenden de første månedene går til full utbetaling av småkreditorer. Dette gjør også saken mindre omfattende og lettere å håndtere. Adgangen til å særbehandle småkreditorer er lovfestet i gjeldsordningsloven, jf. § 4-8 første ledd, bokstav (e).

Intervensjonsbetaling

En siste mulighet som skal nevnes dersom det er én eller noen få kreditorer som ikke vil delta i gjeldsordningen, og det heller ikke er praktisk eller mulig å innhente samtykke fra kreditorfellesskapet til å begunstige noen, er såkalt intervensjonsbetaling. Dette består i at en tredjeperson betaler ut den gjenstridige kreditor. Skyldneren selv kan ikke uten videre gi en av kreditorene bedre dekning, men det kan en annen person i visse tilfeller gjøre, uten at dette kommer i konflikt med forbudet mot kreditorbegunstigelse. Pengene kommer jo ikke fra skyldneren. Spørsmålet er da om kreditor plikter å motta betaling fra en annen enn skyldneren. Intervensjonsbetaling er ikke regulert i noen lov,¹ men det er antatt i teorien at kreditor må motta slik betaling dersom tredjeperson har en ”aktverdig grunn” eller en ”legitim egeninteresse” å ivareta. Denne oppfatningen er også lagt til grunn i praksis, jf. for eksempel LB-2008-184005, hvor kemneren ble ansett pliktig til å motta intervensjonsbetaling. Se også LE-2010-131022 hvor det heter:

Slik flertallet ser det, er det i realiteten tale om en intervensjonsbetaling. Betalingen skjer etter As ønske, pengene kommer fra hennes bekjente/familie, og advokatfirmaet Elden må anses som mellommann også for dem. Flertallet finner at det foreligger aktverdige grunner for at A, hennes prosessfullmektig og intervensjonsbetalerne har ordnet seg slik de har gjort.

I Rt-1993-183 ble imidlertid resultatet det motsatte. Her ble tilbudet om intervensjonsbetaling ansett som et forsøk på å trenere en igangsatt tvangsauksjon. Følgende ble bemerket av Høyesterett:

For banken måtte betalingstilbudet, slik denne saken hadde utviklet seg, naturlig nok framstå som et ledd i en trenering av tvangsfullbyrdelsen. Banken hadde i denne situasjonen god grunn for å nekte å motta oppgjør på det vilkår som var satt. Etter min mening måtte banken ved sin vurdering her kunne ta i betraktning sine andre engasjementer i eiendommen. En ytterligere utsettelse av en tvangsfullbyrdelse som i alle tilfelle syntes uunnngåelig, ville bare påføre banken ytterligere tap i form av omkostninger og tapte renter.

Ved intervensjonsbetaling kan altså den ikke-aksepterende kreditor tas ut av kreditorfellesskapet og vil ikke lenger utgjøre noe problem. Som ”aktverdig grunn” kan nevnes en ektefelle som intervensjonsbetaler for å redde hus og hjem. ”Legitim egeninteresse” vil en av kreditorene i et kreditorfellesskap kunne ha dersom betalingen bedrer vedkommendes utsikt til dekning av eget krav, for eksempel ved at en gunstig gjeldsordning kommer i stand eller at konkurs hos debitor avverges av intervensjonen.

5.3.4.8. Krav som er prioritert ved utleggstrekk

Dersom skyldneren har krav som er prioritert ved utleggstrekk, se dekningsloven § 2-8, vil man som hovedregel måtte særbehandle disse. Et løpende underholdsbidrag er det lite å gjøre med. Man bør imidlertid undersøke om bidragsnivået er riktig - det kan f. eks. være fastsatt i en periode hvor skyldneren hadde høyere inntekter enn det som nå er tilfelle. Bidraget vil da gjennomgående være for høyt og bør søkes regulert. Dersom nivået er riktig fører man det beløp som trekkes i skyldnerens budsjett, slik at det kommer til fradrag ved beregningen av dividende. Ingen seriøs kreditor vil protestere på dette. Dersom det er tale om store bidragsrestanser må man vurdere om de bør søkes særskilt ettergitt.

5.3.4.9. Forhandlinger om ubetalt TV-lisens

I enkelte tilfeller inngår ubetalt lisensavgift i en utenrettslig gjeldsordning. Disse kravene innkreves av Statens Innkrevingsentral, mens Lisensavdelingen i NRK er kreditor. Lisensavdelingen har tidligere hatt som prinsipp å ikke ville delta i utenrettslige gjeldsordninger. I et brev til Melhus kommune opplyser imidlertid NRK at en etter en ”rutinegjennomgang” i 2007 har kommet til at det kan gjøres

¹ Se dog vekselloven § 59, som ikke er relevant her.

unntak fra dette prinsippet (jf. brev 10. desember til Melhus kommune brev EBA/50). Dette ”gjelder i hovedsak i de tilfeller der det er en offentlig etat som styrer ordningen for debitor”. Lisensavdelingen legger vekt på at det ikke må løpe utleggstrekk for kravet, og at en ordning må løpe over kort tid pga. foreldelsesreglene. Det skulle således være lettere å få gjennom en utenrettslig ordning med NRK dersom ordningen etableres av en kommunal gjeldsrådgiver. NRK opplyser imidlertid også at man fortsatt vil være ”noe restriktiv” med innvilgelse ut utenrettslige, frivillige gjeldsordninger.

5.3.4.10. *Forhandlinger med skattemyndighetene*

Dersom skyldneren har skatte- og avgiftskrav vil det gjelde enkelte særlige regler for innkreving og ettergivelse. Dette gjelder både i tilfeller hvor det kun er skatte- og avgiftskrav involvert, og hvor det også er andre krav inne i bildet. Det gjelder imidlertid noe ulike regler for de to tilfellene. Dersom det bare er skatte- og avgiftskrav involvert (og skyldneren ikke er en næringsvirksomhet i fortsatt drift), tales det om såkalt ensidig nedsettelse. Bare dersom det også er andre krav inne i bildet brukes begrepet utenrettslig gjeldsordning. I slike tilfeller kan det også inngås frivillig gjeldsordning eller tvangsakkord etter konkursloven. Disse reglene vil ikke bli behandlet her. Utgangspunktet for at det kan inngås slike ordninger med skatteetaten er skattebetalingsloven [§ 15-2](#). I det følgende gis en nærmere omtale av enkelte praktiske spørsmål omkring anvendelsen av særreglene på dette området. Ensidig nedsettelse brukes når det kun er skatte- og avgiftskrav involvert. Betaling av en del av kravet skal da anses som fullt og helt oppgjør (Dersom skyldner har andre kreditorer, og tilbudet bare er rettet mot skatte- og avgiftskreditorer, kan det imidlertid unntaksvis avtales ensidig nedsettelse dersom sterke innfordringsmessige hensyn tilsier det). Heller ikke ved ensidig nedsettelse er det tale om å nedsette krav som ville vært prioritert i tilfelle av konkurs eller som er sikret ved pant. Det skal vises tilbakeholdenhet med nedsettelse av hovedstol og nyere krav. Oppgjør skal som hovedregel skje som engangsinnbetaling. Unntaksvis kan betaling i avdrag avtales.

Med utenrettslig gjeldsordning menes en samlet ordning som omfatter både skatte- og avgiftskreditorer og andre kreditorer. Den foreslåtte utenrettslige gjeldsordningen må omfatte og likestille alle kjente fordringer på skyldneren som skriver seg fra tiden før en nærmere avtalt skjæringsdag. Dette skal normalt være dagen for den første henvendelse til kreditorer om utenrettslig gjeldsordning. Det kan unntaksvis avtales annen skjæringsdag med de øvrige kreditorer dersom dette etter en konkret vurdering anses hensiktsmessig. Enkelte krav kan holdes utenfor gjeldsordningen. Dette gjelder bl.a. fordringer med lovbestemt prioritet og pantesikrede krav. Uprioriterte krav, herunder renter og omkostninger påløpt inntil skjæringsdagen skal i utgangspunktet dekkes med minst 25 % dividende. Hvor virksomheten er avvirket kan det i unntakstilfeller samtykkes i dividende under 25 %. Ved vurderingen legges det vekt på om skyldner har vært igjennom en konkursbehandling, om akkorden finansieres av tredjemann, hvorvidt det er snakk om et selskap med begrenset ansvar, gjeldens alder, fremtidige dekningsutsikter og lignende. Dividendeoppgjør skal skje kontant eller avdragsvis. Avdragsordninger kombinert med prosentvis reduksjon av gjelden skal være kortsiktige og normalt ikke strekke seg ut over ett år. For nærmere detaljer, se [SKD 3/12](#). Frivillig gjeldsordning etter konkursloven og tvangsakkord etter konkursloven behandles i meldingens punkt 3.5.

5.3.4.11. *Forskjellige oppgjørformer*

Når man har kommet frem til det beløp som skal betales, må det foreslås en fordeling på kreditorer som har utsikter til å bli godtatt. I en utenrettslig forhandling er man ikke underlagt tvingende lovregler på dette punkt. Derimot kan enkelte kreditorer være underlagt forskjellige regelverk om hvilke ordninger de har anledning til å godta. Fordelingsregler i dekningsloven ([§ 2-8](#)) og gjeldsordningsloven ([§ 4-8](#)) vil her være et utgangspunkt, selv om disse ikke alltid verken kan eller bør følges slavisk. Ved vurderingen av hvilken betalingsordning som skal foreslås må man også ta hensyn til skyldnerens inntektssituasjon. Dersom det er tale om faste og fremtidig sikre inntekter er situasjonen enklest, f. eks. dersom skyldneren har fast arbeid eller er trygdet. Men situasjonen kan også være at skyldneren er i en midlertidig inntektssituasjon hvor han ikke har fulle inntekter, denne er f. eks. arbeidsledig, sykemeldt, mottar underholdsbidrag og overgangsstønad, er i ferd med å starte opp næringsvirksomhet osv. Det kan også være at inntekten for så vidt er sikker, men likevel varierende i størrelse, kanskje sesongbetont.

Videre kan skyldneren selvsagt være helt uten inntekter, slik at vedkommende enten forsørgeres av familiemedlemmer eller mottar sosialstønning. Endelig kan det tenkes at skyldneren er (helt eller delvis) under utdanning og mottar lån og stipend fra Lånekassen. Enklest vil betalingsplanen eller betalingsprogrammet bli dersom skyldneren ikke har krav mot seg som er utstyrt med noen form for prioritet eller sikkerhet. Alle kreditorer skal da som den klare hovedregel tilgodeses med en forholdsmessig fordeling etter gjeldens størrelse. Kreditorerne skal altså ikke dekkes med like stort beløp, men med like stor prosentandel av sitt tilgodehavende, såkalt ”forholdsmessig dekning”. Dette vil naturligvis kunne medføre at noen kreditorer vil få svært lite. I noen tilfeller så lite at det ikke er bryet verdt å lage en betalingsplan for disse.

Den her omtalte fordelingsmåten kalles dividendefordeling, som er velkjent både i konkursloven og gjeldsordningsloven. *Prinsippet går i enkelhet ut på at man beregner hvor mange prosent det som totalt skal betales utgjør av det som totalt skulle ha vært betalt.* Hver kreditor gis så samme prosentvise dekning av sitt krav. Dividenden bør beregnes med fire desimaler. Andre oppgjørformer som kan foreslås er *engangsbeløp, proratarisk kausjon fra kreditorerne, flytende dividende, fast restbeløp – valgfri nedbetalingstid.*

5.3.4.12. *Utforming av avtaletekst om utenrettslig gjeldsordning*

Når betingelsene for gjeldsordningen er forhandlet frem, må det hele ned på papiret i form av en rettslig bindende avtale. Dette skjer oftest ved at skyldneren eller dennes representant utformer en felles henvendelse til kreditorerne, et “forslag til utenrettslig gjeldsordning”. Det er viktig at avtalen er så klar som mulig - risikoen for senere tvistigheter bør søkes redusert så langt som råd er. Man må således passe på at de formuleringene man benytter er mest mulig entydige og presise. Det er videre viktig å tenke godt gjennom hvilke omstendigheter som vil kunne oppstå i avtaleperioden, og så vurdere om man skal ta inn bestemmelser i avtaleteksten som regulerer dette. Klausuler om endring av avtalen dersom forutsetningene forandrer seg, bør alltid tas med. Spørsmål som; hva skjer ved inntektsøkning eller inntektsbortfall? Kan avtalen refinansieres? Kan skyldneren kjøpe evt. bytte bolig eller bil? Kan det tas opp ny gjeld? Hva med arv eller verdistigning på boligen? Reforhandling ved samlivsbrudd? Erfaringen viser at dette er praktiske spørsmål som bør være tenkt gjennom av partene. Nedenfor følger en “steg for steg” gjennomgang av de enkelte sider ved en avtale om utenrettslig gjeldsordning.

Avtaleteksten bør innledes med opplysninger om skyldnerens personalia, samt familiestatus, f. eks. sivilstand, antall barn, deres alder mv. Videre kan man her ta inn litt om bakgrunnen for gjeldsproblemene, dersom dette ikke er gjort tidligere. I de fleste tilfeller vil det imidlertid være naturlig å gjøre dette i den første henvendelsen til kreditorerne. Det skader imidlertid ikke å ta inn en kort og oppdatert historikk også i selve avtalen, slik at denne blir et dokument som står på egen ben med hensyn til de eksisterende opplysningene i saken. Her kan man også ta inn en oversiktsmessig gjennomgang av de forhandlinger som har gått forut for den endelige avtalen og som har ført frem til denne.

Neste punkt vil være oversikten over de økonomiske realiteter som ligger til grunn for avtalen, altså de fire nøkkeltallene som viser samlede inntekter og utgifter og samlet formue og gjeld. Oversikten må være spesifikk og oppdatert. Kreditorlisten må f. eks. være utfyllende med adresser og telefonnumre til saksbehandler mv., jf. ovenfor. Formuesgjenstander må beskrives og identifiseres, f. eks. bil som skal beholdes, med merke type, kjennetegn osv. Ev bolig med gårds- og bruksnummer. Dette er opplysninger det lett kan bli bruk for både ved inngåelse av avtalen og underveis i avtaleperioden.

Budsjettet og betalingsplanen er selve “hertet” i avtalen. Budsjettet, som er en sammenstilling av inntekter og utgifter, viser hvordan det er kommet frem til det beløp som evt. skal fordeles på kreditorerne. Som tidligere nevnt må budsjettet ledsages av nødvendige kommentarer. Dette er helt nødvendig dersom man har særskilte utgifter som ligger “over norm”. Betalingsplanen vil vise hvilket beløp som evt. skal betales hver termin, f. eks. hver måned. Dersom månedsbeløpene blir små, f. eks. under 100 kroner, bør man vurdere halvårlige eller årlige innbetalinger. Enda mindre beløp bør foreslås kontantutløst dersom dette er mulig, eller ettergitt i sin helhet dersom det er tale om helt ubetydelige

dividendebeløp (man ser av og til datautkjørte betalingsplaner med under kr 10,- pr mnd. og mindre). Dette er helt meningsløst og kan nærmest virke provoserende for den aktuelle kreditor.

Man bør punktvis liste opp de vilkår, f. eks. endringsbestemmelser og andre klausuler som skal gjelde for avtalen. Tidligere i fremstillingen er det drøftet hvilke vilkår som kan være hensiktsmessig å regulere. Man kan selvsagt her skrive noe sånt som at “for øvrig gjelder gjeldsordningsloven så langt den passer”, men dette vil være upresist og kunne reise betydelige tolkningsproblemer i etterkant. Det er særlig bestemmelser om rett til å kreve endring av avtalen man bør få med. Nedenfor følger en liste over emner man bør tenke gjennom ved utformingen av gjeldsordningen.

- Den skattemessige behandlingen av innbetalingene må avtales konkret. Det må undersøkes om kreditor godtar den skatteberegning som ligger til grunn i betalingsforslaget. Det skaper naturligvis problemer dersom det oppstår uoverensstemmelse mellom skyldnerens selvangivelse og kreditors ligningsoppgave til Skattedirektoratet. Merk at det er skyldneren selv som bestemmer hvilke poster innbetalingen skal avregnes på. ([finansavtaleloven § 54a](#))
- Når skal første termin betales?
- Dersom det er stilt sikkerhet i form av pant eller kausjon, må det avklares hva som skal skje med sikkerheten. Det bør også avtales hvordan ordningen berører kausjonistens forpliktelse
- Hvilke følger det skal få dersom skyldnerens betalingsevne skulle svikte på grunn av inntektsbortfall eller økte utgifter. Skal perioden forlenges, eller skal man f. eks. følge gjeldsordningslovens system, å la kreditor ta risikoen for betalingssvikt underveis?
- Hvilke følger det skal få dersom skyldnerens økonomiske stilling bedres. Skal gjeldsordningen da f. eks. kunne nedbetales raskere, eller skal den løpe som før men med høyere dividende? Hva med arv, verdistigning på bolig, gevinst osv., kan det kanskje avtales en deling?
- Kan skyldneren bytte bolig, og herunder oppta gjeld under gjeldsordningen? Dersom skyldneren er leieboer, kan denne gå over til eiet bolig?
- Skal det avtales varslingsplikt ved bedret økonomi for skyldneren? Eller kanskje skal det sendes kopi av selvangivelser hvert år til noen eller alle kreditorer?
- For ordens skyld bør det også presiseres spesifikt at restgjelden skal endelig ettergis ved utløpet av gjeldsordningen, samt at kreditor skal avstå fra alle forsøk på inndrivelse i avtaleperioden.

Endelig må det avklares hvilke dokumentasjoner som skal fremlegges i saken. Dokumentasjon på inntekter, boutgifter, gjeld osv. er en selvfølge. Videre vil det normalt bli forlangt kopi av selvangivelser, kanskje for 2-3 år bakover i tid, og noen ganger for hele gjeldsordningsperioden. Dette er ganske vanlig i saker etter gjeldsordningsloven, dog med tvilsom hjemmel. Ellers må det avtales i hvert enkelt tilfelle hva som skal legges frem. Kreditorerne har ofte forskjellige ønsker om dokumentasjoner, og det kan spares mye arbeid med å stille spørsmål allerede i den første henvendelsen om hva den enkelte kreditor vil kreve på dette området. I enkle saker hvor det tidligere har vært en viss kontakt mellom partene, kan man her slippe unna omfattende dokumentasjoner, og derved spare både tid og arbeid.

6. Oppfølging

6.1. Frivillig og tvungen forvaltning

Frivillig forvaltning er en ordning hvoretter en bruker etter eget ønske helt eller delvis overlater til det offentlige å disponere sine midler iht. avtalen. Hensikten er å sikre at ikke vedkommendes midler forbrukes uten at nødvendige utgifter blir betalt. Brukeren må samtykke i en slik ordning. Samtykke i denne sammenhengen betyr at brukeren har hatt et reelt valg, ikke har vært under press, har forstått hva samtykket innebærer og har hatt rettslig handleevne. Det kan for eksempel ikke settes som vilkår etter den nye sosialtjenesteloven § 20 at det inngås en avtale om frivillig forvaltning. Videre må avtalen være individuelt tilpasset, slik at den dekker de konkrete behov. Det er en forutsetning at brukeren selv deltar i utformingen av avtalen. Den kan når som helst sies opp av begge parter.

Innholdet i en avtale om frivillig forvaltning vil variere ut fra den enkeltes situasjon, men den bør alltid inneholde en oversikt over hvilke inntekter som skal underlegges forvaltning, hvilke utgifter som skal dekkes etter hvilken prioritet, og hvor lenge avtalen skal løpe. Det normale vil være at det sørges for dekning av basisutgifter som husleie, strøm og evt. andre nødvendighetsutgifter, og at det overskytende utbetales til brukeren. Det bør opprettes et system med to bankkontoer, hvor NAV-kontoret disponerer den ene og brukeren den andre. Dersom det er store disponeringsproblemer kan utbetalingen skje porsjonsvis, for eksempel ukentlig eller hyppigere. Det kan også være en fordel å avklare på forhånd hvordan uforutsette utgifter skal håndteres. Det samme gjelder evt. ekstraintekter.

Til illustrasjon fra det rettslige gjeldsordningsområdet, nevnes en sak fra Hålogaland lagmannsrett, LH-1999-709, hvor det var begjært opphevelse av en gjeldsordning. Her stilte lagmannsretten som krav for å la gjeldsordningen fortsette at namsmannen overtok administrasjonen av ordningen. Bakgrunnen var at det fremstod som lite sannsynlig at skyldneren ville klare å håndtere gjeldsordningen på egen hånd.

Dersom det ikke er mulig å komme frem til en frivillig ordning eller den tidligere frivillige ordning blir sagt opp av den trygdede, kan NAV bestemme at ytelsen skal utbetales til en annen person eller til et NAV-kontor. Slik *tvungen forvaltning* vil være et langt mer inngripende tiltak, og kan bare brukes når inntekten består av folketrygdytelse, jf. folketrygdloven § 22-6, hvorefter utbetaling av slik ytelse kan skje til NAV-kontor eller andre, som kan disponere den til brukerens beste. Bestemmelsen lyder slik etter endringer våren 2013, bl.a. som følge av vergemålsreformen:

§ 22-6. Utbetaling til NAV-kontor o.a.

Dersom en person ikke er i stand til å disponere ytelsen selv på grunn av sinnslidelse, psykisk utviklingshemning, alvorlig mental svekkelse, hjerneskade, eller misbruk av berusende eller bedøvende midler, kan ytelsen utbetales til en annen person eller til et NAV-kontor. Det samme gjelder når en person åpenbart bruker sine trygdeytelser til skade for seg selv eller en person som han eller hun forsørger eller plikter å forsørge. Ytelsen skal disponeres til beste for den som har rett til den.

Reglene i vergemålsloven får ikke anvendelse på ytelser det er truffet vedtak om etter første ledd. Fylkesmannen skal ha kopi av vedtaket. Hvis fylkesmannen treffer vedtak om vergemål for personen etter reglene i vergemålsloven, kan fylkesmannen beslutte at ytelsen i stedet skal forvaltes av vergen. Er personen allerede under vergemål, må vergen samtykke til vedtak som nevnt i første ledd hvis forvaltning av ytelsen hører under vergens mandat.

Departementet gir forskrifter om utbetaling og forvaltning av ytelser etter denne paragrafen.

Av rundskrivet til bestemmelsen fremgår det bl. a. at følgende forhold vil ha betydning ved vurderingen av om tvungen forvaltning bør iverksettes:

Om kronisk alkoholisme eller narkomani er diagnostisert av lege og om dette har medført;

- alvorlige medisinske følger, eller det foreligger overveiende fare for slike følger
- et sikkert sosialt forfall (dette vil ofte gi seg utslag i manglende arbeid og bopel), eller
- om stønadsmottakeren uten effekt har vært innlagt en eller flere ganger i kuranstalt ▪ om vedkommende ligger det offentlige til byrde ved stadig å måtte få tilskudd

Ovennevnte momenter er kun ment å være veiledende og må ikke oppfattes som uttømmende.

Dersom vilkårene for tvungen forvaltning er til stede, skal det i vedtaket presiseres hvem ytelsen skal utbetales til og forvaltes av, NAV-kontoret eller den andre personen man bestemmer. Det ikke er adgang for NAV-kontoret til å nekte dette. Selv om det ikke foreligger medisinske forhold eller rusmiddelmissbruk som nevnt for de første gruppene, kan det være behov for å utbetale ytelsen til en annen. Det har i de senere årene i stigende grad vist seg at enkelte personer som ikke har noen bestemte lidelser eller lyter, av ulike grunner ikke klarer å disponere ytelsene til beste for seg selv eller en person som han eller hun forsørger eller plikter å forsørge. Resultatet blir at de ofte må oppsøke NAV-kontoret for å få tilleggsytelser derfra. På den måten ligger de det offentlige til byrde på en måte som gjør at det offentlige må kunne ta sine forholdsregler for å unngå den belastning når det gjelder ressursbruk både i form av penger og arbeid som disse personene representerer. Vedtak om forvaltning av deres ytelser er ett av virkemidlene i så måte.

Det at ytelsen skal disponeres til beste for den som har rett til den, gir liten objektiv veiledning for hvordan ytelsen skal disponeres. I praksis er det derfor forvalteren som ut fra sin egen vurdering bestemmer hva som er det beste for vedkommende med mindre vedtaket går ut på at ytelsen skal forvaltes i samarbeid med den trygdede. Ytelsene skal i første rekke disponeres slik at de sikrer den trygdede bolig og mat samt nødvendig tilgang til vanlige husholdingsartikler. Av det eventuelt overskytende skal man forsøke å nedbetale gjeld hvis slik er opparbeidet. Den trygdede må således finne seg i et enkelt levesett en tid inntil gjelden er nedbetalt dersom forvalteren finner det mest forsvarlig å bli kvitt gjelden fremfor å bruke pengene på andre områder. Dersom gjelden truer retten til husvære, må nedbetaling prioriteres svært høyt. Hvis det ikke foreligger gjeld, skal det vurderes å plassere penger slik at de kan brukes ved fremtidig behov for kapital. Det mest aktuelle er anskaffelse av bolig, hjelp til å klare dagliglivets gjøremål eller rett og slett omsorg og pleie når dagens omsorgspersoner eventuelt dør eller av andre grunner ikke lenger kan yte hjelp.

Her finner du lenke til brosjyren [Landsdekkende veiledningsrutiner for frivillig offentlig forvaltning av enkeltpersoners økonomi](#) på nav.no.

6.2. Reforhandling av utenrettslig gjeldsordning

6.2.1. Innledning, problemstilling

I noen tilfeller utvikler ikke gjeldsordningen seg som forutsatt, og det blir nødvendig å reforhandle det som opprinnelig ble avtalt. Det kan være mange grunner til at gjennomføringen av ordningen ikke forløper som planlagt. Vanligst er nok at det har inntruffet omstendigheter som har medført inntektsbortfall eller utgiftsøkning, men det skjer også av og til at situasjonen bedrer seg for skyldneren, og at reforhandling dermed kan måtte skje til kreditorenes gunst, selv om praksis viser at dette forekommer langt sjeldnere.

I motsetning til en gjeldsordning etter gjeldsordningsloven, jf. gol. § 6-1 og 6-2, er en utenrettslig gjeldsordning ikke underlagt lovfestede regler om hvordan endring skal skje. Det er derfor av stor viktighet at det tas inn bestemmelser om dette i selve ordningen. I motsatt fall vil man måtte finne løsningen ved bruk av generelle rettsregler. Hovedspørsmålet vil da være hvilke løsninger alminnelige avtalerettslige regler vil føre til, når de anvendes på en utenrettslig gjeldsordning. Alminnelige avtalerettslige regler finnes først og fremst i avtaleloven, lov 31.5.1918, nr. 4 (avtl.).

Det er vanskelig å si noe sikkert om hvor ofte utenrettslige gjeldsordninger må justeres underveis. I gjeldsordninger etter gjeldsordningsloven skjer dette relativt ofte. Av de om lag 15 000 til enhver tid løpende gjeldsordningene blir trolig oppunder 1000 omgjort på en eller annen måte hvert år (2012). Tallet er noe usikkert, fordi det også inkluderer opphevelser. Dette betyr likevel at sannsynligvis et sted mellom 20 og 30 prosent av ordningene må reforhandles på grunn av endrede omstendigheter – et tall

som trolig også er representativt for de utenrettslige ordningene. Det er derfor viktig at økonomiske rådgivere har nødvendige kunnskaper omkring reforhandling og endring også av utenrettslige gjeldsordninger.

6.2.2. En utenrettslig gjeldsordning er en rettslig bindende avtale

Når det skal redegjøres for hvordan utenrettslige gjeldsordninger kan reforhandles, må det tas utgangspunkt i at gjeldsordningen i prinsippet er en rettslig forpliktende avtale mellom to eller flere parter. Dette betyr at alle avtalerettslige regler som utgangspunkt vil komme til anvendelse på ordningen, herunder særlig læren om ugyldige avtaler, om bristende forutsetninger og om urimelige avtaler. Nedenfor gjengis et eksempel fra høyesterettspraksis hvor slike betraktninger ble avgjørende.

Rt 1998.333 Utenrettslig gjeldsordning satt til side

Her gis et eksempel på at retten anvendte avtalerettslige prinsipper på en utenrettslig gjeldsordning. Saken gjaldt egentlig klage over en utleggsforretning. Skyldneren inngikk sommeren 1994 en utenrettslig gjeldsordningsavtale med 21 kreditorer, hvoretter det skulle betales en dividende på ca. 20 % som fullt og endelig oppgjør. Gjelden var på nærmere 4 millioner kroner. Avtalen, som gikk ut på kontantutløsning, ble delvis lånefinansiert. Opplegget var at kreditorene stilte proratarisk selvskyldnerkausjon for den del som hver enkelt mottok. Som forutsetning for avtalen var det lagt til grunn at skyldneren hadde en inntekt på kr 350 000,- pr år. I 1994 og i 1995 hadde imidlertid skyldneren en inntekt på henholdsvis ca. 1.3 og ca. 1.1 millioner kroner. Kreditorene ble ikke varslet om de endrede inntektsforhold. Etter å ha fått kjennskap til inntektsøkningen gjennom kontroll av likningen hevdet en av kreditorene seg ubundet av avtalen og begjærte utlegg med grunnlag i opprinnelig gjeld, og fikk medhold i det. Lagmannsretten prøvde ved vurderingen om utleggsforretningen kunne opprettholdes, pre judisielt om kreditor var bundet av gjeldsordningsavtalen etter inntektsøkningen og kom, under henvisning til avtl. § 33 at dette ikke var tilfelle.

6.2.3. Reforhandling pga. forverret økonomisk stilling

Dersom det ikke finnes noen særskilt regulering av denne situasjonen i avtalen, vil det som et klart utgangspunkt være skyldneren som har risikoen for betalingsvikt. Dersom denne forbeholdsløst har påtatt seg å betale for eksempel kr 2 000 per måned i fem år, vil sykdom, ulykke, arbeidsledighet, samlivsbrudd, økt forsørgeransvar osv. ikke frita vedkommende fra dette ansvaret i den forstand at gjeldsordningen kan kreves omgjort. Forhold på skyldnerens side vil være dennes risiko, og betalingsmislighold vil kunne medføre at avtalen om gjeldssanering bortfaller.

Imidlertid vi nok de fleste kreditorer vise forståelse i unnskyldelige situasjoner, slik at skyldneren i mange tilfeller kan forhandle seg frem til en eller annen form for betalingsutsettelse, nedsatt terminbeløp med lenger betalingstid eller liknende. Men dersom betalingsvikt skyldes forhold som skyldneren i større eller mindre grad kan lastes for, kan nok situasjonen bli vanskeligere. En skyldner som ikke lenger kan betale på grunn av opptak av ny gjeld, krav om restskatt, høyere forbruk enn forutsatt osv., må regne med at ordningen kan bortfalle som misligholdt. Men også etter alminnelige avtalerettslige regler må misligholdet være vesentlig for at avtalen skal bortfalle, dvs. misligholdet må i alle fall gjelde større beløp eller ha pågått over lang tid.

Det normale resultatet av en reforhandling etter betalingsvikt vil være en betalingsutsettelse eller en reduksjon av dividendebeløpet kombinert med forlenget løpetid. Skyldneren kan ikke, slik som i en rettslig gjeldsordning, regne med å få slettet den del av betalingsforpliktelsene som ikke kan oppfylles dom følge av sykdom mv. Dette forhold understreker behovet for å regulere misligholdsvirkninger mv. i en utenrettslig gjeldsordning.

6.2.4. Reforhandling pga. bedret økonomisk stilling

I noen tilfeller endrer situasjonen seg til det bedre for skyldneren, og spørsmålet oppstår om dette skal lede til økte betalinger. I rettslige gjeldsordninger er dette spørsmålet regulert i gol. § 6-2, hvoretter

vesentlig bedring i skyldnerens økonomiske stilling kan lede til økt betalingsplikt. Utgangspunktet for en utenrettslig avtale vil være at det ikke uten videre kan kreves høyere dividende om inntektene skulle øke. Dersom kreditorene forbeholdsløst har godtatt at en innbetaling på for eksempel kr 2 000 per måned i fem år skal lede frem til gjeldssletting, vil dette gjelde også om skyldneren får høyere inntekter underveis i ordningen. I mangel av avtale eller klare forutsetninger, kan det heller ikke statueres noen opplysningsplikt for skyldnerne om økte inntekter mv.

Dersom visse inntekts- eller formuesforhold mv. var en forutsetning for inngåelse av avtalen, vil imidlertid denne kunne bortfalle dersom det skjer en klar forbedring i skyldners økonomi. Det samme gjelder selvsagt dersom det er gitt mangelfulle eller direkte feilaktige opplysninger om inntekts- eller formuesforhold. Dette var situasjonen i saken som er nevnt ovenfor (Rt-1998-333), hvor skyldneren etter rettens mening hadde tilbakeholdt opplysninger sine fremtidige inntektsmuligheter. Men også i slike situasjoner bør man forsøke å finne en videre løsning, fordi det normale er at ingen av partene er tjent med at situasjonen ikke er ordnet.

6.3. Rådgivning overfor gjeldsordningsskyldnere

6.3.1. Innledende bemerkninger

Temaet i dette kapitlet er de problemstillinger og utfordringer en økonomisk rådgiver kan stå overfor i møte med en bruker som trenger hjelp i forbindelse med gjennomføring av en gjeldsordning etter gjeldsordningsloven. Dette er et tema som har blitt stadig mer aktuelt i den senere tiden på grunn av økende antall gjeldsordningssaker og økende sosiale problemer blant skyldnerne.

Mange taper gjeldsordningen etter en opptreden som kan synes uforståelig. Se for eksempel saken referert i LH-2001-846. Skyldneren skulle betale noen få hundre kroner i måneden, men misligholder betalingsplikten, tar ikke kontakt med noen, reagerer ikke på henvendelser, og mister til slutt en gjeldsordning som ville fritatt ham for et gjeldsansvar på over 2 millioner kroner. Dette er svært beklagelig, mest for skyldneren selv, men også for kreditorene og samfunnet for øvrig.

I praksis ser de viktigste årsakene til problemer under gjennomføringen ut til å være:

- Inntektsbortfall og utgiftsøkninger (som må forklares)
- Inntektsøkninger og/eller formuesøkninger (som må varsles)
- Endringer i sivilstand

6.3.2. Oversikt over plikter og rettigheter under gjeldsordningen

Det råder i praksis mange misforståelser når det gjelder skyldnerens handlefrihet, rettigheter og plikter under gjeldsordningen. Det kan derfor være grunn til å gi en kortfattet oversikt over dette.

Utgangspunktet er at gjeldsordningsskyldneren ikke er under noen form for administrasjon fra kreditorene eller det offentlige under gjeldsordningen. Det er heller ingen løpende støtdevurdering under ordningen. Det er kun uredelighet og grovt mislighold av ordningen – og da særlig av betalingsplikten, men også andre forhold – som kan medføre opphevelse (§ 6-2 tredje ledd):

- Den dominerende plikten er betalingsplikten. Ved at under en tredjedel av skyldnerne betaler noe vil imidlertid mange ikke merke noe til denne.
- En annen viktig plikt er varslingsplikten om endrede forhold (§ 6-4), som kan medføre at betalingsplikt inntreffer eller øker
- Et tredje viktig forhold er plikten til å informere om årsaken til et evt. nødvendig mislighold
- For øvrig kan det være inngått særskilt avtale om andre plikter, for eksempel levering av selvangivelser. Dette kan også inngå i en stadfestet ordning.

I praksis betyr dette at skyldneren under gjeldsordningen for eksempel kan kjøpe bolig, selge en bolig som kanskje har steget i verdi, oppta ny boliggjeld eller foreta andre forsvarlige låneopptak, flytte

utenlands, flytte hjem fra utlandet, gifte seg, få barn, skille seg, starte betalingen av underholdsbidrag oppstått under ordningen, skifte arbeid, spare opp midler, kjøpe formuesgoder, starte næringsvirksomhet osv., uten å frykte at gjeldsordningen går tapt. Det er heller ikke nødvendig å ”søke” kreditorene, namsmannen el. l. for å kunne gjennomføre endringer som nevnt, så lenge en evt. dividendebetalingen opprettholdes.

Det kan i denne sammenhengen også være grunn til å si litt om de to ulike gjeldsordninger man i dag bruker. Mange plikter fremgår av den inngåtte ordning, og disse kan være forskjellige alt etter hvilken type ordning det er tale om.

6.3.3. Statisk og dynamisk gjeldsordning

Det finnes i praksis to typer gjeldsordninger som så vidt vites har noenlunde lik utbredelse, den statiske (eller faste) og den dynamiske. Hovedforskjellen mellom de to ordningene er måten dividende beregnes på. Den statiske har som betegnelsen henspeler på en fast dividende gjennom hele perioden, mens dividenden i den dynamiske ordningen varierer i forhold både til justeringer av livsoppholdssatser og endrede utgifts- og inntektsforhold hos skyldneren. Grunntanken med denne typen ordning er at overskuddet til enhver tid skal tilfalle kreditorene og at endringssaker i større grad skal bli overflødige. Etter gjeldsordningsloven (jf. § 4-2) er den statiske modellen hovedregelen.

- Den største utfordringen ved den statiske modellen er at det fastsatte beløpet må betales, uansett om inntekter eller utgifter skulle endre seg noe. I motsatt fall må det åpnes en endringssak, noe som tar tid og i mange tilfeller kan være en omfattende affære. På den annen side åpner modellen for at skyldneren kan bedre sin situasjon i moderat grad uten å måtte varsle kreditorene.
- I dynamiske ordninger kan dividenden endres umiddelbart og ensidig. Hovedutfordringen her vil være å sørge for et skikkelig og dokumentert regnskap som viser om og når det evt. er grunnlag for å endre dividenden. Dette må minimum gjøres ved hver indeksregulering av livsoppholdssatsene, men også ved ikke ubetydelige utgifts-/inntektsendringer. I prinsippet skal enhver økning utover livsoppholdssatsen komme kreditorene til gode, med mindre det er tale om overtid (som gjerne avtales beholdt i forholdet 35/65).

Bruk av den dynamiske modellen utløser en utvidet veiledningsplikt for namsmannen, jf. gol. § 2-2, som gir namsmannen to viktige oppgaver:

1. Å forsikre seg om at skyldneren har forstått hvordan ordningen skal gjennomføres
2. Å sørge for nødvendig *oppfølging og kontroll* av gjeldsordningens gjennomføring

I forarbeidene brukes uttrykket ”nødvendig veiledning, oppfølging og kontroll av gjeldsordningen”.

Det er vel likevel en realitet at ikke alle namsmenn har ressurser eller kompetanse til å følge opp en gjeldsordningsskyldner slik som det her har vært tenkt. Det synes derfor hensiktsmessig – slik Poppe anbefaler – at rådgivningstjenesten i kommunene tar et større ansvar her.

6.3.4. Skyldnerinitierte endringer av gjeldsordningen

Gol. § 6-1 første ledd åpner for endring i skyldnerens favør dersom betalingsevnen er svekket av uforutsette eller særlige omstendigheter. Det er bare i disse tilfellene skyldneren skal begjære endring. Ved bedret situasjon skal skyldneren kun varsle. Det kan imidlertid være slik at endringsplikt ved bedring følger av den enkelte avtalen. Det er etter ordlyden i loven her ingen krav til *vesentlighet* som ved omgjøring i skyldnerens disfavør.

Ved de *dynamiske* ordningene skal i prinsippet enhver endring i betalingsevnen føre til endring i dividenden. Det økonomiske spørsmålet kommer således sjelden på spissen her. Ved de *faste avtalene*

må det derimot gjøres en vurdering av om endringen er omfattende nok. Alle endringer må dessuten ha vært *nødvendige og/eller uforskyldte*. Dette kommer vi tilbake til.

Endringsaker fra skyldnersiden reiser først og fremst to spørsmål, (1) hvilke omstendigheter som er godtagbare, og (2) hvor mye som skal til rent økonomisk før endring kan foreslås.

6.3.5. Kreditorinitierte endringer av gjeldsordningen

6.3.5.1. Når kan kreditorene begjære endring?

Kreditorene kan begjære omgjøring ved bedrede forhold, opphevelse ved uredelighet og mislighold og tilsidesettelse ved *vesentlig* bedrede forhold i to år etter ordningens utløp, jf. § 6-2.

En opphevelsesbegjæring kan møtes med en endringsbegjæring og endringsbegjæringen skal da behandles først, jf. Rt-1999-1613.

Dersom forbedringen skyldes at skyldneren har mottatt et større beløp, kan midlene fordeles på kreditorene uten at det skjer noen formell omgjøring av gjeldsordningen. Reglene om dette står i lovens § 6-2 første ledd. De sentrale vurderingstemaene blir her om den aktuelle forbedringen i skyldnerens økonomiske stilling kan sies å være "vesentlig", og hvor mye som skal betales.

6.3.5.2. Hva er "vesentlig forbedring"?

Når det gjelder kravet til vesentlighet, presiseres det i forarbeidene at det kreves en *betydelig* endring i skyldnerens økonomi. Det er imidlertid vanskelig å si noe generelt om hvor mye som skal til i det enkelte tilfelle. Dette vil kunne variere med en rekke forhold, blant annet husstandens størrelse samt inntekts- og utgiftsnivå. Spørsmålet kan dessuten komme opp i flere sammenhenger, for eksempel ved inntektsøkning, utgiftsreduksjon og mottak av mer tilfeldige engangsbeløp i form av arv, erstatningsutbetaling, lotterigevinst mv.

Spørsmålet har vært behandlet flere ganger i rettspraksis. I LG-1997-1464 kom retten til at en økning på ca. 10 prosent ikke var tilstrekkelig til å kreve omgjøring, mens retten i LE-2007-151284 fant at en overskuddsøkning på kr 10-14 000 netto årlig ikke var vesentlig. Her fremholdt retten også at det evt. bare er den vesentlige delen av inntektsøkningen det kan komme på tale å fordele på kreditorene. Skyldneren har krav på å få beholde *noe* ekstrainntekt. Nevnes kan også LB-1999-1943 hvor en inntektsøkning på kr. 80 000 pr. år naturlig nok ble ansett som vesentlig. Se også LB-1999-2104, hvor sosiale hensyn ledet til at en betydelig inntektsøkning kunne beholdes.

6.3.5.3. Opphevelse av gjeldsordning

En gjeldsordning kan oppheves ved uredelighet eller mislighold fra skyldnerens side. Reglene om dette står i gol. § 6-2 tredje ledd.

Opphevelse av gjeldsordningen medfører at den annulleres fullstendig og at virkningene av den bortfaller. All opprinnelig gjeld faller da tilbake på skyldneren, og alle inndrivingsmuligheter gjenoppstår på kreditorenes hånd.

I mange tilfeller forsøker skyldneren å imøtegå en begjæring om opphevelse med å begjære endring. Dette lykkes ofte, men forutsetningen er at endringsbegjæringen kommer tidnok. Dersom det er avsagt kjennelse om opphevelse vil det være for ensat å begjære endring.

De to grunnlagene for å oppheve en gjeldsordning er *uredelighet* og *grov tilsidesettelse av plikter*. Det kan være verdt å merke seg det ikke er lagt opp til noen vurdering opp mot støtendekriteriet i forbindelse med opphevelse av en gjeldsordning. I det følgende behandles først uredelighetsalternativet. Dernest drøftes hva som skal til for at skyldneren kan sies å grovt ha misligholdt sine forpliktelser. En særskilt form for uredelighetsvurdering må gjøres dersom skyldneren ikke har varslet om endrede

forhold under gjeldsordningen. Dette spørsmålet er behandlet i tilknytning til omtalen av lovens § 6-4 om opplysningsplikt overfor fordringshaverne. Det er ikke større slingringsmann for opphevelse selv om gjeldsordningen nærmer seg slutten.

6.3.6. Rådgivning omkring ulike begivenheter oppstått under gjeldsordningen

6.3.6.1. Innledning

Denne siste sekvensen dreier seg om hvordan ulike begivenheter som erfaringsmessig kan oppstå under en gjeldsordning kan/bør håndteres, herunder hva som kan foreslås av løsninger.

Det ideelle hadde selvfølgelig vært om gjeldsordningsskyldneren i forebyggingsøyemed også kunne fått veiledning om dette i forbindelse med at gjeldsordningen inngås. Dette kommer vi tilbake til ved slutten av innlegget. Rettspraksis og SIFO-undersøkelsene viser at de viktigste forholdene (og de største fallgruvene for skyldneren) som må håndteres under en gjeldsordning synes å være disse (i prioritert rekkefølge):

- Inntektsbortfall og utgiftsøkninger som berører betalingsplanen (som må forklares)
- Inntektsøkninger og/eller formuesøkninger (som må varsles)
- Restskatt
- Endrede boligbehov
- Endringer i sivilstand

I 2003 ble det innført en ordning med at skyldneren skal forsøke å få til en frivillig endring på egen hånd før tvungen endring kan begjæres, jf. gol. § 6-1 fjerde ledd.

6.3.6.2. Inntektsbortfall

Det første og viktigste som må gjøres er å informere kreditorene om årsakene til forholdet. Dernest må det foreslås en frivillig endring av gjeldsordningen. Her må det med hensyn til det som foreslås skilles mellom ”godtagbare” og ”ikke godtagbare” årsaker. Disse vil gå ut over hhv. kreditorene og skyldneren. Det vil i praksis ofte være tale om mer eller mindre ”uforskyldte” og ”selvforskyldte” årsaker. Mange vil også tale om *nødvendige og unødvendige* endringer.

Dersom problemene er *uforskyldte* (endringen er ”nødvendig”), vil forslaget rimeligvis måtte gå ut på en reduksjon eller bortfall av en eventuell betalingsforpliktelse og ingen forlengelse av gjeldsordningsperioden eller liknende.

Typiske årsaker til uforskyldt inntektsbortfall vil være:

- arbeidsledighet
- lengre tids sykemelding
- bortfall av trygdeytelser, for eksempel underholdsbidrag eller barnetrygd
- samlivsbrudd med bortfall av forsørgelse
- uteblitte leieinntekter

Dersom betalingssvikten har sammenheng med *ikke godtagbare grunner*, er hovedalternativet å foreslå en endring som kompenserer for det tapte, enten om mulig ved økte fremtidige innbetalinger, eller forlengelse av gjeldsordningsperioden. Samtidig må selvsagt den inntektsbringende virksomheten om mulig søkes gjenopptatt. Eksempler på årsaker kan være:

- Oppsigelse av arbeid eller jobb-bytte uten tilstrekkelig grunn (også evt. ekstraarbeid)
- Frasigelse av økonomiske rettigheter (f. eks. unnlattelse av å kreve underholdsbidrag)
- Lønnsnedgang uten rimelig grunn

6.3.6.3. Utgiftsøkning

Også når det gjelder utgiftsøkninger kan en selvsagt tale om ”nødvendige” og ”unødvendige” sådanne. Her vil prinsippet være det samme som ved inntektssvikt, man må kompensere for de unødvendige.

Godtagbare utgiftsøkninger

- Inntreden av omsorgsansvar, for eksempel underholdsbidrag
- samlivsbrudd
- nødvendig flytting, pga. arbeid, endret boligbehov eller lignede. (se 5.5 under) □
prisøkninger, for eksempel husleie, strøm osv.
- inntreden av sykdom, egen eller i familien
- ulykke, dødsfall i familien

Ikke- godtagbare utgiftsøkninger

- overforbruk i forhold til avsatt beløp til livsopphold på ”ikke godtagbare” poster
- opptak og betjening av annen gjeld som fortrenger dividendebetalingen
- utleggstrekk som følge av misligholdt gjeldsordningsgjeld eller annen gjeld
- unødvendig flytting
- rusproblematikk/spilleavhengighet mv.

LE-2003-095

LE-1995-517

6.3.6.4. Mislighold av ikke-økonomiske forpliktelser

Gjelder forhold som er inntatt i avtalen (må være ”grovt” mislighold) Eksempler:

- manglende levering av selvangivelse (dette er det neppe hjemmel for å kreve, men det er ikke anbefalelsesverdig å droppe det dersom det først er bestemt). □ forpliktelser til å søke/endre jobb eller bytte bolig, evt. leie bolig

6.3.6.5. Inntektsøkninger og/eller formuesøkninger

Dersom det er tale om vesentlig forbedring kan altså kreditorene begjære endring (omgjøring).

Et vanskelig spørsmål kan være hva en slik omgjøring skal/kan gå ut på. Dersom det er tale om en inntektsøkning eller en utgiftsreduksjon vil det normale selvsagt være å øke en evt. dividende tilsvarende.

I noen tilfeller vil imidlertid ikke resultatet av inntektsøkningen være i behold, og en økning av dividenden vil kunne bli umulig å oppfylle. Dette kan være tilfelle hvor de endrede omstendighetene ikke har vært langvarige, eller hvor det har gått lang tid før omgjøringssaken kommer opp. I slike tilfeller kan det være en løsning å forlenge gjeldsordningsperioden.

Mottak av arv, erstatninger, etterbetalinger mv. kan *sette gjeldsordningen i fare dersom skyldneren* ikke foretar seg noe. Her gjelder det først og fremst å få varslet, skyldner skal ikke foreta seg noe med mindre dette er fastsatt i gjeldsordningen.

Visse erstatninger kan fordeles over flere år enn gjeldsordningsperioden, og dermed skjermes i større grad enn ellers.

Erstatninger som i sin helhet medgår til å dekke utgifter, kan beholdes fullt ut. LE-2000-164

Erstatning for *inntektstap* vil normalt måtte fordeles, men må ses i forhold til den tiden gjeldsordningen skal vare.

Rt-2007-738

(Retten tok utgangspunkt i beløpet som skulle dekke fremtidig inntektstap for en periode på 15 år, og tilkjente kreditorene 5/15 del av dette, idet gjeldsordningen var på fem år).

Det kan ikke legges avgjørende vekt på at avgjørende erstatningssummen er gjort beslagsfri. LF-2007-142734
LF-1998-871

Dersom det er et akutt behov for å dekke nødvendige kostnader som ligger innenfor det man kan betrakte som livsoppholdsutgifter, har man et godt argument for å få beholde noe av midlene også når saken behandles av retten, jf. nedenfor.

Arv kan ikke frafalles eller avslås.

Forhandlinger om å få beholde hele eller deler av arven/erstatningen kan i praksis gi gode resultater.
Oslo, 1998-609D
Rt-2007-738
LF-2007-142734
LF-1998-871
LE1999-548
LB-2007-107171

Dersom arven er utstyrt med privat beslagsforbud er den utenfor kreditorenes rekkevidde. Det vil heller ikke være uredelig å motta slik arv, men det kan bli nødvendig å justere dividenden, for eksempel dersom skyldneren bor gratis eller lignende.

6.3.6.6. Restskatt og tilgodebeløp

Her er det også en spesialregulering for så vidt gjelder restskatt, se lovens § 4-8 første ledd bokstav c). Det er også innført en tilsvarende ordning for tilgodebeløp. For en grundig redegjørelse, se [prp 155L \(2012-2013\)](#). Den som ikke omfattes av noen av spesialreglene må betale restskatten om mulig under eller etter gjeldsordningen. Det er svært viktig at selvangivelse leveres under gjeldsordningen og at ordningen avklarer om innbetalingen skal være renter eller hovedstol. Det må evt. begjæres endring, noe som det er en varierende praksis omkring.

Kort om hovedreglene for behandling av restskatt tilgodebeløp:

1. Krav oppstått før åpning medtas uten noen form for prioritet (som før)
2. Utleggstrekk fjernes (nytt)
3. Har skyldneren hatt for lavt forskudd i gjeldsordningsperioden som har medført høyere dividende enn dersom forskuddet hadde vært riktig, skal derved oppstått skattegjeld dekkes fullt ut ved at dividenden til kreditorene nedsettes tilsvarende inntil skattekravet inklusive evt. renter og omkostninger er innbetalt.
4. For lav innbetaling som har gått til økt livsopphold må betales på vanlig måte v/ending eller lignende.
5. Dersom skyldneren har mottatt et tilgodebeløp ved skatteavregningen som følge av for mye innbetalt forskudd, skal beløpet fordeles på kreditorene dersom disse som følge av feilinnbetalingen har fått for lite dividende.
6. Dersom feilinnbetalingen har ført til at skyldneren har kunnet beholde mindre av sine inntekter enn forutsatt i gjeldsordningen, skal skyldneren beholde tilgodebeløpet. Dette gjelder uansett størrelsen på tilgodebeløpet.

6.3.6.7. Endrede boligbehov

Noe som ofte skjer under en gjeldsordning er boligbehovene endrer seg. Det er her tale om viktige velferdsbehov, og skyldneren må få korrekt informasjon om hvordan dette kan/bør håndteres. Erfaringene viser at det her er mye feilinformasjon som gis.

Enkelte omstendigheter er spesialregulert i loven:

- verdifall i gjeldsordningsperioden, § 6-1 annet ledd
- verdiøkning i gjeldsordningsperioden, § 6-2 annet ledd
- verdiøkning *etter* gjeldsordningsperioden, § 6-2 fjerde ledd

Det er i prinsippet intet i veien for at en skyldner eier bolig og opplever behov for større bolig kan kjøpe en større bolig under gjeldsordningen uten noen form for samtykke. Skyldneren kan altså fritt bytte fra en eiet bolig til en annen eiet bolig. Eventuell verdistigning på bolig kan som utgangspunkt da beholdes, men må reinvesteres. Viktig rettspraksis her. LB-2004-05731

Det er heller ikke noe generelt forbud mot låneopptak (men *under* forhandlingene må kreditorene/namsmannen samtykke) i gjeldsordningsperioden. En skyldner som leier bolig kan derfor også kjøpe bolig dersom denne klarer å finansiere kjøpet.

Startlån kan evt. innvilges uten at dette medfører tap for kommunene, det kommer selvsagt ikke med i gjeldsordningen. Utgiftene må normalt ikke øke.

Det er selvsagt heller ikke noe i veien for å bytte leiebolig, men utgiftene må ikke øke dersom dividendebetjening da reduseres. Overskudd ved salg kan måtte fordeles på kreditorene

Boligen kan bli tvangssolgt under gjeldsordningen uten at gjeldsordningen oppheves.

6.3.6.8. *Endringer i sivilstand*

Etablering av parforhold vil kunne ha ulike økonomiske konsekvenser. Det kan nok være problematisk å etablere samliv med partner som må forsørges, men personlig vil jeg mene at det må aksepteres. Det samme gjelder selvsagt dersom en skulle få barn. En kreditor som låner ut penger må regne med låntakeren kan komme i forsørgelsesansvar. Etablering av samliv med person med inntekter leder normalt til at overskudd oppstår eller blir større og dermed utløses varslingsplikt. Samlivsbrudd kan også ha ulike økonomiske konsekvenser. Slike hendelser anses selvfølgelig som uforholdsmessige og uforutsette og gjeldsordningen kan justeres etter behov. Endringer i boustifter og livsopphold og evt. underholdsbidrag. Bolig kan måtte selges, byttes dersom for store utgifter.

6.3.6.9. *Mislighold av annen gjeld - utleggstrekk mv.*

Skyldneren kan bli utsatt for utleggstrekk under gjeldsordningen. Dette kommer normalt som følge av misligholdt ny gjeld, men *kan* i prinsippet også gjelde misligholdt "gjeldsordningsgjeld", og da som et alternativ til å begjære ordningen opphevet, Rt-2005-584.

Dette vil kunne sette gjeldsordningen i betydelig fare ved at dividendebeløpet trekkes, og en endring vil være vanskelig å få til. Et forslag til endring i et slikt tilfelle må alltid gå ut på at kreditorene kompenseres for tapt dividende mens utleggstrekket pågår.

Det kan også nevnes at det i noen tilfeller kan komme konkursbegjæringer under en gjeldsordning. Disse må behandles på vanlig måte, men vil sjelden nå frem på grunn av manglende illikviditet. Konkurs medfører ikke at gjeldsordningen oppheves.

6.3.6.10. *Uteglemte krav som meldes under gjeldsordningen*

Her er det svært viktig at skyldneren begjærer endring og få bakt inn kravet. Ellers blir det stående også etter gjeldsordningen. Etter gjeldsordningens utløp er dette som kjent ikke noe problem. Det er ikke satt noen frist for skyldneren, så denne må reagere innenfor en rimelig tidsramme. Her er det også et aktsomhetskrav. Det finnes eksempler på at krav ikke har blitt akseptert bakt inn, LF-2005-12063.

6.3.7. Varslingsplikt under og etter gjeldsordningen

Det er statuert en varslingsplikt for skyldneren i § 6-4. Dette er en viktig bestemmelse som skyldneren absolutt må kjenne til. Før 2003 gjaldt ingen slik plikt. Rimelig tid vil nok ikke være så lenge. Merk at loven legger opp til en varslingsplikt, ingen endringsplikt. Dersom kreditorene ikke reagerer skjer det ingen omgjøring. Det er neppe hjemmel for å pålegge skyldneren å begjære endring i slike tilfeller.

6.3.8. Hendelser i etterperioden

Etterperioden er nå på to år. I denne perioden kan arv, gevinst eller liknende lede til at gjeldsordningen blir ”satt til side”.

6.3.9. Ny gjeldsordning etter gjennomført/opphevet gjeldsordning

Her ble det innført en sikkerhetsventil i 2003. Praksis har vært varierende, men det er mange eksempler på ny gjeldsordning både etter opphevet ordning og gjennomført ordning. Hovedkriteriet er imidlertid at skyldneren er lite å legge til last ved opphevelsen eller ved pådragelsen av ny gjeld. Normalt vil søknader om 2. gangs gjeldsordning av denne grunn bli avslått.

6.3.10. Gode råd på veien

Mye tyder på at ikke alle får tilstrekkelig informasjon om hvordan de skal forholde seg under en gjeldsordning dersom det inntreffer uforutsette omstendigheter. Det er derfor viktig at namsmannen gir gode råd på veien til den som har fått innvilget en slik ordning. Det er som det fremgår av det foranstående mange skjær i sjøen, men de er ikke vanskelige å omgå om man er oppmerksom på dem. Det er i praksis bare to forhold som kan velte gjeldsordningen, det ene er lengre tids mislighold av betalingsplikten, det andre er manglende varsling om bedring av økonomien. De sentrale pliktene i § 6-4 må derfor gjennomgås *særlig grundig* med skyldneren. Det bør også orienteres om endringsreglene i § 6-1 og 6-2. Det juridiske innholdet i uttrykkene ”grovt mislighold” og ”uredelighet” må forklares. Det samme gjelder viktigheten av å søke hjelp om nødvendig, særlig det forhold at uvarslet/uforklart/uteblitt betaling kan lede til at ordningen går tapt selv om det er ”godtagbare” grunner til misligholdet.

7. Fagstoff

7.1. Kredittavtaler

Hjelpetekst

Som en fellesbetegnelse på avtaler om lån og kreditt brukes nå kredittavtale. Dette har sammenheng med at kredittkjøpsloven er opphevet og de relevante reglene er tatt inn i finansavtaleloven i et eget kapittel om kredittavtaler. I finansavtaleloven finnes viktige regler om finansinstitusjonens plikt til opplysning og forklaring om kredittforholdet, kredittvurdering, fraråding og om kundens angrerett etter inngåelse av kredittavtale. Reglene om fraråding er felles for de tidligere kjøpekreditter og låneavtaler (§ 47), se egen fagartikkel om frarådningsplikt i kapittel 7.2. Kunder som mener seg feilaktig behandlet av en finansinstitusjon kan klage til Finansklagenemnda Bank. Dette er gratis. Ved økonomisk rådgivning vil det særlig kunne være aktuelt å vurdere om frarådningsplikten er oppfylt.

Fagartikkel

7.1.1. Innledning

Avtalebaserte kreditter og lån er den dominerende måten gjeldsforpliktelser oppstår på. Disse kan være av svært ulik karakter med hensyn til stiftelsesgrunnlag, egenskaper osv. Tidligere hadde man en lov for kredittkjøp og en lov som omhandlet låneavtaler mv. Kredittkjøpsloven er nå opphevet, og reglene er samlet i finansavtaleloven, som har fått et eget kapittel om kredittavtaler (kapittel 3) som omfatter både de tidligere låneavtaler etter finansavtaleloven og de tidligere og kredittkjøp etter kredittkjøpsloven. Det er i samme forbindelse innført en rekke nye regler på området, noe som i hovedsak har sin bakgrunn i nye direktiver fra EU (jf. Forbrukerkredittdirektivet, rådsdirektiv 2008/48 EF og Betalingstjenestedirektivet, rådsdirektiv 2007/64 EF).

7.1.2. Kredittavtaler

En kredittavtale er en avtale om lån eller kreditt i en eller annen form, (finansavtaleloven kap. 3) og skal være skriftlig. Dette lyder kanskje selvfølgelig, men frem til finansavtaleloven var det intet formelt krav om dette i lovgivningen. Det var nok likevel lite aktuelt for finansinstitusjonene å inngå muntlige avtaler på dette området. Vilkår som ikke er tatt inn i avtalen er som utgangspunkt ikke bindende for kunden. Kredittgiveren må i så fall dokumentere at kunden har godtatt vilkåret. Finansinstitusjonen kan ikke overfor en forbruker forbeholde seg rett til å endre lånevilkårene til forbrukerens ugunst. Dette gjelder imidlertid ikke rentesats, gebyrer og andre kostnader. Dersom det skjer en endring, har låntakeren krav på varsel. Overfor forbrukere kan slik endring tidligst settes i verk seks uker etter at varsel er sendt. Det kan imidlertid avtales at rentesatsen skal ligge fast innenfor en viss periode, for eksempel 3 eller 5 år (fastrentelån). Slike avtaler er imidlertid ikke vanlige i Norge. Ved forsinket betaling kan det kreves forsinkelsesrenter slik som avtalt i låneavtalen. Avtalen kan på dette punkt ikke være dårligere enn vilkårene i lov om forsinkelsesrenter (lov 1976/100).

7.1.3. Informasjonsplikt

Det er svært viktig at den som overveier å ta opp kreditt, får tilstrekkelig informasjon om betingelser og andre forhold knyttet til kredittopptaket. Kunden må selvsagt også selv ha et ansvar for å skaffe seg nødvendig informasjon, men den helt dominerende plikten vil ligge på finansieringsinstitusjonen. Finansinstitusjonene hadde også før finansavtaleloven en lovfestet opplysningsplikt i forbindelse med inngåelse av låneavtaler, jf. finansieringsvirksomhetsloven § 2-12. Dette er imidlertid offentligrettslige regler som neppe kan få kontraktsrettslige følger i særlig grad. De er derfor ikke av særlig direkte betydning for lånekundene. Finansavtaleloven inneholder nå omfattende og tvingende kontraktsrettslige regler om opplysningsplikt overfor forbrukere, og disse skal i stor grad medtas som en del av avtalen. Det skal bl.a. gis opplysning om effektiv og nominell rente, retten til førtidig betaling, størrelse, antall og forfallstid for alle innbetalinger. Implementeringen av direktivet har ført til at det fra 2010 gjelder

en noe utvidet opplysningsplikt, her, jf. fil. § 46 a) til f). Brudd på opplysningsplikten er straffesanksjonert. Det er viktig å merke seg at opplysningene skal gis *før* låneavtale inngås.

7.1.4. Kredittvurderingsplikt

Det er i 2010 innført en eksplisitt plikt til kredittvurdering, jf. fil. § 46b, som lyder slik: ”Før kredittavtale inngås, skal kredittgiveren vurdere forbrukerens kredittverdighet på grunnlag av fyllestgjørende opplysninger innhentet hos forbrukeren og om nødvendig fra relevant database.” Det er imidlertid ikke knyttet noen sanksjoner til eventuelle brudd på kredittvurderingsplikten. Finansforetak som ikke kredittvurderer eller kredittvurderer for dårlig, kan derfor ikke rammes av bestemmelser om nedsettelse av gjelden osv., slik som ordningen er ved manglende fraråding (men det må altså frarådes). Norske låntakere har dermed ingen kontraktsrettslig beskyttelse mot uansvarlig utlånsvirksomhet bare det er frarådet. Bestemmelsen innebærer derfor trolig i praksis lite nytt.

7.1.5. Frarådingsplikt

Bestemmelsen er endret som en følge av at kredittkjøpsloven oppheves, og at relevante bestemmelser innarbeides i finansavtaleloven. Bestemmelsen viderefører i realiteten gjeldende kredittkjøpslov § 9 a og gjeldende finansavtalelov § 47 om frarådingsplikt. Vi viser her til egen fagartikkel om frarådingsplikt.

7.1.6. Forklaringsplikt

Som følge av direktivet er det kommet inn en ny bestemmelse om *forklaringsplikt* for kredittinstitusjonen, jf. fil. § 46c. Det skal her gis fyllestgjørende forklaringer. Det sentrale er at forbrukeren skal få forklaringer som setter vedkommende i stand til å vurdere om den foreslåtte kredittavtalen passer for ham eller henne. For øvrig må forklaringspliktens innhold fastlegges konkret ut fra kredittavtalens innhold og kompleksitet, forbrukerens evne til å vurdere mottatte opplysninger og hvor stor betydning kredittavtalen kan antas å få for forbrukerens økonomiske situasjon. Forklaringsplikten har nær sammenheng med reglene om frarådningsplikten, men det er tale om to selvstendige forpliktelser. Frarådningsplikten kommer imidlertid i tillegg til forklaringsplikten.

7.1.7. Angrerett

Det er fra 2010 innført en ny bestemmelse om angrerett ved kredittavtaler. Kunden har rett til å gå fra kredittavtalen ved å gi melding til kredittgiveren innen 14 kalenderdager. Fristen løper fra den dag kredittavtalen er inngått, eller fra den dag kunden mottar avtalevilkårene og opplysninger i samsvar med § 48, dersom dette er senere enn avtaletidspunktet. Dersom melding gis skriftlig, anses fristen overholdt om meldingen er avsendt innen fristens utløp. Ved bruk av angreretten faller naturligvis partenes plikt til å oppfylle kredittavtalen bort. Kunden skal uten unødig opphold og senest 30 kalenderdager etter at melding nevnt i første ledd er gitt, tilbakebetale kredittbeløpet og betale nominelle renter som har påløpt fra kredittmuligheten ble utnyttet til kredittbeløpet blir tilbakebetalt. Kredittgiveren kan ellers kun kreve kompensasjon for kostnader i forbindelse med kredittavtalen som kredittgiveren har betalt til offentlige myndigheter, og som kredittgiveren ikke kan kreve tilbake. Angreretten gjelder naturlig nok ikke ved avtaler om fastrentelån.

7.1.8. Kundens rett til å bestemme hvilke poster en innbetaling skal avregnes på

Det er innført en ny bestemmelse i § 54a som klargjør kundens (allerede gjeldende) rett til å bestemme om en innbetaling skal gå til dekning av renter, hovedstol mv. Bestemmelsen kan ikke fravikes ved avtale.

7.1.9. Finansklagenemnda Bank

Finansklagenemnda Bank er et klageorgan opprettet i medhold av finansavtaleloven § 4 av Finansnæringens Hovedorganisasjon, Sparebankforeningen i Norge, Finansieringsselskapenes Forening, Verdipapirfondenes Forening og Forbrukerrådet. Nemnda behandler primært tvister som vedrører privatpersoners kontraktsforhold med en bank, finansieringsselskap, kredittforetak mv. Nemnda kan

også behandle klager mot et verdipapirforetak når tvisten gjelder investeringsrådgivning. Klagen må gjelde den innklagede institusjons alminnelige virksomhet som f.eks. alle typer innskudd, låneordninger og betalingsformidling, bruk av konto eller betalingskort. En forutsetning for at tvisten tas til behandling, er at det først er fremsatt klage til finansinstitusjonen, som må få en rimelig frist til å ta standpunkt til klagen. Dersom dette ikke har ført frem, skal skriftlig klage med relevant dokumentasjon sendes nemnda, der det fremgår hvilke grunner klagen bygger på og det resultat som kreves. Behandlingen er gebyrfri. Saken vil først behandles i sekretariatet. De har en nøytral stilling i forhold til begge parter i klagesaken. I sekretariatet behandles sakene av ansatte advokater. Ut fra gjeldende rett og eventuelle tidligere uttalelser i klagenemnda, søker sekretariatet å finne frem til minnelige løsninger. Løses ikke tvisten gjennom behandlingen i sekretariatet og klagen opprettholdes, blir den lagt frem for en nemnd på fem medlemmer. Nemnda tar stilling til klagen og avgir en begrunnet uttalelse. Nemndas uttalelse er kun rådgivende for partene. I de aller fleste sakene vil partene rette seg etter uttalelsen. Dersom tapende part ikke godtar resultatet i nemnda, kan saken bringes direkte inn for tingretten. Les mer på www.finansklagenemnda.no

7.2. Frarådingsplikt

Hjelpetekst

Finansinstitusjonene har plikt til å gjøre en forsvarlig kredittvurdering av kunder som søker om lån eller kreditt. Dersom det fremkommer holdepunkter for at kunden vil få vanskeligheter med tilbakebetalingen, kan det oppstå en plikt til å fraråde kreditten. Frarådingen skal som hovedregel skje både muntlig og skriftlig, og må være tilpasset det enkelte kredittforhold når det gjelder innhold og intensitet. Reglene om dette er samlet i finansavtaleloven både når det gjelder kredittkjøp og lån (§ 47). Frarådingsplikt ved kausjonsavtaler står i § 60 Dersom frarådingsplikten brytes, kan finansinstitusjonen miste retten til å kreve betaling. Frarådingsplikt forutsetter at kunden har gitt riktige opplysninger om sin økonomiske situasjon, for eksempel gjeldsforhold. Ved mistanke om brudd på frarådingsplikten kan saken bringes inn for Finansklagenemnda.

Fagartikkel

7.2.1. Innledning

I noen tilfeller gis det lån og kreditter som ikke burde ha vært gitt fordi kundens evne til å betale tilbake lånet mer eller mindre åpenbart er for svak. Selv om mislighold av gjeld nok som ofte også skyldes mindre forutsigbare omstendigheter som oppstår etter at gjelden er etablert, er det i noen tilfeller allerede på lånetidspunktet klart at betalingsevnen er for dårlig. I finanslovgivningen har frarådingsretten etter hvert blitt lovfestet både for låneavtaler og kredittkjøp. Bestemmelsene fantes tidligere i to lover (finansavtaleloven og kredittkjøpsloven), men er etter opphevelsen av kredittkjøpsloven i 2010 samordnet i finansavtaleloven § 47. Det finnes også en frarådingsplikt for kausjonsavtaler, jf. finansavtaleloven § 60.

7.2.2. Den nye bestemmelsen om fraråding av lån og kreditt

Den lovfestede frarådingsplikten for alle typer kredittavtaler er nedfelt i finansavtaleloven § 47, og er en samordning av to tidligere adskilte bestemmelser om frarådingsplikt for lån og kredittkjøp. Bestemmelsen er endret som en følge av at kredittkjøpsloven er opphevet. Frarådingsplikten gjelder også ved ytelse av forbrukertjenester på kreditt. Bestemmelsen viderefører i realiteten tidligere gjeldende kredittkjøpslov § 9 a og finansavtalelov § 47 om frarådingsplikt, men det er imidlertid foretatt enkelte endringer sammenlignet med tidligere rett.

7.2.3. Krav om muntlig fraråding

For det første fremgår det at fraråding etter bestemmelsen så vidt mulig også skal gis *muntlig*, noe som medfører at frarådingen etter lovendringen skal gis både skriftlig og muntlig. Siktemålet er å gjøre frarådingsplikten mer effektiv. Plikten til å gi muntlig fraråding er imidlertid avgrenset til å gjelde i tilfeller hvor frarådingen gis før kredittavtalen inngås. Reservasjonen «så vidt mulig» kommer bare til anvendelse unntaksvis hvor kredittgiveren til tross for formålstjenlige forsøk ikke får muntlig kontakt med forbrukeren, og hvor avtaleinngåelsen etter forholdene ikke bør utsettes til muntlig kontakt er oppnådd. Med muntlig fraråding er det ikke noe krav om at kredittgiveren i alle tilfeller skal innkalle forbrukeren for en samtale på sitt kontor. Det sentrale er at det etableres en muntlig kontakt mellom kredittgiveren og forbrukeren - for eksempel kan bruk av telefon være praktisk og hensiktsmessig. Dette vil imidlertid måtte bero på de nærmere konkrete omstendighetene knyttet til kredittavtalen og den enkelte låntaker.

7.2.4. Bekreftelse av frarådingen

Sammenlignet med tidligere rett er det videre nytt at forbrukeren skriftlig skal *bekrefte* frarådingen i tilfeller hvor han eller hun inngår kredittavtalen på tross av frarådingen, jf. første ledd fjerde punktum. Et slikt krav er egnet til å tydeliggjøre risikoen for forbrukeren.

Det følger av annet ledd at frarådingsplikten etter første ledd også skal gjelde for en *kredittformidler som opptrer på vegne av kredittgiveren*. Siktemålet er å videreføre løsningen etter den opphevede kredittkjøpsloven § 9 a.

7.2.5. Generelt om frarådingsplikten

Bestemmelsen om fraråding gjelder ved ordinære lån fra banker, forsikringselskaper og lignende, samt fra kommuner, fylkeskommuner og statsbanker unntatt Lånekassen. Den gjelder også kreditt som tidligere falt inn under kredittkjøpsloven (typisk kjøpslån som ordnes i en butikk)

Det er vanskelig å si noe sikkert generelt om hvor mye som skal til før frarådingsplikt etter loven inntreffer. Etter ordlyden i § 47 kreves at långiveren ”må anta at økonomisk evne eller andre forhold på låntakerens side tilsier at denne alvorlig bør overveie å avstå fra å ta opp kreditten.” Etter lovens ordlyd inntreffer frarådingsplikten når situasjonen blir slik at kunden ”alvorlig bør overveie å avstå ” fra å oppta lånet. Lånekundens situasjon trenger derfor f. eks. ikke være ”åpenbar” eller ”håpløs”. Dessuten skal andre forhold også vurderes. Dersom banken vet at kunden er i ferd med å iverksette svært risikabelt forretningsprosjekt, kan frarådingsplikt foreligge selv om kunden åpenbart har midler til å betjene lånet.

Ved vurderingen av om det foreligger frarådingsplikt, vil som nevnt ovenfor en rekke omstendigheter være av betydning. Det sentrale i praksis vil være om de aktuelle terminbeløp som skal betales, vil belaste låntakerens økonomi utover det forsvarlige. I dette ligger at også lånets rentenivå og avdragstid samt betingelser ellers vil være relevant. Eksempelvis kan et forbrukslån til bil over fem år være uforsvarlig, mens et lån av samme størrelse sikret i bolig med lengre avdragstid og lavere rente kan være forsvarlig. Derimot vil det være lite relevant om lånet er sikret i boligen eller ikke. Tvert i mot kan det i denne sammenhengen være god grunn til å se nærmere på et belastende lån gitt i tillit til god sikkerhet. Videre vil det være av betydning hva lånet skal brukes til. Dersom låntakeren har åpenbart urealistiske eller særlig risikofylte forretningsplaner, eller opptar lånet for å spekulere i aksjer, vil også det være momenter som isolert sett kan lede til at frarådingsplikt inntreffer.

7.2.6. Frarådingens innhold

Det må videre kunne stilles krav til frarådingens innhold. Den bør ikke fremstå som generell. For eksempel vil et ”standard frarådingsdokument” utarbeidet for at finansieringsinstitusjonen skal være på den sikre siden i alle saker ikke være holdbart. Det må foretas en individuell vurdering av det enkelte låneopptak, og frarådingens styrke må stå i forhold til behovet i saken. Jo mer uerfaren lånekunden er, eller jo mer risikofylt engasjementet er, jo større rådgivningsplikt vil falle på finansieringsinstitusjonen.

Ved kredittkjøp kan frarådingsplikten være aktuell helt frem til salgstingen er overgitt til forbrukeren. Det vil si at forhold som inntreffer etter at kredittavtalen er inngått, også kan være relevante. Dette vil imidlertid neppe være aktuelt der det er tale om kontokredittavtaler fordi disse ikke inngås med tanke på å finansiere en bestemt vare eller tjeneste. Når det i *annet punktum* sies at forbrukerens forpliktelser kan

lempes, er det forbrukerens forpliktelser etter kredittavtalen det siktes til. Ved denne vurderingen må det legges vekt på hvor grov kredittytters pliktøvertredelse er, men også i hvilken grad forbrukeren selv kan bebreides for kredittopptaket. Også selgeren har frarådingsplikt i de tilfeller denne opptrer å vegne av kredittytteren, jf. bestemmelsens tredje punktum. Hvorvidt dette er tilfelle, vil bero på en konkret vurdering. Det kreves ikke at selgeren har fullmakt til å forplikte kredittytteren. Det er heller ikke tilstrekkelig at selgeren henviser forbrukeren til en kredittytter dersom selgeren selv ikke har noen nærmere befatning med kredittopptaket.

Dersom frarådingsplikten ikke overholdes, kan ”forpliktelser lempes for så vidt dette finnes rimelig”, jf. § 47 annet punktum. Gjelden kan dermed nedsettes, f. eks. til det halve (som i sak 2002-024 for Bankklagenemnda) eller bortfalle helt ved manglende fraråding. Uttrykket ”lemping” vil også omfatte mindre inngripende tiltak som f. eks. betalingsutsettelse eller rentenedsettelse. Resultatet kan også bli at det konstateres at fraråding burde ha skjedd, men at gjelden likevel må betales i sin helhet eller lempes bare i mindre grad. Dette kan tenkes dersom låntakeren er sterk å bebreide for låneopptaket, for eksempel fordi denne selv godt forstod at lånet ikke kunne betales, eller ga feilaktige opplysninger om sin økonomiske stilling.

7.2.7. Frarådingsplikten ved kausjon

Finansavtaleloven inneholder også et krav om rådgivning og kredittvurdering i form av en frarådingsplikt for låneinstitusjonen direkte overfor *kausjonisten*, jf. § 60 annet ledd. Bestemmelsen har omtrent samme innhold som tilsvarende bestemmelse rettet mot låntakeren. Kausjonsansvaret kan nedsettes eller bortfalle (”lempes”), dersom plikten misligholdes. Også på dette området er det vanskelig å si noe generelt om innholdet i frarådingsplikten. Spørsmålet som må vurderes er hvilken grad av økonomiske problemer kausjonisten må tåle. Dersom lånet som skal sikres er større enn det kausjonisten har mulighet til å betjene er det klart at frarådingsplikt er inntrådt. Ved denne vurderingen må det på samme måte som ved vurderingen av frarådingsplikten overfor låntakeren, gjøres en vurdering av kausjonistens økonomiske situasjon, herunder inntekter, livsoppholdsutgifter mv.

Som ved frarådingsplikt i forbindelse med låneopptak må det også i kausjonstilfellene stilles krav til frarådingens innhold. Dette kan lede til at en konkret fraråding blir underkjent på grunn av omstendighetene i den enkelte sak. Det må imidlertid som den store hovedregel skje et kvalifisert pliktbrudd fra kreditor før frarådingsplikten anses misligholdt og kausjonsansvar kan reduseres. Det normale er da at det ikke er frarådet i det hele tatt. I juridisk teori er terskelen for frarådingsplikten beskrevet slik: ”Det må være klart at det normalt ikke vil foreligge noen frarådingsplikt dersom kausjonisten vil kunne dekke et eventuelt kausjonsansvar gjennom bankinnskudd eller andre likvide midler. Man vil vanligvis også være utenfor området for frarådingsplikten dersom man kan anta at kausjonisten greit vil kunne betjene et ordinært lån med en størrelse tilsvarende kausjonsansvaret.

På den annen side vil frarådingsplikten utvilsomt utløses dersom kausjonisten vil bli nødt til å selge sin bolig uten mulighet for å kjøpe noen ny” (Lov og Rett 6/2000 side 323). I tillegg vil vel frarådingsplikt også kunne inntre dersom kausjonisten er i ferd med å innlate seg på en kausjon som virker lite gjennomtenkt, altså selv om betjeningsevne mv. er tilstrekkelig. Det er lett å begå dumheter i forbindelse med kausjonsstiftelse, og finansinstitusjonen bør nok si fra (fraråde) dersom den blir oppmerksom på særlig dårlig gjennomtenkte kausjonsstiftelser. Et eksempel som av til forekommer i praksis, er at en person som etter et kort bekjentskap har blitt samboer og (kanskje etter iherdig overtalelse) setter alle sparepengene på spill ved å kausjonere for den annens næringsdrift. Dette bør nok i noen tilfeller frarådes selv om vedkommende skulle ha midler til å dekke tapet.

7.3. Inkasso

Hjelpetekst

Inkassovirksomhet reguleres av inkassoloven (lov 1988/26, inkl.) og inkassoforskriften (forskrift 14.7.1989 nr. 562). Med inkassovirksomhet menes normalt en virksomhet som har som siktemål å inndrive forfalte pengekrav for andre, jf. inkl § 2. Det vanlige er at en kreditor overlater til et inkassoselskap, inkassator, å foreta den videre inndrivelsen av pengekravet mot skyldner. Inkasso er pågangen mot skyldner der hensikten er å få dekket det forfalte pengekrav. Skyldner plikter som regel å erstatte kreditors nødvendige kostnader ved utenrettslig inndrivning, jf inkl § 17. Inkassoprosessen består i første omgang av skriftlige kravbrev til skyldner. Inkassoloven har strenge krav til kravbrevens innhold, jf inkl §§ 9, 10 og 11. Skyldner skal ha tilstrekkelige opplysninger om kreditor, kravets størrelse, betalingsfrist og konsekvenser av manglende betaling. Skyldner kan også kontaktes pr. telefon eller via andre kommunikasjonsmidler. En viktig regel i denne sammenheng er inkl § 8 som er en generalklausul om "god inkassoskikk". Foruten å gi inkassobransjen en veiledning om hva som er tillatt ved inkasso mot skyldner, skal den gi vern mot integritetskrenkelser mot skyldnere. Brudd på normen kan føre til at skyldnerens ansvar for kostnader for utenrettslig inndrivning bortfaller. Det er opprettet en egen klagenemnd for inkassosaker som behandler klager på saker i inkassobyråer. Dersom skyldner ikke betaler ved inkassopågangen, vil det bli tatt rettslige skritt i en eller annen form. Den utenrettslige inkassovirksomheten etter inkassoloven avsluttes, og går over til den rettslige inkasso. Denne prosessen er regulert av prosesslovgivningen, i første rekke tvisteloven og tvangsfullbyrdelsesloven.

Fagartikkel

7.3.1. Innledning

Første trinn i inndrivelsen av ordinære pengekrav er vanligvis at kravet blir oversendt til inkasso. Dette betyr i praksis at kreditor overlater til en profesjonell pengeinnkrever, en inkassator (inkassobyrå) å inndrive pengene på sine vegne. Det er inkassoloven (lov 1988/26, inkl.) og inkassoforskriften (forskrift 14.7.1989 nr. 562 inkl.) som regulerer de fleste spørsmål om rettigheter og plikter under inkasso. Sentralt står at inkasso skal følge lovbestemte prosedyrer, skal skje iht. god inkassoskikk og innenfor de kostnadsrammer for skyldneren som lovgivningen gir anvisning på. *Rettspraksis* spiller ikke stor rolle på dette området. Det er imidlertid opprettet en egen klagenemnd for inkassosaker, og denne nemndas uttalelser er en viktig kilde til forståelse av inkassolovgivningens virkemåte. Med inkasso menes inndrivning av forfalte og misligholdte pengekrav, altså pengekrav som er avklarte og uomtvistede. Det tenkes ikke på den prosessen som normalt iverksettes når et krav er omtvistet, og den som hevder å ha penger til gode iverksetter rettslige skritt for å få fastslått kravets eksistens. Uttrykket *rettslig inkasso* bør reserveres for de situasjoner hvor prosessen har kommet så langt at det er tatt ut stevning eller forliksklage, altså rettslige skritt i en eller annen form, eller at det fra offentlig myndighet er varslet eller igangsatt tvangstiltak mot skyldneren, f. eks. tvangstrekk i lønn. Da er selve inkassoen i henhold til inkassoloven over, og man er over i tvangsinn drivningen, eller den rettslige inndrivningen. Motstykket kan da også kalles utenrettslig inkasso.

Inkassoloven gjelder i prinsippet også for innfordring av offentligrettslige krav som skatter og avgifter, bøter mv. Prinsippet om god inkassoskikk vil derfor også gjelde offentlige myndigheters innkreving. Inkassoloven viker imidlertid for særlovgivning som for eksempel bidragsinnkrevingsloven og skattebetalingsloven. Den viker også for tvangsfullbyrdelsesloven og tvisteloven. Inkassoloven gjelder også for egeninkasso, bortsett fra enkelte bestemmelser som gjelder inkassovirksomhet, altså i praksis inkassobyråene. Overfor forbrukere er loven ikke fravikelig til forbrukerens skade.

7.3.2. Inkassoprosessen

Inkassoloven regulerer inngående de enkelte skritt i inkassoprosessen. Det er særlig i lovens kapittel IV; "Nærmere regler om inkassatorens forhold til skyldneren og fordringshaveren" vi finner slike regler.

Det er §§ 9 og 10 som beskriver den direkte fremgangsmåten ved utenrettslig inkasso. Det er viktig for inkassatoren (og for kreditor selv ved egeninkasso) at disse reglene følges svært nøye, idet feiltakelser kan føre til at skyldneren ikke kan kreves for inkassosalær, jf inkl. § 17. En inkassosak starter gjerne med en purring, selv om det ikke er noe lovkrav til at purring skal sendes. Purring kombineres imidlertid gjerne med et inkassovarsel. Kreditor kan purre et ubegrenset antall ganger, men kan ikke ta gebyr for mer enn to purringer. Det må da ha gått 14 dager etter forfall på den første purringen og være minst 14 dager mellom de to purringene. Det er imidlertid intet i veien for å purre allerede dagen etter forfall, men da kan det altså ikke kreves noe purregebyr. I § 9 bestemmes at det ikke kan iverksettes inkassotiltak før skyldneren er varslet. Et slikt inkassovarsel må være skriftlig og samtidig gi skyldneren en betalingsfrist på minst 14 dager. Kravet må selvsagt være forfalt før inkassovarsel kan sendes, jf § 9 første ledd (a). Dersom betaling ikke skjer innen fristen, er de videre skritt beskrevet i § 10. Kreditor kan, når fristen i § 9 er utløpt, sende skyldneren en såkalt betalingsoppfordring. Da er selve inkassotiltakene kommet i gang. Skyldneren får nå en ny frist på minst 14 dager. Før betalingsoppfordring sendes, skal kreditor også ha vurdert om det kan være grunn til å tvile på kravets rettmessighet, for eksempel om det er *foreldet* (IKN 250/2006) Da kan det oppstå en plikt til å forelegge foreldelsesspørsmålet for skyldneren. Dersom dette ikke er gjort, kan inkassosalæret tapes. Dersom det fremdeles ikke betales, vil rettslig inndrivning eller rettslig inkasso være neste fase i prosessen. Inkl. § 11 inneholder imidlertid regler om at rettslig inndrivning normalt ikke kan iverksettes før varsel om dette er sendt, og fristen i § 10 (den “andre” 14-dagersfristen, er løpt ut).

Dersom skyldneren retter innsigelser mot kravet som ikke er åpenbart grunnløse, skal saken anses omtvistet og inkasso skal da ikke iverksettes. Slike saker må eventuelt avklares i forliksrådet og eventuelt i domstolsapparatet. Fordringshaveren kan da kreve i stedet for inkassosalær kreve saksomkostninger etter vanlige regler i tvistemålsloven.

Det er en viktig og i mange tilfeller vanskelig oppgave for inkassobyråene å avklare om et krav kan anses omtvistet, noen mange eksempler fra Inkassoklagenemnda viser. I IKN 128/2006 gjør nemnda en meget grundig vurdering av om vilkårene er til stede for å anse et krav som omtvistet.

7.3.3. Skyldnerens plikt til å betale kreditors kostnader ved inndrivelsen

Skyldneren plikter normalt å erstatte kreditor dennes kostnader ved utenrettslig inndrivning. Dette gjelder både kreditors egne kostnader og eventuelle kostnader til advokat eller inkassobyrå, jf. inkl. § 17. Det er imidlertid viktige unntak fra erstatningsplikten. Viktigste er det generelle prinsipp om at det bare er *nødvendige* kostnader som skal erstattes. Dersom kreditor f. eks. helt unødig har engasjert advokat for å utrede betalingsplikten i forbindelse med et helt uproblematisk krav som ikke bestrides, vil disse kostnadene ikke kunne kreves erstattet av skyldneren. For øvrig kan det ikke kreves erstatning for inkassoomkostninger dersom skyldneren hadde innsigelser som det var rimelig å få vurdert før inndrivningen ble satt i verk, kravet ble betalt før fristen etter inkl § 9 gikk ut, kreditor eller inkassator ikke har utvist god inkassoskikk (jf inkl. § 8), eller prosessreglene i inkl. §§ 9, 10, 11, jf § 12, er overtrådt.

Det er gitt en egen forskrift om maksimalsatser for skyldnerens erstatningsansvar ved utenrettslig inndrivelse. Det er her etablert en egen inkassosats til bruk ved salærberegningen. Salæret var tidligere knyttet opp mot rettsgebyret (R), men nå er det en egen inkassosats (I), som for år 2016 er satt til kr 670,-, jf. <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2002-12-13-1641> . Fra 1. juli 2001 ble det innført merverdiavgift på inkassotjenester.

Kostnadene for skyldneren på dette stadium (lett sak) er forskjellige alt etter om en inkassator forestår inndrivningen eller om det dreier seg om egeninkasso fra kreditor selv. Ved egeninkasso kan det maksimalt kreves 2 purregebyr (1/10 I x 2) som altså p.t. blir kr 118. Inkassatoren kan ta høyere gebyrer basert på kravets størrelse, jf. inkassoforskriften § 2-1. Disse kostnadene kan bli meget store for skyldneren.

For krav t.o.m. kr	2 500	0,5	ganger inkassosatsen
For krav t.o.m. kr	10 000	1	ganger inkassosatsen
For krav t.o.m. kr	50 000	2	ganger inkassosatsen
For krav t.o.m. kr	250 000	4	ganger inkassosatsen
For krav over kr	250 000	8	ganger inkassosatsen

Dersom skyldneren har oversittet betalingsfristen i en betalingsoppfordring med mer enn 28 dager, er de maksimale beløpssatsene iht. forskriftens § 2-3 slik:

For krav t.o.m. kr	2 500	1	ganger inkassosatsen
For krav t.o.m. kr	10 000	2	ganger inkassosatsen
For krav t.o.m. kr	50 000	4	ganger inkassosatsen
For krav t.o.m. kr	250 000	8	ganger inkassosatsen
For krav over kr	250 000	16	ganger inkassosatsen

Dersom det ikke betales ved utløpet av fristen i et inkassovarsel, kan det sendes en betalingsoppfordring, jf. ovenfor. Ved egeninkasso kan det maksimalt kreves 3 purregebyr for betalingsoppfordringen, altså kr 192. Dersom en inkassator benyttes, vil satsen nå ha doblet seg i forhold til enkle saker. Det betyr altså at kostnadene vil bli mellom 640 og 10 240 på dette stadium (2014).

7.3.4. God inkassoskikk

I inkl. § 8 er det bestemt at gjeldsinndrivelse må skje i overensstemmelse med god inkassoskikk. Dette er en etisk norm for hvordan fordringshaver eller inkassator skal opptre ved inkasso. Brudd på regelen kan få ulike konsekvenser. I inkl. § 17 fjerde ledd er det videre bestemt at inkassosalær ikke skal betales dersom inkassator har opptrådt i strid meg god inkassoskikk. Som eksempel på hva som ikke er god inkassoskikk nevner loven det å bruke inkassometoder som utsetter noen for “urimelig påtrykk, skade eller ulempe”. Det er også sanksjoner mot god inkassoskikk i §§ 25 og 32 (hhv. ansvar for kostnader ved nemndsbehandling og straff).

Dersom det trues med at man vil havne på kredittopplysningsbyråenes “svartelister” om man ikke betaler gjeld som av rimelige grunner er omtvistet, må dette være et klart brudd på regelen om god inkassoskikk. Det samme må gjelde dersom man truer skyldneren med konkurs eller “tvangssalg” av bolig i en sak (eller i en fase av saken) hvor dette er praktisk uaktuelt. Imidlertid vil det normalt ikke være brudd på god inkassoskikk å rette inkassotiltak mot personer med liten betalingsevne eller som har opplyst å være betalingsudyktig. Videre vil det være nødvendig å være mer varsom med inkasso mot forbrukere enn næringsdrivende. Skyldnere som prøver å unndra seg betalingsforpliktelsen kan imidlertid måtte finne seg i hardere pågang før god inkassoskikk er brutt. Spørsmålet om god inkassoskikk vil ved siden av salærberegningen være et hovedtema for Inkassoklagenemnda og dens praksis om dette vil være et viktig bidrag til å fastlegge grensene for god inkassoskikk. Nemnda har hatt spørsmålet oppe i flere saker, jf for eksempel 30/2004, 237/2006 og 17/2007. Det er akseptert både av Kredittilsynet og Inkassoklagenemnda at inkassobyrået forsøker å få tak i skyldneren på arbeidstedet. Det må selvsagt ikke opplyses til arbeidsgiveren hvem som ringer eller hva saken gjelder. Dette vil være klart brudd på taushetsplikten.

7.3.5. Inkasso rettet mot barn

Barn og andre umyndige kan som hovedregel ikke pådra seg gjeldsforpliktelser, slik at inkassokrav mot denne gruppen er lite aktuelt. Umyndige kan imidlertid pådra seg forpliktelser i form av erstatningsansvar, ubetalte vederlagskrav i forbindelse med kjøp av varer eller tjenester mv. I slike tilfeller kan det oppstå spørsmål om inkasso kan brukes mot for eksempel mindreårige.

Justisdepartementets lovavdeling har i 2006 vurdert spørsmålet (sak 200671456), og konkludert med at inndrivning av krav mot umyndige ikke er i strid med god inkassoskikk. Inkasso må imidlertid skje meget varsomt, og barn må for eksempel ikke påføres inkassoomkostninger. Det vil være i strid med ”god inkassoskikk” dersom kreditor eller et inkassoforetak tar direkte kontakt med den mindreårige, enten ved personlig fremmøte eller over telefon. Generelt må det også tas hensyn til barnets alder. Jo yngre barnet er, dess mer varsomt bør inndrivningen skje. Vergemålslovens regler til hinder for å belaste mindreårige med inndrivingskostnadene.”

7.3.6. Inkassoklagenemnda

Inkassoklagenemnda er en nemnd for inkassosaker mot forbrukere. Nemnda er basert på avtale mellom Forbrukerrådet og Norske Inkassobyråers Forening, og er opprettet i medhold av inkassoloven § 22. Nemnda behandler klager på handlemåten av forbrukerens krav hos inkassoselskaper. Dersom forbrukeren mener at inkassoselskapet har handlet i strid med reglene i inkassoloven, kan det klages til nemnda. Dette kan for eksempel være at inkassoselskapet har avkrevd for høyt inkassosalær, eller har oppført seg på en slik måte at forbruker har følt urimelig påtrykk eller ulempe ved inndrivningen av kravet. Inkassoklagenemnda behandler ikke klage der selve kravet bestrides. Klage til inkassoklagenemnda må være skriftlig. En forutsetning for at klagen behandles, er at forbrukeren først har tatt opp saken med inkassoselskapet og mottatt et endelig avslag på klagen. Dokumentasjon for avslaget/klagebehandlingen skal vedlegges klagen. Selve behandlingen i nemnda er kostnadsfri for forbruker. Sekretariatet for nemnda forestår saksforberedelsen. Sekretariatet skal rådggi partene og legge frem sin vurdering av saken for nemnda, basert på tidligere avgjørelser. Nemnda består av 5 medlemmer, og er representert fra inkassobransjen og Forbrukerrådet. Formannen i nemnda har juridisk embetseksamen. Nemnda tar stilling til klagen og vedtak skal begrunnes. Vedtakene er rådgivende for partene. Ved vedtak som gir klager helt eller delvis medhold, skal innklagede gi begrunnet melding til klager og nemnda innen 4 uker dersom vedtaket ikke vil bli fulgt. Nemndas vedtak sendes partene, Kredittilsynet, Norske Inkassobyråers Forening og Forbrukerrådet. Resultatet av klagen vil i anonymisert form legges ut på nemndas nettsider. Konsekvensen av at selskapet har handlet i strid med god inkassoskikk, er at forbruker ikke skal betale inndrivelseskostnadene. Det samme gjelder hvis det er gjort andre brudd på inkassoloven. Selve hovedkravet med renter bortfaller ikke. Les mer på www.inkassoklagenemnda.no

7.4. Tvangsfullbyrdelse generelt

Hjelpetekst

Med tvangsfullbyrdelse menes de tiltak som settes i verk av det offentlige for å tvinge skyldneren til å betale, enten ved å nedlegge (1) tvangstrekk i inntekter (utleggstrekk), ved å (2) etablere tvangspant i eiendeler (utleggspant), eller ved å besørge tvangsdekning (normalt tvangssalg) eller ved tilbakelevering av eiendeler. Hovedloven på området er tvangsfullbyrdelsesloven (lov 86/1992, tvfbl.). Viktige regler om materielle spørsmål under tvangsfullbyrdelse står i dekningsloven (lov 59/1984, deknl.). Tvangsfullbyrdelse er siste del av (den rettslige) inkasso.² I den følgende omtalen av tvangsfullbyrdelsen vil det bli lagt særlig vekt på å beskrive skyldnerens rettigheter under de mest aktuelle tvangstiltakene; utleggstrekk og utleggspant.

Fagartikkel

² Det er verdt å merke seg at det benyttes tvangsfullbyrdelse i bare 1 av 10 inkassosaker, de øvrige løses i dialog med skyldneren. kilde: Norske Inkassobyråers Forening (NIF) (nå Virke Inkasso).

7.4.1. Innledning

Når samfunnet stiller sitt maktapparat til rådighet for å tvangsinn drive gjeld, må en naturlig nok sørge for at dette bare skjer når det er rimelig sikkert at kravet virkelig eksisterer. Loven setter derfor strenge formelle krav til hva som skal godtas som grunnlag for iverksettelse av tvangstiltak. Det er dette som kalles tvangsgrunnlag. En kan si at tvangsgrunnlag etableres på to hovedmåter; (1) kravet fastslås på en måte som anses særlig betryggende, eller (2) skyldneren selv erkjenner eller bekrefter kravets eksistens.

7.4.2. Tvangsgrunnlag

Tvangsfullbyrdelse kan ikke skje dersom fordringshaveren ikke har tvangsgrunnlag. Første skritt i den rettslige inndrivelsesprosessen vil derfor ofte være etablering av dette. Når samfunnet stiller sitt maktapparat til rådighet for å tvangsinn drive gjeld, må en naturlig nok sørge for at dette bare skjer når det er rimelig sikkert at kravet virkelig eksisterer. Loven setter derfor strenge formelle krav til hva som skal godtas som grunnlag for iverksettelse av tvangstiltak. Det er dette som kalles tvangsgrunnlag. En kan si at tvangsgrunnlag etableres på to hovedmåter; (1) kravet fastslås på en måte som anses særlig betryggende, eller (2) skyldneren selv erkjenner eller bekrefter kravets eksistens.

Tvangsfullbyrdelsesloven opererer med to typer tvangsgrunnlag, de alminnelige, og de særlige, jf. tvfbl. § 4-1. Hovedforskjellen mellom de to ligger i hvilke innsigelser skyldneren kan rette mot de to grunnlagene. Alminnelige tvangsgrunnlag er dokumenter hvor det er fastslått på en særlig betryggende måte at kravet eksisterer, f. eks. i en dom som pålegger skyldneren å betale et visst pengebeløp til kreditor. Det er derfor lite skyldneren kan gjøre for å stanse en tvangsfullbyrdelse basert på et alminnelig tvangsgrunnlag - hans rett til innsigelser er svært beskåret, jf. tvfbl. § 4-2. Dette er nettopp fordi kravet anses betryggende fastslått. Skyldneren har hatt flere anledninger til å forsvare seg mot kravet før det er kommet så langt at det har blitt et alminnelig tvangsgrunnlag. Særlige tvangsgrunnlag er slike som gir rett til en bestemt type tvangsfullbyrdelse, f. eks. tvangsdekning i fast eiendom, jf. tvfbl. § 11-2. Mot slike tvangsgrunnlag kan skyldneren "fremsette enhver innvending som kunne ha vært framsatt under søksmål". Hans innsigelsesrett er således nærmest ubeskåret.

Også vedtak fattet av en offentlig myndighet kan være tvangsgrunnlag, f. eks. krav på skatter eller avgifter. Det er etter dette tre typer tvangsgrunnlag man særlig vil møte;

- eksigibelt gjeldsbrev, jf. tvfbl. § 7-2 første ledd (a) (tvangsgrunnlag for utlegg, særskilt tvangsgrunnlag),
- krav som i særskilt lovbestemmelse er gjort til tvangsgrunnlag for utlegg, for eksempel skatt eller underholdsbidrag, (særskilt tvangsgrunnlag)
- dom avsagt i forliksrådet, vanligvis en fraværdom (alminnelig tvangsgrunnlag)

Dersom et gjeldsbrev inneholder en avtale om at gjelden kan inndrives uten søksmål, og utstederens underskrift er bevitnet av to myndige personer eller i henhold til forskrift av 4. desember 1992 nr. 86 "om bekreftelse av underskrift på eksigible gjeldsbrev", vil gjeldsbrevet i henhold til tvfbl. § 7-2 (a) også være tvangsgrunnlag for utlegg. Dette medfører en betydelig "snarvei" ved inndrivelsen. Gjeldsbrevet er da "eksigibelt". Forskrift om bekreftelse av underskrift på eksigible gjeldsbrev av 4. desember 1992 er gitt i medhold av tvfbl § 7-2 og inneholder regler om at underskriften på gjeldsbrev også kan bekreftes av advokat, namsmann, inkassobevillingshaver m v (§1). Videre bestemmer forskriften at ingen bekreftelse er nødvendig dersom gjeldsbrevet er utstedt til bank, finansieringsselskap el l (§ 2). De fleste gjeldsbrev vil dermed være tvangsgrunnlag for utlegg uten bekreftelse av underskrift. Høyesteretts kjæremålsutvalg kom i sak 385K/1996 til at det ikke er nødvendig at vitnene bekrefter debtors underskrift samtidig med at denne selv underskriver, eller at debitor bekrefter underskriften i vitnenes nærvær. Utvalget fremholder videre at det må kreves at

vitnebekreftelsen er ubetinget og uten reservasjoner, men at namsretten ikke skal vurdere hvilken sikkerhet vitnet rent faktisk hadde for at bekreftelsen var riktig.

For at tvangsfullbyrdelse skal kunne skje, må tvangsgrunnlaget også være tvangskraftig, dvs. at alle formelle, materielle og personlige vilkår for tvangsfullbyrdelse må være oppfylt, jf. tvfbl. kapittel 4, punkt III, VI og V.

7.4.3. Behandlingen i forliksrådet

Dersom kreditor ikke allerede har tvangsgrunnlag for sitt krav vil han altså måtte skaffe seg dette for å komme videre i inndrivelsesprosessen. Normalt vil dette skje ved at kreditor reiser sak mot skyldneren i *forliksrådet*. Saksbehandlingen starter ved at kreditor "tar ut" forliksklage mot skyldneren. Dette er et skriv som kreditor sammen med et gebyr sender til forliksrådet på skyldnerens hjemsted. Forliksklagen er en enklere form for stevning. Skyldneren vil deretter bli innkalt til rådet og få mulighet til å forsvare seg mot kravet. I de fleste gjeldssaker er det imidlertid ubestridt at kravet eksisterer, slik at behandlingen gjerne ender med at skyldneren blir dømt til å betale. Som oftest møter ikke skyldneren opp, og rådet avsier da såkalt fraværssdom. Denne vil bli formulert slik at den er et alminnelig tvangsgrunnlag, jf. tvfbl. § 4-1.

7.4.4. Skyldnerens kostnadsansvar ved tvangsfullbyrdelse

Spørsmålet om når skyldneren skal pålegges å erstatte kreditors omkostninger ved tvangsfullbyrdelse, avgjøres av tvfbl. § 3-1. Som ved utenrettslig inkasso, er det ved tvangsfullbyrdelse bare nødvendige omkostninger som kan kreves erstattet av skyldneren, jf. tvfbl. § 3-1. For begjæring om tvangsfullbyrdelse betales (2,1R) = kr 2152 (selv om begjæringen senere blir trukket eller avvist). For begjæring om utlegg betales (1,85R) = kr 1 896. Klage til tingretten i namssaker (1R) kr 1 025. Arrest og midlertidig forføyning (2,5R) = kr 2 562. Rettsgebyret er kr 1 025 fra 1.1.2016.

7.4.5. Utlegg

7.4.5.1. Innledning

Utlegg er betegnelsen på det forhold at namsmyndighetene gir kreditor pant i skyldnerens eiendeler med mulighet for senere tvangsdekning, utleggspant, eller etablerer tvangstrekk i vedkommendes lønn, trygd eller lignende for direkte betaling til kreditor, utleggstrekk. Reglene om gjennomføringen, eller fremgangsmåten, altså de formelle regler ved utlegg, finnes i tvfbl. kapittel 7, mens de materielle reglene, altså om partenes rettigheter og plikter mv., stort sett finnes i dekl. kapittel 2.

7.4.5.2. Stiftelse av utleggspant, tvangsgrunnlag mv.

Utlegg er en form for tvangsfullbyrdelse og krever dermed tvangsgrunnlag. Tvangsgrunnlag for utlegg er det som tvfbl. kaller de alminnelige og særlige tvangsgrunnlagene. Blant de særlige tvangsgrunnlagene er eksigible gjeldsbrev, jf. tvfbl. § 7-2, sentrale i vår sammenheng. Det kan også være bestemt i lov at et krav skal være tvangsgrunnlag for utlegg, se f.eks. tvfbl. § 7-22 annet ledd siste punktum.

Fra 2006 er det innført adgang til direkte tvangsinndrivelse av uimotsagte krav, selv om disse ikke er fastslått på noen spesiell måte, jf. tvfbl. § 7-2 første ledd bokstav (f). Dette er en praktisk svært viktig endring. Kravet er uimotsagt dersom det ikke fremkommer innvendinger eller bare åpenbart grunnløse innvendinger mot det. Dette vil for eksempel bety at en faktura eller en regning som skyldneren ikke protesterer på, ikke lenger behøver å pådømmes i forliksrådet. Fakturaen kan presenteres direkte for namsmannen. Dette vil bety at storparten av sakene som i dag kommer til forliksrådene vil gå direkte til namsmannen, noe som igjen vil føre til at gebyrinntektene i forliksrådene vil bli sterkt redusert. På denne bakgrunn skjer det også en omorganisering, ved at staten overtar det økonomiske og administrative ansvaret for forliksrådene.

Det som iflg. tvfbl. § 7-2 første ledd (f), gjøres til tvangsgrunnlag er altså: Skriftstykke *som fordringshaveren selv har sendt skyldneren og som viser kravets grunnlag og omfang*. Dette skriftstykket vil være et såkalt ”særskilt tvangsgrunnlag”, i motsetning til en sak som kommer fra forliksrådet, hvor dommen (som oftest en uteblivelsesdom) vil være et ”almennelig tvangsgrunnlag”. Begjæringen om utlegg må tilfredsstillende kravene til en forliksklage. Gangen i en utleggssak etter de nye reglene er i korte trekk slik:

1. Kreditor sender, etter først å ha sendt et varsel til motparten iht. tvfbl. § 4-18, en begjæring om utlegg til namsmannen i form av

- et ”skriftstykke” i henhold til tvfbl. § 7-2 f
- som i tillegg er en (betinget) forliksklage, jf. tvfbl. § 7-5 annet ledd første punktum (skal tilfredsstillende tvistemålsloven § 277 første ledd).
- som inneholder opplysning om hvorvidt saksøker ønsker behandling i forliksrådet dersom saksøkte reiser innvendinger mot kravet, jf. tvfbl. § 7-5 annet ledd annet punktum.

2. Namsmannen sender varsel til saksøkte, som inneholder:

- oppfordring om å opplyse om sitt standpunkt til kravet tvfbl. § 7-6 annet ledd første punktum.
- oppfordring om å opplyse om det er ønskelig at namsmannen tar kontakt med saksøker for å få til megling, tvfbl. § 7-6 annet ledd annet punktum)
- informasjon om at (utlegg ikke vil skje foreløpig) og at saken vil bli behandlet i forliksrådet eller hevet dersom det reises innvendinger og saksøkte ikke har bedt om megling
- dette varsel kan ikke unnlates selv om varsel vil vanskeliggjøre utleggsforretningen
- innvendingene må komme senest før utlegg er tatt (tvfbl. § 7-11)

3. Saken skal behandles som *utleggssak* dersom:

- saksøkte ikke har kommet med begrunnede innvendinger og
- saksøkte ikke har bedt om megling

4. Saken skal *behandles i forliksrådet* dersom:

- saksøkte har reist begrunnede innvendinger før utlegg er tatt, og
- saksøkte ikke har bedt om megling og
- saksøker har bedt om forliksrådsbehandling om det kommer innvendinger

5. Saken skal *heves* dersom

- Saksøkte har reist innvendinger og
- Saksøker ikke har bedt om forliksrådsbehandling

Selve stiftelsen av utleggspant skjer saksbehandlingsmessig ved at namsmannen fører inn i namsboken at det for saksøkerens krav er tatt utlegg i et eller flere bestemte formuesgoder. Dersom det er tatt utlegg i fast eiendom, f. eks. skyldnerens bolighus, skal namsmannen sørge for tinglysning av utlegget i grunnboken. Er det tatt utlegg i en løsrørgjenstand, for eksempel et kostbart smykke eller en bil, skal namsmannen enten ta gjenstanden fra skyldneren, eller registrere utlegget i Løsøreregisteret. Utlegg i biler og andre registrerte motorvogner skal alltid tinglyses i Løsøreregisteret. Iflg. tvfbl. § 7-1 kan det tas utlegg i ethvert formuesgode som tilhører skyldneren og som ikke er beslagsfritt, jf. også dekningsloven § 2-2. Beslagsfritt er formuesgodet dersom det er gjenstand for lovbestemte beslagsforbud.

En begjæring om utlegg skal som hovedregel fremsettes for namsmannen på skyldnerens hjemsted

(“der saksøkte har hjemting”, jf. tvfbl. § 7-2). Endringer i tvfbl. § 7-3, jf. § 1-8 femte ledd vedtatt i forbindelse med ny tvistelov innebærer imidlertid at regelen om at begjæring om utlegg kunne settes fram for namsmannen i det distrikt der saksøkte sist hadde kjent bopel eller oppholdssted i riket, ikke lenger gjelder. Derimot vil begjæringen kunne fremsettes der vedkommende måtte ha et formuesgode.

Videre skal en utleggsbegjæring skal normalt meddeles skyldneren med to ukers frist til å uttale seg om forhold som har betydning for om utlegg skal tas. Dette kan være om privatøkonomiske forhold, eller om det skal nedlegges utleggstrekk eller tas utleggspant, og i så fall i hvilken gjenstand, jf tvfbl. § 7-6. Forretningen kan holdes på saksøktes bopel (ev forretningssted), på namsmannens kontor eller der det utlagte formuesgodet befinner seg. Skyldneren har som hovedregel krav på å bli varslet om forretningen. Saksøkte har mulighet til å klage over utlegget til tingretten. Dette koster 1R (2016, kr 1 025). Under tvangsfullbyrdelse, herunder ved utlegg, skal det etter forholdene vises hensynsfullhet og varsomhet, jf. tvfbl. § 5-10. Dette kan få betydning f. eks. ved valg av utleggsgjenstand, ved at namsmannen om mulig tar utlegg i de gjenstander skyldneren lettest kan unnvære.

Dersom det tas utlegg i en personbil, vil dette altså være en heftelse som “følger bilen”, og en ev godtroende kjøper vil ikke få en “heftelsesfri” bil. Men til gjengjeld kunne kjøperen ha verget seg mot å bli lurt ved å ta kontakt med Løsøreregisteret og undersøke om det var registrert noen heftelse på bilen. Dersom det tas utlegg i en diamantring, vil en ev. godtroende kjøper derimot få en “heftelsesfri” gjenstand, noe som altså i praksis vil bety at utleggspantet ”utslettes” ved overdragelsen.

7.4.5.3. Skyldnerbeskyttelse ved utleggspant

Gjennom utleggsprosessen vil skyldneren være beskyttet av en rekke lovregler som skal hindre at denne blir ”ribbet til skinnet” av sine kreditorer. Viktigst er reglene om de såkalte *lovbestemte beslagsforbud*. ”Lovbestemt” står her i motsetning til privat beslagsforbud, jf. egen fagartikkel om dette under punkt 7.5. De viktigste bestemmelsene om lovbestemte beslagsforbud vedrørende utleggspant står i dekl. §§ 2-2 og 2-3. I det følgende gjennomgås reglene i korte trekk.

Deknl. § 2-2 inneholder hovedregelen om beslagsretten og lyder slik:

§ 2-2 Hovedregel om beslagsretten

Når ikke annet er fastsatt ved lov eller annen gyldig bestemmelse, har fordringshaverne rett til dekning i ethvert formuesgode som tilhører skyldneren på beslagstiden, og som kan selges, utleies eller på annen måte omgjøres i penger.

Lovens system er altså at alt av *verdi* (”formuesgoder”) kan beslaglegges til fordel for kreditorerne, med mindre det finnes positive unntak fra dette i *lov* eller annen *gyldig bestemmelse*. Med *lov* menes her reglene om de såkalte lovfestede beslagsforbud, med *gyldig bestemmelse* de private beslagsforbud. Det sentrale blir etter dette å finne frem til hvilke formuesgoder som er unntatt for beslag. Dette finnes det bestemmelser om i dekl. kapittel 2.. Reglene kan kort oppsummeres slik:

- gjenstander som er nevnt i dekl. § 2-3 kan kreves unntatt fra utlegg. Dette gjelder i all hovedsak ting som skyldneren trenger for sitt daglige livsopphold (innbo, klær og andre personlige eiendeler mv., samt eventuelle transportmidler som er nødvendig).
- kontanter, bankinnskudd o. l. som skyldneren trenger til sitt underhold, slik som beskrevet i dekl. § 2-5.
- gjenstander som ikke har økonomisk verdi. Skyldnerens eksamensvitnemål eller hans førerkort kan ikke beslaglegges, selv om tingene har verdi for skyldneren.
- Gjenstander underlagt privat beslagsforbud.

For krav på kjøpesummen for en ting eller for krav som er sikret ved pant eller tilbakeholdsrett i tingen, kan utlegg tas i tingen uten hinder av reglene i § 2-3. Dersom skyldneren kjøper “seng og bord” på

avbetaling vil altså disse kunne tas tilbake uansett om de faller inn under dekl. § 2-3 første ledd (a) og uavhengig av eventuell salgspant.

Formuesgodet må etter loven *tilhøre* skyldneren. Gjenstander som f. eks. tilhører skyldnerens samboer, ektefelle eller barn kan naturligvis ikke beslaglegges. Dette lyder selvsagt, men vanskelige avgrensningsspørsmål kan her oppstå. Dette kommer vi tilbake. Videre må formuesgodet tilhøre skyldneren på *beslagstiden*. En gjenstand som er i skyldnerens besittelse, men f. eks. leies, lånes eller nettopp er solgt kan derfor i utgangspunktet ikke beslaglegges. Her kan det lett oppstå vanskelige bevissspørsmål. Skyldneren kan f. eks. fristes til å påstå at noen annen eier det formuesgode som søkes beslaglagt. Det må i slike tilfeller gjøres en inngående vurdering av om det er noen praktisk realitet i overdragelsen. Momenter ved denne vurderingen vil det bl.a. måtte undersøkes hvem som reelt betaler for gjenstanden, har risikoen for gjenstanden, hvem som har den formelle eierretten og eieransvaret overfor tredjemann

I henhold til dekl. 2-3 første ledd (a) kan skyldneren beholde personlige eiendeler, innbo mv. som denne *trenger i sitt hjem*. Denne regelen leder til at så godt som alt inventar i et vanlig hjem i praksis er beskyttet. Dette må antas i realiteten også å gjelde dyrere møbler og liknende, hvor utsiktene til dårlig pris, salgskostningene og gjenanskaffelsesretten medfører at det lett ikke blir noe nettopproveny til kreditor.

Etter dekl. § 2-3 bokstav (b) kan skyldneren bl.a. beholde transportmidler, f. eks. en bil som er nødvendig i forbindelse med yrke. Dette kan være fordi bilen er nødvendig for å komme til og fra arbeid, eller for selve utførelsen av arbeidet. Her er det imidlertid en beløpsgrense når det gjelder verdien på bilen på $2/3G$ ($G = \text{Folketrygdens Grunnbeløp}$). $2/3G$ utgjør fra 1. mai 2015 kr 60 045. Beløpsgrensen er absolutt, men på bakgrunn av at det her vil være tale om brukte ting uten fast pris, vil det bli et betydelig innslag av skjønn også ved denne vurderingen (takseringen). Det er ikke markedsverdien men tvangsrealisasjonsverdien, jf. tvfbl. § 7-18 annet ledd som er avgjørende ved verdifastsettelsen. Dette betyr at en bil som nylig er kjøpt i en bilforretning, f.eks. for kr 70 000, likevel kan tenkes beholdt fordi tvangsrealisasjonsverdien vil være vesentlig lavere.

Etter dekl. § 2-3 annet ledd kan beløpsgrensen fravikes dersom “skyldneren eller noen som hører til dennes husstand lider av sykdom eller er ufør, og det foreligger spesielle omstendigheter (“i særlige tilfeller”). Etter denne unntaksbestemmelsen vil f.eks. en funksjonshemmet ha mulighet til å beholde en “invalidebil”, selv om verdien på denne skulle overstige beløpsgrensen. Dersom et medlem av skyldnerens husstand, f.eks. ektefeller eller samboer, disponerer gjenstander som skyldneren kan bruke for å dekke sitt behov, skal det tas hensyn til det. Det kan derfor bli vanskelig å beholde bilen, dersom ektefellen også disponerer bil. På samme måte skal det tas hensyn til husstandsmedlemmenes behov. Bil kan f.eks. også beholdes dersom det er skyldnerens kone som er avhengig av den i forbindelse med *sitt* arbeid, eller er syk eller ufør.

Dekl. § 2-3 første ledd bokstav (c) gjør dessuten unntak for gjenstander med affeksjonsverdi, f. eks. en premiesamling.

Nedenforstående rettsavgjørelse fastslo et viktig prinsipp:

Rt-1998-1099 Utlegg, sykdom, beløpsgrense transportmiddel

Dersom skyldneren eller noen i dennes husstand er syk eller ufør eller liknende, kan en privatbil beholdes, jf. dekl. § 2-3 første ledd (b). Det er ikke nødvendig at bilen også trengs i yrke eller utdanning. Det er ved sykdom også anledning til å fravike beløpsbegrensningen i dekl § 2-3 bokstav b etter direkte bestemmelse i § 2-3 annet ledd.

7.4.5.4. Utleggstrekk, generelle spørsmål

Utleggstrekk er betegnelsen på det som skjer når namsmannen pålegger skyldnerens arbeidsgiver, trygdekontor eller liknende å foreta trekk i vedkommendes lønn eller andre inntekter, jf. tvfbl. § 7-21. Det er namsmannen som fastsetter trekkets størrelse og i hvilken periode det skal gjennomføres. Trekk for ordinære krav skal trekkes ikke løpe i mer enn to år. (for privilegerte krav (skatt, underholdsbidrag mv.) gjelder andre regler. Ved at det stadig kan begjæres nye utleggstrekk vil det imidlertid i praksis ikke være noen grense for hvor lenge en og samme person kan være underlagt trekk - heller ikke for ordinære krav. Et poeng med toårsfristen er at trekket kan gå på rundgang dersom det er flere kreditorer som ikke får dekning.

Den er den som utbetaler lønn eller til skyldneren som er den "trekkpliktige", dvs. arbeidsgiveren eller f.eks. trygdekontoret. Den trekkpliktiges ansvar er strengt, vedkommende kan bli både økonomisk og strafferettslig ansvarlig dersom trekkplikten ikke overholdes, jf. tvfbl. § 7-22 tredje ledd og straffeloven § 343 annet ledd. Namsmannen skal underrette den trekkpliktige om plikten til å foreta trekk.

Dekningsloven § 2-7 fjerde ledd oppstiller to vilkår som begge må være oppfylt for at utleggstrekk. Reglene er svært viktige i vår sammenheng, da de kan virke som en beskyttelse mot utleggstrekk før man har kommet frem til en frivillig gjeldsordning, samtidig som de kan gi skyldnerens "kreditorly" over tid når situasjonen er håpløs og ingen avtale lar seg oppnå. Etter bestemmelsen kan utleggstrekk for ordinære krav ikke tas dersom skyldneren "gjør hva denne evner for å betale sine fordringshavere og heller ikke utilbørlig begunstiger noen av dem". Denne beskyttelsen har skyldneren altså ikke dersom det er bidragsgjeld, skatt, bøter eller andre krav som har prioritet ved utlegg som er grunnlaget for utleggsbegjæringen. Skyldneren "gjør hva denne evner" når han benytter alle ledige midler til betaling av gjeld. Med alle ledige midler menes her alt som måtte overstige "det som med rimelighet trengs", jf. dekn.l. § 2-7 første ledd. "Denne vurderingen må skyldneren gjøre selv, noe som har blitt langt lettere etter at det er innført nye livsoppholdssatser som også gjelder ved utleggstrekk. Det skal svært mye til før namsmannen "underkjenner" bruk av denne satsen, som du finner her: (<http://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2014-06-13-724>).

Når skyldneren skal avgjøre hvor mye som kan settes av til underhold, må ved siden av livsopphold både betjening av boliggjeld og husleie som utgangspunkt være av akseptabel størrelse. Det vil imidlertid sjelden oppstå problemer med boligutgiftsnivået isolert sett (eller "utad", om man vil) fordi det er skyldnerens samlede avsetning til underhold i vid forstand, altså boligutgifter og livsopphold som normalt vil bli vurdert. Dersom den samlede avsetning er for høy, hjelper det selvsagt lite at livsoppholdsutgiftene isolert sett er nøkterne. I det følgende gjengis noen sentrale rettsavgjørelser om temaet.

Rt-1993-212 Utleggstrekk, utilbørlig forfordeling

Utleggstrekk. Namsmannen fant ikke å kunne ta utleggstrekk hos skyldneren da denne ble ansett som "ikke søkegod". Namsretten opphevet beslutningen og hjemviste saken. Skyldneren påkjærte til lagmannsretten som fant at det ikke kunne tas utleggstrekk. Skyldnerens inntekter oversteg "det som med rimelighet trengs", men han betjente etter det opplyste alle sine kreditorer unntatt saksøker, som derved mente seg forfordelt, og påkjærte til Høyesteretts kjæremålsutvalg. Utvalget uttaler at skyldneren, på bakgrunn av lovens uttrykk "utilbørlig", må ha en nokså vid adgang til fordele sine inntekter (altså ev også til å fordele en eller flere kreditorer, red. anm.) mellom likestilte kreditorer. Det må imidlertid da klargjøres hvorfor en fordring blir prioritert, noe lagmannsretten ikke hadde gjort. Utvalget opphevet etter dette lagmannsrettens kjennelse.

Rt-1996-303 Utleggstrekk, utilbørlig forfordeling

Skattefogden hadde nedlagt utleggstrekk i skyldnerens lønn for skyldig merverdiavgift mv, til sammen kr 399 394,-. Skyldneren hevdet at utleggstrekket i saken var satt for høyt, og at det ved utmålingen av trekkets størrelse måtte tas hensyn til nedbetaling av skattegjeld og diverse lån. Kjæremålsutvalget kom

til at det ved vurderingen av lønnstrekkets størrelse ikke skal tas hensyn til nedbetaling av skattegjeld når det ikke foreligger påleggstrekk for den. Utvalget uttaler videre: "Hvorvidt frivillig avdragsbetaling på lånegjeld skal få betydning for lønnstrekket, vil måtte bero på en konkret vurdering. Dersom kreditor har tvangsgrunnlag for sitt krav, og inndrivelse vil frata skyldneren eiendeler som må anses nødvendige for hans eller hans husstands underhold, vil han normalt kunne kreve at gjeldsnedbetalingen blir tatt hensyn til".

Rt-1993-423 Utleggstrekk, utilbørlig forfordeling

Også denne saken er illustrerende. Kjæremålsutvalget uttaler: "Utvalget finner at lagmannsretten ikke har tolket dekningsloven 2-7 uriktig når den i denne sammenheng uttaler at det er uten betydning at ... bankens lån er gitt til boligformål. Utvalget er således ikke enig med den kjærende part når det hevdes at han må ha anledning til å prioritere dekning av sine boligutgifter før det kan gis utlegg ved lønnstrekk til dekning av annen gjeld, i en situasjon hvor retten har funnet at hans disponible inntekt overstiger det som med rimelighet trengs til underhold av ham og hans husstand".

Dersom skyldneren har gjeld som er prioritert ved utleggstrekk, jf dekl. § 2-8 (se nedenfor), vil han ikke kunne gå frem på denne måten for å unngå utleggstrekk. De privilegerte kreditorene kan jo oppnå trekk uten hensyn til bestemmelsen i § 2-7 fjerde ledd. Skyldneren må da avsette hele sitt overskudd til den (best) prioriterte kreditor. En annen fordeling må eventuelt avtales, ellers risikerer skyldneren at den privilegerte kreditor "torpederer" opplegget ved å komme mellom med utleggstrekk.

7.4.5.5. Endring av utleggstrekk

Utleggstrekket kan reguleres opp eller ned dersom det inntreffer "vesentlige endringer i saksøktes økonomiske forhold", jf. tvfbl. § 7-23. Dette kan være aktuelt ved endringer både på inntekts- og utgiftssiden. Utgifter som skal berettiggende nedsettelse må være nødvendige og rimelige.

7.4.5.6. Prioritet mellom ulike typer utleggstrekk

Det er ikke bare den "ordinære" namsmannen som kan nedlegge utleggstrekk. Samme myndighet har også 4 andre etater, de såkalte særnamsmenn. Av og til hender det derfor at det kommer flere trekk på samme person til samme tid. De forskjellige trekk har gjerne forskjellig prioritet. Flere trekk kan medføre at det blir for lite igjen til underhold av skyldneren. Etter tvfbl. § 7-24 skal namsmannen i slike tilfeller *av eget tiltak* ta opp spørsmålet om regulering av trekket. Det er den namsmyndighet som innfordrer den lavest prioriterte gjelden som har ansvaret for å vurdere om trekket bør reguleres "når den blir oppmerksom på forholdet", jf. tvfbl. § 7-24 første punktum. Oppmerksom på forholdet blir namsmyndigheten når den etter tvfbl. § 7-21 annet ledd varsles av den namsmyndighet, f eks kemner, som nedlegger et trekk med bedre prioritet. Jf. også dekl. § 2-8 fjerde ledd. Det synes som om denne varslingsplikten ikke overholdes særlig godt i praksis.

I dekl. § 2-8 første ledd er *prioriteten ved utleggstrekk* uttømmende regulert som følger;

- (a) krav som grunner seg på lovbestemt forsørgelsesplikt
- (b) krav på erstatning eller oppreisning for skade voldt ved en straffbar handling (c)
krav på bøter
- (d) krav på skatt eller offentlig avgift
- (e) andre krav

Dette systemet pålegger altså namsmyndighetene en aktivitetsplikt. Det skal både varsles om trekk og vurderes om det må reguleres, eventuelt bortfalle. Reglene er praktisk viktige. Normalt må det lavest prioriterte trekket bortfalle om det kommer et nytt trekk med bedre prioritet på samme tid hos samme skyldner. Dersom det ikke er nødvendig er det prioriterte trekket normalt satt alt for lavt. Erfaringer hittil tyder på at varslingsrutinene foreløpig ikke er gode nok, noe som ofte medfører at det blir trukket

for mye. Resultatet kan da bli at skyldneren, kanskje tross gode inntekter, må få bistand fra sosialtjenesten den tid det tar å få rettet på forholdene. Dette har naturligvis ikke vært meningen.

7.5. Privat beslagsforbud

Hjelpetekst

Privat beslagsforbud betyr at en gjenstand, et pengebeløp eller et annet formuesgode som på en eller annen måte overdras til andre, utstyres med et hinder eller et "forbud" mot beslag fra mottakerens kreditorer. Forbudet, som nedtegnes i en gaveerklæring eller et testament, kan gjelde mottakerens eldre kreditorer, dekl. § 3-1, eller også fremtidige kreditorer, § 3-2. Adgangen til å nedlegge beslagsforbud for eldre gjeld vil være aktuell når mottakeren av det aktuelle formuesgodet har enn i utgangspunktet akseptabel styring på sin økonomi, men er plaget av eldre gjeldsforpliktelser. Dersom giver/arvelater også frykter at mottakeren vil pådra seg ny gjeld som kan sette det overlatte formuesgodet i fare, vil det være aktuelt med et forbehold også etter dekl. § 3-2. Et forbehold som også verner mot fremtidige forpliktelser vil være svært inngripende mot mottakeren, og kan være aktuelt for personer som totalt mangler økonomisk styring eller evne til å ta vare på seg selv, for eksempel psykisk syke, spilleavhengige, rusmisbrukere eller personer som er under sterk innflytelse av slike personer.

I henhold til dekl. § 3-1 kan forbehold om privat beslagsforbud tas på to måter, enten ved testament, eller på "annen måte". Det siste alternativet referer i praksis til situasjonen hvor forbeholdet ønskes tatt i forbindelse med en gave, eller, mindre praktisk, et gavesalg. "På annen måte kan også referere seg til at offentlig etater etablerer et privat beslagsforbud i forbindelse med tilskudd eller andre utbetalinger, for eksempel ulike former for sosiale støtteordninger. Endelig kan det være tale om å gi et forskudd på arv på denne måten. Forskudd på arv er rettslig sett en gave, og skal ikke gjøres i testament.

Fagartikkel

7.5.1. Testamentarisk beslagsforbud

En arvelater som ønsker å gjøre arven etter seg beslagsfri, må innta forbeholdet i testament, og et slikt testament må (i motsetning til vanlige testamenter) tinglyses dersom beslagsforbudet skal ha virkning overfor kreditorene. I tillegg må det oppnevnes en tillitsmann. Dersom testamentsformene (1) er fulgt, vil det imidlertid ikke være noen særskilte formkrav til selve utformingen av beslagsforbudet.

Klausulen kan for eksempel lyde slik: "Vår sønn NN skal arve vårt sommersted i Risør kommune, gårdsnr. 00, bruksnr. 00. Eiendommen skal være beheftet med beslagsforbud mot eldre gjeld, jf. dekl. § 3-1. Eiendommen kan verken realiseres ved tvangsfullbyrdelse eller beslaglegges ved konkurs hos Peder Aas." Det kan også bestemmes at beslagsforbudet skal være tidsbegrenset, noe som kan være aktuelt ved gjeldsordning. Det kan også bestemmes at mottakeren ikke skal kunne gi avkall på beslagsforbudet. Privat beslagsforbud opphører normalt ved mottakerens død.

7.5.2. Beslagsforbud i forbindelse med gavedisposisjon mv.

Dersom en privatperson ønsker å gi en gave beheftet med et privat beslagsforbud, kan dette i utgangspunktet gjøres uten at spesielle former må iakttas. Det er her tale om en ensidig disposisjon, og en formell aksept er heller ikke nødvendig. Det har heller ingen betydning om gaven kommer fra en person giveren har arverett fra, idet arveloven ikke vil gjelde ved livsdisposisjoner.

I realiteten vil det imidlertid måtte stilles krav til skriftlighet, idet et beslagsforbud må tinglyses for å ha de ønskede virkninger. Muntlige disposisjoner kan selvsagt ikke tinglyses. Det mest praktiske er at giveren utferdiger et gavebrev rettet til mottakeren, hvor det som skal overføres beskrives, og deretter

inntas beslagsforbudet. Dette kan gjøres på samme måte som i testament. Forbeholdet må imidlertid tas før det aktuelle formuesgodet er overgitt til mottakeren, jf. dekl. § 3-1 første ledd.

7.5.3. Etablering av rettsvern - tinglysning og oppnevning av tillitsmann

Hensikten med å etablere beslagsforbud er selvsagt at det skal stå seg mot mottakerens kreditorer. For at dette skal være tilfelle, må transaksjonen, som på de fleste andre områder, utstyres med rettsvern. Det er altså ikke tilstrekkelig at det foreligger en gyldig erklæring, f. eks. i et ellers gyldig testamente eller en gaveerklæring. Det må tinglysning til. Dette gjelder uten hensyn til hva som er overdratt. Også overdragelse av penger må sikres slikt rettsvern. Reglene om dette står i dekl. § 3-3, og er forskjellige alt etter hvilken type formuesgode som skal beheftes. Det er intet krav om at rettsvernet skal etableres straks forbeholdet er tatt, overdragelsen avtalt, gjennomført el l. Men selvsagt vil den forgjeldede mottaker kunne "leve farlig" i tiden mellom overdragelsen og gjennomføringen av rettsvernakten. Eventuelle kollisjoner med kreditorerne må løses etter alminnelige kollisjonsregler, f. eks. tinglysningsloven §§ 20 - 23. Dersom det er en fast eiendom som overdras i beheftet form, er rettsvernkravet tinglysning i grunnboken. Bestemmelsen om beslagsfrihet tas da inn i selve skjøtet. Penger beheftet med beslagsforbud, må overleveres tillitsmannen, se nedenfor. Gyldig gaveerklæring eller testamente og gjennomført rettsvernakt er imidlertid ikke tilstrekkelig. Det skal også oppnevnes en tillitsmann. Dette er det regler om i § 3-4.

7.5.4. Kreditorenes stilling

Beslagsforbudet medfører altså at det ikke «ved utlegg eller konkurs skal kunne søkes dekning i formuesgodet», jf. § 3-1 første ledd. Det er hevdet at kreditorerne ikke kan tvangsrealisere formuesgodet, men må kunne søke utlegg i det "på etterfølgende prioritert", og dermed være sikret fortrinnsrett dersom skyldneren dør, gir avkall på beslagsfriheten eller selger formuesgodet. Lovens ordlyd er imidlertid klar; det skal *ved utlegg eller konkurs* ikke kunne søkes dekning i det beheftede formuesgode.

7.5.5. Mottakerens stilling

Dersom beslagsforbudet kun gjelder eldre gjeld (§ 3-1), har mottakeren i mangel av motsatt bestemmelse fra overdrageren fri rådighet over formuesgodet. Det kan således selges, pantsettes, leies ut osv. Dette må medføre at dersom en fast eiendom selges, vil kjøpesummen bli gjenstand for beslag, med mindre reglene for penger og omdannelse følges, jf. §§ 3-3 § 3-6. Mottakeren kan altså ikke uten videre selge det overdratte formuesgodet og bruke pengene til egne formål. I de tilfeller hvor overdrageren også har beskyttet det aktuelle formuesgodet mot *fremtidig* gjeld (§ 3-2), vil det samtidig måtte bestemmes at erververen ikke skal kunne nyttiggjøre seg tingen ved salg, pantsettelse osv., jf. § 32 første ledd. Reglene om private beslagsforbud reiser særlige problemstillinger i forhold til såkalt pliktdelsarv. I henhold til arveloven § 29 andre ledd, kan ikke testator råde over pliktdelsarv med mindre det er særlig hjemmel for det. Pliktdelsarven er den delen av arven som testator ikke har fri rådighet over. Barn har for eksempel krav på minst 2/3 av arv fra foreldrene. Dermed kan ikke testator uten videre bestemme at pliktdelsarven skal være beslagsfri. Arveloven har imidlertid særlige regler som gir adgang til også å begrense rådigheten over pliktdelsarv. Etter § 32 kan arvelateren i visse tilfeller bestemme at retten til å råde over pliktdelsarv skal være begrenset.

7.5.6. Privat beslagsforbud og forholdet til gjeldsordningsloven

Det kan måtte tas stilling til betydningen av et privat beslagsforbud på en rekke ulike stadier i en gjeldsordningssak. Problemstillingen kan for det første oppstå ved åpning av gjeldsforhandling. Spørsmålet er da om det vil virke støtende å åpne gjeldsforhandling og om det aktuelle formuesgodet for eksempel kan måtte avhendes, jf. neste punkt. Spørsmålet kan også oppstå dersom skyldneren i gjeldsordningsperioden eller i etterperioden mottar et beheftet formuesgode, for eksempel i form av en arv eller en gave. Spørsmålet blir da om det som er mottatt kan beholdes, eller om gjeldsordning må omgjøres eller endog oppheves eller tilsidesettes.

Spørsmålet som her oppstår, er om det ved *åpning* av gjeldsforhandling, kan tenkes å virke støtende dersom skyldneren eier et eller flere formuesgoder som er beheftet med et privat beslagsforbud. Svaret på dette vil avhenge av omstendighetene. I noen tilfeller kan man stå overfor et arrangement som vil virke illojalt mot kreditorene, for eksempel at verdier er ført frem og tilbake mellom skyldner og ulike givere ved hjelp av stråmenn, eller ved at beslagsfrie verdier i realiteten er overført mot (skjult) betaling. Gjeldsforhandling må da åpenbart nektes. Og selv om den aktuelle transaksjonen ikke kan sies å være illojal, må det vurderes hvordan situasjonen kan oppfattes av omverdenen. Det er ikke nødvendig at skyldneren kan klandres for situasjonen for at støtendekriteriet skal komme til anvendelse. Det tar seg dårlig ut å bo i flott villa og kjøre omkring i kostbar privatbil, samtidig som man søker gjeldsordning. På den annen side vil det ikke være riktig å nekte åpning for en skyldner som har fått overdratt en nøktern bolig fra sine foreldre, selv om denne skulle være beheftet med beslagsforbud.

Et annet spørsmål er hva som skal skje dersom skyldneren etter at gjeldsordning er etablert mottar verdier beheftet med beslagsforbud. En gjeldsordning kan omgjøres dersom det i gjeldsordningsperioden inntreffer omstendigheter som medfører en vesentlig bedring av skyldnerens økonomiske stilling. Videre kan ordningen oppheves dersom skyldneren har gjort seg skyldig i uredelighet eller grovt har tilsidesatt sine plikter etter ordningen. Det kan lett tenkes at overføringen av et formuesgode kan medføre en vesentlig bedring av skyldnerens økonomiske stilling. Skyldneren mottar f.eks. en gjeldfri boligeiendom, som han tar i bruk eller leier ut, eller et større kontantbeløp som han fortløpende får utbetalt avkastningen av. I slike tilfeller vil det i utgangspunktet være grunnlag for å omgjøre ordningen uansett om formuesgodet kan beholdes eller ikke. Ved spørsmålet om formuesgodet kan kreves avhendet, må det avgjørende være om skyldneren gyldig kan gi avkall på beslagsforbudet. Dersom det er tilfelle, vil nok avkall kunne kreves, slik at verdiene frigjøres for kreditorene. Dette må i så fall bero på en konkret rimelighetsvurdering.

Dersom skyldneren når som helst kan gi avkall på beslagsforbudet til fordel for kreditorene, vil ordningen med beslagsforbud imidlertid være ubrukelig i forbindelse med en gjeldsordning. Det er et av gjeldsordningslovens uttalte formål at skyldneren skal innfri sine fordringer så langt det er mulig, jf. gol § 1-1. En erklæring om beslagsforbud til en person under gjeldsordning bør således inneholde et avkallsforbud for å virke etter hensikten. Som nevnt foran kan en gjeldsordning oppheves dersom skyldneren ikke oppfyller sine plikter etter ordningen, eller er uredelig, jf. gol § 6-2 tredje ledd. For det første kan det tenkes at det vil måtte anses som uredelig å ikke varsle om at man har mottatt beslagsfrie verdier. Dersom skyldnerens økonomi bedres vesentlig på grunn av overføringen, vil skyldneren plikte å varsle sine kreditorer, jf. gjeldsordningsloven § 6-4. Samtidig må det være klart at det å motta et formuesgode påheftet privat beslagsforbud som arv eller gave *i seg selv* ikke er uredelig så lenge transaksjonen ikke er illojal overfor kreditorene.

7.5.7. Beslagsforbudets utstrekning i tid

Et særlig spørsmål er hvor lenge beslagsforbudet varer. Utgangspunktet er at det opphører ved mottakerens død med mindre noe annet er bestemt. Det kan imidlertid bestemmes at heftelsen i de overdratte formuesgodene også skal verne mottakerens arvinger mot beslag, altså at beslagsforbudet skal gå i arv. Men det kan ikke gjøres evigvarende. Forbudet mot såkalte fideikomisser i Grunnloven § 108 vil lede til at beslagsforbud bare kan tas til og med neste slektsledds ufødte barn. Det gjenstående spørsmålet blir da om et beslagsforbud kan settes til en bestemt tid, for eksempel ”fem år etter min død”, ”ut gjeldsordningsperioden og etterperioden for NN”, eller så lenge ekteskapet med NN består”. Dette spørsmålet er ikke omtalt i lov eller forarbeider. Dersom en ser på hensynet til partene som er involvert, er det klart at for kreditorene er en tidsbegrensing en fordel. Det kan derfor ikke være noen grunn til å anse tidsbegrensing som utillatelig i forhold til disse. Heller ikke hensynet til arvelateren/giveren kan være problematisk i denne sammenhengen. Denne kan jo helt la være å ta beslagsforbud, og intet skulle tilsi at det da ikke bør kunne tillates det mindre, altså et tidsbegrenset beslagsforbud. Konklusjonen må derfor bli at beslagsforbudet kan tidsbegrenses av giveren/arvelateren.

7.6. Tvangssalg av bolig

Hjelpetekst

Når den som eier bolig kommer i økonomiske vansker, kan det tenkes at kreditorene ber namsmyndighetene tvangsselge boligen. Dette kan skje etter begjæring av banken som har lånt ut kjøpesummen til boligen, eller det kan være andre kreditorer, for eksempel kredittkortselskaper, som har fått tvangspant (utlegg) i boligen til sikkerhet for sine krav. Det finnes også lovfestede panterettigheter, for eksempel til sikkerhet for kommunale avgifter og lignende. Reglene om tvangssalg av bolig, eller "tvangsdekning" som loven kaller det, står i tvfbl. kapittel 11, som er denne lovens største kapittel. Her reguleres både salg etter avtalepant (normalt pga. misligholdt boligfinansiering), utleggspant og de lovfestede panterettigheter. Disse panterettighetene er både nødvendige og tilstrekkelige "tvangsgrunnlag" for tvangsdekning av bolig, jf. tvfbl. § 11-2. Kreditor som har finansiert boligen, altså den som har avtalepant, har av den grunn en snarvei til dekning, ved at denne ikke trenger å gå veien om dom i forliksrådet eller begjæring om utlegg. Tvangsgrunnlaget er allerede på plass.

Fagartikkel

7.6.1. Innledning

Når den som eier bolig kommer i økonomiske vansker, kan det tenkes at kreditorene ber namsmyndighetene tvangsselge boligen. Dette kan skje etter begjæring av banken som har lånt ut kjøpesummen til boligen, eller det kan være andre kreditorer, for eksempel kredittkortselskaper, som har fått tvangspant (utlegg) i boligen til sikkerhet for sine krav. Det finnes også lovfestede panterettigheter, for eksempel til sikkerhet for kommunale avgifter og lignende

Reglene om tvangssalg av bolig, eller "tvangsdekning" som loven kaller det, står i tvfbl. kapittel 11, som er denne lovens største kapittel. Her reguleres både salg etter avtalepant (normalt pga. misligholdt boligfinansiering), utleggspant og de lovfestede panterettigheter. Disse panterettighetene er både nødvendige og tilstrekkelige "tvangsgrunnlag" for tvangsdekning av bolig, jf. tvfbl. § 11-2 og punkt. 7.6 her. Kreditor som har finansiert boligen, altså den som har avtalepant, har av den grunn en snarvei til dekning, ved at denne ikke trenger å gå veien om dom i forliksrådet eller begjæring om utlegg. Tvangsgrunnlaget er allerede på plass.

Tidligere tiders "tvangsauksjon" er nå i praksis avløst av et salg som skal være mest mulig likt et ordinært salg med utforming av salgsoppgave, annonsering osv. Det må gis opplysning om at det er et tvangssalg, men dette behøver ikke stå i annonsen. Loven likestiller imidlertid de to salgformene, jf. § 11-12, og retten skal velge det som antas å gi størst utbytte. I praksis vil nok det nesten alltid være ordinært salg gjennom eiendomsmegler eller advokat (som oppnevnt medhjelper).

Det er den lokale tingretten som er det loven kaller 'kompetent namsmyndighet' i saker om tvangssalg av bolig, altså tingretten der hvor eiendommen befinner seg. Det er altså ikke namsmannen som håndterer disse sakene i første omgang. Reglene om dette først og fremst i tvfbl. § 11-3.

7.6.2. Hvem tvangssalgsbegjæringen skal rettes mot

Det er selvsagt den som eier boligen, altså hjemmelshaveren, som får søksmålet, altså begjæringen om tvangsdekning mot seg. Dette er også fastslått i § 11-4. Men i samme bestemmelsen heter det i tillegg at den som "kan antas helt eller delvis å eie formuesgodet" også kan saksøkes. Dette vil ofte kunne være tilfelle hvor hjemmelshaveren er gift eller samboer. Dersom kreditor vet at det foreligger slikt sameie, må medeieren også saksøkes. Dette gir bl.a. vedkommende rettigheter som saksøkt. Det samme gjelder selvsagt dersom det er flere registrerte sameiere. Er det en ideell andel som er pantebeheftet, er det den registrerte eier av denne andel som skal saksøkes. Dekningsaken kan imidlertid i slike tilfeller utvides

til å gjelde hele eiendommen. da må det foreligge samtykke fra saksøkte eller en annen sameier, for eksempel ektefellen eller samboeren, jf. § 11-18 første ledd. Dersom det er en annen enn skyldneren som eier boligen, må også skyldneren saksøkes. Dette er en aktuell problemstilling ved realkausjon. Her må også beskyttelsesreglene for kausjonister i finansavtaleloven, særlig §§ 57 og 71, iakttas, jf. punkt 7.2. Tremånedersregelen i § 57 medfører bl.a. at et samlet tvangssalg av ideelle andeler krever samtykke fra en av partene.

Når begjæringen om tvangsdekning er fremmet, skal saksøkeren gis en måneds frist til å uttale seg om forhold som har betydning for saken. Herunder skal det gjøres oppmerksom på kostnadene som er påløpt samt at det fremdeles er mulig å betale for å unngå tvangsdekningen. Det skal dessuten gjøres oppmerksom på mulighetene til å få erstatningsbolig, jf. dekl. § 2-10. Denne retten kan også påberopes av en medeier. Reglene om erstatningsbolig er omtalt underneste punkt. Også andre enn saksøkte kan underrettes om tvangsdekningen, for eksempel ektefelle og voksne barn. Også den lokal sosialtjenesten kan varsles. Disse reglene står i tvfbl. § 11-8.

7.6.3. Boligeierens innsigelser mot tvangssalget

Når det begjæres tvangsdekning, kan den som eier boligen gjøre diverse innsigelser mot det underliggende kravet. Normalt er det imidlertid ikke grunnlag for innsigelser. At forfallstid ikke er kommet, at gjelden ikke eksisterer eller at den er betalt eller bortfalt, slik loven oppregner, er i praksis lite aktuelle innvendinger. Foreldelse av hovedkravet har normalt ingen betydning for panteretten. Dette betyr altså at kreditor kan få dekket et foreldet krav dersom det ble pantsikret før det ble foreldet. Uansett må tingretten ta standpunkt til innvendingene før dekningsaken kan fortsette, og det kan bli nødvendig dersom det oppstår mer kompliserte spørsmål, å overføre saken fra den forenklete saksbehandlingen i tvangssaken til vanlig og mer omfattende saksform.

7.6.4. Boligeierens rett til erstatningsbolig

Ved tvangssalg av skyldnerens bolig, vil denne kunne ha rett på erstatningsbolig, jf. dekningsloven § 210. Bestemmelsen inneholder imidlertid vidtrekkende begrensninger, og er derfor lite egnet som "sovepute" for skyldneren. Det er for mange dessuten lite tilfredsstillende å bli "tilvist" bolig av kreditorene i en slik situasjon. Størst begrensning i praksis synes kravet om at skyldneren selv må ha gjort et forsøk "etter evne" på å skaffe seg bolig å sette. Det skal i praksis mye til før domstolene aksepterer et krav om erstatningsbolig. Rettspraksis har her vist seg å være meget streng overfor skyldneren. Det er bl.a. av betydning hvor lang tid man har hatt på seg. Aktivitetsplikten begynner når utleggsforretningen er avholdt.

I LE-2002-0909 hadde skyldneren krevd erstatningsbolig etter tvangssalg, men fikk ikke medhold, da han ikke hadde vært aktiv nok til å søke bolig på egen hånd. Det ble lagt vekt på at det kun var forsøkt å finne bolig i hjemkommunen. Retten bemerket bl.a.: Verken i kjøremålet eller i øvrige dokumenter i saken fremgår at A har noe spesielt behov for bolig i X og når de undersøkelser som er gjort - og som han bygger på - kun gjelder boligmarkedet i X, har han unnlatt å gjøre hva han evner for å skaffe seg annen bolig. Vilårene for å kreve dekningsbolig er etter dette ikke oppfylt, jf. dekningsloven § 2-10.

I en senere sak samme år, LE-2002-1644, fant samme rett at saksøkte ikke hadde vært aktiv nok i sine bestrebelsler på å skaffe seg bolig. Opplysningene om aktiviteten var for løse og udokumenterte. Retten uttalte: "Til støtte for kjøremålet er også anført rimelighetshensyn på grunn av familiens meget dårlige økonomi og de små barna. Lagmannsretten kan ikke se at den lovpålagte aktivitetsplikt til å skaffe annen bolig i særlig grad reduseres av disse forhold. Den dårlige familieøkonomien vil derimot kunne få betydning ved vurderingen av en eventuell søknad til sosialkontoret om økonomisk og annen støtte. Den aktivitet som er utvist er i følge kjøremålet at familien har besvart utleieannonser og gått på visning av leiligheter. Det skal også være tatt kontakt med såkalte utleiemeglere, uten resultat. Opplysningene er udokumenterte og anses utilstrekkelige til å oppfylle lovens krav til aktivitet. Tidsmomentet må også få betydning for avgjørelsen. Det er nå gått ca. 9 måneder siden utleggsforretningen, med tilsvarende tid til

disposisjon for å finne annen bolig. A s evne til å skaffe annen bolig i denne tiden anses, som bemerket ovenfor, ikke redusert i særlig grad. Samlet sett finner lagmannsretten, som namsretten, at de gitte opplysninger om utvist aktivitet for å skaffe annen bolig er for løse og udokumenterte til at de utløser et krav om erstatningsbolig ved tvangssalget av leiligheten.” I noen tilfeller kan det bli krevd at skyldneren kontakter kommunen og ber om bistand til å skaffe bolig før erstatningsbolig kreves. Dette er også en del av ”etter evne” vurderingen.

7.6.5. Utsettelse av tvangssalget

Etter tvfbl. § 5-12 kan tvangssalget utsettes av namsmannen dersom skyldneren har ”forbigående betalingsvansker på grunn av sykdom, arbeidsledighet eller andre særlige forhold”. Det er imidlertid da en forutsetning at 20 % av kravet innbetales umiddelbart, og at det inngås en avdragsavtale om resten. Det forutsettes også at avdrag av en rimelig størrelse kan betales.

Dersom tvangssalget kan medføre at skyldneren mister retten til nødvendig bolig, kan kravet om kontantinnbetaling frafalles av tingretten dersom det er tale om et ”særlig tilfelle”, tvfbl. § 6-1. Dette er en meget viktig bestemmelse å kjenne til. Den ble grundig drøftet i LB-2002-1905, hvor lagmannsretten kom til at det i saken, som gjaldt et skattekrav, ikke kunne gis utsettelse verken etter reglene i tvfbl. § 512 eller tvfbl. § 6-1. Retten begrunnet dette med at skyldneren ikke kunne ses å være i stand til å ”oppfylle kravet i rimelig tid gjennom avdragsbetaling”. I avgjørelsen heter det bl.a. ”Vilkårene om delbetaling er ikke oppfylt i denne sak og utsettelse kan derfor ikke gis i medhold ved direkte anvendelse av § 5-12. Det spørsmål som gjenstår for lagmannsretten er om det bør gis utsettelse etter § 6-1 annet ledd fjerde punktum hvoretter namsretten ved betalingsvansker: i særlige tilfeller (kan) beslutte utsettelse etter § 5-12 selv om saksøkte ikke betaler en femtedel av saksøkerens samlede krav dersom tvangsdekningen vil medføre at saksøkte taper retten til nødvendig bolig for seg og sin familie.

Hvordan den skjønsmessige vurderingen skal utøves gir bestemmelsen ikke noen anvisning på.

Regelen kom inn ved Stortingsbehandlingen og er i Innst.O.nr.72 (1991-1992), i bemerkningen til § 512 på side 21 fra første spalte nederst, begrunnet slik: ”Komiteen har vært i tvil om kravet om betaling av en femtedel av saksøkerens samlede krav er i samsvar med utsettelsesbestemmelsens formål. Komiteen vil foreslå en adgang til å lempe på dette kriteriet når tvangssalget gjelder bolig. Komiteen mener det er et spesielt behov for å styrke rettsvernet for de som pga. midlertidige betalingsvansker risikerer å miste sin bolig. Mislighold av for eksempel et boliglån, vil ofte medføre at hele kravet forfaller til betaling. Kravet om dekning av 1/5 av kravet vil da kunne innebære en betydelig økonomisk belastning. I en situasjon hvor man ikke er i stand til å dekke sine løpende forpliktelser, vil et slikt krav kunne gjøre utsettelsesmuligheten illusorisk.

Komiteen foreslår etter dette at namsretten kan frafalle vilkåret om innbetaling av 1/5 av kravet dersom skyldneren pga. tvangsdekningen vil miste retten til nødvendig bolig. Regelen er tatt inn i utkastet tvfbl. § 6-1”. Heller ikke av komitémerknadene fremgår det noe nærmere om skjønnsutøvelsen. Lagmannsretten legger til grunn at adgangen til utsettelse må ses i sammenheng med reglene om delbetaling etter tvfbl. § 5-12 og utøves i samsvar med grunnprinsippene for tvangsfullbyrdelse.

Utsettelse antas å være begrenset til de tilfelle der ”det virkelig er grunn til å tro at skyldneren har mulighet til å betale fornuftige avdrag”.

7.6.6. Utkastelse (fravikelse) fra boligen under salgsarbeidet

Dersom eieren vanskeliggjør salgsarbeidet ved sin opptreden, kan det bestemmes at denne skal kastes ut. Det må i så fall begjæres av saksøker eller andre panthavere, idet verken medhjelper eller tingrett kan kreve/beslutte dette. Men dersom det kreves erstatningsbolig, etableres her et effektivt hinder for utkastelse, ved at dette ikke kan skje før det enten er skaffet en erstatningsbolig, eller det rettskraftig er avgjort at erstatningsbolig ikke er aktuelt. Det siste kan selvsagt ta lang tid.

7.6.7. Dekningsprinsippet

Tvangssalget kan bare gjennomføres dersom alle foranstående krav blir dekket. Dette er det såkalte dekningsprinsippet, jf. tvfbl. § 11-20. Tanken er at en pantehaver med god prioritet ikke skal risikere å måtte være med på et tapsbringende salg foranlediget av en bakenforstående rettighetshaver som normalt ikke engang får dekket deler av sin egen fordring. Dette siste er dog ikke avgjørende. Det er ikke nødvendig at saksøker får dekket noe, så lenge alle foranstående får sitt. Selve beregningen av om foranstående heftelser dekkes, er det i første omgang medhjelperen som må foreta, idet det er denne som skal anbefale bud stadfestet.

7.6.8. Videre gang i tvangssalgprosessen

Når godtagbare bud er mottatt, skal disse snarest forelegges saksøkeren med spørsmål om noen av dem ønskes stadfestet. Etter at fristen for innvendinger er utløpt skal tingretten snarest mulig avgjøre om bud kan stadfestes. En evt. stadfestelseskjennelse kan angripes ved anke inne en mnd. fra stadfestelsen. Kjøpesummen skal betales innen en oppgjørsvardag som er tre måneder regnet fra den dag medhjelperen forelegger budet for retten, men tidligst to uker etter at stadfestelseskjennelsen er rettskraftig, jf. tvfbl. § 11-27. Når et bud er stadfestet, overtar kjøperen risikoen for eiendommen på oppgjørsvardagen, og når kjøpesummen er betalt blir kjøperen eier av formuesgodet. Da kan utkastelse av tidligere eier om nødvendig begjæres. Den fulle eierrådighet oppnås når skjøte utstedes, jf. tvfbl. § 11-33.

Det er retten som ved kjennelse skal fastsette fordelingen av kjøpesummen. Dette kan gjøres sammen med stadfestelsen og må gjøres senest en uke etter dette. Fordelingen av kjøpesummen er nøye regulert i loven, men kan i praksis likevel bli komplisert i noen tilfeller. Også fordelingskjennelsen kan angripes ved anke. Salget avsluttes ved at kjøpesummen utbetales til de som er berettiget, jf. tvfbl. § 11-38.

7.7. Offentlig innkreving

Hjelpetekst

Det offentlige innkrevingsapparatet i Norge er et omfattende, sammensatt og relativt uoversiktlig system fordelt på en rekke etater som sorterer under ulike departementer. Dette systemet kan naturlig deles i to kategorier, hvorav den ene består av det offentlige som kreditor, for eksempel Husbanken eller kommunene ved innkreving av barnehageavgifter. Den andre kategorien består av det offentlige som myndighetsutøvende (tvangs)innkrever, for eksempel den alminnelige namsmannen, skatteetaten eller Statens Innkrevingsentral. Men i noen tilfeller er disse rollene hos samme aktør. (eksempelvis Statens Innkrevingsentral og kommunale skatteoppkrevere). Det offentlig opptrer dermed både som kreditor gjennom å være avtalepartner (for eksempel Lånekassen) og tvangsoppkrever (for eksempel skatteetaten). Også i forhold til det offentlige går det dermed et naturlig skille mellom offentligrettslige og privatrettslige krav. Offentligrettslige krav særmerkes ved at de har sitt grunnlag i lovgivningen, for eksempel skatt eller parkeringsgebyr, mens de privatrettslige kravene oppstår som følge av en avtale mellom det offentlige og en privat part, for eksempel et lån i Husbanken. Offentligrettslige krav er dessuten utstyrt med et særlig tvangsgrunnlag direkte i lovgivningen, mens dette må avtales særskilt for et privatrettslig krav. Noen offentlige krav er også direkte pantsikret for eksempel visse kommunale avgifter, eller utstyrt med såkalte dekningsprivilegier, for eksempel bøter.

Fagartikkel

7.7.1. Innkreving av underholdsbidrag

Underholdsbidrag er betegnelsen på krav som oppstår som følge av forsørgelsesplikt overfor ektefelle eller barn. Dette omtales i det følgende som ektefellebidrag og barnebidrag. Grunnlaget for begge typer bidrag kan være lov eller avtale. Underholdsbidrag kan betales direkte mellom partene, og det offentlige

behøver da ikke ha noen rolle når det gjelder innkreving av slike krav. Det vanligste er imidlertid at innkrevingen overlates til det offentlige.

7.7.1.1. Særnamsmyndighet ved innkreving av underholdsbidrag

Oppkreverrollen for underholdsbidrag er det i all hovedsak Arbeids- og velferdsetatens Innkrevingssentral (NAVI) som har. NAVI har iht. innkrl. særnamsmyndighet ved innkreving av bidrag. Denne myndigheten består i at sentralen kan ”innkreve forfalt bidrag ved å stifte utleggspant for kravet dersom panteretten kan gis rettsvern ved registrering i et register eller ved underretning til en tredjeperson, jf. panteloven kapittel 5, og utleggsforretningen kan holdes på Innkrevingssentralens kontor etter tvangsfullbyrdsloven § 7-9 første ledd.”, jf. innkrl. § 13 NAVI kan også ”innkreve den forfalte termin ved trekk i skyldnerens krav på lønn eller andre liknende ytelser etter reglene i dekningsloven § 2-7. Iht. til § 16 kan NAVI også velge å benytte seg av den ordinære namsmannen ved å sende begjæring om utlegg til denne.

7.7.1.2. Underholdsbidragets dekningsprivilegium

Dersom det er gitt pålegg om trekk for flere krav hos samme skyldner til samme tid, og det som kan trekkes etter dekn. § 2-7 første ledd ikke er tilstrekkelig til å dekke alle kravene (noe det sjelden vil være), har ifølge. dekn. § 2-8 (a) “krav som grunner seg på lovbestemt forsørgelsesplikt” førsteprioritet. Den eneste trekktypen som da vil gå foran er forskuddstrekk for skatt, jf. formuleringen i dekningsloven § 2-7 første ledd; “etter fradrag av forskuddstrekk”. Underholdsbidrag har dermed absolutt fortrinnsrett for andre utleggstrekk, som f. eks, skatterestanser, bøter, erstatninger osv. I henhold til lovforarbeidene (Ot. prp nr. 65 (1990-91) side 353 er “krav som grunner seg på lovbestemt forsørgelsesplikt” krav på underholdsbidrag etter ekteskapsloven og barneloven. Formuleringen omfatter både løpende trekk og trekk for bidragsgjeld, uansett om det er staten (gjeld for utlagt bidragsforskudd) eller en privatperson som er kreditor.

7.7.1.3. Innkreving av underholdsbidrag ved gjeldsordning og konkurs

Også dersom den bidragsskyldige oppnår *gjeldsordning etter gjeldsordningsloven* vil bidragsforpliktelsene bli undergitt særbehandling, og i stor utstrekning bli prioritert i forhold til andre krav, jf. gol. § 4-8 første ledd bokstav (d). Dersom den bidragsskyldige går *konkurs* er underholdsbidrag også underlagt særlig beskyttelse, jf. innkrl. § 18, hvor det heter: ”Den del av lønn o.l. som den trekkpliktige skal holde tilbake, kan ikke trekkes inn i bidragspliktiges konkursbo og heller ikke gjøres til gjenstand for utlegg eller andre tvangsforføyninger fra fordringshaveres side”.

7.7.1.4. Klage over tvangstiltak ved innkreving av underholdsbidrag

Tvangstiltak som NAVI iverksetter som særnamsmann kan ifølge. innkrl. § 23 på vanlig måte påklages til tingretten, jf. tvfbl. § 5-16. Klagen skal behandles av tingretten i Sør-Varanger. Klageadgangen omfatter også motregning. Motregning vil normalt ikke omfattes av tvangsfullbyrdsloven, men bestemmelsen innebærer at motregning skal behandles som tvangsfullbyrdelse med klage til tingretten. klagefrist er på 1 måned etter at motregning er foretatt. Klagen skal i første omgang fremsettes for NAVI. Tvangsfullbyrdsloven § 5-16 andre ledd andre punktum foreskriver at skal namsmannen «uten opphold» skal forelegge klagen for tingretten.

7.7.1.5. Foreldelse av krav på underholdsbidrag

Om *foreldelse* av underholdsbidrag, se foreldelsesloven § 6. Foreldelsesfristen er 10 år bortsett fra for de enkelte terminytelser (altså normalt de månedlige innbetalingene) som foreldes etter foreldelseslovens hovedregel, altså tre år. Se nærmere om foreldelse av fordringer generelt i punkt 9.3 foran.

7.7.1.6. Ettergivelse av underholdsbidrag

Regler om ettergivelse av bidrag finnes i nå barneloven § 74. I bestemmelsens annet ledd heter det “også tilskot som er eller skulle ha vore betalt då kravet om endring vart framsett, kan setjast ned, setjast opp eller ettergjevast dersom sterke grunnar talar for det”. Med hjemmel i denne bestemmelsen har

departementet fastsatt forskrift om ettergivelse av bidragsgjeld, "Forskrift om ettergjeving", av 13. oktober 1992. Kriteriet for hel eller delvis ettergivelse er i følge forskriften § 1 at "den tilskotspliktige si framtidige evne til å betale gjelda er varig sterkt sett ned". Ved vurderingen av "framtidig evne til å betale" vil det være inntektsevnen samt nødvendige utgifter til forsørgelse, herunder ev bidragsplikt, som vil være relevant.

Er forholdene på den annen side slik at mulighetene for bedret inntekt er svært dårlig, f. eks. ved en kombinasjon av langvarig arbeidsledighet og svak utdanning eller forholdsvis høy alder, vil varighetskravet i mange tilfeller kunne anses for oppfylt. Det er verdt å merke seg at med uttrykket "varig sterkt sett ned" menes at den fremtidige betalingsevnen er dårlig og at bedring ikke kan ventes. Betalingsevnen behøver derfor nødvendigvis ikke være blitt redusert i forhold til tidligere. (...) Den bidragspliktiges alder, utdanningsbakgrunn, yrkesbakgrunn og sosiale bakgrunn er også avgjørende". Om størrelsen på ettergivelsen bestemmer forskriften § 2 at full ettergivelse bare kan skje dersom den bidragsskyldiges "varige årlege" bruttoinntekt er lavere enn 75 ganger det såkalte forskotteringsbeløpet (eller "minstebidraget"), jf. lov av 17. februar 1989 nr. 2 (forskotteringsloven). Dette medfører altså at personer med normal arbeidsinntekt og de aller fleste trygdede (kanskje med unntak for personer som mottar økonomisk sosialhjelp) ikke har mulighet til å oppnå full ettergivelse. De strenge kriterier for ettergivelse av bidragsgjeld gjør at man bare i unntakstilfelle kan legge opp til annet enn full dekning når det gjelder bidragsforpliktelser i forbindelse med en gjeldsordning. Søknad om nedsettelse eller ettergivelse av bidragsgjeld er det etter forskriften "tilskotsfuten" som skal behandle og avgjøre. Tilskotsfuten var tidligere trygdekontoret i kommunen, som nå altså er lagt inn under NAV) jf. barneloven § 10 tredje ledd). En søknad om ettergivelse, ev et forslag til gjeldsordning hvor dette inngår skulle sendes til *trygdekontoret på den bidragsberettigedes hjemsted (nå NAV)*, altså ikke til skyldnerens "eget" trygdekontor eller til NAV-Innkrevning, NAVI (tidligere Trygdeetatens Innkrevingsssentral). NAVI er kun tillagt å behandle søknader om ettergivelse når det er åpnet gjeldsforhandling etter gjeldsordningsloven.

7.7.2. Statens innkrevingsssentral, strafferettslig gjeld mv.

7.7.2.1. Innledning

Med strafferettslig gjeld menes forpliktelser som springer ut av en straffbar handling. Slik gjeld er det i all hovedsak Statens innkrevingsssentral i Mo i Rana ("SI") som har ansvaret for å innkreve. Men sentralen har også innkrevingsansvaret for en rekke andre offentlige krav. Lovgrunnlaget for virksomheten finnes nå i straffeprosessloven (lov 1981/25, strprl.) § 456 (om innkreving av pengekrav tilkjent i straffesaker), samt i SI-loven (lov 2013.01.11.3), om den utenrettslige innfordringen) og i tvangsfullbyrdelsesloven (om namsmyndigheten). I det følgende omtales innkreving av gjeldskravene SI har ansvaret for.

7.7.2.2. Særnamsmyndigheten til SI

Bestemmelsene om innkrevingsssentralens namsmyndighet er nå flyttet til tvangsfullbyrdelsesloven kapittel 2 del II. Hovedbestemmelsen står i § 2-14 og lyder slik:

For de krav den har til innfordring og som det foreligger tvangsgrunnlag for, kan Statens innkrevingsssentral beslutte utleggstrekk eller stifte utleggspant dersom panterett kan gis rettsvern ved registrering i et register eller ved underretning til tredjeperson, jf. panteloven kapittel 5, og utleggsforretningen kan holdes på innkrevingsssentralens kontor etter § 7-9 første ledd.

Når innkrevingsssentralen selv har stiftet utleggspant i enkle pengekrav, kan den gjennomføre tvangsdekning i kravet etter reglene i kapittel 10 del III.

Bestemmelsene i §§ 5-1 til 5-5 og §§ 7-3 til 7-8 gjelder ikke for Statens innkrevingsentral når den utøver myndighet etter første og annet ledd.

Før utleggsforretning etter første ledd finner sted, skal saksøkte varsles med oppfordring om innen to uker å uttale seg om forhold av betydning for om utlegg skal tas og om valg av gjenstand for utlegget. Saksøkte skal i oppfordringen gjøres oppmerksom på hvilke kostnader som er påløpt, på at ytterligere kostnader vil påløpe om utlegg blir tatt, og på at utlegg kan unngås ved at kravet med renter og kostnader betales innen fristen etter første punktum. Det kan samtidig opplyses om tid og sted for avholdelse av utleggsforretning. Første og annet punktum gjelder tilsvarende når innkrevingsentralen gjennomfører tvangsdekning i enkle pengekrav etter annet ledd. Vil tvangsfullbyrdelsen ellers bli vesentlig vanskeliggjort, kan meddelelse til saksøkte unnlates.

Statens innkrevingsentral kan begjære utlegg hos de alminnelige namsmyndighetene for krav den har til innfordring og som det foreligger tvangsgrunnlag for.

Dette betyr i praksis at innkrevingsentralen ved siden av å nedlegge utleggstrekk i lønn mv., kan stifte utleggspant i bolig, hytte, bil osv., men ikke i en løsøregjenstand som ikke er eller kan registreres i et rettsvernregister. Dersom innkrevingsentralen ønsker pant i slike gjenstander, altså for eksempel smykker, uregistrerte båter, sykler mv., må den sende en begjæring til den lokale namsmannen, jf. bestemmelsens femte ledd.

I Påtaleinstruksen § 30-5 heter det videre om *fremgangsmåten ved unnlatt betaling*:

”Dersom kravet ikke blir betalt ved forfall, skal Statens innkrevingsentral sette fram et nytt innbetalingskrav såfremt dette finnes formålstjenlig.

Dersom betaling helt eller delvis ikke skjer, kan beløpet søkes innkrevet ved utleggstrekk etter straffeprosessloven § 456 og lov 8. juni 1984 nr 59 om fordringshavernes dekningsrett (dekningsloven) § 2-7 og § 2-8.

Dersom skyldnerens oppfyllelse av sin underholdsplikt medfører at krav på dømt i straffesak ikke kan innkreves ved utleggstrekk, skal det gis hel eller delvis utsettelse med innkrevingen, hvis ikke beløpet kan drives inn på annen måte. Det samme gjelder dersom innkreving av erstatningskrav fra fornærmede eller skadelidte medfører at krav på bot ikke kan betales. Ellers kan det gis utsettelse med betaling av kravene når særlige grunner tilsier det.

Beløpet kan også søkes dekket ved at utleggsbegjæring fremmes for namsmyndighetene. Hvis tvangsfullbyrdelse, etter opplysning om den skyldige finnes formålsløst, kan dette unnlates. Det er ikke til hinder for tvangsfullbyrdelse at bare en del av kravet kan forventes dekket.”

SI har utviklet en egen ”trekkberegningssmodul”, som ved hjelp av opplysninger fra folkeregisteret og en rekke andre kilder sørger for et mest mulig korrekt nivå på utleggstrekket. Den tar også hensyn til opplysninger fra Utleggsdatabasen. Opplysningene kan i hvert enkelt tilfelle suppleres og korrigeres av skyldneren om ønskelig.

Når det gjelder *motregning*, har SI fått en del utvidede fullmakter i forhold til tidligere rett. Bestemmelsen om dette står nå SI-loven § 4, som lyder slik:

§ 4. Motregning

For offentlige krav som innkreves etter denne loven, kan Statens innkrevingsentral gjennomføre motregning i skyldnerens krav på til gode skatt eller avgift etter

skattebetalingsloven § 13-1 første ledd. Det samme gjelder når innkrevingsentralen krever inn erstatning og andre pengekrav tilkjent en fornærmet eller annen skadelidt i offentlig straffesak, og ved innkreving av erstatning mv. som i sivile saker er tilkjent en skadelidt eller dennes etterlatte på grunn av en straffbar handling som krenker liv, helse eller frihet.

Bestemmelsene om beslagsfrihet i dekningsloven kapittel 2 gjelder tilsvarende, med unntak for motregning mellom samme typer krav.

Motregningsadgangen i krav som tilkommer konkursboer og som er gjenstand for fordeling etter skattebetalingsloven kapittel 8, er begrenset til den andel av kravet som etter fordelingsreglene tilkommer staten eller folketrygden.

Når Statens innkrevingsentral gjennomfører motregning til dekning av flere krav, dekkes kravene i den prioritetsrekkefølgen som følger av dekningsloven § 2-8.

Motregning gjennomføres ved at Statens innkrevingsentral underretter den som skal foreta utbetalingen om at beløpet skal overføres til innkrevingsentralen. Samtidig gis skyldneren underretning om motregningen. Det skal opplyses om klageadgangen etter sjette ledd.

Motregning kan påklages etter tvangsfullbyrdelsesloven § 5-16.

Motregningserklæringen kan ikke påklages senere enn en måned etter at den ble mottatt.

7.7.2.3. Forholdet til andre krav - dekningsprivilegier

Ved *utleggstrekk* er de fleste krav som stammer fra straffbare handlinger prioritert. I henhold til dekningsloven § 2-8 vil krav på “erstatning eller oppreisning for skade voldt ved en straffbar handling”, jf. § 2-8 første ledd (b) og “krav på bøter”, jf. første ledd (c), måtte dekkes etter bidragskrav, men foran skattekrav mv. (bokstav (d) og “andre krav” (bokstav (e)). Innbyrdes har altså bøter dårligere prioritet enn erstatnings- og oppreisningskrav. Inndragningskrav er ikke nevnt og går dermed inn som uprioritert under samme lovsted, bokstav (e). Med “bot” menes her “straffebot”, altså en økonomisk sanksjon som pålegges som straff i formell forstand. Bestemmelsen gjelder således ikke konvensjonalbot eller “dagbot”. Boten kan være ilagt enten ved dom, forelegg eller forenklet forelegg.

Med “krav på erstatning eller oppreisning for skade voldt ved en straffbar handling”, menes det økonomiske ansvar som kan oppstå ved den straffbare handling, og som man vanligvis blir dømt til å betale i straffesaken. Det er imidlertid ingen forutsetning for prioriteten at kravet er idømt i forbindelse med straffesaken. Det er altså tilstrekkelig at de foreligger en straffbar handling. Grunnlaget for tvangsfullbyrdelsen kan være sivil dom, gjeldsbrev mv., jf. Ot. prp. nr 65 (1990-91) side 353.

Når det gjelder den innbyrdes prioriteten ved *innbetalinger fra skyldneren* er det regler i påtaleinstruksen § 30-7, hvor det er bestemt at kravene skal dekkes i følgende rekkefølge: Erstatning, bot, inndragning, andre offentlige krav. Krav som etter sin art har samme prioritet, får innbyrdes prioritet etter domstidspunktet eller tidspunktet for vedtakelse av forelegget.

Også i forbindelse med *gjeldsordning etter gjeldsordningsloven* er den strafferettslige gjelden prioritert for så vidt gjelder de typer krav som er nevnt i gol § 4-8 (f). Her ble reglene betydelig oppmyket ved lovrevisjonen i 2003. I forbindelse med skyldnerens *konkurs* er denne type gjeld ikke utstyrt med dekningsprivilegier, de er tvert imot såkalte “etterprioriterte” fordringer, og vil dermed ikke bli dekket før alle “alminnelige konkursfordringer, herunder eventuelle

oppreisnings- eller erstatningskrav i henhold til dekl. § 9-6 er dekket, jf. dekl. § 9-7 punkt 4 bokstav b.

7.7.2.4. Klage og foreldelse

Under tvangsfullbyrdelsen er tingretten klageinstans i henhold til tvfbl. § 5-16, f. eks. dersom skyldneren mener at sentralen har nedlagt for høyt utleggstrekk. Klagenes behandles av tingretten i Rana, men sendes via innkrevingsentralen på vanlig måte. Andre avgjørelser kan påklages til statsadvokaten i det distrikt hvor forelegget eller tiltalen ble utferdiget. SI er et forvaltningsorgan, og den virksomhet organet driver omfattes som utgangspunkt av forvaltningsloven. Enkeltvedtak truffet av SI kan påklages til Finansdepartementet i medhold av forvaltningsloven. Fordi kreditortiltak om innkreving normalt ikke regnes som enkeltvedtak, faller imidlertid mesteparten av vedtakene utenfor klageadgangen. Ved innkreving av bøter og andre pengekrav i straffesaker vil SI være underlagt instruksjonsmyndighet fra overordnet påtalemyndighet, både generelt og i enkeltspørsmål. Avgjørelser i forbindelse med innkreving av straffeprosessuelle krav vil kunne påklages til statsadvokaten i det distrikt hvor tiltalen eller forelegget ble utferdiget, jf. påtaleinstruksen § 30-12, jf. § 30-2. Unntak gjelder for utleggstrekk, hvor klagen skjer til tingretten etter reglene i tvangsfullbyrdsloven § 5-16, jf. § 7-26. Ved generelle anliggender skal klagen sendes statsadvokatene i Nordland som avgjør klagen.

7.7.2.5. Ettergivelse av strafferettslige krav mv.

SI har bare unntaksvis mulighet til å ettergi krav etter egen bestemmelse. Normalt vil man derfor måtte gå til den ”bakenforliggende” kreditor dersom det skal foreslås en eller annen form for gjeldssanering i saker hvor strafferettslige krav er involvert. Skyldneren, eller dennes representant, kan selvsagt gå i direkte forhandlinger med den aktuelle kreditor, for eksempel en privatperson, og innkrevingsentralen må akseptere en ettergivelse eller en annen avgjørelse fra en kreditor, og evt. stanse innkrevingen. De fleste saker hvor ettergivelse skjer fra SI direkte gjelder studielån og purregebyr på bøter. SI kan også ettergi visse sakskostnader samt gebyr fra Sjøfartsdirektoratet. I 2012 innvilget SI ifølge sin årsmelding ettergivelse i 492 saker, men avslo dette i 906 saker. Flere av disse spørsmålene (sentralens utenrettslige innkreving) reguleres nå i SI-loven. Det er her vedtatt en rekke nye regler, bl.a. at SI som utgangspunkt skal gis myndighet til å sette ned krav helt eller delvis når hensynet til både innfordringen og skyldneren taler for det. Dette innebærer en nyordning i forhold til tidligere rett, som trolig vil gjøre det enklere å forhandle med innkrevingsentralen om gjeldsordninger. Bestemmelsen om dette lyder slik:

§ 8 Betalingslempning

Statens innkrevingsentral kan gi betalingsutsettelse og inngå avtale om avdragsvis betaling dersom det antas å gi bedre dekning enn fortsatt innfordring, og ikke vil virke støtende eller være egnet til å svekke den alminnelige betalingsmoralen. Med mindre annet er bestemt, kan innkrevingsentralen også nedsette kravet dersom vilkårene i første og annet punktum foreligger.

Erstatningskrav og andre pengekrav som tilkommer en fornærmet, skadelidt eller etterlatt kan bare lempes dersom den berettigede samtykker.

Departementet fastsetter nærmere regler om Statens innkrevingsentralens myndighet etter første og annet ledd.

SI har i den senere tid (vår 2012), lansert en rekke nye publikumsrettede tjenester, herunder et eget servicesenter (SISS), samt en tjeneste hvoretter personer med krav hos SI kan logge seg

inn, få oversikt over sin situasjon, betale, innvilge seg selv avdragsbetaling eller utsette betaling. Livsoppholdssatsene er de samme som benyttes ved såkalt bidragsevnevurdering (for 2013 kr 7 713 for enslig og 13 060 for par, barn; kr 1 930, 2 490 og 3 165 for hhv. 0-5, 6-10 og 11-17 år).

7.7.3. Innkreving av skatter og avgifter

7.7.3.1. Innledning

Skatteetaten har nylig gjennomgått en omfattende reorganisering, jf. nærmere punkt 3.3.5 foran. Dette har blant annet medført en rekke regelverksendringer. Innkreving, ettergivelse, saksbehandling mv. i saker om skatte- og avgiftskrav reguleres nå i all hovedsak av den nye skattebetalingsloven (lov 2005/67, sktbt., i kraft 1. januar 2008 for merverdiavgift og arveavgift, og 1. januar 2009 for skattekrav mv.). Skattebetalingsloven har regler om innkreving av en rekke ulike typer skatte- og avgiftskrav, hvorav de viktigste er inntekts- og formuesskatt, trygdeavgift, arveavgift og merverdiavgift. Reglene gjelder også for eventuelle renter, omkostninger og gebyrer til disse kravene, jf. sktbt. § 1-1 tredje ledd. Det er også etter omorganiseringen de kommunale skatteoppkreverne som har hovedansvaret for skatteinnkrevingen i Norge, ved at de innkrever både inntekts- og formuesskatten samt folketrygdeavgiften. De nye skattekontorene innkrever hovedsakelig arveavgift og merverdiavgift. Med unntak av krav som innkreves av skatteoppkreverne, kan også Statens Innkrevingsentral delegeres myndighet til å innkreve visse typer skatte- og avgiftskrav.

7.7.3.2. Særnamsmyndighet ved innkreving av skatter og avgifter

Skatte- og avgiftskrav er blant de krav som i lov er gjort til direkte tvangsgrunnlag for utlegg, jf. skattebetalingsloven § 14-2. Og, som også nevnt i punkt 3.3.5 foran, er skatte- og avgiftskreditorene tillagt særnamsmyndighet ved innkrevingen. I henhold til § 14-4 kan både skattekontorene og de kommunale skatteoppkreverne nedlegge *utleggstrekk* for skatte- og avgiftskrav de har innkrevingsansvaret for. Som utgangspunkt kan utleggstrekk for godtgjørelse som ledd i selvstendig næringsvirksomhet utgjøre 20 % av godtgjørelsen, jf. § 14-4 andre ledd bokstav (b). Dessuten kan skattekontorene holde *forretning for utleggspant* for skatte- og avgiftskrav. Skatteoppkreverne kan holde slik forretning i ”sitt distrikt”, jf. § 14-3 første ledd. Skatteoppkreverne kan dessuten på anmodning holde forretning for utleggspant for skatte- og avgiftskrav som en annen skatteoppkrever eller et skattekontor har innkrevingsansvaret for. På tilsvarende måte kan et skattekontor holde utleggsforretninger for skatteoppkreverne, jf. § 14-3 annet ledd.

7.7.3.3. Skatte- og avgiftskravenes dekningsprivilegier

De fleste skatte- og avgiftskravene er utstyrt med ulike former for dekningsprivilegier. Ved *utleggstrekk* er visse skatte- og avgiftskrav gitt prioritet, jf. dekl. § 2-8 (d). Ifølge denne bestemmelsen skal krav på “skatt eller offentlig avgift” dekkes etter underholdsbidrag og straffegjeld, men før “andre krav”, jf. § 28 (e). Privatrettslige krav fra det offentlige, for eksempel barnehageavgift, faller utenfor bestemmelsen. Et utleggstrekk kan som hovedregel ikke gå over mer enn to år, jf. dekl. § 2-7 tredje ledd første punktum. Utleggstrekk for skatte- og avgiftskrav kan imidlertid gå over inntil 5 år etter utgangen av det inntektsår skatten gjelder, jf. dekl. § 2-7 tredje ledd annet punktum.

Enkelte skatte- og avgiftskrav er dessuten utstyrt med sterke dekningsprivilegier i form av såkalt *legalpant*, eller lovbestemt pant, jf. panteloven kapittel 6.

7.7.3.4. Skatte- og avgiftskrav i konkurs og gjeldsordning

Ved den skatteskyldiges *konkurs* er skatte- og avgiftskravene iht. dekningsloven § 9- “fortrinnsberettigede fordringer av annen klasse. Dette gjelder følgende typer krav (som innbyrdes har lik rett); skatt til stat eller kommune av formue eller inntekt, fordring etter lovgivningens bestemmelser om ansvar for skattetrekk, merverdiavgift, trygdeavgift til folketrygden og fordring på refusjon etter skatteloven. Disse kravene vil altså i konkurs havne etter f. eks. underholdsbidrag men foran bøter og erstatninger og alle “vanlige” krav. I forbindelse med *gjeldsordning* etter gjeldsordningsloven skal

skatte- og avgiftskrav etter endringene som trådte i kraft i 2003 ikke lenger gis fortrinnsrett. Dette gjelder selvsagt ikke for skatte- og avgiftskrav som oppstår under gjeldsordningen.

7.7.3.5. Ettergivelse av skatte- og avgiftskrav

Som redegjort for i kapittel 3, er det nå etablert såkalte regionale skatteutvalg, et for hvert skattekontor. Disse trådte i funksjon i 2009 og skal behandle søknader om ettergivelse mv. av skatte- og avgiftskrav etter innstilling fra skatteoppkreveren. Ordningen med kommunale skatteutvalg opphørte 31. desember 2008. Det opereres fremdeles to hovedgrunnlag for ettergivelse ("lemping") av skatter og avgifter, *billighetsgrunnlag* og *innfordringsgrunnlag*". Reglene om slik nedsettelse er nå lovfestet i sktbt. kapittel 15. For begge disse lempingsgrunnlagene er det gitt utfyllende regler i såkalte "meldinger" fra Skattedirektoratet, hhv. [SKD 3/12](#) og [SKD 9/11](#). Først behandles billighetsnedsettelse, dernest nedsettelse på innfordringsgrunnlag. Reglene om *billighetsnedsettelse* står i nå sktbt. § 15-1 og kalles "betalingsutsettelse og betalingsnedsettelse av hensyn til skyldneren".

Loven skiller mellom "midlertidig" og "varig" svekket betalingsevne. Bare ved varig svekket betalingsevne kan krav ettergis. I andre tilfeller skal det kun gis utsettelse eller betalingsavtaler. Disse begrepene er nærmere beskrevet i SKD 3/12. Skatteoppkreveren er gitt myndighet til kun og lempe på renter og omkostninger av skatt (og arbeidsgiveravgift) med inntil kr 50 000. Denne kan altså ikke ettergi hovedstol overhodet. Det er videre skatteutvalget som treffer avgjørelser som gjelder ettergivelse av hovedstol skatt på inntil kr 200 000. Beløpet er altså eksklusive renter, slik at det i realiteten kan behandles langt større beløp). Dersom beløpet er større, er det skattekontoret som skal behandle saken. *Vilkårene for billighetsnedsettelse* er omtalt i SKD 3/12. Her heter det bl.a. at lemping bare skal innvilges rent unntaksvis, og alltid bero på en helhetsvurdering. I meldingen beskrives også de enkelte lovfestede (jf. lovteksten over) billighetsgrunner nærmere.

Disse grunnene må videre ha rammet skyldnerens økonomi for å komme i betraktning, eller, som det heter i SKD 3/12, det må foreligge *billighetsvirkning*. Med billighetsvirkning menes at betaling eller innfordring av skatte- og avgiftskravet vil være sterkt urimelig, jf. *uforholdsmessig tyngende*. Når det gjelder *merverdiavgift* kan fastsettingsmyndighetene i henhold til merverdiavgiftsloven § 69 fastsettingsmyndighetene sette ned eller ettergi merverdiavgift *dersom det av særlige grunner knyttet til fastsettelsen virker særlig urimelig å fastholde hele avgiften*.

Reglene om betalingsutsettelse og betalingsnedsettelse av *innfordringshensyn* eller *av hensyn til det offentlige som kreditor*, står i sktbt. § 15-2. Disse reglene er utdypet i Skattedirektoratets melding SKD 9/11, hvorav det fremgår at lemping av innfordringshensyn betyr at skyldneren innrømmes betalingsutsettelse eller betalingsnedsettelse fordi det "tjener innfordringen". Når det gjelder slike søknader har skatteoppkreveren myndighet til å avgjøre saken dersom beløpet er inntil kr 300 000 pluss inntil kr 50 000 i renter og avtalen skal gå over maksimum ett år. Større beløp må avgjøres av skattekontoret som også kan gi avtaler på inntil 24 mnd. Bare i særlige tilfeller kan dette tidsrommet fravikes.

7.7.3.6. Foreldelse av skatte- og avgiftskrav

Foreldelse av skatte- og avgiftskrav reguleres hovedsakelig av foreldelsesloven. Enkelte forhold er imidlertid nå regulert i sktbt. § 12-1, herunder foreldelsesfristens utgangspunkt. Det er også tatt inn en særregel om foreldelsesfristen for krav på arveavgift. Bestemmelsen lyder slik:

7.7.4. Husbankens innfordring

Innfordring av krav fra Husbanken følger som hovedregel vanlige prosedyrer for innkreving av pantelikret gjeld. Husbanken har imidlertid en rekke spesialvirkemidler overfor personer med betalingsproblemer. Ved vurderingen av hvilke tiltak som kan være aktuelle gjør også Husbanken et skille mellom problemer av midlertidig eller varig karakter. Husbanken opplyser på sine nettsider at "Med midlertidig betalingsproblem menes at du i en periode har vansker med å betjene dine lån. Med varige betalingsproblem menes at du ikke klarer å betjene din totale gjeld som følge av vedvarende for

lav inntekt. Dersom du har problemer av varig karakter, er gjeldsforhandlinger som hovedregel det mest naturlige virkemiddel.” Husbanken opplyser eksplitt at utenrettslig gjeldsordning er et aktuelt virkemiddel. For øvrig er tiltak som avdragsutsettelse, endring av løpetid mv. tilgjengelige, jf. nærmere www.husbanken.no.

7.7.5. Lånekassens innfordring av studiegjeld

Lånekassens regler om innkreving og ettergivelse av studielån står hovedsakelig i ”Forskrift om forrentning og tilbakebetaling av utdanningslån og tap av rettigheter 2009. Forskriften er fastsatt av Kunnskapsdepartementet 16.12.2008 med hjemmel i utdanningsstøtteleven §§ 8, 9, 10, 14 og 15. Lånekassen har meget god informasjon om sine ordninger for personer med betalingsproblemer på sine nettsider, jf. www.lanekassen.no. I det følgende nevnes derfor kort noen hovedbestemmelser:

I § forskriften 7-1 heter det bl.a. om ”følger av unnlatt innbetaling etter tredjegangsbetalingsvarsel: ”Lånekassen kan kreve at hele gjelden blir innfridd før forfallstiden dersom låntakeren vesentlig misligholder låneavtalen. Dersom låntakeren ikke betaler innen fristen gitt i tredjegangsbetalingsvarsel, fatter Lånekassen vedtak om oppsigelse av hele gjelden, og Statens innkrevingsentral overtar innkreving av den misligholdte gjelden. Oppsigelsen oppheves dersom låntakeren betaler eller får innvilget betalingsutsettelse for forfalte, ubetalte terminbeløp.” Statens Innkrevingsentral er i forskriften § 7-2 gitt fullmakt til å inngå ”frivillig betalingsavtale med skyldneren.

Ved tyngre mislighold kan gjelden bli permanent overført Statens Innkrevingsentral, jf. forskriften § 7-6. En permanent overføring av gjelden til Statens innkrevingsentral medfører tap av rettigheter gitt i eller i medhold av utdanningsstøtte. Misligholdet blir ansett som vedvarende og grovt når gjelden har vært oppsagt i tre år. Låntakeren mister imidlertid ikke rettigheter i henhold til § 7-6 dersom denne inngår en betalingsavtale og betaler inn kr 15 000 som et engangsbeløp samt etter innbetalingen av engangsbeløpet, inngår en avtale om månedlig betaling i samsvar med betalingsevnen. Kravet om en innbetaling av kr 15 000 eller skyldig terminbeløp, kan bli redusert etter skjønn. Vurderingen skal baseres på situasjonen til låntakeren, inkassohistorikken og den samlede utdanningsgjelden.

I forskriften § 8-1 er det hjemmel for å medta studiegjeld i utenrettslige gjeldsordninger. Bestemmelsen lyder slik: ”Utdanningsgjeld kan tas med i gjeldsordninger utenfor gjeldsordningsloven (utenrettslig gjeldsordning). En søknad om slik gjeldsordning skal inneholde dokumenterte opplysninger om låntakers inntekter, formue, gjeld, antall barn, leveomkostninger og annet som kan være av betydning for saken. Det skal også gis slike opplysninger for ektefelle eller samboer i den grad det kan ha betydning for saken.”

7.8. Økonomisk familierett

Hjelpetekst

Økonomisk familierett er den delen av familieretten som inneholder reglene om de økonomiske forholdene mellom ektefellene mens samlivet består i forbindelse med skilsmisse. Den økonomiske familieretten er et aktuelt og viktig tema i gjeldsrådgivningssammenheng. Underholdsplikt og underholdsrett, hvem er ansvarlig for gjelden, eierforhold under samlivet, betydningen av sameie, felleseie og særeie i forbindelse med kreditorforfølgning er eksempler på familierettslige områder og problemstillinger. Den sentrale loven på området er ekteskapsloven men også dekningsloven har viktige regler som har betydning innenfor familieretten. Når det gjelder eiendomsforhold og gjeldsforhold er hovedreglene at hver ektefelle eier sitt og er ansvarlig bare for sin egen gjeld. Felles gjeldsansvar kan imidlertid oppstå. det samme gjelder felles eiendomsrett (sameie), som ikke må forveksles med felleseie.

7.8.1. Innledning

Denne artikkelen omtaler de særlige problemstillinger som reiser seg når gjeldsforfølgning rettes mot en skyldner som er gift eller samboende. Bakgrunnen for at dette området behandles særskilt er de viktige spørsmål som oppstår i denne typen saker med hensyn til eiendeler, gjeld, inntekter osv. for samlivsparter. Disse eierforholdene vil vanligvis være det avgjørende for kreditorenes dekningsadgang. Hovedspørsmålene på dette området reguleres av ekteskapsloven (esl.) og dekningsloven (dekl.).

7.8.2. Kreditorenes beslagsrett - eneeie og sameie

Det heter i esl. § 31 første ledd første punktum: "Ekteskapet medfører ingen begrensning i en ektefelles rett til å råde over det han eller hun eier når ekteskapet blir inngått eller senere erverver, dersom ikke noe annet er bestemt". Det har altså i utgangspunktet ingen betydning for eiendomsretten at det inngås ekteskap. Mannen fortsetter å eie sine ting, hustruen vil fortsette å eie sine. Heller ikke for kreditorene spiller ekteskapsinngåelsen noen rolle med hensyn til hvilke gjenstander som kan være dekningsobjekt, de må fortsatt holde seg til "sin" skyldner og kan ikke gå på vedkommendes ektefelle verken for ny eller gammel gjeld. Det vil imidlertid regelmessig forekomme at gjenstander anses eid i fellesskap. Dette betyr at ektefellene er eiere av visse andeler, normalt en halvpart, i f. eks. bolig eller innbo, noe som selvsagt begrenser den enkeltes råderett over gjenstanden. Dette medfører også at kreditorene kan søke dekning i sin skyldners andel, men heller ikke mer. Eneeie betyr her at gjenstanden eies fullt og helt av en person alene. Sameie betyr at to eller flere eier noe i fellesskap.

Det klare utgangspunkt for eierforholdene i et samliv er eneeie. Det må et særskilt rettsgrunnlag til for å konstatere noe annet. Det viktige her er at ekteskap eller samboerforhold i seg selv ikke er noe slikt rettsgrunnlag jf. esl. § 31 som fastslår: "Ekteskapet medfører ingen begrensning i en ektefelles rett til å råde over det han eller hun eier når ekteskapet blir inngått eller senere erverver, dersom ikke noe annet er bestemt."

Som nevnt ovenfor kan en gjenstand også eies av ektefellene i fellesskap, og dette kalles da *sameie*. Sameie forutsetter, bortsett fra i overdragelsestilfellene (avtale, gave osv.) at begge har bidratt på en eller annen måte til å erverve gjenstanden, jf. esl. § 31 annet ledd hvor det heter: "Eiendeler som erverves av begge ektefellene, blir sameie mellom dem. For slike eiendeler gjelder lov 18. juni 1965 nr. 6 om sameie dersom ikke noe annet er bestemt eller følger av det særlige forholdet mellom ektefeller." Sameie kan oppstå ved *avtale, tredjemanns bestemmelse (for eksempel fra en arvelater), sammenblandet økonomi eller annet økonomisk fellesskap og på grunnlag av arbeidsinnsats i hjemmet ("husmorsameie")*.

7.8.3. Beslag i en ektefelles sameieandel

Uoverensstemmelser mellom de reelle og formelle forhold er særlig aktuelt ved sameie, fordi sameierett ofte ikke kommer formelt til uttrykk. Ektefellene har kanskje "spleiset" på en bil, men ikke registrert begge navn i vognkortet - de har kanskje ikke kjent til den muligheten, eller de har ikke villet ta bryet med dette. Og dersom sameiet har oppstått på bakgrunn av husmorinnsats vil dette regelmessig ikke være registrert noen steder, selv om det da ofte vil dreie seg om store verdier. Et spørsmål som da oppstår er om denne sameieretten kan påberopes overfor den formelle eiers kreditorer, eller om manglende formaliteter som registrering mv. vil medføre at retten går tapt. Kravet om at det som beslaglegges må tilhøre skyldnerens medfører at det som utgangspunkt bare er dennes andel i en sameiegjenstand som kan beslaglegges. En eventuell ektefelles andel må således holdes utenfor beslaget. De sameieregler som er omtalt ovenfor får dermed også gjennomslag overfor kreditorene, uten noen form for tinglysing, registrering el l. bortsett fra tilfeller hvor en gjenstand er overdratt, jf. nedenfor.

7.8.4. Beslagsrett og formuesordning (felleseie/særeie)

Begrepene felleseie og særeie er knyttet til oppgjøret ved separasjon og skilsmisse. Det sentrale er å unngå sammenblanding av delingsreglene og reglene om eiendomsrett og kreditorbeslag, altså eneeie/sameie på den ene siden, og særeie/felleseie på den annen. Det gjelder følgende “grovregler” for delingen av ektefellens bo ved samlivsbrudd: Det som kan beholdes (holdes utenfor delingen er (1) Det en ektefelle eide før ekteskapsinngåelsen, (2) det en ektefelle har ervervet under ekteskapet ved arv eller gave fra andre enn ektefellen og (3) eiendeler som tjener til ektefellens personlige bruk mv, jf. esl. § 61. Det som skal deles vil dermed kun bli det som er ervervet under ekteskapet på annen måte enn arv eller gave fra andre enn ektefellen. Gaver fra ektefellen skal altså deles, men ikke gaver fra andre. Det er imidlertid en forutsetning at formuesverdiene som kreves holdt utenfor deling etter esl. § 59 noenlunde klart kan gjenfinnes i vedkommendes rådighetsdel. Det som er sagt ovenfor gjelder bare dersom intet annet er avtalt. Ektefellene kan nemlig i stor utstrekning “overstyre” disse reglene ved avtaler, for eksempel om helt eller delvis særeie. *Særeie* er en avtale mellom ektefellene om at det de eier eller senere erverver skal være unntatt fra deling, jf. esl. § 42. En særeieavtale har altså kun betydning innad i forholdet. Det er dermed likegyldig for kreditorenes dekningsrett om en gjenstand er særeie eller ikke. Av denne grunn skal en særeieavtale heller ikke tinglyses. For kreditorene er det interessante hvem som eier gjenstanden, ikke om den er vedkommendes særeie. De kan uansett søke dekning i den. Og tilhører gjenstanden skyldnerens ektefelle er den utenfor kreditorenes rekkevidde, uansett om den er vedkommendes særeie eller ikke

Særeie betyr altså ikke det samme som eneeie, selv om det høres slik ut. De eiendeler en ektefelle eier fullt ut alene, er altså vedkommendes eneeie, men ikke nødvendigvis vedkommendes særeie. *Derav kan vi slutte at det er uten interesse for kreditorene om en gjenstand er særeie eller ikke. Felleseie* er betegnelse på de midler som ektefellene eier og som ikke er særeie. Dersom det ikke er opprettet noen avtale om særeie er altså alt ektefellene eier felleseie. Dersom det er avtalt “fullt særeie”, jf. esl. § 42 første ledd, vil det dermed ikke finnes noe felleseie. Felleseie betyr ikke at noen eier noe sammen. Felleseiet (i hvert fall ikke alt) deles vanligvis ikke lenger likt. Kreditorene kan ikke søke dekning i en gjenstand som tilhører den annen ektefelle, selv om den er en del av felleseiet, og selv om den ev. skal deles ved samlivsbrudd. Kreditor må holde seg til *sin* skyldner, uansett om denne er gift. *Skyldnerektefellens* eiendeler kan ikke beslaglegges uansett om disse er særeie eller felleseie. *Skyldnerens* eiendeler kan beslaglegges, uansett om de er felleseie eller særeie. Eier ektefelle noe sammen (sameie), f. eks. boligen, kan kreditor bare beslaglegge *sin* kreditors andel av dette sameie. Og slikt utlegg skal namsmannen helst unngå, jf. tvfbl. § 7-15.

7.8.5. Gaver mellom ektefeller

Det er selvsagt intet i veien for at ektefeller og samboere rettsgyldig kan gi hverandre gaver, kjøpe og selge gjenstander seg imellom, låne penger av hverandre osv. I esl. § 50 heter det; “Gaver mellom ektefeller må skje ved ektepakt for å være gyldige”. Dette gjelder likevel ikke gaver som må anses som vanlige...” Loven oppstiller altså visse formkrav til gaveoverføringer mellom ektefeller. Disse formkravene må sies å være strenge, jf. esl. § 54, for øvrig like strenge som for testamenter. Formkravene er absolutte, i den forstand at dersom de ikke er iaktatt, anses gaven rettslig sett som ikke gjennomført - verken i forhold til ektefellene eller kreditorene. En rettsgyldig overført gave er i prinsippet utenfor rekkevidde for giverens kreditorer.

7.9. Kausjon

Hjelpetekst

Kausjon er en av flere måter å stille sikkerhet for et pengekrav på. Sikkerhetsstillelsen skjer ved at låntaker får en tredjeperson til å garantere overfor kreditor at gjelden blir betalt etter de avtalte forutsetningene. Et viktig skille går mellom personalkausjon og realkausjon. Den som stiller personalkausjon garanterer med hele sin formue for en annens forpliktelse, mens realkausjonisten bare

stiller et formuesgode som sikkerhet, for eksempel en boligeiendom. Det skilles ikke lenger mellom selvskyldnerkausjon og simpel kausjon. Kausjon kan være et nyttig hjelpemiddel for å skaffe finansiering til for eksempel boligkjøp, men egner seg nok best i foreldre/barn relasjoner. Det finnes strenge regler om opplysningsplikt, løpende varslingsplikt om skyldnerens mislighold samt fraråding overfor kausjonisten i finansavtaleloven, jf. § 60. I gjeldsrådgivingssammenheng kan det være viktig å særlig undersøke om det er gitt riktige opplysninger og om det burde vært frarådet.

Fagartikkel

7.9.1. Innledning

Den som skal oppta et lån av noen størrelse, vil etter omstendighetene ofte måtte stille en eller annen form for sikkerhet for at lånet blir tilbakebetalt. Dette skjer normalt ved at låntakeren pantsetter et eller flere formuesgoder. Det kan imidlertid tenkes at låntakeren ikke har noe pant å tilby, og at banken ikke vil gi kunden et usikret lån. Situasjonen kan også være at banken har fått tilbud om pantesikkerhet, men vurderer verdien av pantet som utilstrekkelig og krever tilleggssikkerhet. I slike tilfeller kan det bli spørsmål om låntakeren kan få noen til å stille kausjon eller garanti, altså få en tredjeperson til å innestå for at gjelden blir tilbakebetalt. En slik sikkerhetsstillelse kan ha forskjellige former. Den kan gis som en personlig garanti, den som stiller sikkerhet innestår med sine inntekter og sin formue for at gjelden blir betalt (personalkausjon). Eller - ikke fullt så vanlig – garantien gis i form av såkalt realkausjon hvor kausjonisten pantsetter et formuesgode til sikkerhet for gjelden, men uten selv å være personlig ansvarlig.

Sikkerhetsstillelsen kunne før finansavtalelovens ikrafttredelse i 2000 opptre som en såkalt *selvskyldnerkausjon*, dvs. at kreditor i prinsippet kunne kreve kausjonisten så snart låntakeren misligholdt den forpliktelse kausjonen gjaldt. Dette i motsetning til såkalt *simpel kausjon*, hvor kreditor måtte ha forsøkt å inndrive gjelden fra låntakeren før kausjonisten kunne kreves. Finansavtaleloven forbyr nå den tradisjonelle selvskyldnerkausjon. I henhold til § 71 første ledd skal krav ikke kunne rettes mot kausjonisten før det er tatt rettslige skritt mot låntakeren for å få tvangsgrunnlag, altså tatt ut forliksklage eller stevning for retten. Dersom kreditor har tvangsgrunnlag for utlegg f. eks. et gjeldsbrev, kan krav rettes mot kausjonisten først etter at det er begjært utlegg mot låntakeren, jf. § 71 annet ledd.

7.9.2. Stiftelse av kausjon - ugyldige kausjoner

Som nevnt ovenfor stiftes en kausjonsforpliktelse ved avtale mellom kausjonist og kreditor, og låntakeren, eller hoveddebitor som han ofte kalles, er ikke part i denne avtalen. Dersom en kausjonsforpliktelse skal kunne anses gyldig stiftet, må det derfor ha kommet i stand en bindende avtale mellom kausjonist og kreditor. En grunnleggende forutsetning for en gyldig kausjonsavtale er at denne er skriftlig og at den inneholder opplysning om kausjonens omfang, jf. finansavtaleloven § 61 første ledd. I noen tilfeller kan situasjonen imidlertid ligge slik an at det kan stilles spørsmål ved om kausjonen er gyldig stiftet. Også for kausjonsavtaler kan sinnssykdom, eller mer presist, sinnssyk motivering, medføre ugyldighet. Det er nemlig ikke slik at en sinnssyk person overhodet ikke kan kausjonere. Dersom kausjonen fremstår som rimelig og fornuftig, vil den kunne bli ansett som gyldig, selv om kausjonisten medisinsk sett er sinnslidende. På dette området gjelder for så vidt de samme prinsipper som ved andre avtaler, f. eks. låneavtaler.

Det kan tenkes at låntakeren har fremkalt kausjonsløftet ved hjelp av usannheter om sin egen økonomiske situasjon, tvang, utnyttelse av en annens uforstand eller lettsindighet, trusler el l. Vanlige avtaler vil lett bli ugyldige dersom slike omstendigheter foreligger. Men kausjonsavtalenes særegenhet gjør at det normalt vil være låntakeren som har benyttet seg av de ovennevnte metoder overfor kausjonisten, og da kan forholdene ikke påberopes overfor kreditor, som normalt ikke vil være kjent med at kausjonsstillelsen har en slik bakgrunn.

Spørsmål omkring kredittinstitusjonens opplysningsplikt overfor kausjonisten står sentralt i kausjonsforhold. Det vil naturlig nok være svært viktig for kausjonisten at denne får mulige opplysninger om *særlig* risiko som er knyttet til det kommende engasjementet. Dersom kreditor sitter inne med slike opplysninger uten å bringe dem videre, vil dette kunne medføre at kausjonen blir ugyldig.

Finansavtaleloven innfører en omfattende og svært konkret opplysningsplikt for finansinstitusjonen overfor kausjonisten. Opplysningene skal gis skriftlig, og långiveren må sørge for at kausjonisten får tilgang til låneavtalen. Den aktuelle bestemmelsen finnes i finansavtaleloven § 59 første ledd.

7.9.3. Endring av kausjonen

I noen tilfeller utvikler ikke forholdet mellom låntaker og kreditor seg som det skal. Låntakeren klarer ikke, eller vil ikke, betale etter avtalen. Låntakeren kan da tenkes å be kreditor om forskjellige ordninger som medfører avvik fra den opprinnelige låneavtalen, og som kanskje lå til grunn for kausjonistens ansvarspådragelse. Dersom slike endringsavtaler øker kausjonistens tap eller tapsrisiko, kan det spørres om kreditor og låntaker fritt kan inngå slike ordninger. Dette spørsmålet avklares av finansavtaleloven § 65, hvorefter endring av låneavtalen til kausjonistens skade ikke har noen virkning overfor kausjonisten. Regelen er for så vidt en kodifisering av praksis.

Dersom hovedfordringen misligholdes og det går lang tid før kreditor reagerer, vil dette på forskjellig måte kunne gå ut over kausjonisten. Kausjonistens forpliktelse vil da kunne øke - idet han normalt er ansvarlig både for renter, omkostninger, inndrivelsesutgifter m v. Dette ville kausjonisten hatt mulighet til å avverge eller begrense ved å betale til kreditor, for så å søke regress hos låntakeren. Ettersom tiden går, kan også dekningsmulighetene forringes ved at nye kreditorer kommer inn i bildet og skaffer seg sikkerhet i kausjonistens aktiver. Kausjonisten har derfor en udiskutabel interesse i å bli varslet snarest mulig om mislighold. Ved manglende varsling vil kausjonsansvaret nå reduseres i takt med betalingsplanen, selv om denne ikke er fulgt, jf. finansavtaleloven § 67 annet ledd. Finansavtaleloven § 63 første ledd bestemmer nå at varsling må skje senest tre måneder etter at misligholdet har inntrefft.

7.10. Pant

Hjelpetekst

Pant er en svært vanlig måte å stille sikkerhet for lån og kreditter på. Panterett defineres som en særrett for kreditor til å søke dekning i et spesielt formuesgode (et hus, en bil mv.). Panteretten vil ha en viss prioritet, slik at andre kreditorer ikke kan få tilsvarende sikkerhet i samme formuesgode. Dette gir den aktuelle kreditor svært god sikkerhet. Panterett som sikkerhet for lån/kreditt er basert på avtale mellom kreditor og skyldner. Panterett kan også oppstå som ledd i en inndrivingsprosess, og kalles da utleggspant. Denne panteformen har ikke sitt grunnlag i en avtale, men i en beslutning fra offentlig myndighet. Dersom et krav er godt pantsikret, vil det normalt være lite interessant for kreditor å gå med på en ettergivelse eller en reduksjon av kravet i forbindelse med en utenrettslig gjeldsordning. Som hovedregel må en belage seg på at kravet må dekkes fullt ut. Dette er også løsningen i gjeldsordningsloven.

Fagartikkel

7.10.1. Innledning

En pantsikret kreditor har en meget god sikkerhet for sitt krav. Pantesikkerheten gir pantehaveren en fortrinnsrett til å få dekket sitt krav gjennom å nyttiggjøre seg pantegenstanden (pantet). Dette gjelder selv om skyldneren går konkurs eller for eksempel oppnår gjeldsordning etter gjeldsordningsloven. Det sentrale i panteretten er at den gir kreditor en *særrett* til dekning i et bestemt og her – på forhånd

reservert formuesgode – altså til fortregning for andre fordringshavere. Det er anledning til å pantsette både fast eiendom og løsøre, men vår rettsorden aksepterer ikke at man pantsetter alt man eier (eller kommer til å eie) under ett, såkalt generalpant, jf. pl. § 1-3. De viktigste reglene om pant står i panteloven. Men det finnes en rekke regler om pant andre steder, f. eks. i tvangsfullbyrdelsesloven (utleggspant), tinglysingsloven (rettsvern) og i foreldelsesloven (foreldelse av panterett). Panteretten må også sikres vern mot konkurrerende interesser – rettsvern – dersom den skal fylle sitt formål.

7.10.2. Avtalepant

Avtalepant i *fast eiendom* reguleres nærmere i panteloven, kapittel 2. Det vanligste grunnlaget for panterett er som nettopp *avtalen*. Avtalebasert panterett kalles også kontraktspant. Et typisk eksempel her er låneopptak i forbindelse med kjøp av bolig. Boligen må da normalt benyttes som panteobjekt, og låntakeren må underskrive på en pantobligasjon, altså en kombinasjon mellom et gjeldsbrev og en erklæring om pantstillelse av den aktuelle bolig. *Rettsvern* for denne type panterett etableres ved tinglysing i grunnboken. Det kan også avtales pant i *løsøregjenstander*, jf. pl. kap.3. Pantelovens løsørebegrep er temmelig vidt, og omfatter både fly og skip. Avtalepant i løsøre på det private området forutsetter normalt at pantsetteren fratras rådigheten over pantegjenstanden (“håndpant”, jf. panteloven 3-2 annet ledd), noe som selvsagt begrenser anvendeligheten av en slik panterett.

7.10.3. Salgspant

For privatpersoner er imidlertid avtalepant i løsøre svært aktuelt i forbindelse med *salgspant*, som også er en avtalepant. Dette er det tidligere “eiendomsforbehold”, som bortfalt med panteloven. En avtale om eiendomsforbehold skal nå behandles som salgspant, jf. pl. § 3-22. Det spesielle med salgspant er at dette må avtales i forbindelse med kjøpet av gjenstanden, eller i hvert fall før gjenstanden overleveres for å få rettsvern, jf. pl. § 3-17. Selgeren har da rettsvern overfor konkurrerende kreditorer, men ikke overfor en godtroende kjøper. Det er riktignok et forbud i panteloven mot å selge gjenstander beheftet med salgspant, jf. lp § 3-16, men dersom det gjøres, vil en kjøper i god tro vinne rett og dermed “å utsette” salgspantet. Det er imidlertid et viktig unntak fra denne regel. I lp § 3-17 tredje ledd bestemmes det at salgspant i motorvogner som er registrert i henhold til nærmere regler i vegtrafikkloven må registreres i Løsøreregisteret for at rettsvern skal oppnås. Dersom dette er gjort, har selgeren også vern mot en kjøper i god tro. Dette er det tradisjonelle “heftelsesproblemet” ved f.eks. bruktbilkjøp. Bakgrunnen for at man her behandler salgspant i en bil mv., annerledes enn andre løsøregjenstander er altså at kjøperen har mulighet til å kontrollere i Løsøreregisteret om det finnes registrerte heftelser på bilen. Dersom kjøperen ikke foretar denne kontrollen, bør dette heller gå ut over ham enn panthaveren. Noe tilsvarende register finnes selvsagt ikke for alle typer løsøre (den uærlige selger risikerer både straffeansvar og erstatningskrav, men det er til liten trøst for kjøper eller panthaver dersom selgeren er betalingsudyktig).

7.10.4. Utleggspant

Utleggspant er en panterett som stiftes som ledd i gjeldsinndrivning. Kreditor sikrer seg her en panterett i skyldnerens eiendeler (bolig, bil, inventar osv.) som gir rett til senere tvangsdekning, f.eks. ved salg. Slik panterett stiftes av namsmyndighetene ved utlegg. (namsutlegg). Her skal vi bare kort berøre rettsvernsreglene for utleggspant. *Rettsvernreglene* for utleggspant finnes nå i panteloven kapittel 5. De rettsvernsakter som må foretas er i praksis de samme som ved avtalepant, jf. overfor. Utleggspant i fast eiendom må altså registreres i Grunnboken for å få rettsvern, utleggspant i løsøre i Løsøreregisteret osv.

7.10.5. Legalpant

Den tredje og siste stiftelsesformen for panterett som skal omtales kalles *legalpant*. Denne panteformen, som er omtalt i pl. kapittel 6, særpreges ved at den går foran alle andre panterettigheter i prioritet, og at den i ikke trenger tinglysing eller registrering for å ha rettsvern (sterk legalpanterett). Legalpanteretten særpreges videre ved at den foreldes raskt (maksimum to år etter forfall), jf. pl. § 6-3. Legalpanterett gir dermed kreditor svært god og effektiv sikkerhet, og det er naturlig nok bare helt spesielle fordringer som har dette vern. De krav som er utstyrt med legalpanterett i *fast eiendom* er ifølge pl. § 6-1 de såkalte

kommunale skatte- og avgiftskrav (kommunal eiendomsskatt, avfallsgebyr, feieavgift og årsavgift for vann og kloakk). Det finnes også enkelte krav som har legalpanterett i løsøre. Dette er hjemlet i spesiallovgivningen. Her er NRKs panterett i radio og TV-utstyr velkjent. Videre er visse avgifter og bøter, f. eks. parkeringsbøter, sikret ved lovbestemt pant i kjøretøyet. Denne panteretten "utslettes" ved overdragelse, jf. vegtrafikkloven § 38.

7.11. Gjeldsordning etter gjeldsordningsloven

Hjelpetekst

Gjeldsordningsloven skal gi privatpersoner en mulighet til å få sanert sin personlige gjeld gjennom et offentlig tilrettelagt oppgjør med kreditorene (gjeldsordning). Søknad om gjeldsordning fremmes for namsmannen, som også veileder og bistår skyldneren gjennom prosessen. Gjeldsordningen kommer i stand ved avtale med kreditorene (frivillig gjeldsordning), eller ved en domstolsavgjørelse (tvungen gjeldsordning). Begge typer ordninger er i praksis en betalingsavtale hvoretter skyldneren skal leve sparsommelig og innfri mest mulig av gjelden innenfor et visst tidsrom, normalt 5 år (gjeldsordningsperioden). Dersom ordningen fullføres, slettes normalt hele restgjelden når gjeldsordningsperioden er utløpt. Gjelden kan også slettes med en gang gjeldsordningen kommer i stand. Bare det nødvendige av inntekter og eiendeler kan beholdes under en gjeldsordning. Gjeldsordningen skal omfatte alle skyldnerens kreditorer, både private og offentlige. Gjeldsordning kan som hovedregel oppnås bare en gang i livet.

Fagartikkel

7.11.1. Lovens formål

Gjeldsordningslovens hovedformål er at den skal avhjelpe gjeldsproblemer hos den enkelte skyldner. Men det er også et viktig formål med loven er at den skal legge forholdene til rette for utenrettslige løsninger. Tanken er at lovens eksistens også skal virke som et *pressmiddel* overfor kreditorene ved forhandlinger om utenrettslige løsninger. Et annet formål med loven er at den skal virke som et *mønster* ved utenrettslige løsninger og sette en standard for disse.

7.11.2. Gjeldsordningsprosessen

Det første kravet skyldneren møter er kravet til forutgående egenaktivitet. Det kan ikke åpnes gjeldsforhandling før skyldneren, så langt det er rimelig å kreve (loven bruker uttrykket "etter evne"), har forsøkt å løse problemene på egen hånd, jf. gol § 1-3 annet ledd. På dette stadium er det dermed tale om en *ikke lovregulert, frivillig forhandlingsfase*.

Det neste stadium i prosessen kan kalles *den forberedende fasen*. Denne reguleres av lovens kapittel 2: "Søknad og forberedelse". På dette trinnet er søknad levert, og namsmannen foretar den første "grovvurdering" av skyldnerens økonomiske stilling.

Dersom namsmannen ikke avslår søknaden, og saken finnes tilstrekkelig forberedt, åpnes gjeldsforhandlinger av namsmannen dersom vilkårene åpenbart er til stede. Er namsmannen ikke sikker på det, sendes saken over til tingretten for "finvurdering" og eventuell åpning.

Dersom det åpnes gjeldsforhandlinger inntreder det en *lovregulert, frivillig forhandlingsfase* som varer i fire måneder. Reglene om dette finnes i lovens kapittel 3. Namsmannen må nå fremskaffe en nøyaktig oversikt over alle skyldnerens forpliktelser, sørge for registrering av saken og vurdere kunngjøring i avisen, sikre skyldnerens inntekter og eiendeler for kreditorene, og påse at skyldneren generelt oppfyller sine forpliktelser i henhold til loven. Skyldneren har altså etter loven fire måneder på seg til å komme

frem til en ordning med kreditorene. I denne perioden gis en betalingsutsettelse samt en viss beskyttelse mot dekningsaksjoner fra kreditorene.

Dersom skyldneren ikke klarer å komme til enighet med kreditorene innen fristen på fire måneder kan denne begjære tvungen gjeldsordning. Begjæringen må være namsmannen i hende før utløpet av fristen. Denne fasen kan kalles den *rettslige forhandlingsfasen*. Det er lovens forutsetning at saken nå skal avgjøres i retten i løpet av en "ekstrafrist" på to måneder. Det skal også her fremlegges et betalingsforslag og dette må følge lovens regler i kap. 4, jf. lovens § 5-2 som også inneholder særregler for forslaget til tvungen gjeldsordning.

Dersom forhandlingene fører til enighet mellom partene, eller tingretten stadfester forslaget til tvungen gjeldsordning trer skyldneren inn i en ny fase; *gjeldsordningsperioden*. I denne perioden skal den foreliggende avtalen oppfylles. Dette vil normalt være en forutsetning for at skyldneren skal få de avtalte/stadfestede lettelser i sine forpliktelser. Dersom ordningen innebærer sletting av gjeld (noe som er normalt) skal forslaget også inneholde bestemmelser om gjeldsordningsperiodens lengde. Som den klare hovedregel skal perioden være på 5 år.

Dersom skyldneren innen 2 år etter periodens utløp mottar betydelige verdier i form av arv, gevinst el l. kan gjeldsordningen bli satt helt eller delvis til side slik at mer må betales. Denne perioden kalles gjerne for *etterperioden*. Det tar altså normalt syv år før skyldneren er helt ferdig med saken.

7.11.3. Oversikt over vilkårene for å komme inn under loven

Gjeldsordningsloven inneholder en rekke vilkår som må være oppfylt for den som ønsker å komme inn under loven. Reglene kalles også i noen tilfeller inngangskriteriene. Disse er beskrevet i §§ 1-2 (virkeområde), 1-3 varig betalingsudyktighet og egenforsøk) og 1-4 (absolutte hindre og støtendekriteriet). Vilrårene kan oppsummeres som følger:

Skyldneren må:

- *etter evne ha prøvd å komme frem til en ordning med kreditorene* på egen hånd
- som hovedregel *ikke ha gjeld knyttet til egen næringsvirksomhet*
- ikke være under *konkursbehandling*
- være *varig ute av stand* til å oppfylle sine forpliktelser
- ikke på illojal måte ha forsøkt å *tilpasse seg lovens vilkår*
- ikke ha *uavklarte formuesforhold* som vesentlig vil vanskeliggjøre gjeldsforhandlingene
- må være *bosatt i Norge* på søknadstidspunktet
- som hovedregel *ikke ha oppnådd gjeldsordning tidligere*
- ikke være i en situasjon hvor *åpning åpenbart vil virke støtende*

Dessuten vil en skyldner som gir feilaktige opplysninger til namsmyndighetene i forbindelse med saken kunne bli nektet gjeldsforhandlinger.

7.11.4. Næringsdrivende

Gjeldsordningsloven er både etter sitt formål og sitt innhold beregnet på privatpersoner og ikke næringsdrivende. Den som har næringsgjeld er derfor som hovedregel utelukket fra å få gjeldsordning. Loven formulerer imidlertid to klare unntak fra dette. Det ene gjelder dersom næringsdriften er opphørt, jf. gol. § 2-1 første ledd (a). Det andre gjelder dersom skyldneren ikke har mer enn en ubetydelig andel av sin gjeld knyttet til nåværende næring, jf. gol. § 1-2 første ledd bokstav (b).

7.11.5. Egenforsøket

Da gjeldsordningsloven ble tatt opp til revisjon frem mot 2014, ble det vurdert å oppheve kravet til egenforsøk fullstendig. Dette ble imidlertid ikke ansett som hensiktsmessig, idet mange saker ble antatt å være løst utenrettslig som en direkte følge av kravet om egenforsøk. Valget falt på å innta enkelte

presiseringer og klargjøringer i loven. Lovteknisk ble ”grunnbestemmelsen” om at det skal kreves egenforsøk videreført (§ 1-3 annet ledd), men det ble tilføyd et nytt tredje ledd i paragrafen. Der er det inntatt nærmere føringer for de vurderinger bestemmelsen krever, samtidig som forholdet til den økonomiske rådgivningstjenesten er søkt klargjort. Det er også presisert at egenforsøk ikke er nødvendig i saker som antas å ikke egne seg for dette. En hovedtanke bak lovendringen er at de tyngre sakene i større utstrekning skal behandles direkte av namsmennene, uten å gå veien om økonomisk rådgiver.

Reglene om egenforsøket står nå i gol. § 1-3 annet og tredje ledd, hvor tredje ledd kom inn ved revisjonen av loven i 2014. Lovstedet lyder nå slik:

Det kan ikke åpnes gjeldsforhandling etter loven her før skyldneren etter evne har forsøkt å komme frem til en gjeldsordning med fordringshaverne på egen hånd.

Gjeldsforhandling kan åpnes uhindret av annet ledd dersom det er grunn til å anta at forhandlinger med fordringshaverne ikke vil føre frem. Ved vurderingen skal det særlig legges vekt på skyldnerens personlige ressurser, sakens omfang og karakter, samt kreditorenes holdning. Det skal også legges vekt på kommunens muligheter til å yte bistand i saken, jf. § 1-5. Dersom kommunen har opplyst at den ikke kommer til å behandle saken, skal vilkåret i annet ledd anses oppfylt med mindre det er klart at skyldneren selv ikke har gjort det denne evner for å komme frem til en gjeldsordning på egen hånd.

Det helt sentrale vurderingstemaet vil være hva som ligger i uttrykket ”etter evne”, jf. paragrafens annet ledd. Tanken er at man skal kunne kreve en rimelig egeninnsats fra skyldneren ut fra dennes forutsetninger, men heller ikke mer. I tredje ledd er så de viktigste tolkningsmomentene nevnt. I første punktum presiseres at det skal gjøres en vurdering av sannsynligheten for at saken lar seg løse utenrettslig. Dersom dette er lite sannsynlig, kan egenforsøk unnlates helt. Tanken bak bestemmelsen er at en ikke skal kaste bort verdifull tid på utjenlige gjeldsforhandlinger. Dette var nok gjeldende rett også før lovendringen i 2014, men ordlyden her representerer likevel en viktig klargjøring. I annet punktum beskrives de momenter som skal være særlig fremtredende ved denne vurderingen.

Endringen er bl.a. kommentert slik i forarbeidene: ”Slik departementet ser det, er egenforsøket prinsipielt sett et verdifullt supplement til en gjeldsordning etter loven. Det er imidlertid viktig at gjeldsordningsprosessen ikke forsinkes av egenforsøk som har liten mulighet til å lykkes, eller som er uforholdsmessig arbeidskrevende i forhold til en prosess etter loven. Dersom denne type saker i større grad enn i dag kan behandles av namsmannen, vil også økonomirådgivningstjenesten i kommunene få frigjort ressurser til å behandle de sakene de har best forutsetninger for å lykkes med, samt å drive forebyggende arbeid.” I spesialmotivene til den nye bestemmelsen heter det (prp. side 82): ”Det er tilføyd et nytt *tredje ledd* i § 1-3 som medfører at det skal stilles mindre krav til skyldnerens egenforsøk enn etter gjeldende rett. Hensikten med bestemmelsen er først og fremst å hindre at saker som ikke egner seg for utenrettslig løsning likevel skal måtte gjøres til gjenstand for egenforsøk. Dessuten er bestemmelsen ment å understreke at en skyldner som av ulike årsaker ikke bistås av kommunen, ikke skal bli avkrevd et egenforsøk dersom det er små muligheter for at dette vil lykkes”.

Som nevnt innledningsvis er egenforsøket et av vilkårene for å få åpnet gjeldsforhandling etter gjeldsordningsloven. Namsmyndigheten kan dermed avslå en søknad om gjeldsforhandling dersom den mener at kravene i bestemmelsen ikke er oppfylt. På samme måte som ved de andre vilkårene, kan *namsmannen* bare foreta åpning i saken dersom han eller hun er sikker på at et tilstrekkelig egenforsøk er gjennomført, altså at det er ”åpenbart” at vilkåret er oppfylt, jf. gol. § 3-1 første ledd. Det første momentet som er nevnt i det nye tredje ledd i § 1-3 er ”skyldnerens personlige ressurser.” Dette er nok kjernen i lovens uttrykk ”etter evne.” Med dette menes både personlige egenskaper og materielle (økonomiske) ressurser. Manglende personlige egenskaper kan for eksempel dreie seg om språkproblemer, lese- og skrivevansker, mangel på elementære regneferdigheter og økonomisk forståelse. Også skyldnerens situasjon med hensyn til økonomiske ressurser må trekkes inn i vurderingen. Det må være rimelig å anta som et utgangspunkt at det vil være vanskeligere å finne

frivillige løsninger for skyldnere som har små økonomiske ressurser. Lovens uttrykk ”etter evne” må derfor også anses å omfatte økonomisk evne, slik at det i utgangspunktet bør kreves mer av den som kan stille midler til rådighet for kreditorene.

LB-2011-8880 Stadfestelse, egenforsøk, økonomisk evne

Namsmannen hadde akseptert at det ikke var ført utenrettslige forhandlinger da skyldneren ”i utgangspunktet” hadde underskudd i økonomien, noe lagmannsretten etter omstendighetene erklærte seg enig i.

Dette var formodentlig bare en tilleggsbemerkning fra lagmannsretten, idet spørsmålet om egenforsøk ikke er noe tema ved stadfestelse. For øvrig var det en strafferettslig gjeld på 17 millioner i saken, noe som nok var en viktigere begrunnelse for ikke føre utenrettslige forhandlinger. Lagmannsretten har muligens også sett hen til dette ved sin vurdering.

I henhold til gol. § 1-3 tredje ledd annet punktum skal det også legges vekt på sakens ”omfang og karakter”. Dette uttrykk er ment å skulle fange opp flere forhold som har betydning for hva utfallet av en utenrettslig forhandling kan forventes å bli. Når det gjelder sakens omfang er det nok antallet kreditorer som har størst betydning, selv om også det økonomiske omfanget kan være relevant. Bakgrunnen for at antallet kreditorer bør tillegges vekt, er at en utenrettslig gjeldsordning forutsetter et positivt samtykke fra samtlige kreditorer. Dersom antallet kreditorer er stort (f. eks. 30 - 40 eller mer), vil det kunne bli svært arbeidskrevende å få til en løsning utenfor gjeldsordningsloven.

En annen grunn til at saker med mange kreditorer ikke egner seg for utenrettslig behandling, er at skyldneren da lettere kan ha glemt en eller flere kreditorer. I en gjeldsordningssak etter loven slettes disse uansett. Uttrykket ”sakens karakter” sikter først og fremst til hvor komplisert saken er med hensyn til type gjeld, herunder hvilke kreditorer som er involvert, om det er kausjonister eller andre samskyldnere inne i bildet osv. Enkelte offentlige kreditorer er for eksempel bundet av et regelverk som begrenser deres mulighet til å delta i frivillige gjeldsforhandlinger. Dette kan gjelde visse skatte- og avgiftskrav, bidragskrav samt strafferettslige krav. Nyere praksis fra Oslo Byfogdembete synes å være liberal på dette punkt, jf. to eksempler nedenfor.

I **Oslo-13-172358** heter at ”grunnet offentlig gjeld ble det ikke sendt ut forslag til frivillig gjeldordning (...) Også pekt på at skyldner har vært i kontakt med hjelpeapparatet og således oppfylt sin forhandlingsplikt.

I **Oslo-12-175718** heter det at ”skyldneren ikke har noen mulighet til å få i stand noen nedbetalingsavtale med sine kreditorer på grunn av allerede besluttet og pågående utleggstrekk”.

Det er nok riktig at besluttede utleggstrekk vil komplisere utenrettslige gjeldsordninger, men samtidig finnes det mange eksempler på at dette ikke har stått i veien. Utleggstrekk bør derfor ikke oppfattes som noe absolutt hinder for egenforsøk, jf. Rokhaug (2014) side 497.

Omtvistede krav, uklare eierforhold til eiendeler og igangsatt tvangsfullbyrdelse som ikke aksepteres stanset er andre eksempler. Når det gjelder omtvistede krav har gjeldsordningsloven en regel hvoretter slike tvister kan løses effektivt, jf. § 4-9.

Videre skal etter loven også kreditorenes holdning trekkes inn i vurderingen. Det hjelper ikke om skyldneren er en aldri så kunnskapsrik og energisk forhandler dersom en eller flere av kreditorene avviser å diskutere saken. Dersom det er mulig for skyldneren å få adekvat hjelp til å løse problemene, vil man imidlertid ikke kunne legge vekt på eventuelle manglende personlige forutsetninger osv. Skyldneren kan vanskelig høres med at denne har språkproblemer, manglende økonomisk forståelse, er nedbrutt eller liknende, dersom det finnes tilgjengelig vederlagsfri bistand. Skyldneren har jo normalt krav på slik hjelp fra sin hjemkommune. I forbindelse med søknad om gjeldsforhandling, vil skyldneren etter omstendighetene kunne være pliktig til å benytte seg av de hjelpetilbud som finnes, noe som tydelig fremgår av forarbeidene til gol. § 1-5. Her heter det:

Bestemmelsen vil også være en påminnelse om at det kan kreves at en skyldner som ikke selv makter å løse sine økonomiske problemer, etter omstendighetene kan måtte søke bistand i kommunen før gjeldsforhandling etter loven kan åpnes. Skyldneren kan som utgangspunkt ikke sies å ha forsøkt i tilstrekkelig grad å løse problemene på egen hånd, jf. gol § 1-3 tredje ledd, dersom dette ikke er gjort. Dersom kommunen ikke kan behandle saken, eller behandle den innen rimelig tid, og skyldneren har gjort et seriøst forsøk på egen hånd ut fra sine forutsetninger og sakens beskaffenhet, vil imidlertid vilkåret i § 1-3 tredje ledd annet punktum i regelen være oppfylt. Namsmannen kan da ikke avslå søknaden med den begrunnelse at saken etter dennes mening heller burde vært løst av kommunen.

Departementet finner det i den sammenheng maktpåliggende å påpeke at en eventuell uenighet om hvor saken skal behandles ikke må gå ut over skyldneren i den forstand at skyldneren blir henvist frem og tilbake mellom etatene, eller at saken av den grunn blir liggende ubehandlet i lengre tid. Dersom skyldneren en gang er henvist fra et sted til et annet, må etatene seg i mellom sørge for å avklare hvem som skal behandle den. Dersom det er svært lite sannsynlig at saken kan løses utenrettslig, vil vilkåret i § 1-3 tredje ledd første punktum i regelen være oppfylt.

Det er således liten tvil om at skyldnere som ikke selv er i stand til å løse problemene må kunne henvises til kommunen for å oppfylle kravet om egeninnsats, men dette må også være tilstrekkelig. Det kan ikke stilles krav om at skyldneren må oppsøke en privat rådgivningstjeneste, advokat eller liknende. Det samme må også gjelde andre rådgivere, som Jussbuss, Gjeldsoffer-Alliansen mv. selv om disse er vederlagsfrie.

Dersom det først er gjort et egenforsøk av en kommunal gjeldsrådgiver bør dette i prinsippet godtas som at skyldneren har gjort hva denne evner. Namsmann og domstoler bør være tilbakeholden med å granske egenforsøket i etterkant for å undersøke se om det er godt nok. Dette kan gjøre at saken trekker uforholdsmessig ut i tid. Som uttrykt av Oslo Byfogdembete må det være tilstrekkelig at en skyldner oppsøker hjelp og følger de råd som gis (sak 13-003349, referert nedenfor). Dessuten er det vel mest nærliggende å tolke loven slik at det som skal vurderes er om en skyldner som selv ikke kan gjøre noe med sin sak, i tilstrekkelig grad har oppsøkt hjelp. Det er skyldnerens *innsats* som skal her skal vurderes, ikke hva som kommer ut av innsatsen, jf. ordlyden i § 1-3 annet ledd: ”*forsøke* å komme frem til.”. Det skal altså vurderes hvor godt *forsøket* er, ikke resultatet. Og det er tale om *skyldnerens* forsøk, ikke *hjelperens*. Dette synes også å ha god støtte i nyere rettspraksis, jf. nedenfor.

I **LB-2013-200487**, beskrives et tilfelle med over 100 kreditorer og hvor skyldneren hadde søkt formodentlig kostbar profesjonell hjelp. Namsmann og tingrett kom likevel til at dette ikke var nok. Lagmannsretten, som kom til motsatt resultat, uttalte bl.a.: ”Lagmannsretten har ved sin vurdering lagt vesentlig vekt på at skyldneren i dette tilfelle har tatt kontakt og søkt hjelp hos en profesjonell ekstern gjeldsrådgiver, Debitnor AS, og på denne måten forsøkt å få til en gjeldsordning med kreditorerne på egenhånd. Debitnor AS har hjulpet til med å innhente informasjon og utarbeide oversikt over samtlige kreditorers krav. På vegne av A og hans samboer B har selskapet også utarbeidet et forslag til frivillig utenrettslig gjeldsordning som ble sendt til samtlige kreditorer 22. januar 2013. Debitnor AS har opplyst at det ikke var mulig å få til enighet om en frivillig ordning med kreditorerne. Etter lagmannsrettens syn kunne forslaget til frivillig gjeldsordning gjerne vært mer utfyllende og detaljert. Det vises for eksempel til at boutgiftene er oppgitt til kr 10.000 pr. måned, uten at de ulike boutgiftene er nærmere spesifisert. Forslaget kunne også gjerne hatt med informasjon om skyldnernes framtidsutsikter og inntekspotensial. Videre er det uheldig at det ikke fremgår hvilke av kreditorerne som har krav mot henholdsvis A og hans samboer B. Dette gjør det naturligvis vanskeligere for kreditorerne å ta stilling til forslaget. Lagmannsretten finner likevel ikke at disse forhold er av en slik karakter at det medfører at skyldneren «etter evne» ikke har forsøkt å føre reelle forhandlinger med kreditorerne om en frivillig gjeldsordning. Som nevnt over har skyldneren søkt råd hos en profesjonell gjeldsrådgiver og fremsatt et forslag til frivillig ordning i samråd med denne gjeldsrådgiveren overfor samtlige kreditorer. Videre er det slik at dersom kreditorerne hadde ønsket ytterligere informasjon for å kunne ta stilling til forslaget, er det ingenting i veien for at de kunne etterspurt slik ytterligere informasjon. Det foreligger imidlertid ingen opplysninger om at noen kreditorer har bedt om ytterligere informasjon for å ta stilling til den frivillige ordningen. I den foreliggende sak er det også oppgitt å være over hundre ulike kreditorer. Dette gjør det naturligvis svært komplisert å få til en frivillig ordning som forutsetter samtykke fra samtlige kreditorer.”

*Dette er et eksempel på en sak hvor man åpenbart ikke kan forvente at skyldneren selv skal kunne igangsette utenrettslige forhandlinger med mindre denne har særlige kvalifikasjoner på området. Med mindre NAV-kontoret kunne bistå, ville det vært tilstrekkelig av skyldneren å bare **innhente** ekstern hjelp. At forslaget ikke holdt mål kan ikke være relevant i vurderingen av om skyldneren har gjort sitt beste. Slik lagmannsretten er inne på, er det dessuten svært vanskelig, om ikke umulig, å få til en utenrettslig gjeldsordning med så mange kreditorer. Det vil dessuten være så tidkrevende at kostnadene ved å bruke profesjonell bistand utenfor det offentlige lett vil bli uforholdsmessig høye. Faren for at kreditorer skal bli uteglemt er også stor når det er så mange. Lagmannsretten har her helt riktig lagt vekt på at det er skyldnerens innsats som er oppe til vurdering, ikke resultatet.*

I Oslo-13-003349 uttaler retten at skyldneren egenforsøk måtte godkjennes da vedkommende hadde oppsøkt NAV og bedt om hjelp. NAV hadde opplyst at det var vanskelig å få til frivillige "0-ordninger" og bedt skyldneren søke om gjeldsordning. Retten peker på at det ikke kan forventes mer enn at skyldner oppsøker hjelp og følger de råd som gis.

Som redegjort for ovenfor, er de viktigste vurderingstemaene nå tatt inn i loven. Disse omfatter altså både subjektive og objektive forhold. Av dette følger at verken namsmannen eller domstolen kan oppstille noen minstestandard som skal gjelde for alle skyldnere i alle saker. Det skal opplyses på søknadsskjemaet som brukes i gjeldsordningssaker hvordan forsøk på å komme frem til en ordning på egen hånd er gjort og dokumentert, jf. punkt II 7 på skjemaets første side. Her står det også at dokumentasjon *må* vedlegges. Dette er imidlertid etter loven bare nødvendig dersom namsmannen krever det, jf. gol. § 2-3, hvorav det fremgår at namsmannen *kan* kreve dokumentasjon. Meningen er at behovet for dokumentasjon skal vurderes fra sak til sak. I lovinnstillingen presiserte også komiteen at skyldneren *må kunne dokumentere at vedkommende har gjort forsøk på å forhandle med kreditor*. Dette må leses med den reservasjon at plikten bare er aktuell dersom namsmannen krever det. Det anbefales uansett at skyldneren tar vare på korrespondanse med kreditorene, evt. møtereferater osv.

7.11.6. Varig betalingsudyktighet

Det grunnleggende kravet for å komme inn under loven er at skyldneren må være varig betalingsudyktig. Dette kalles gjerne det økonomiske vilkåret. Vurderingen av om et foreligger betalingsudyktighet vil skjematisk foregå som følger: Man foretar en enkel oppstilling av skyldnerens disponible inntekter på den ene side, og hans nødvendige utgifter på den annen. Ved vurderingen av hva som er nødvendige utgifter vil de normer som lov, lovforarbeider og praksis gir anvisning på, være utgangspunktet.

Det må altså i første omgang klarlegges om det forholder seg slik at skyldneren ved nøkterne leveomkostninger, full utnyttelse av sitt inntektspotensial, og eventuelt etter salg av eiendeler som ikke kan beholdes, ikke klarer å betjene sin gjeld slik kreditorene for tiden krever. Man må dermed sette opp et enkelt privatøkonomisk budsjett, hvor hensikten er å vise *skyldnerens reelle betalingsevne*. Her må i utgangspunktet skal alle inntektstyper medtas, lønn, trygd, underholdsbidrag, kontantstøtte, økonomisk sosialhjelp, barnetrygd, alderspensjon mv, vil alle være inntektstyper som må med.

Dersom skyldnerens budsjett viser at det er en ikke uvesentlig underbalanse, må det undersøkes om situasjonen kan betraktes som varig. Med varig menes ikke livet ut, men i overskuelig fremtid. Det må altså ikke være konkrete utsikter til at betalingsdyktighet vil inntre i den fremtid det er mulig å overskue. Det skal imidlertid ikke tas hensyn til eventuell arveutskift.

I mange tilfeller vil gjelden være så stor at det ikke er nødvendig med noen nærmere vurderingen av varigheten av betalingsproblemene. Dersom skyldneren tross fulle inntekter, for eksempel fra heltidsarbeid eller uføretrygd, ikke kan betjene gjelden, vil varighetskravet normalt være oppfylt. Dersom skyldneren midlertidig ikke har fulle inntekter, *og dette er årsaken til betalingsproblemene*, kan vurderingen bli vanskeligere. Det samme gjelder dersom skyldneren er i en utgiftssituasjon som vil være midlertidig, han har for eksempel tunge bidragsforpliktelser som i nær fremtid vil bli redusert eller

opphøre. I slike situasjoner vil det være nødvendig å oppstille en prognose over antatt fremtidig utvikling. Denne prognosen må være basert på realisme, for eksempel vil det for arbeidsledige være nødvendig å vurdere sannsynligheten for at skyldneren vil komme i arbeid, og når dette må antas å ville skje. For en syk vil det måtte vurderes når vedkommende sannsynligvis vil kunne arbeide igjen osv.

7.11.7. Forhold som ubetinget er til hinder for åpning av gjeldsforhandling

Etter lovendringen som trådte i kraft i 2003 inneholder gjeldsordningsloven tre i utgangspunktet absolutte hindre for åpning av gjeldsforhandling, jf. § 1-4 første ledd. Det er likevel lagt opp til en skjønsmessig vurdering av om de omstendigheter som beskrives er tilstede, slik at det kan virke noe konstruert å tale om absolutte hindre. Det første forholdet som beskrives gjelder skyldnerens illojale tilpasning til loven. Typiske eksempler er bevisst mislighold, planmessig låneopptak eller frivillig reduksjon av inntekter (eller økning av utgifter), for å komme i posisjon til å få gjeldsordning. Det andre forholdet som beskrives i § 1-4 første ledd gjelder falske opplysninger. Skyldneren lyver for eksempel om inntekts- eller utgiftsforhold, eller oppgir fiktiv gjeld. I tredje punktum er det en bestemmelse som skal hindre at det blir igangsatt gjeldsordning før skyldnerens økonomiske forhold er tilstrekkelig klarlagt. Et typisk eksempel er uavklarte økonomiske forhold etter samlivsbrudd eller næringsvirksomhet.

7.11.8. Støtendekriteriet

I henhold til gol § 1-4 annet ledd er det et vilkår for åpning av gjeldsforhandling at dette ikke må virke åpenbart støtende i det enkelte tilfellet. Heller ikke tvungen gjeldsordning kan stadfestes dersom dette vil virke støtende, jf. gol § 5-4 første ledd bokstav (a). Ved vurderingen skal det tas hensyn til andre skyldnere og samfunnet for øvrig. Man har her særlig tenkt på at loven ikke må oppfattes som en lettvent mulighet til å flykte fra sin gjeld, og således ha negative følger for den alminnelige betalingsmoral. Samtidig er det klart at støtendekriteriet heller ikke er ment å skulle fungere som en sperre for den som i større eller mindre grad kan bebreides for sin situasjon, for eksempel den som har fått økonomiske problemer på grunn av rusmisbruk eller særlig risikabel næringsvirksomhet.

Ved lovendringen i 2002 ble støtendekriteriet betydelig presisert i loven. Det ble for det første klargjort at åpning gjeldsforhandling bare skal nektes i de åpenbare tilfellene, jf. § 1-4 annet ledd første punktum. Bakgrunnen for dette var en betraktning om at det bør foreligge sterke grunner for også å nekte *forhandlinger*. Dersom det skulle foreligge kritikkverdige forhold kan jo disse belyses nærmere og kanskje avhjelpest før det blir noen gjeldsordning. For det andre er de mest typiske anvendelsesområdene tatt inn i loven, jf. § 1-4 bokstav a) – e). Hensikten med dette var å si noe om normen som bør legges til grunn, samt skape en mer enhetlig praksis på området. Meningen er at dersom noen av de omstendighetene som nevnes i opplistingen er til stede, skal gjeldsforhandling som hovedregel ikke åpnes.

7.11.9. Søknad om gjeldsforhandling

Gjeldsordningsloven § 2-1 bestemmer i første ledd at søknad om gjeldsforhandling skal fremsettes for namsmannen på det sted der skyldneren bor. Søkeren må altså finne frem til namsmannen i det distriktet vedkommende har sin bopel. Søknaden kan ikke fremsettes i naboloket, selv om namsmannskontoret der skulle ligge nærmere for søkeren. Kravet om at søknaden må fremsettes for namsmannen på skyldnerens bopel må antas å medføre at utenlandsboende er avskåret fra å oppnå gjeldsordning etter den norske loven. Innlevering av søknad om gjeldsforhandlinger har ikke noen materielle rettsvirkninger verken for skyldneren eller kreditorene. Gjeldsordningsloven stiller omfattende krav til sakens opplysning i forbindelse med søknad om gjeldsforhandling. Skyldneren har et personlig ansvar for at opplysninger av betydning for saken kommer frem og at disse er riktige. Manglende eller feilaktige opplysninger kan lede til at gjeldsordning blir nektet. Det skal også gis opplysninger om eventuell ektefelle/samboer også når denne ikke søker om gjeldsforhandling selv. Ved siden av at skyldneren skal gi alle nødvendige opplysninger, har også namsmannen en selvstendig plikt

til å opplyse saken. Gjeldsordningsloven pålegger namsmannen en omfattende veiledningsplikt overfor skyldneren, jf. gol. § 2-2.

7.11.10. Åpning av gjeldsforhandling

Bestemmelsene om åpning av gjeldsforhandlinger og situasjonen i gjeldsforhandlingsperioden finnes i gol. kapittel 3, som inneholder både saksbehandlingsregler og materielle regler. Dersom alle vilkårene er oppfylt, og søknaden er i overensstemmelse med lovens krav, blir gjeldsforhandlinger besluttet åpnet av namsmannen eller tingretten. Etter åpning inntreer en firemåneders gjeldsforhandlingsperiode, hvor skyldneren i samarbeid med namsmannen skal utarbeide og utsende et forslag til frivillig gjeldsordning. Skyldneren får under forhandlingene en viss beskyttelse mot kreditorforfølgning. Åpning av gjeldsforhandlinger skal alltid kunngjøres i Norsk Lysningsblad. Kunngjøringen inneholder ved siden av opplysninger om skyldneren, også en oppfordring til enhver kreditor om å melde sine krav innen tre uker. Ved åpning av gjeldsforhandlinger inntreer en rekke virkninger både for kreditorene og skyldneren. Sentralt for kreditorene er forbudet mot innkreving og inndriving av gjelden. Det inntreer også viktige plikter for skyldneren i forhandlingsperioden, herunder til å avsette alle ledige midler til kreditorene, ikke uten videre oppta ny gjeld, si opp leieavtaler mv. Skyldneren må heller ikke stifte ny gjeld under gjeldsforhandlingene med mindre kreditorene samtykker.

7.11.11. Frivillig gjeldsordning

Reglene om innholdet i den frivillige gjeldsordningen står i gjeldsordningsloven kapittel 4, paragrafene 4-1 til 4-12. Dette kapitlet i loven inneholder både saksbehandlingsregler og regler om det materielle innholdet i forslaget til frivillig gjeldsordning. Reglene er kun ment som en veiledning ved utformingen av forslaget til frivillig gjeldsordning, men er gjort obligatoriske ved tvungen gjeldsordning. Følgende behandlingsmåter er nevnt i loven: Betalingsutsettelse med hele eller deler av gjelden, sletting av renter og omkostninger, helt eller delvis, sletting av hele eller deler av gjelden ved utløpet av en gjeldsordningsperiode, sletting av hele eller deler av gjelden med en gang, kombinasjon av de ulike alternativene. Gjeldsordningsloven gir skyldneren rett til å beholde en viss del av sine inntekter til dekning av nødvendige leveomkostninger under gjeldsordningen. De aktuelle livsoppholdssatsene fremgår nå av egen forskrift, jf. punkt 7.11.12.

7.11.12. Nye livsoppholdssatser

Livsoppholdssatsene som skal brukes i gjeldsordningssaker fremgår nå av en egen forskrift, "Forskrift om livsoppholdssatser for utleggstrekk og gjeldsordning." De nye reglene, som trådte i kraft 1. juli 2014, representerer en viktig reform på dette området. Det er særlig tre hovedelementer som er sentrale. For det første blir satsene for gjeldsordning mer realistiske og rettferdige. For det andre bringes indeksreguleringen av satsene under kontroll, og for det tredje vil utmålingen av utleggstrekk bli langt mer forutsigbar og rettferdig. Dessuten vil satsene trolig også "smitte" over på gjeldsrådgivningsområdet, slik at det bl.a. blir enklere å forhandle om utenrettslige gjeldsordninger. I proposisjonen beskrives behovet for reformen slik:

Departementet mener at etablering av standardiserte satser for livsopphold ved gjeldsordning og utleggstrekk, er viktig for å få en riktig balanse mellom skyldnerens og kreditorenes behov ved innkreving av gjeld. Standardiserte livsoppholdssatser vil sannsynligvis føre til større grad av likebehandling ved utleggstrekk. I tillegg vil standardiserte satser gi mer forutberegnlighet både for skyldnere og kreditorer. En reduksjon i gjeldsordningssatsene er nødvendig for at gjeldsordningsloven skal fungere etter formålet. Når de færreste i dag betaler noe til kreditorene i gjeldsordningsperioden, er dette neppe i samsvar med lovens formål om at skyldneren skal innfri sine forpliktelser så langt det er mulig. Et riktig nivå på satsene er også nødvendig for å sikre at kun de som har alvorlige gjeldsproblemer, omfattes av loven. Hensynet til den enkeltes særlige behov skal fortsatt ivaretas gjennom namsmannenes utøvelse av skjønn i hver enkelt sak. Satsene skal kun være et felles utgangspunkt for å vurdere hvor mye som med rimelighet trengs til livsopphold.

Forskriften er fastsatt ved kongelig resolusjon 13. juni 2014 med hjemmel i dekningsloven § 2-7 og gjeldsordningsloven § 4-3 og ble satt i kraft samtidig med hjemmelsbestemmelsene. I den kgl.

resolusjonen er det også inntatt utfyllende forklaringer og begrunnelser. I det følgende gjennomgås og kommenteres forskriften samt merknadene i resolusjonsteksten.

§ 1 *Formål og virkeområde*

Forskriften skal sikre et felles utgangspunkt ved vurderingen av hvor mye som med rimelighet trengs til underhold av skyldneren og skyldnerens husstand etter dekningsloven § 2-7, og hvor mye som med rimelighet trengs til underhold av skyldneren og personer denne har lovbestemt forsørgelsesplikt for, eller lever i ekteskapsliknende forhold med, etter gjeldsordningsloven § 4-3. Forskriften skal også legge til rette for en virkelighetsnær vurdering av om en skyldner oppfyller lovens økonomiske vilkår for gjeldsordning etter gjeldsordningsloven § 1-3 første ledd.

Den første paragrafen forklarer hva forskriften gjelder og understreker dens formål. Forskriften har altså sitt virkeområde både innenfor tvangsfullbyrdelse (utleggstrekk, jf. tvangsfullbyrdsloven kapittel 7), og gjeldsordning. På det sistnevnte område minnes det også om at satsene både vil regulere hvor mye som skal betales under gjeldsordningen og når betalingsudyktighet skal anses å inntre. De reduserte satsene representerer en innstramming når det gjelder vilkårene i gjeldsordningsloven, og vil således gjøre det vanskeligere å oppnå gjeldsordning enn tidligere. Dette vil særlig gjelde personer som forsørger ektefelle/samboer. Rundskrivet om gjeldsordningssatser har ingen tilsvarende bestemmelse.

§ 2 *Anvendelse av satsene*

Satsene i §§ 3 til 5 skal anvendes ved den skjønnsmessige vurderingen av hvor mye som skal settes av til livsopphold etter gjeldsordningsloven § 4-3 og dekningsloven § 2-7. Satsene kan fravikes opp eller ned etter en konkret vurdering av hva som med rimelighet trengs til underhold. Fravikelse av satsene skal begrunnes.

Denne bestemmelsen inneholder den viktige presiseringen av at satsene bare er et utgangspunkt for den individuelle og skjønnsmessige vurdering som enhver skyldner har krav på etter loven. Samtidig fremgår det klart at den som anvender satsen plikter å ta utgangspunkt i denne, og at det er fravikelse fra satsen i det enkelte tilfelle som må begrunnes. I ”normaltilfellene” skal altså satsen legges til grunn. Dette er en langt sterkere føring enn tidligere. Dette har både sammenheng med at satsen nå fremgår av lovhemlet forskrift, samt at beskrivelsen av hvordan satsene skal anvendes er skjerpet. I resolusjonen bemerkes det at man ikke har villet gi nærmere anbefaling når det gjelder hvilke forhold som kan begrunne en fravikelse av satsene i den ene eller annen retning. Det fremgår av resolusjonen at departementet fant å kunne stille seg bak arbeidsgruppens vurdering om at det ikke vil være nok å konstatere at en skyldner har høyere utgifter. Det må også foreligge et nødvendig behov hos skyldneren.

I rundskrivet heter det om dette: ”Gjeldsordningssatsene er utgangspunkt for den lovbestemte skjønnsutøvelse. De satser som er angitt i dette rundskrivet er bare ment som et hjelpemiddel ved det skjønn som skal utøves ved utmålingen av livsopphold. Den overordnede regel om dette finnes i gjeldsordningsloven § 4-3, hvorefter skyldneren av sine inntekter kan beholde ”det som med rimelighet trengs”. Loven krever at det skal foretas et individuelt skjønn over behovet for livsoppholdsmidler i hver enkelt sak. Skyldneren har derfor ikke krav på et bestemt beløp. Departementet vil i denne sammenheng peke på lovens formålsbestemmelse, § 1-1, hvorav det fremgår at skyldneren skal ”innfri sine forpliktelser så langt det er mulig”.

Anvendelsen av satsene kan etter dette oppsummeres slik; Med mindre det kan påvises særlige og nødvendige utgifter, skal livsoppholdsbeløpet samsvare med satsen. Særlige utgifter er for det første utgiftstyper som er så spesielle at de kan anses å inngå i ”normale forbruksutgifter”. Dette kan for eksempel være utgifter til medisinsk utstyr som ikke dekkes av offentlige støtteordninger eller utgifter i forbindelse med arbeidssituasjonen, for eksempel transportmidler. For det andre kan det være utgiftstyper som i utgangspunktet omfattes av begrepet forbruksutgifter, men som er høyere enn det satsen legger opp til. Et eksempel her kan være en person med matintoleranse som har særlig høye utgifter til mat og drikke. I disse tilfellene må det altså påvises et nødvendig behov hos skyldneren.

§ 3 *Satser for underhold av skyldneren og dennes ektefelle/samboer*
Satsene utgjør per måned:

- a) kr 8 048 for enslig skyldner,
- b) kr 6 814 for skyldner som er gift eller samboer,
- c) kr 13 627 for skyldner som forsørger ektefelle eller samboer.

Satsene skal dekke alminnelige forbruksutgifter, herunder utgifter til kollektivtransport. Boligutgifter er ikke inkludert.

Som boligutgifter regnes husleie, betjening av boligtilknyttet gjeld, boligforsikring, kommunale avgifter, festeavgift, nødvendig vedlikehold, felleskostnader i boligsammenslutninger og andre nødvendige utgifter som gjelder boligen. Utgifter til elektrisitet, oppvarming og innboforsikring anses ikke som boligutgifter.

Dette er forskriftens kjernebestemmelse. Den inneholder satsene for voksne, samt en grov definisjon av hvilke utgiftstyper som er ment å skulle dekkes innenfor satsen. Satsene som er gjengitt her gjelder fra 1. juli 2014 til 1. juli 2015. Disse tilsvarer satsene for livsopphold som brukes ved den såkalte evnevurderingen av bidragspliktige, jf. forskrift 15.1.2003 nr 123. Satsen for enslig vi også gjelde for enslig forsørger. Satsen for par blir aktuell hvor skyldner har ektefelle/samboer som er uten inntekter eller har utilstrekkelige inntekter til egen forsørgelse. Her er det altså beregnet en ”stordriftsfordel” ved at gift/samboende skyldner får kr 1 210 mindre pr måned til forbruk enn det enslige får. Betegnelsen ”alminnelige forbruksutgifter” kan synes uklar, men blir rimelig presis ved at den avgrenses mot relativt spesifikt definerte boligutgifter (tredje ledd). Alle ”andre” utgifter blir da forbruksutgifter. Det kan likevel oppstå tvil om en utgift er ment dekket av standardsatsen, bl.a. når det gjelder spesielle utgiftstyper som fagforeningskontingent, tvungen pensjonsforsikring mv., som ikke er nevnt i forskriften, jf. nærmere nedenfor under punkt 6.3.6. Det er særskilt nevnt at utgifter til kollektivtransport er inkludert. Dette betyr i praksis et månedskort som etter dagens (2014) prisnivå koster ca 6-700 kroner. Dette medfører at pendlere og andre med vesentlig høyere utgifter må gis et tillegg. Det samme gjelder selvsagt de som har fått aksept for å beholde/anskaffe bil under gjeldsordningen. Ved at forskriften ikke sier noe om hvilket utgiftsnivå som er satt av til hvert forbruksområde, kan det imidlertid oppstå tvil om hvor mye som skal til før standardsatsen bør økes. Her kan SIFO’s referansebudsjett (se SIFO.no) være veiledende, noe som også påpekes i resolusjonen. Dette budsjettet er imidlertid noe romsligere enn satsene i forskriften, slik at det da må gjøres et mindre fradrag på hver post. Selv om det ikke er nevnt i forskriften eller resolusjonen, vil trolig transport, sykdom og i noe utstrekning strøm/oppvarming være de mest aktuelle postene som kan begrunne et tillegg til standardsatsen. Dette er også i overensstemmelse med praksis, jf. nedenfor.

Boligutgiftene som er spesifisert vil i de fleste tilfeller være gjøre avgrensingen enkel. Med *husleie* menes ordinære leieutgifter. Dette er den vanligste formen for bolig for gjeldsordningsskyldnere i dag (2014). Begrepet *boligtilknyttet gjeld* er først og fremst ment å skulle dekke renteutgiftene for boliglånet på en eierbolig som skal beholdes. Men også betjening av evt. gjeld sikret ved utleggspant i boligen vil falle inn under dette begrepet, noe som kan medføre at boligutgiftene blir uforholdsmessig høye. *Boligforsikring* vil omfatte vanlig huseierforsikring, men altså ikke innboforsikringen iht. presiseringen til slutt i bestemmelsen. Skyldnere som eier bolig i en boligsammenslutning vil derfor ikke ha utgifter til forsikring som kan holdes utenfor standardsatsen. Med *kommunale avgifter* tenkes i all hovedsak på eiendomsskatt, renovasjonsavgift og feieavgift. Dersom det betales *festeavgift eller annen type tomteleie*, må dette selvsagt også være en del av boligutgiftene. Spørsmålet om hva som er *nødvendig vedlikehold* av boligen kan nok tenkes å skape problemer. Utgangspunktet må være at bare strengt nødvendig vedlikehold kan foretas innenfor en gjeldsordningsperiode. Likevel vil dette selvsagt stille seg helt forskjellig for en eldre enebolig i værhardt strøk i forhold til en nyere blokkleilighet sentralt i en by. Vurderingen må derfor gjøres svært konkret. Med uttrykket *felleskostnader* forstås skyldnerens andel av utgifter i borettslag og boligsameier. Disse dekker ulike fellestjenester som vaktmester,

vedlikehold av utearealer, avgifter og forsikringer på selve bygningen mv. Dersom borettslaget eller sameiet er belånt, vil også låneutgifter være inkludert. I noen tilfeller kan disse låneutgiftene være svært høye, men da er utgiftene til betjening av innkjøpslånet tilsvarende lave.

Rundskrivet har en noe mer spesifisert anbefaling enn forskriften er gitt når det gjelder anvendelsen av satsene. I rundskrivet heter det bl.a.: ”Gjeldsordningssatsene for voksne skal dekke alle husholdets nødvendige og rimelige forbruksutgifter. Det er gjort unntak for boutgifter, utgifter til barn – herunder underholdsbidrag – samt gjeldsbetjening. Utgifter til fagforeningskontingent er også ment å skulle dekkes innenfor satsen, men ikke såkalt tvungen pensjonsforsikring. Kjerneutgiftene i satsene blir således utgifter til mat, klær, transport, lege og helsestell og personlig pleie, samt nødvendige dagligvarer og husholdsartikler. Ekstra utgifter i forbindelse med ferie, fritid og høytidsdager er også ment omfattet av standardsatsen. Eventuelle ekstra utbetalinger i juni og desember er etter dette ikke ment å skulle beholdes, noe som betyr at beløpet som betales til kreditorene (dividenden) normalt vil bli noe større disse månedene. Ved særlige utgifter i forbindelse med konfirmasjon, begravelse mv. bør det imidlertid vurderes om et tillegg kan innrømmes. Det anbefales ikke avsatt ekstra midler i tilfeller hvor gjeldsordningsperioden går utover normalperioden på fem år. Dersom skyldneren har utgifter utover det alminnelige, bør det avsettes midler i tillegg til den veiledende satsen. Dette kan være aktuelt når det gjelder utgifter hvor det ofte er vanskelig å gjøre innsparinger, for eksempel utgifter i forbindelse med sykdom, arbeidsreiser samt i noen grad strøm og oppvarming. For å lette arbeidet med å beregne tilleggets størrelse, er det nedenfor gjort et overslag over hvor stor del av de vanligste utgiftstypene det er rimelig å anse dekket av standardsatsen.” Dernest følger en oversikt over hvert enkelt forbruksområde og det beløp som anslås som en normalutgift” (en slik liste over utgiftsposter er altså ikke medtatt i forskriften).

§ 4 *Tillegg for underhold av barn*

For hvert barn som skyldneren har underholdsplikt for etter barneloven § 68, gjøres det et tillegg i satsen per måned på:

- a) kr 2 412 for barn som ikke har fylt 6 år,
- b) kr 3 198 for barn mellom 6 og 10 år,
- c) kr 4 039 for barn fra 11 år og mer.

Tillegget inkluderer alminnelige forbruksutgifter. Barnets andel av boligutgifter og utgifter til barnepass, herunder utgifter til barnehage og skolefritidsordning, er ikke inkludert.

Det gjøres et fradrag i tillegget på 20 prosent fra og med person nummer fire i husstanden. Fradraget skal gjøres i tillegget for de yngste barna.

Satsene for barnetillegg er delt inn i tre aldergrupper ut fra en betraktning om at kostnadene ved å oppfostre barn er aldersavhengige. Det er ved dimensjoneringen av satsene tatt utgangspunkt i normene for sosial stønad for barnefamilier fra NAV. Av hensyn til tidsaspektet er det gjort et tillegg på 10 %. Her følges altså ikke bidragsevnesatsene. Også disse satsene skal dekke ”alminnelige forbruksutgifter”, i prinsippet ut fra samme definisjon som satsene for voksne. Dette betyr bl. a. økte boligutgifter som følge av større plassbehov ikke er relevant. I gjeldsordningssammenheng er dette dekket ved den vurdering som allerede er gjort mht. boligbehov i forhold til familiestørrelse. Heller ikke er barnehageutgifter, skolefritidsordning (SFO) og eventuelle andre utgifter til barnepass inkludert. Dette betyr at det kan være nødvendig med betydelige tilleggsavsetninger for de som har slike utgifter. Videre er det nytt i forhold til de tidligere satsene at det skal gjøres et såkalt stordriftsfradrag, jf. bestemmelsens tredje ledd.

Tekst tatt ut

Henvisningen til barneloven § 68 medfører at forsørgelsesplikten varer til barnet er ferdig med videregående skole, altså normalt utover 18-årsalderen. Samtidig vil også begrensningene i forsørgelsesplikten mht. om barnet har egne midler, utnytter stipendordninger mv. være relevante. Det er understreket i resolusjonen at det ikke er meningen at barnet skal ta opp studielån slik at foreldrenes avsetning kan reduseres. Det vil heller ikke være rimelig å redusere barnetillegget fordi barnet har sommerjobb el.l. Dersom barnet unntaksvis har arbeid av fast karakter som gir betydelige inntekter ved siden av skolegangen kan dette forhold imidlertid være relevant. Det er videre forutsatt at barnetrygd og evt. underholdsbidrag skal medtas på skyldnerens inntektsside. Dette betyr at evt. dividende til kreditorene kan måtte reduseres når barnet fyller 18 år og barnetrygden faller bort. Det samme gjelder ved eventuelle endringer i underholdsbidrag som følge av forhold på bidragspliktiges side. Evt. overskudd i underholdsbidrag skal ikke medtas i inntektsgrunnlaget. Dette er barnets midler. Særlige behov hos barnet må vurderes på samme måte som hos de voksne, slik at ekstrautgifter som følge av sykdom eller nedsatt funksjonsevne mv. gir grunnlag for å øke satsen.

§ 5 *Tillegg for samvær med barn*

For samvær med barn i samværsklasse 1, 2, 3 og 4 etter forskrift 15. januar 2003 nr. 123 om fastsetjing og endring av fostringstilskot § 9 femte ledd, gjøres det et tillegg i satsen per måned:

a) for samværsklasse 1:

- kr 204 for barn som ikke har fylt 6 år
- kr 297 for barn mellom 6 og 10 år
- kr 357 for barn mellom 11 og 14 år
- kr 420 for barn fra 15 år og mer

b) for samværsklasse 2:

- kr 677 for barn som ikke har fylt 6 år
- kr 981 for barn mellom 6 og 10 år
- kr 1 184 for barn mellom 11 og 14 år
- kr 1 392 for barn fra 15 år og mer

c) for samværsklasse 3:

- kr 0 945 for barn som ikke har fylt 6 år
- kr 1 369 for barn mellom 6 og 10 år
- kr 1 651 for barn mellom 11 og 14 år
- kr 1 942 for barn fra 15 år og mer

d) for samværsklasse 4:

- kr 1 186 for barn som ikke har fylt 6 år
- kr 1 719 for barn mellom 6 og 10 år
- kr 2 073 for barn mellom 11 og 14 år
- kr 2 438 for barn fra 15 år og mer

Det gis ikke tillegg for samværsutgifter hos skyldnere som ikke har samvær eller mindre samvær enn samværsklasse 1.

Det gjøres et fradrag i tillegget på 20 prosent fra og med barn nummer tre som skyldner har samvær med. Fradraget skal gjøres i tillegget for de yngste barna.

Tillegg for samvær med barn gjelder så lenge foreldrene har underholdsplikt, jf. barnelov § 68.

Bestemmelsen om avsetning til samvær med barn er med unntak av regelen om ”stordriftsfordel” en videreføring av fast praksis og stemmer i all hovedsak også med anbefalingene i rundskrivet.

§ 6 *Justering av satsene*

Satsene i §§ 3 til 5 justeres årlig i samsvar med til utviklingen i konsumprisindeksen fra Statistisk Sentralbyrå. Beløpet avrundes til nærmeste krone. Justeringen gis virkning fra 1. juli hvert år.

Denne bestemmelsen innfører en ny praksis når det gjelder prisjustering av satsene. Tidligere var satsen knyttet opp mot minstepensjonen, og utgjorde 85 % av denne, jf. punkt 3.2.2 foran. Koplingen til minstepensjonen var hovedårsaken til at satsene steg mer enn tilsiktet etter at loven var trådt i kraft, og dette problemet er nå løst ved at satsene vil følge normal prisutvikling. Det er presisert i resolusjonen at hva skyldneren med rimelig trenger til livsopphold fremover, vil være avhengig av prisen på varer og tjenester som er nødvendige for en "anstendig" levestandard, og ikke inntektsnivået i samfunnet for øvrig. Justeringen skal etter forskriften som tidligere skje pr 1. juli hvert år. Bidragsevnesatsene justeres også på samme tidspunkt.

§ 7 *Ikraftsetting*

Forskriften trer i kraft 1. juli 2014.

§ 8 *Overgangsregler*

Forskriften gjelder for utleggstrekk som besluttes etter at forskriften har trådt i kraft. Satsene gjelder ikke ved endring av utleggstrekk etter tvangsfullbyrdelsesloven § 5-16 og § 7-23, hvor utleggstrekket ble besluttet før forskriften trådte i kraft.

Forskriften gjelder for saker om gjeldsordning der gjeldsforhandling åpnes etter at forskriften har trådt i kraft. Forskriften gjelder ikke ved endring av gjeldsordning etter gjeldsordningsloven kap. 6, hvor gjeldsforhandlingen ble åpnet før forskriften trådte i kraft.

Den siste paragrafen i forskriften inneholder viktige overgangsregler. På bakgrunn av gjeldsordningssakenes utstrekning i tid vil disse ha betydning i lang tid etter at forskriften har trådt i kraft. For gjeldsordningssaker bestemmes det at tidspunktet for åpning av forhandlingene er avgjørende for om saken skal behandles etter nye eller gamle regler. Det har altså ingen betydning når det er *søkt* om gjeldsforhandlinger. Dette medfører at de som fikk åpnet gjeldsforhandling før 1. juli 2014 fikk sin sak vurdert etter satsene i rundskrivet, som altså er vesentlig høyere enn satsene etter forskriften. Disse vil dermed ha et langt romsligere beløp til livsopphold enn de som fikk åpnet sin sak etter ikrafttredelsen av forskriften. Videre fremgår det av forskriften at man ikke skal legge de nye satsene til grunn ved endring av "gamle" saker. Dette for å unngå at det blir begjært endring kun av hensyn til muligheten for å få justert livsoppholdsbeløpet. Det fremgår av resolusjonen at de som har såkalt "dynamisk ordning", altså ordning med en klausul om at livsoppholdsbeløpet skal bestemmes av den "til enhver tid gjeldende" livsoppholdsatts skal fortsette med de "voksensatser" som fremgår av rundskrivet. Her vil det altså ikke skje noen justering bortsett fra i barnetillegget og samværsattsene, som følger forskriften. Rundskrivet vil dermed være aktuelt i mange år etter at forskriften trådte i kraft.

Avslutningsvis nevnes at Høyesterett sommeren 2014 (Rt-2014 side 672) avsa en viktig avgjørelse om fordelingen av livsoppholdsmidler (utstrekningen av forsørgelsesbyrde) mellom ektefeller når inntektene er forskjellige. Saken refereres og kommenteres nedenfor.

Skyldneren hadde en brutto årinntekt på kr 270 000, mens ektefellens var på kr 501 000. Statens innkrevingsentral mente at dette tilsa at skyldnerektefellen måtte bære mer enn halvparten av husholdets utgifter. Forslaget som tingretten hadde stadfestet, gikk ut på en likedeling av fellesutgifter og utgifter til barnets livsopphold. Lagmannsretten var imidlertid enig med tingretten, som hadde påpekt at utgangspunktet er at en "kreditor ikke kan kreve den solvente part i et ekteskap for den andre partens forpliktelser." Vurderingen i Høyesterett ble imidlertid noe annerledes enn både i tingretten og lagmannsretten. Høyesterett formulerte problemstillingen slik: "Spørsmålet saken reiser, er om ektefellens inntekt – hvor denne er høyere enn skyldnerens – skal influere på fordelingen mellom ektefellene av utgiftene til ektefellenes felles hushold, slik at en mindre del faller på skyldneren enn ektefellen. Dette vil i så fall redusere det beløpet skyldneren kan holde tilbake og følgelig øke dividenden til kreditorene (...)." Høyesterett fant imidlertid at lagmannsrettens kjennelse måtte oppheves på et annet grunnlag, og det var da ikke nødvendig å ta stilling til spørsmålet om "hva som skal til for at ektefellens inntekt skal få betydning for vurderingen etter § 4-3" (avsnitt 49 i kjennelsen). Retten uttaler likevel følgende:

”Tingrettens og lagmannsrettens premisser må forstås dit hen at ektefellens inntekt ikke kan få betydning så lenge denne ligger innenfor et «normalnivå». Jeg kan ikke se at det er grunnlag for å oppstille en slik begrensning i skjønnsutøvelsen. Det ble imidlertid opplyst i skranken at SI ikke krever at ektefellens inntekt skal tas i betraktning når denne ikke overstiger 50 % av skyldnerens inntekt. Jeg har forståelse for at alminnelige rimelighetsbetraktninger isolert sett kan tale for at det opereres med en slik terskel for når ektefellens inntekt aktualiserer en vurdering av hvor stor andel av husstandsutgiftene skyldneren må bære. Men dette kan ikke oppstilles som et rettslig utgangspunkt. SI har på den annen side anført at det må kunne utledes som et rettslig utgangspunkt at det må foretas en forholdsmessig fordeling av fellesutgiftene ut fra ektefellens inntekter. Jeg kan heller ikke se at det er grunnlag for en slik regel. Et slikt utgangspunkt vil lett framstå som uttrykk for en normalsituasjon som det kreves særskilt begrunnelse for å fravike, noe det ikke er grunnlag for verken i loven, forarbeidene eller rettspraksis. I mangel av andre holdepunkter legger jeg til grunn at loven legger opp til en ordning hvor en rekke momenter kan komme inn i vurderingen. Det kan innvendes at en slik vurderingsnorm går ut over forutberegnelighet og likebehandling. Dette må imidlertid eventuelt motvirkes ved at det i rundskriv eller i forskrift inntas nærmere regler om hvordan skjønnet skal utøves.”

Ovenforstående avgjørelse er altså avsagt av Høyesterett i avdeling, noe som styrker dens autoritet og rettskildeverdi. Selv om retten ikke fant det nødvendig å ta stilling til det aktuelle spørsmålet for å løse den konkrete saken, knesettes likevel (som såkalt obiter dicta) noen viktige prinsipper.

- *For det første at når ektefellens inntekt kan tas i betraktning ved utleggstrekk, må det samme gjelde i saker etter gjeldsordningsloven (avsnitt 46). Praksis i saker om utleggstrekk vil derfor også være relevant i gjeldsordningssaker.*
- *For det andre at det ikke kan oppstilles som et rettslig utgangspunkt at ektefellens inntekt ikke skal få betydning før den kommer opp i en viss andel av skyldnerens inntekter (avsnitt 52).*
- *For det tredje at det heller ikke kan utledes som et rettslig utgangspunkt at det må foretas en forholdsmessig fordeling av fellesutgiftene ut fra ektefellens inntekter (avsnitt 53).*

Konklusjonen må dermed bli at det er adgang til å trekke inn ektefellens inntekter, men at det ikke kan oppstilles noen regel, og heller ikke noe fast utgangspunkt (slik at fravikelser må begrunnes) om dette. Avgjørelsen i slike saker vil bero en samlet vurdering av hva som med rimelighet trengs, hvor en rekke momenter kan komme inn.

7.11.13. Retten til å beholde bolig

Iht. til loven har skyldneren har plikt til å avhende boligen dersom salg av boligen vil gi fordringshaverne best dekning og boligen overstiger skyldnerens og dennes husstands rimelige behov.

7.11.14. Retten til å beholde personlige eiendeler

Under en gjeldsordning har skyldneren rett til å beholde eiendeler som er nødvendige for å opprettholde en forsvarlig levestandard for seg selv og sin familie. Reglene om dette finnes i gol. § 4-5. Bestemmelsene er bygget på tilsvarende bestemmelser fra dekningsloven, som regulerer situasjonen ved tvangsinnfordring av gjeld, jf. dekn. § 2-3 (de såkalte ”lovfestede beslagsforbud”). Ved tolkningen av gjeldsordningsloven på dette punkt skal man ifølge forarbeidene støtte seg til den praksis som er etablert omkring bestemmelsene i dekningsloven.

7.11.15. Fordelingen av skyldnerens midler på kreditorene

Reglene om hvilke fordringer som skal delta i en gjeldsordning og hvordan skyldnerens midler skal fordeles på de ulike kreditorer står i gjeldsordningsloven § 4-8 første ledd. Bestemmelsen fastslår innledningsvis at alle krav i utgangspunktet skal delta i en gjeldsordning, og nevner dernest de tre unntakene, jf. bestemmelsens første ledd første punktum. Annet punktum inneholder hovedregelen om likedeling (dividenderegelen) mellom kreditorene (jf. punkt 6.8.3 her), samt listen over hvilke krav som skal eller kan undergis særbehandling, jf. bokstav (a) til (i). Særbehandlingen kan dreie seg om ulike dekningsformer som for eksempel rentebetjening (reelt pantesikret boliggjeld), rente- og avdragsbetjening (reelt pantesikret gjeld på løsøre), full dekning (visse erstatningskrav) samt dårligere dekning (bokstav f) eller bedre dekning (bokstav g) enn andre krav. Loven inneholder ingen bestemmelser om prioritet. Dersom det er flere krav som skal gis full dekning, må disse sidestilles.

7.11.16. Vedtakelse av frivillig gjeldsordning

Når forslaget til frivillig gjeldsordning er utarbeidet, jf. gol. § 4-1, skal det sendes til samtlige berørte fordringshavere inkludert kausjonister mv., for avstemming. Kreditorer som motsetter seg forslaget skal ha en grunn til det, og denne grunnen skal oppgis. Kreditorer som ikke protesterer innen fristen vil bli bundet, dersom dette er opplyst i det utsendte forslaget. Fristen for å gi tilbakemelding skal som hovedregel være tre uker. Offentlige kreditorer står fritt til å akseptere forslaget uten hinder av særlige regler på området. Dersom kreditorene godtar forslaget, ved taus aksept eller ved aktivt å opplyse om det, er frivillig gjeldsordning kommet i stand. Reglene om dette står i § 4-12.

7.11.17. Tvungen gjeldsordning

En tvungen gjeldsordning er en ordning fastsatt av domstolen på bakgrunn av en begjæring og et forslag til oppgjør fra skyldneren. Fastsettelsen skjer ved kjennelse i tingretten etter at det er avholdt obligatorisk rettsmøte om saken. Den tvungne ordningens innhold må ligge innenfor lovens rammer, noe den gjør dersom det er i samsvar med innholdsbeskrivelsen for frivillige gjeldsordninger i lovens kapittel 4. I tillegg må forslaget være i henhold til visse særlige regler om gjeldsordningsperiodens lengde og avviklingen av gjelden. Det må dessuten ikke foreligge hindre for stadfestelse, som urettede saksbehandlingsfeil, at forslaget vil virke støtende eller at mange krav er omtvistet. De særlige reglene om tvungen gjeldsordning står i lovens kapittel 5. Adgangen til å fastsette tvungen gjeldsordning er selve kjernen i gjeldsordningsloven. Uten denne muligheten kunne loven lett blitt et slag i luften. Riktignok er de langt fleste gjeldsordninger frivillige, men trolig har dette nær sammenheng med muligheten for at det kan fastsettes en tvungen ordning. Ved siden av å løse saken i de tilfeller hvor partene ikke blir enige, skal en tvungen gjeldsordning, eller muligheten for dette, motivere partene til å inngå frivillige gjeldsordninger, og derved fungere som et slags "ris bak speilet". Merk at "tvungen" her betyr at det er kreditorene som "tvinges", ikke skyldneren. Skyldneren kan når som helst gå ut av ordningen.

7.11.18. Gjeldsordningsperiodens lengde

Spørsmålet om gjeldsordningsperiodens lengde utgjør et av hovedområdene i gjeldsordningsloven. Grunntanken i loven er nettopp at skyldneren skal få slettet gjelden etter å ha betalt mest mulig i en begrenset periode, og spørsmålet om hvor lang tid denne perioden skal strekke seg over, blir da et sentralt tema både for skyldneren og kreditorene. Samtidig melder også samfunnsmessige interesser seg her i form av at det ikke må oppfattes som for lettvtint å få slettet gjeld. Bestemmelsene om gjeldsordningsperioden ved tvungen gjeldsordning står i lovens § 5-2 første ledd annet til femte punktum. Hovedregelen står i § 5-2 første ledd annet punktum, hvor det fastslås at *en gjeldsordningsperiode skal være på fem år*. Reglene om adgangen til å fravike hovedregelen står i tredje til femte punktum og lyder slik: *Dersom det foreligger tungtveiende grunner kan en gjeldsordning med en annen gjeldsordningsperiode stadfestes. En gjeldsordning med en gjeldsordningsperiode på mer enn åtte år kan bare stadfestes i helt særegne tilfeller. Perioden kan ikke overstige ti år*. Loven regulerer altså gjeldsordningsperiodens lengde noe forskjellig alt etter som det er tale om en frivillig eller tvungen gjeldsordning. Ved en frivillig gjeldsordning skal perioden "normalt" være på fem år, jf. § 4-2 første ledd annet punktum.

7.11.19. Endring av gjeldsordning

Ved fastsettelse av en frivillig eller tvungen gjeldsordning blir det tatt stilling til hvordan skyldnerens økonomiske situasjon vil være langt inn i fremtiden. En gjeldsordningsperiode skal normalt være på fem år og blir i mange tilfeller lenger. I løpet av denne tiden kan forutsetningene for gjeldsordningen kan endre seg, eller svikte helt. Dette kan selvsagt slå begge veier, ved at skyldnerens situasjon både kan bedre seg og forverre seg. Det kan også hende at skyldneren opptrer på en måte som gjør at denne ikke lenger bør få adgang til de fordeler en gjeldsordning gir. Gjeldsordningsloven har derfor regler som gir mulighet til å endre en gjeldsordning ved forverret eller forbedret økonomi, ved uredelighet og ved mislighold. En gjeldsordning kan i særlige tilfeller også settes til side inntil to år etter at den er ferdig.

Reglene om dette står i lovens kapittel 6, som har overskriften ”Endring av en gjeldsordning”, og dekker alle de ovennevnte endringstypene.

7.12. Personlig konkurs

Hjelpetekst

En privatperson som er insolvent kan, på samme måte som et selskap, begjæres konkurs, jf. konkursloven §§ 60 og 61. Dette omtales gjerne som ”personlig konkurs”. Insolvens innebærer at skyldneren ikke kan oppfylle sine forpliktelser etter hvert som de forfaller til betaling (illikviditet), samtidig som eiendeler og inntekter ikke antas å gi full dekning for forpliktelsene (insuffisiens). En person under gjeldsordning som overholder sine forpliktelser kan ikke begjæres konkurs. Virkning av konkursåpning er at skyldner ikke lenger har noen råderett over sine eiendeler. Disposisjonsretten overføres boet ved bostyrer, jf. § 100. Er det ikke midler i boet, innstilles bobehandlingen, noe som ofte skjer i privatpersoner bo, jf. § 135. Bobehandlingen er endelig avsluttet når tingrettens kjennelse om innstilling er rettskraftig, jf. § 137. Konkurskyldneren vil imidlertid ikke være kvitt sin gjeld i den grad den ikke er blitt dekket av den utbetalte dividende, jf. dekl. § 6-6. Normalt vil derfor en privatperson som har gjennomgått en konkurs, være minst like gjeldstynget som før konkursen.

Fagartikkel

Det forekommer av og til, også utenfor næringsforhold, at kreditor ser seg tjent med at skyldneren gjennomgår en konkurs. I de aller fleste tilfellene ved personlig konkurs er det imidlertid tale om tidligere næringsdrivende som har måttet avvikle en virksomhet med tap. Og oftest er det skatte- og avgiftsgjeld som ligger til grunn for konkursbegjæringen. Det hører nemlig med til de absolutte sjeldenheter at en privatperson slås konkurs på bakgrunn av forbruksgjeld, boliggjeld eller annen privatgjeld. De fleste privatpersoner med gjeldsproblemer behøver derfor ikke frykte dette. Selv om saken går så langt at kreditor sender et konkurvarsel, kan den private skyldner normalt ta den siden av saken med ro - konkurs blir likevel sjelden resultatet.

De sentrale rettskilder på området er *konkursloven* (lov om gjeldsforhandling og konkurs av 8. juni 1984 nr. 55 – kkl.) og *dekningsloven* (lov om fordringshavernes dekningsrett av 8. juni 1959- dekl.). Konkursloven er den formelle lov - her finner man hovedsakelig regler om fremgangsmåten ved konkurs. Loven kan *for så vidt* sammenlignes med tvangsl., hvor man finner reglene om fremgangsmåten ved de forskjellige typer tvangsfullbyrdelse. *Dekningsloven* inneholder derimot regler som beskriver partenes rettigheter under konkurs, altså de materielle regler. Dekningsl. gjelder i stor utstrekning også ved tvangsfullbyrdelse, f eks ved utlegg, og kan således sies å være en slags felleslov hva angår partenes rettigheter og plikter under gjeldsforfølgning. I tillegg til disse lovene er det rikelig med rettspraksis omkring konkursretten, slik at dette også er en sentral rettskilde på området.

Konkurs komme i stand på forskjellige måter. Det vanlige er at en eller flere av skyldnerens kreditorer begjærer konkurs åpnet. Denne kreditor omtales gjerne som «konkursrekvirenten». Men også skyldneren selv kan be om at hans bo tas under konkursbehandling. Dette kalte man tidligere å «melde oppbud», men i dag er uttrykksmåten å «slå seg selv konkurs» vanligere. Konkursaker behandles i første instans i det som tidligere het skifteretten, som nå er den alminnelige tingretten. Rettens avgjørelser i konkursaker kan på vanlig måte påklages videre oppover i rettssystemet. Dersom skyldneren er *insolvent*, skal ifølge kkl § 60 vedkommendes bo tas under konkursbehandling når det begjæres av skyldneren eller en fordringshaver. Ikke alle kreditorer kan begjære konkurs, jf. kkl § 64, som blant annet bestemmer at den som har sikret sitt krav ved betryggende panterett i skyldnerens eiendeler eller med selvskyldnerkausjon ikke kan begjære konkurs. Disse kreditorer er i stedet henvist

til å begjære tvangsfullbyrdelse. I svært mange tilfeller er det en offentlig myndighet som står bak konkursbegjæringen. Særlig er skatte- og avgiftskreditorene en hyppig aktør i så måte.

Skyldneren vil, i henhold til kkl § 61, første punktum være insolvent dersom denne «ikke kan oppfylle sine forpliktelser etter hvert som de forfaller, med mindre betalingsudyktigheten må antas å være forbigående». Bestemmelsen modifiseres dog av annet ledd, hvorav det fremgår at insolvens ikke skal anses å foreligge dersom verdien av ev eiendeler og inntekter til sammen er tilstrekkelig til å gi kreditorene full dekning. Skyldneren må altså være det man har kalt «illikvid», samtidig som han må være i underbalanse, eller «insuffisient». Det er litt forskjellige oppfatninger av hva som kan betegnes som «forbigående» betalingsudyktighet, men særlig langt inn i fremtiden er det ikke meningen man skal se - i høyden noen svært få måneder. Skyldneren har visse muligheter til å avverge konkurs etter at begjæringen er fremsatt, men det stilles da krav om *betaling* fra skyldneren eller andre, ev *sikkerhetsstillelse* i form av kausjon eller pantstillelse fra en *tredjeperson*.

Dersom kreditor har grunn til å tro at skyldneren f eks har skjulte midler, eller har unndratt midler ved gavetransaksjoner overfor familie eller slekt, f eks ektefelle, vil dette være legitime beveggrunner for en konkursbegjæring, selv om skyldneren «offisielt» ikke eier aktiver av betydning. Konkursbehandlingen gir kreditor god anledning til å «kikke skyldneren i kortene», hans regnskaper, korrespondanse mv. blir belyst og - kanskje enda viktigere - konkursåpningen utløser reglene i dekl. kapittel 5 om omstøtelse. Etter disse reglene kan en rekke av skyldnerens disposisjoner, for eksempel gaver, i tiden før konkursåpning bli omgjort.

Videre nevnes at næringsdrivende som går konkurs, kan tilstås et underholdsbidrag fra retten, slik at vedkommende har noe å leve av inntil situasjonen er avklart, jf. kkl § 106. Dette skal imidlertid tas av boets midler, noe som sjelden er økonomisk mulig. Skyldneren har da mulighet til å be om økonomisk sosialhjelp inntil han igjen oppnår tilstrekkelige inntekter. Skyldnerens lønnsinntekter kan trekkes inn i boet, men livsoppholdet er vernet gjennom dekningsloven § 2-11, jf. § 2-7.

Konkursbehandlingen i en privatpersons bo vil normalt ikke pågå mer enn noen få måneder. Merk at et aksjeselskap som går konkurs, normalt vil bli slettet eller ”likvidert”, mens privatpersoner normalt fortsetter sin eksistens også etter konkursen. *Konkursskyldneren vil imidlertid ikke være kvitt sin gjeld i den grad den ikke er blitt dekket av den utbetalte dividende, jf. dekl. § 6-6. Normalt vil derfor en privatperson som har gjennomgått en konkurs, være minst like gjeldstynget som før konkursen.* Konkursbehandling er derfor intet alternativ til behandling etter gjeldsordningsloven for en gjeldsbelastet privatperson, dersom formålet med prosessen er å komme løs fra en vanskelig gjeldssituasjon.

7.13. Foreldelse

Hjelpetekst

For å undersøke om et krav er foreldet, må man klarlegge hvilken type krav man står overfor, og dermed hvilken frist som gjelder. Deretter må man undersøke når fristen startet å løpe, og om det foreligger handlinger som har avbrutt foreldelsen. Den alminnelige foreldelsesfristen er tre år, jf. foreldelsesloven § 2. Dette betyr at treårsfristen skal legges til grunn hvis ikke annet er særskilt bestemt. De vanligste pengekrav som følger den alminnelige foreldelsesfristen er fakturaer. For gjeldsbrev og pengelån gjelder en særskilt foreldelsesfrist, jf. § 5. Fristen er her 10 år. For pengekrav fastslått i dom, gjelder en foreldelsesfrist på 10 år. Krav på senere forfalte renter er likevel underlagt den alminnelige foreldelsesfristen, jf. § 5 pkt 1, jf. § 2. Fristen løper ”fra den dag da fordringshaveren tidligst hadde en rett til å kreve å få oppfyllelse”, altså ved avtalt forfall eller evt. ved påkrav. Fristavbrudd kan skje ved skyldners erkjennelse § 14, rettslige skritt § 15, administrative avgjørelser §

16, tvangfullbyrdelse § 17 og konkurs, gjeldsforhandling og skifte. Når foreldelsesfristen er avbrutt ved erkjennelse etter fl § 14, løper det en ny frist av samme lengde som den opprinnelige, jf. fl § 20. Virkningene av de andre typer fristavbrudd vil avhenge av sakens utfall, og må undersøkes særskilt, jf. §§ 21, 22 og 23. Dersom kreditor ikke har fått fristavbrudd er virkningen av at foreldelse inntreer at retten til å kreve fordringen oppfylt bortfaller, jf. § 24.

Fagartikkel

7.13.1. Innledning

Når et pengekrav er blitt så gammelt at det *av den grunn* ikke lenger kan inndrives, er det *foreldet*. Virkningen av foreldelsen er altså at kreditor mister *retten* til å kreve inn pengene. Hensikten med å ha regler om foreldelse er bl.a. å motivere til avvikling av økonomiske mellomværender før de blir for gamle. Etter hvert kan det oppstå bevisproblemer (folk glemmer ikke på kvitteringer i det uendelige). En annen begrunnelse for foreldelsesinstituttet er at skyldneren kan ha innrettet seg etter at kravet ikke lenger vil bli gjort gjeldende og kanskje komme i betalingsvansker dersom det skjer. I forbindelse med gjeldsordning og gjeldsrådgivning kan spørsmål om foreldelse oppstå i en rekke forskjellige sammenhenger. Når kreditorene melder sine krav i forbindelse med at det skal skaffes oversikt over skyldnerens gjeld, må man vurdere om noen av kravene kan være foreldet. Særlig oppmerksom må man være i forhold til kreditorenes *rentekrav*. Ikke sjelden forekommer det at foreldede renter tas med når krav meldes. Videre vil det være viktig å kjenne til hvilke handlinger som avbryter en foreldelsesfrist.

7.13.2. Foreldelsesreglene i lovverket

Hovedloven på området er lov om foreldelse av fordringer (lov 1979/18, fl). Det finnes bestemmelser om foreldelse også flere andre steder i lovverket, og disse vil gå foran foreldelsesloven så langt de rekker, jf. fl. § 30. Men i noen tilfeller må man undersøke både i særlovgivningen og i fl. for å finne ut hvilken regel som gjelder - reglene supplerer hverandre. Bestemmelsene i særlovgivningen regulerer nemlig ofte bare en spesiell side av foreldesspørsmålet, f. eks. når fristens utgangspunkt skal anses å være, eller hvor lang foreldelsesfristen er. I det siste tilfelle vil altså særlovgivningen gi anvisning på en spesialfrist som gjelder for det aktuelle kravet, og derved sette hovedregelen om foreldelsefristens lengde ut av spill. Også en skyldner som vet at en fordring eksisterer, og kanskje også drøyer betalingen fordi han vet at foreldelse snart vil inntre, er beskyttet av foreldelsesreglene. Ingen av foreldelsesreglene krever at skyldneren skal ha vært i god tro. Merk også at den som har betalt en fordring i den tro at den ikke var foreldet, ikke har rett til å kreve pengene tilbake fra mottakeren.

7.13.3. Foreldelsesfristens lengde

Fl. § 2 er hovedregelen om foreldelsesfristens lengde. Her heter det at *den alminnelige foreldelsesfrist er 3 år*. Bestemmelsen vil gjelde for alle typer krav som ikke er undergitt særskilt foreldelsesfrist. En eventuell særskilt foreldelsesfrist kan fremgå både av fl. eller av særlovgivningen. De fleste frister som i lengde avviker fra hovedregelen i foreldelsesloven § 3 er lenger, f. eks. 10 eller 20 år. Fl. §§ 4 til 9 inneholder bestemmelser om særlige foreldelsesfrister.

For *gjeldsbrev og pengelån* gjelder også en meget viktig særskilt foreldelsesfrist, jf. § 5. Fristen er her 10 år. Det er således denne foreldelsesfristen som vil gjelde for hovedmengden av de krav som er aktuelle i gjeldsrådgivningssammenheng. Dersom det utstedes et gjeldsbrev for en fordring har det selvsagt ingen betydning om kravet er av en art som opprinnelig er underlagt en kortere foreldelsesfrist. Dersom skyldneren f. eks. får utsettelse med å betale en faktura mot å undertegne et gjeldsbrev, vil hele den fordring som er medtatt i gjeldsbrevet være underlagt tiårsfristen. Dette vil altså gjelde både hovedstol og eventuelle renter og omkostninger. Dette medfører også at dersom gjelden *erkjennes* ved at det utstedes et gjeldsbrev, løper det en ny tiårsfrist uansett om det er ordinær fakturagjeld som erkjennes.

Det gjelder imidlertid et meget viktig unntak fra tiårsregelen. I fl. § 5 punkt 1 gjøres det unntak for "senere forfalt rente". Denne foreldes altså etter hovedregelen om tre år (jf. § 2). Formuleringen "senere forfalt" er her viktig. Det som menes er at rente som påløper på grunnlag av gjeldsbrevet er underlagt en treårsfrist, mens det for rente som måtte være inkludert i gjeldsbrevets pålydende gjelder en tiårsfrist. Dette medfører f.eks. at den kreditor som vil "holde liv i" hele sitt rentekrav, må sørge for å ta med skyldige renter i et gjeldsbrev hvert 3. år, dersom avbrytelse av rentekravets foreldelse ikke skjer på annen måte. Dette gjelder imidlertid ikke for skatte- og avgiftskrav, jf. skattebetalingsloven § 12-1. Foreldelse av rentene vil inntre etter treårsregelen selv om de blir "kapitalisert", altså lagt til hovedstolen med jevne mellomrom, for eksempel årlig. Merk også at det i fl. § 5 nr. 2 er gjort unntak for kredittkjøp. Gjeld som oppstår i den forbindelse regnes ikke som pengelån i forhold til fl. § 5, og er underlagt treårsfristen i § 2.

7.13.4. Foreldelsesfristens utgangspunkt

På bakgrunn av det som er sagt ovenfor vil det være naturlig å starte en undersøkelse av et krav kan være foreldet med å klarlegge hvilken type krav man står overfor, og dermed hvilken frist som gjelder. Når det er brakt på det rene hvor lang foreldelsesfristen for det aktuelle krav er, kan det være naturlig å forsette med å undersøke når den startet å løpe (dersom det ikke er åpenbart at fristen ennå løper). Også her finnes det en hovedregel og enkelte spesialregler. Hovedregelen finner vi i fl. § 3 nr. 1, hvor det heter: *Foreldelsesfristen regnes fra den dag da fordringshaveren tidligst har rett til å kreve oppfyllelse.* Neste skritt vil altså være å finne frem til dette tidspunkt. Normalt kan vi altså regne fristen fra kravets forfallsdato, slik denne er avtalt. Men forfallsreglene medfører at dersom det ikke er avtalt noen forfallsdato, vil foreldelsesfristen løpe allerede fra den dag kravet oppstår. Dersom kreditor gir skyldneren henstand, vil likevel den ordinære forfallsdato være foreldelsesfristens utgangspunkt. Anvender vi disse reglene på et ordinært banklån, hvor det er avtalt regelmessige terminbeløp som både inneholder en rentedel og en avdragsdel, vil vi finne at det vil løpe en særskilt frist fra forfall for hver termin, samt en frist for hele fordringen, med utgangspunkt f. eks. 14 dager etter at kravet ble etablert (banklån har gjerne en klausul hvorefter låneavtalen kan sies opp med 14 dagers, eller *en* måneds, varsel). Det sentrale her er imidlertid at det normalt skjer en løpende avbrytelse av fristen i forbindelse med skyldnerens innbetalinger. Kreditor risikerer derfor ikke at et lån "plutselig" blir foreldet så lenge det betjenes.

7.13.5. Foreldelsesfristens avbrytelse

Et krav behøver ikke være foreldet selv om den opprinnelige foreldelsesfristen er utløpt. Fristen kan være avbrutt. Et tredje hovedspørsmål som må tas stilling til (dersom den opprinnelige fristen er utløpt) er derfor om foreldelsesfristen kan være avbrutt på en måte som loven anerkjenner. Bestemmelser om fristavbrudd finnes i fl. §§ 14 - 19. En svært viktig bestemmelse for vårt område finnes i fl. § 14, hvorefter foreldelsesfristen avbrytes dersom *skyldneren* erkjenner det aktuelle kravet. Men også *kreditor* kan besørge avbrytelse av fristen, men da må det et saksanlegg til, jf. for eks. fl. § 15. En purring eller et inkassovarsel er altså ikke tilstrekkelig. Merk at foreldelseslovens regler om fristavbrytelse ikke får anvendelse på bøter. Erkjennelsen kan skje uttrykkelig, skyldneren sier klart fra - muntlig eller skriftlig - at han skylder det aktuelle beløp, eller skyldneren kan erkjenne ved sin handlemåte. Loven nevner her at det betales rente. Betaling av *avdrag* kan imidlertid ikke uten videre sidestilles med rentebetaling.

Når foreldelsesfristen er avbrutt ved erkjennelse etter fl. § 14, løper det en ny frist av samme lengde som den opprinnelige, jf. fl. § 20. Dersom et krav fastslås ved dom, f.eks. i forliksrådet, det fremmes tvangsfullbyrdelse etter fl. § 17, eller kravet blir anerkjent i konkurs, løper en ny frist på 10 år fra henholdsvis avgivelse av dommen, tvangsforretningens slutning og bobehandlingens slutning.

Et annet eksempel kan være at skyldneren går inn i gjeldsforhandlinger med kreditor hvor det fra skyldnerens side klart forutsettes at han skylder beløpet. Utgangspunktet må være at den omstendighet

at gjeldsforhandlinger innledes ikke i seg selv er nok til å avbryte en foreldelsesfrist. Det må også være klart at dersom grunnlaget for forhandlingene er at skyldneren mener kravet ikke eksisterer, f eks fordi det er betalt, vil forhandlingene ikke medføre at foreldelsen blir avbrutt. Dersom forhandlingene f eks innledes med at skyldneren ber om utsettelse med å betale et nærmere bestemt krav, vil dette normalt være å anse som en erkjennelse med rettsvirkninger. En foreldelsesfrist må selvsagt avbrytes mens den løper. En erkjennelse som kommer etter at fristen er utløpt har derfor ingen rettsvirkning

Som nevnt overfor kan foreldelsen også avbrytes ved tiltak fra kreditors side. Loven inneholder imidlertid *svært spesifikke krav* når det gjelder de handlinger som må foretas for at foreldelsen i henhold til loven skal anses avbrutt - kreditor må som hovedregel gå til sak mot skyldneren. Det er altså ikke tilstrekkelig med en henvendelse til skyldneren, f eks en puring, eller at kravet sendes til rettslig inkasso.

7.14. Kredittopplysning

Hjelpetekst

Dersom et krav ikke betales ved forfall, vil skyldneren etter en tid risikere å bli "svartelistet" av et kredittopplysningsbyrå. Dette betyr at det registreres en såkalt betalingsanmerkning på vedkommende i en database som fremtidige kredittyttere og andre kan bruke som del av beslutningsgrunnlaget ved tildeling av lån og kreditt. Finansinstitusjoner konsulterer regelmessig en slik database i forbindelse med lånesøknader, og lån gis normalt ikke dersom kunden har en slik betalingsanmerkning. De vanligste betalingsanmerkningene består i opplysninger om tvangsforretninger, gjeldsordningssaker og inkassosaker. Betalingsanmerkning på bakgrunn av inkassosak kan først oppstå en mnd. etter at rettslige skritt er tatt. Det er derfor nødvendig med mislighold over en viss tid før det blir tale om en betalingsanmerkning. Den registrerte skal forhåndsvarsles om registreringen og har rett til å protestere. Klageinstans er Datatilsynet. Dersom det gis opplysning fra databasen skal den omspurte gis gjenpart av opplysningen. Som hovedregel skal alle anmerkninger slettes ved oppgjør, og senest etter 4 år.

Fagartikkel

7.14.1. Innledning

Med kredittopplysningsvirksomhet menes virksomhet der noen gir informasjon til andre om privatpersoner eller næringsdrivendes kredittverdighet og betalingsevne. For profesjonelle kredittyttere, eller andre som til stadighet kommer i en posisjon hvor andres økonomiske evne og redelighet er av betydning, vil det være omstendelig å måtte søke seg gjennom en rekke registre i hvert enkelt tilfelle. Dette er noe av bakgrunnen for fremveksten av de private *kredittopplysningsbyråer*, som på kommersiell basis samler og systematiserer opplysninger, som så tilbys for salg i "markedet". Markedet består av enhver som har *saklig* grunn for å undersøke en annens økonomiske vederheftighet. I praksis dreier dette seg hovedsakelig om kredittinstitusjoner, men også andre aktører, for eksempel utleievirksomheter telefon og strømleverandører mv. regelmessige brukere av kredittopplysningstjenester. Det er særlig de såkalte "betalingsanmerkninger" som er av interesse.

7.14.2. Personvern i kredittopplysning

Det kan lett få negative følger for en person dersom informasjonen kommer på avveie, er feilaktig eller blir misbrukt. Det er derfor viktig å sikre at behandlingen av slike opplysninger er betryggende. Opplysninger om en persons tidligere betalingsmislighold osv. er således i utgangspunktet personopplysninger underlagt taushetsplikt. Kredittopplysningsvirksomhet er av denne grunn en lovregulert virksomhet underlagt konsesjonsplikt. Innledningsvis nevnes også at

personopplysningsloven (§ 18) gir enhver innsynsrett. Dette er en rett til gratis å få oppgitt hvilke opplysninger som er registrert om en selv og hvem som er kilde for opplysningen samt hvem som har etterspurt informasjon om en selv de siste seks måneder.

Lovgrunnlaget for kredittopplysningsvirksomheten er personopplysningsloven (lov 2000 /31) og personopplysningsforskriften (forskrift2000/1265). Etter forskriften § 4-5 må den som skal drive kredittopplysningsvirksomhet må ha konsesjon fra Datatilsynet til å drive virksomhet som består i å gi meddelelser som belyser kredittverdighet eller økonomisk vederheftighet (kredittopplysning).

7.14.3. Kredittopplysningsregistrenes innhold

7.14.3.1. Oversikt

Konsesjonsvilkårene som Datatilsynet har gitt inneholder en uttømmende opplisting av hvilke opplysninger kredittopplysningsregisteret kan inneholde. I henhold til vilkårenes punkt 1.1 er dette: For *næringsdrivende og enkeltpersoner*, følgende grunndata: Navn og/eller firmanavn, kontaktopplysninger, fødselsnummer, organisasjonsnummer, bransjekode, offentlig tilgjengelige grunndata om enheten innhentet fra Brønnøysundregistrene, antall ansatte og foretakets status (aktivt/slettet). Det er i tillegg egne regler for kredittopplysninger innsamlet fra offentlig tilgjengelige kilder: For *enkeltpersoner* kan følgende opplysninger finnes i registeret: Opplysninger om tvangsforretninger i fast eiendom eller løsøre, frivillige heftelser i fast eiendom og løsøre, utlagt ligning, rettskraftige dommer (ikke straffedommer), opplysninger om utleggstrekk jf. tvfbl.§ 7-21, samt opplysninger om ”intet til utlegg”, jf. tvfbl. §§ 7-25 og 7-29, registrert gjeldsordning, jf. gol. § 7-1, konkurs- og akkordopplysninger, konkursskarantene, næringsinteresser, åpning av gjeldsforhandling, opplysning om at en person er umyndiggjort, jf. vergemålslovens § 1. Fra kilder som ikke er offentlig tilgjengelige kan registeret inneholde følgende opplysninger om *enkeltpersoner*, betalingsanmerkninger, risikoprofil og frivillig registrering av kredittvarsel.

7.14.3.2. Inkassoopplysninger

Registeret kan også inneholde *inkassoopplysninger* (konsesjonen punkt 1.3). Med mindre det foreligger brudd på en nedbetalingsavtale med inkassatoren kan registrerte inkassoopplysninger om privatpersoner imidlertid ikke brukes i kredittopplysningsvirksomhet før *èn måned etter at inkassator har sendt stevning eller begjæring om andre rettslige skritt i saken*. Selve nedbetalingsavtalen kan dermed ikke registreres og brukes i kredittopplysning.

7.14.3.3. Omtvistede krav

Det kan ifølge konsesjonen punkt 1.3.1 ikke gis kredittopplysning om fordringer som er *omtvistet*. Debtors subjektive forståelse av situasjonen skal legges til grunn ved vurdering av om en fordring er å regne som omtvistet. En fordring er ikke lenger å regne som omtvistet når det foreligger en rettskraftig avgjørelse i saken. En rettskraftig avgjørelse som er foranlediget av et omtvistet forhold, skal ikke benyttes i kredittopplysningsøyemed dersom den registrerte gjør opp for seg innenfor domstolens fastsatte frist.

7.14.3.4. Gjeldsordning

Opplysning om *gjeldsordning etter gjeldsordningsloven* (frivillig eller tvungen gjeldsordning registrert i Løsøreregisteret) kan stå registrert ut gjeldsordningsperioden, men skal deretter slettes. Det er ikke tillatt å registrere utenrettslige gjeldsordninger eller *åpning* av gjeldsforhandling etter gjeldsordningsloven (åpning av gjeldsforhandling etter loven skal imidlertid registreres i Løsøreregisteret, jf. gjeldsordningsloven § 7-1). Dersom gjeldsordningen bortfaller ved opphevelse, kontantinnløsning el. l. skal opplysninger om den slettes.

7.14.4. Sensitive opplysninger

Konsesjonsvilkårenes punkt 1.7 bestemmer videre at opplysninger som nevnt i personopplysningsloven

§ 2 nr. 8, såkalte ”*sensitive opplysninger*” ikke kan benyttes i kredittopplysningsvirksomhet. Dette er bl.a. opplysninger om rasemessig eller etnisk bakgrunn, at en person har vært mistenkt, siktet, tiltalt eller dømt for en straffbar handling, helseforhold, seksuelle forhold samt medlemskap i fagforeninger.

7.14.5. Forhåndsvarsel, protest

Når det registreres opplysninger i registeret om privatpersoner og enkeltmannsforetak som ikke er registrert i foretaksregisteret, skal vedkommende ha melding om dette ved at det sendes kopi av de registrerte opplysningene, jf. konsesjonsvilkårene punkt 3.1. Meldingsplikten gjelder ikke ved registrering av likningsdata og ren oppdatering av navn, adresse osv. (”grunndata”). Den registrerte kan protestere på registreringen, og bevisbyrden for at opplysningene er korrekte påhviler da kredittopplysningsbyrået. *Dersom det ikke oppnås enighet om registrering av opplysningen, skal den slettes fra byråets register.* Åpenbart grunnløse innsigelser skal imidlertid ikke tas til følge.

7.14.6. Utlevering av kredittopplysninger, varsel

Kredittopplysning skal bare gis når ”det etter det som foreligger, går fram at bestilleren har et saklig behov for den”, jf. personopplysningsforskriften § 4-3 første ledd. Et kredittopplysningsbyrå må altså foreta en vurdering av hver enkelt henvendelse. Det er imidlertid tilstrekkelig at det som bestilleren opplyser, fremstår som en saklig grunn. Byrået plikter ikke å foreta noen undersøkelser for å bringe på det rene om opplysningene er riktige. Saklig grunn har den som er eller regner med å komme i en eller annen form for kreditorposisjon overfor den omspurte. Innhenting av kredittopplysninger er først og fremst aktuelt ved tildeling av lån og kreditter, f. eks. boliglån eller kredittkort, men kan også forekomme i en rekke andre situasjoner, f. eks; utleie av bolig, bil, TV eller andre gjenstander, tildeling av telefonabonnement, søknad om jobb hvor det er av betydning at søkeren er solvent osv. En omspurte privatperson vederlagsfritt skal ha tilsendt *gjenpart av de opplysninger som er gitt*, jf. konsesjonsvilkårene punkt 3.2. På den måten kan misbruk i hvert fall avdekkes i etterkant.

7.14.7. Sletting av kredittopplysninger

I konsesjonsvilkårenes punkt 4 finnes de viktige reglene om sletting av kredittopplysninger. Som hovedregel kan en kredittopplysning ikke brukes lenger enn 4 år (slettefrist). Slettefristen regnes fra den dato opplysningen første gang ble lovlig registrert. Opplysninger om tvangsforretning i fast eiendom eller løsøre, kan imidlertid benyttes i kredittopplysningsøyemed så lenge de er registrert i det gjeldende offentlige register. Videre kan en fordring som ikke kan resultere i slik tvangsforretning, benyttes i kredittopplysningsøyemed i ytterligere fire år, dersom det tas nye rettslige skritt. Når et forhold er *ordnet eller gjort opp*, skal registreringen av forholdet slettes omgående. Gjeldsordning skal slettes den måneden gjeldsordningsperioden utløper.

7.14.8. Konsekvenser av betalingsanmerkninger

Betalingsanmerkninger medfører først og fremst at man normalt ikke får *tilgang til lån og kreditter*. Dette kan bl.a. bety at man ikke får mulighet til å kjøpe bolig, eller inneha et kredittkort. Mange har også problemer med å få åpnet bankkonto eller få utført betalingsoppdrag i banker og andre finansinstitusjoner. Finansavtaleloven § 14 inneholder imidlertid en bestemmelse hvoretter det kreves saklig grunn for å avslå å ta imot innskudd eller utføre betalingsoppdrag.

Bankene kan således ikke fritt avvise kunder som f. eks. ønsker å *opprette en lønnskonto*. Betalingsmislighold *kan* imidlertid gi grunnlag for nektelse, men det må gjøres en vurdering av alvorlighetsgraden av misligholdet (er gjelden oppgjort, hvor lenge pågikk misligholdet, hvor stort beløp ble misligholdt) samt om forholdet ligger langt tilbake i tid. Et enkelt mislighold av et mindre beløp bør således normalt ikke være grunnlag for nektelse, mens det ved flere nyere eller ”tyngre” (personlig konkurs og lignende) betalingsanmerkninger kan være rimelig med det motsatte resultat. Det avgjørende bør være om det i rimelig utstrekning er holdepunkter for å anta at også fremtidige forpliktelser vil bli misligholdt, eller om misligholdet for eksempel åpenbart hadde sammenheng med forhold som vedkommende har lagt bak seg.

Betalingsanmerkninger har videre vist seg å skape problemer ved tegning av forsikring. Begrunnelsen har vært at den som har betalingsanmerkninger representerer en større skaderisiko enn andre. Dette standpunktet medfører at enkelte kommer i en meget vanskelig situasjon, idet de fleste i dag vil være avhengig av ulike forsikringer. Personvernemnda har imidlertid (vedtak 23. mai 2005) funnet at det er i strid med lov 14. april 2000 nr. 31 om behandling av personopplysninger (personopplysningsloven) å utnytte betalingsanmerkninger til en risikovurdering ved inngåelse av forsikringsavtale. Ved en lovendring i forsikringsavtaleloven (lov 1989) som trådte i kraft i 2009 tas det sikte på å gi forbrukerne bedre beskyttelse på dette området. Det kom da inn nye bestemmelser i § 3-10 som skal begrense forsikringsselskaperes muligheter til å avslå forsikring på grunn av bl.a. betalingsanmerkninger.

Også opprettelse av *telefonabonnement* eller *elektrisitetsleveranse* kan bli nektet dersom søkeren har betalingsanmerkninger. En løsning som da av og til brukes er at kunden innbetaler et depositum. Behov for mobiltelefon kan løses ved såkalt kontantkort, noe som imidlertid lett blir dyrere og mindre fleksibelt enn vanlig abonnement. E-verkene kan tilby såkalt kortmåler, slik at restanser ikke kan oppstå. Datatilsynet i et brev av 14. mars 2006 presiserte hvilke vilkår som gjelder for kredittkontroll av telekunder. Av brevet fremgår det bl.a. at når kunden betaler for telefonbruken på forhånd, foreligger det ikke et kredittlement. Det er da ikke lov å kredittvurdere kunden, fordi kravet til saklig behov ikke er oppfylt. Ved kjøp av et etterbetalt produkt vil det kunne foreligge et kredittlement. I en slik situasjon vil som hovedregel kravet til saklig behov for en kredittvurdering være oppfylt. Når en kunde ønsker å bytte til et nytt produkt innen samme tjenestekategori, for eksempel å bytte ett etterhåndsbetalt telefonabonnement med et annet hos samme leverandør, har virksomheten heller ikke rett til å kredittvurdere kunden på nytt, selv om kunden eventuelt ikke ble sjekket ved inngåelse av den første avtalen. Dersom teleselskapet "sponser" kunden med en telefon, vil kravet om saklig behov for å foreta kredittsjekk også kunne være oppfylt.

Betalingsanmerkninger kan videre skape problemer ved *leie av bolig*. Mange utleiere, både privatpersoner og profesjonelle, undersøker potensielle leietakeres kredittverdighet før leieavtale inngås og avviser de som har anmerkninger. Dette har de anledning til.

7.15. Behandling av bolig i gjeldsordningssaker

Hjelpetekst

For den som søker gjeldsordning står spørsmål om man får beholde sin bolig ofte svært sentralt. Spørsmålet gjelder kun for eiendom som benyttes som bolig for skyldner og hans husstand, ikke fritidseiendom eller annet husvære som eies eller leies ut. Hovedregelen etter gjeldsordningsloven § 44 er at skyldneren har plikt til å selge boligen. Unntakene i bestemmelsen har imidlertid vist seg å være så vidtrekkende at den praktiske hovedregelen likevel må sies å ha blitt den motsatte. Kravet om at det både skal være lønnsomt for kreditorene å selge boligen og at den skal overstige rimelige behov for skyldner har vist seg å utgjøre en meget sterk beskyttelse av boligen for de som går inn i en gjeldsordning. For en gjeldsrådgiver vil det gi en god veiledning i forhold til personer som tar kontakt på grunn av problemer med betjening av boliglån. Andelen nordmenn som eier egen bolig er blant de høyeste i Europa, samtidig er omfanget av tvangssalg marginalt lite. Det foreligger ikke nøyaktige tall på hvor mange som må selge bolig i forbindelse med søknad om gjeldsordning, eller hvor mange av de som har bolig får beholde denne under gjeldsordning. Det vi vet er at gjeldsordningsloven er et virkemiddel som bidrar til å redusere tvangssalg.

Fagartikkel

7.15.1. Skyldnerens plikt til å avhende bolig, jf. § 4-4

Både namsmannen og tingretten tar etter gjeldsordningsloven stilling til om skyldneren må avhende boligen sin. I begge tilfeller er vurderingstemaet skjønnsmessig og regulert av gol. § 4-4.

Hovedregelen etter gol. § 4-4 er at skyldneren for å oppnå gjeldsordning har plikt til avhende boligen sin. Bestemmelsen gir anvisning på to vilkår som begge må være oppfylt for at skyldnerens plikt til å selge boligen skal inntre:

1. Salg av boligen gir kreditorene bedre dekning enn hvis boligen beholdes og,
2. Skyldnerens bolig overstiger husstandens rimelige behov.

Dersom namsmannen skal beslutte salg av boligen, krever § 2-5 også at det må være åpenbart at vilkårene etter § 4-4 er oppfylt. Vilkårene etter gol § 4-4 har i praksis vist seg å være så strenge at den praktiske hovedregel er at skyldneren får beholde en bolig med normal standard.

7.15.2. Salg av boligen gir fordringshaverne best dekning

Det første vilkåret i gol. § 4-4 er en økonomisk vurdering av hvordan kreditorenes dekning vil være ved et salg i forhold til dekningen dersom boligen beholdes. Etter bestemmelsen skal omsetningsverdien på boligen veies opp mot de utgifter skyldneren vil pådra seg ved å skaffe annen bolig, dvs. om utgiftene ved å leie bolig eller kjøpe ny bolig, er lavere enn skyldnerens utgifter til eiet bolig.

Namsmannen avholder i praksis alltid takst på skyldnerens bolig etter gol. § 2-5, 2 ledd. Denne taksten skal gi uttrykk for omsetningsverdien av boligen. Dersom boligen skal beholdes, skal de pantekrav som faller innenfor boligens omsetningsverdi tillagt 10 % rentebetjenes til avtalt rente, jfr. gol. § 4-8 første ledd bokstav a. Renteutgiftene vil utgjøre boutgifter. Videre skal det også tas hensyn til de utgifter som normalt følger med det å være eier av egen bolig. Dette inkluderer offentlige avgifter, eventuelle fellesutgifter eller husleie, utgifter til normalt vedlikehold og forsikringer unntatt innboforsikring. Summen av disse postene vil være skyldnerens boutgift under gjeldsordningsperioden.

Når man skal se på konsekvensene av salg av boligen er det to vurderinger som må gjøres. Man må veie inntektene av et salg av boligen opp mot de kostnadene skyldneren får ved å skaffe seg annen rimelig bolig. Den nye boligen skal etter § 4-4 være en bolig som med hensyn til "beliggenhet, størrelse, pris og andre forhold tilfredsstillende rimelige krav". Loven stiller ikke opp noe krav om at skyldneren skal eie den nye boligen og i praksis er alternativet ofte at skyldneren leier seg en annen bolig.

Dersom skyldnerens bokostnader er høye, samtidig som leiemarkedet er gunstig, vil kreditorene kunne få bedre dekning ved at skyldneren avhender boligen. Situasjonen kan imidlertid være at rentene på boliglån er lave samtidig som leiekostnadene er høye. Man må i dette regnestykket også se på skyldnerens utgifter knyttet til flytting og også regne med utgifter til depositum. Videre må man se på skyldners personlige forutsetninger. Med bakgrunn i den gruppen som søker gjeldsordning, kan det være vanskelig for skyldner å skaffe seg en annen bolig i et stramt leiemarked. Et salg av skyldnerens bolig vil også kunne realisere en eventuell friverdi i boligen. Med friverdi siktes det her til den delen av boligens verdi som overstiger pantegjelden. Denne friverdien vil ved et salg komme alle kreditorene til gode ved at beløpet fordeles forholdsmessig ut fra størrelsen på de usikrede kravene. Avhengig av størrelsen på friverdien og kostnadene knyttet til ny bolig, vil kreditorene kunne få best dekning ved at boligen selges, enn i de tilfellene der boligens omsetningsverdi med tillegg av ti prosent er beheftet med pant og skal rentebetjenes.

7.15.3. Skyldnerens bolig overstiger husstandens rimelige behov

Det andre vilkåret som må være oppfylt for å pålegge salg etter gol § 4-4 er at boligen "overstiger skyldnerens og dennes husstands rimelige behov". Bestemmelsen gir uttrykk for at det skal utvises et skjønn og anviser også vurderingstemaene i skjønnsanvendelsen til å være: "beliggenhet, størrelse, pris og andre forhold som tilfredsstillende rimelige krav". Dette må vurderes konkret i hver enkelt sak. Blir søkeren gjeldfri ved et salg av boligen eller eventuelt blir sittende igjen med en gjeld som er håndterbar, kan vedkommende ikke anses for å være varig ute av stand til å betjene sin gjeld.

I forbindelse med vurderingen av om boligen overstiger husstandens rimelig behov må det utvises skjønn. Salg er et omfattende inngrep ovenfor skyldneren og er man i tvil om betingelsene er til stede bør det utvises tilbakeholdenhet. Forarbeidene gir her en viss veiledning da ordlyden i § 4-4 i Barne- og familiedepartementets forslag, Ot. prp. nr. 81 (1991-92), opprinnelig var: "boligen overstiger skyldnerens og dennes husstands minimumsbehov". Finanskomiteens flertall endret "minimumsbehov" til "rimelige behov" og viste samtidig til sine generelle merknader om å vise smidighet overfor skyldneren når det gjelder bolig. I disse generelle merknadene pekes det blant annet på at det skal foretas en vurdering av de totale økonomiske og sosiale kostnadene et salg av boligen vil føre med seg. Man må bl.a. ta hensyn til antall personer i husstanden, boligens standard, boligens plassering i forhold til arbeidsplassen, barnas tilknytning til området og avstand til skole vil også være av en viss betydning. Det er videre også store geografiske variasjoner ved omsetningen av bolig.

Rettspraksis:

Borgarting lagmannsretts kjennelse i sak 33-1996:

"Lagmannsretten finner som namsretten, at det er mest sannsynlig at salg av leiligheten vil gi kreditorene best dekning, om enn det ikke kan fastslås med sikkerhet hvor stor gevinst kreditorene vil få. Både boutgiftene med kr. 5.948 og alternative leieutgifter med kr. 4.500 er stipulerte beløp. Etter gjeldsordningsloven § 4-4 er det også en forutsetning for salg av boligen at den overstiger skyldnerens og husstandens rimelige behov. Namsretten har under tvil funnet at leiligheten er for stor til å falle innenfor rimelige behov.

Lagmannsretten finner at salg av bolig er et så omfattende inngrep at tvil om betingelsene foreligger bør føre til at en utviser tilbakeholdenhet. Det vises til Hans Petter Graver, Gjeldsordningsloven med kommentarer, side 113, der finanskomiteen er sitert: "de totale økonomiske og sosiale kostnadene må vurderes nøye før eventuelt salg av bolig".

Leiligheten kan etter lagmannsrettens syn ikke anses å være av en størrelse som overstiger rimelige behov for en voksen og et tenåringsbarn. Boligarealet er på 89 kvm, fordelt på rom som må anses å inngå i en rimelig standard for denne husholdning. Lagmannsretten finner videre at hensynet til et stabilt og trygt bomiljø for sønnen må tillegges betydning. Det kan ikke ses bort fra at familien i så henseende vil bli satt tilbake om den må ut på husleiemarkedet igjen. Det vil kunne innebære at skyldneren vil bli mindre i stand til å klare seg selv enn det nå virker som hun greier. Det er ikke sannsynlig at hun vil klare å finansiere nytt kjøp av tilfredsstillende bolig på mange år."

Kjennelse Gulating lagmannsrett 14.02.11

"Bolig på 94 kvm fra 2007, generelt sett, går utover det som er "rimelig" for et voksent par som skal nyte godt av fordelene en gjeldsordning innebærer. Det er derfor ikke urimelig at skyldner må akseptere en reduksjon av denne boligstandard."

"Selv om ankende parts bolig er overbeheftet, vil salg av boligen gi kreditorfellesskapet best dekning. Forslaget til gjeldsordning innebærer at store deler av skyldnerens overskudd går til å rentebetjene kun deler av kredittmassen, på bekostningen av de uprioriterte krav. Ved salg av boligen vil fordringshaverne med pant innefor boligens omsetningsverdi få sine krav dekket samtidig som

skyldnerens totale gjeld vil bli vesentlig redusert. Dette innebærer at skyldnerens overskudd kan benyttes til en høyere dividendebetjening av de uprioriterte kreditorene. Salg av leiligheten vil innebære at skyldneren og hans ektefelle må finne bolig på leiemarkedet. I likhet med tingretten, legger lagmannsretten til grunn at leie av en mindre bolig vil tilsi lavere boutgifter enn det skyldneren har i dag. Ved salg av boligen vil ankende part således ha et større overskudd som kan benyttes til høyere dividendebetaling.”

7.15.4. Fastsettelse av boligens omsetningsverdi, jf. § 4-7

Finner namsmannen at lovens vilkår for å beholde boligen foreligger, etter en foreløpig vurdering, skal verdsetting av boligen foretas, jf. gol. § 4-7. Forarbeidene legger til grunn at det er av stor betydning for den enkelte søker og for kreditorene at verdifastsettelsen skjer på en betryggende måte. Anslaget på boligens omsetningsverdi vil kunne være avgjørende for kreditorenes mulighet til å få dekket sitt krav, samtidig som taksten vil ha innvirkning på søkers utgifter. Verdsettingen vil avklare hvor stor del av pantegjelden som skal rentebetjenes i gjeldsordningen. Renteutgiftene vil som sådan utgjøre en del av søkers boutgifter. Ved fastsettelsen av pantekravene, vil det også bli klart om all pantegjeld faller innenfor boligens verdi, eller om deler av pantekravene må anses uprioriterte og dermed kun vil få dividende.

7.15.5. Oppnevning av rettsvitner

Rent praktisk krever gol. § 4-7 at boligens omsetningsverdi skal ”fastsettes av namsmannen sammen med to rettsvitner med særlige kunnskaper til å ta del i verdsettingen.” Namsmannen står fritt når det gjelder valg av rettsvitner, men det er verdt å merke seg at det er omsetningsverdien av boligen som skal fastsettes og ikke verdien ved et tvangssalg som skal finnes. Det må derfor oppnevnes rettsvitner med kunnskap om det lokale salgsmarkedet. Dette kan for eksempel være eiendomsmegler og takstmann. Namsmannen må på bakgrunn av taksten og verddivurderingen fastsette boligens omsetningsverdi. Er takstmann og megler uenige om verdien gjelder reglene om stemmeflerhet i tvangssalgloven § 9-7 annet og tredje ledd tilsvarende jf. gol § 4-7 tredje ledd.

7.15.6. Klage på verdifastsettelsen

Boligens omsetningsverdi fastsettes normalt på åpningstidspunktet. Det skal foreligge en beslutning av namsmannen som skal sendes skyldner og kreditorene som er omfattet av gjeldsordningen. Beslutningen kan påklages av partene i tråd med klagereglene i tvfl. § 9-12, jf. gol. § 4-7 fjerde ledd. Klagen må da rette seg mot et avvik i verdissetingen på kr 20 000 eller saksbehandlingen eller rettsanvendelsen.

Rettspraksis:

Rt-1998-683
LF-2010-3842
LH-2007-75849
LB-2004-07563
LB-1997-1587
LG-1996-1766
LA-1998-1308

7.15.7. Hvordan krav skal rentebetjenes i gjeldsordningen, jf. § 4-8 1. bokstav a)

For at en fordring skal behandles etter bestemmelsen, kreves at den er sikret med panterett i skyldnerens bolig. Panterett i bolig kan stiftes enten ved avtalepant, ved utleggspant eller ved legalpant. Pantekravet vil være størrelsen på den opprinnelige hovedstol med fradrag for senere innbetalinger. Det må innhentes en oversikt over de forskjellige heftelsene som hviler på boligen. Grunnbokskrift bestilles fra Statens kartverk.

De pantesikrede kravene som ligger innenfor boligens omsetningsverdi med et tillegg av 10 % skal rentebetjenes under gjeldsordningsperioden, jf. gol § 4-8 litra a. Det skal ikke betales avdrag i gjeldsordningsperioden og hovedstolen består etter periodens utløp. Den delen av boliggjelden som faller utenfor omsetningsverdien, behandles som andre ikke pantesikrede krav, jf. bokstav a, tredje punktum.

Eksempel: Etter verdsettelsen er boligens verdi satt til kr 2 mill. Diverse pantegjeld i bolig utgjør 2.4 mill. Skyldner skal rentebetjene pantefordringene som ligger innenfor 2.2 mill. Ytterligere krav sikret med pant for kr 200.000,- vil bli et rent dividendekrav på lik linje med andre krav omfattet av gjeldsordningen.

Hovedregelen i gol. § 3-4 annet ledd hjemler at renter påløper i gjeldsforhandlingsperioden, men rentene forfaller ikke til betaling i forhandlingsperioden. Unntak gjøres for renter av fordringer sikret ved pant innenfor 110 % av boligens verdi. Disse forfaller likevel til betaling i gjeldsforhandlingsperioden jf. annet punktum. Det skal være tatt høyde for rentebetjeningen ved beregning av skyldners boutgifter, og skyldner må selv sørge for å betale renteutgiftene til de aktuelle kreditorene under gjeldsforhandlingen.

7.15.8. Avtalt rente

Fordringene som er sikret i boligen skal gis avtalt rente under gjeldsordningsperioden. Med avtalt rente menes den rentesats som følger av det rettslige grunnlaget for å kreve rente for kravet. Verken skyldneren eller namsmyndighetene kan ensidig fastsette annen rente. Er det avtalt variabel, flytende, regulerbar eller fast rente gjelder avtalen også under en gjeldsordning. Som hovedregel må en på forhånd avtalt renteregulering inngå som en del av en gjeldsordning. Dette medfører at dersom "forbruksgjeld" er sikret med en avtalt rente på 20 % må denne rentefoten legges til grunn, hvis kreditor ikke vil godta en lavere rente.

Rettspraksis:

RG 2000-1173 (Hålogaland lagmannsrett).

Eidsivating lagmannsrett (sak 94-289 K). LE-1994-2056

Eidsivating lagmannsrett (sak 94-01742) LE-1994-1742

Har skyldneren forut for åpning av gjeldsforhandlinger misligholdt boliglånet, kan ikke kreditor av den grunn ensidig kreve høyere rente enn det som følger av tidligere avtale. En panthaver kan imidlertid ikke uten videre kreve å få lagt til grunn en avtalt rente som er urimelig høy. Renten på boliglån kan i visse tilfeller nedsettes med hjemmel i § 4-8 litra f. Er avtalen urimelig gunstig til fordel for kreditor, kan hensynet til skyldneren og de øvrige kreditorene tilsi at den rentefot som det skal betales i gjeldsordningsperioden endres til et rimelig nivå. Markedsrenten er utgangspunktet, hvis ikke annet avtales i gjeldsordningen. I rettspraksis har man imidlertid vært meget tilbakeholden med å gripe inn i etablerte kontraktsforhold.

7.15.9. Fordringer uten avtalt rente

Dersom det ikke er avtalt noen rente, for eksempel fordi det er tale om en misligholdt kjøpesum som er blitt sikret i boligen ved utleggspant, vil rentesatsen måtte avtales i forbindelse med gjeldsordningen. Som utgangspunkt vil kreditor og skyldner kunne enes om den alminnelige misligholdsrente, men avhengig av kravets art vil skyldner kunne forslå en rimelig rente som retten kan stadfeste, også mot kreditorens vilje. Dersom kravet har en lovbestemt rente, eks der kravet stammer fra et offentligrettslig krav, skal denne benyttes.

7.15.10. Forholdet til "friverdi"

Med boligens friverdi menes differansen mellom gjeld med pantesikkerhet i boligen og boligens omsetningsverdi. Det vil si at hvis gjelden er mindre enn den fastsatte verdien, foreligger det en friverdi. En friverdi i boligen vil være et aktivum for skyldneren.

En friverdi i boligen har kun praktiske virkninger hvor debitor beholder boligen. Avhendes boligen vil friverdien bli fordelt forholdsmessig på de forskjellige kreditorene. Ved en friverdi i boligen vil skyldner bli sittende igjen med en formue etter endt gjeldsordning. Er friverdien av en viss størrelse kan dette bli å anse som støtende. Rettspraksis er sprikende når det gjelder størrelsen på hvor stor friverdien må være før det er å anse som støtende. Boligmarkedet svinger og en friverdi i boligen ved inngåelse av gjeldsordningen kan være forsvunnet helt eller delvis innen gjeldsordningen er gjennomført eller motsatt at den har økt og medfører at skyldner sitter igjen med en betydelig formue. En annen virkning av at debitor har friverdi i boligen er at dekning til de øvrige uprioriterte kreditorene vil øke, og at kostnadene ved den månedlige rentebetjeningen av de pantsikrede krav i realiteten blir lavere. Det kommer således kreditorfellesskapet til gode at kostnadene ved å beholde boligen blir lavere.

Ved friverdi i boligen kan skyldner foreslå en utvidelse av gjeldsordningsperioden for å kompensere ovenfor kreditorene, dersom det kommer innsigelser mot forslaget. I god § 5-2 tredje ledd litra b hjemles at dersom pantsikrede fordringer iht. § 4-8 litra a er vesentlig mindre enn den verdi som er fastsatt etter § 4-7 første ledd kan det stadfestes en lengre gjeldsordningsperiode enn fem år. Det er ikke lovlig adgang til å kompensere for friverdien ved å gi de uprioriterte kreditorene pant i den ledige låneprioriteten i boligen. Ordlyden i § 5-2 tilsier at alle usikrede fordringer skal falle bort etter endt gjeldsordning, og en slik løsning ville omgå denne regelen.

Debitor kan derimot foreslå at boligen belånes innenfor friverdien og at dette beløpet fordeles på kreditorene. På den annen side vil det ofte være vanskelig for skyldnere som er i ferd med å etablere en gjeldsordning å betjene ytterligere et låneforhold. I tillegg har mange også allerede problemer med å betjene den boliggjelden de allerede har. Den beste løsning er derfor oftest at kreditorene kompenseres ved at perioden forlenges tilsvarende en forholdsmessig vurdering av den aktuelle friverdien.

Rettspraksis:

U-2009-1947 (HR ankeutvalg)

LF-2006-87446

LE-1997-580

LB-1998-1398+LA-1999-639

LB-1998-1534

7.15.11. Forholdet til samskyldnere

Det er vanlig både i ekteskap og samboerforhold at partene eier felles bolig sammen. Dersom kun den ene søker om gjeldsordning, må det foretas en vurdering av hvor stor andel skyldner eier, og verdivurderingen av skyldners andel vil danne grunnlaget for hvilket beløp som skal betjenes i gjeldsordningen. Det vanligste er at partene eier en halvdel av bolig, men dersom annen eierandel dokumenteres, legges denne eierandel til grunn. På pantattest i bolig skal det fremgå hvilke heftelser som hefter på den ene halvpart og hvilke som hefter på hele boligen. Rettspraksis har nedfelt prinsippet om at kravet med pant i hele boligen og som begge samboere er medskyldnere for deles i to. Den ene halvpart av kravet skal rentebetjenes, mens den andre delen av kravet kun skal dividendebetjenes. Dette gjelder i de tilfeller hvor samskyldnerne anses for å eie en halvdel av boligen hver må man kun legge inn 1/2 verdien av boligen på søker med et tillegg på 10 %.

Eksempel: Førsteprioritets pantehavers lån er på kr 1 million og iht. samskyldnernes interne forhold skylder hver av dem kr 500 000,-. Boligens verdi er av namsmannen satt til kr 900.000,-, og med tillegget på 10 % skal skyldner rentebetjene krav innenfor kr 990 000,-. Andreprioritets pantehavers lån er på kr 200 000,- og tredjeprioritets pantehavers lån på kr 500 000,-. I henhold til gjeldsbrevet vil skyldner kunne gjøres ansvarlig for hele lånet. Dersom hele lånet på kr 1 mill ble lagt inn på skyldner, ville dette medføre at krav med etterfølgende prioritet falt utenfor boligens verdi med et tillegg på 10 %. Etter rettspraksis medfører dette at førsteprioritets pantehaver settes inn med kr 500 000,- som prioritert krav og kr 500 000,- som dividendekrav. Videre får andreprioritets pantehaver rentebetjening for hele sitt krav på kr 200 000,-. Tredjeprioritets pantehavers krav faller delvis innenfor og delvis utenfor boligens verdi med et tillegg på 10 %. Kr 290 000,- av kravet skal rentebetjenes og kr 210 000,- skal kun dividendebetjenes.

Når gjeldsordningen er over vil skyldneren normalt være fri for ansvaret for all gjeld som ligger utenfor verdien av vedkommendes andel med tillegg av 10 %.

Rettspraksis:

LG-2003-658

LB-2002-3441

LB-2001-1608

LA-1998-1606 LE-1998-

703

7.15.12. Boligutgifter kan ikke dekkes under gjeldsordningen

Dersom søker er samskyldner med samboer/ektefelle på boliglånet kan det oppstå problemer ved betjeningen av boliglånet dersom kun den ene søker gjeldsordning. I henhold til gol § 4-8 litra a skal det ikke betales avdrag i gjeldsordningsperioden, kun renter. Dette gjelder kun den av samskyldnerne som kommer inn under gjeldsordningsloven. I disse tilfellene kan kreditor gjøre den andre ansvarlig for hele avdraget. Det følger av solidaransvaret at kreditor kan gå på den ene debitoren for hele avdragets størrelse. I praksis er det ikke slik at den som ikke søker gjeldsordning får anledning til kun å betale halve rentene og halve avdraget. Vedkommende kan risikere å dekke hele avdraget samt sin halvdel av rentene. Dersom den andre ektefellen ikke har økonomi til å betale hele avdraget, og kreditor ikke går med på en avtale om at vedkommende for eksempel kun betaler halve avdraget under samskyldners gjeldsordningsperiode, har kreditor adgang til å kreve tvangssalg under gjeldsordningen dersom kravet misligholdes.

Selve søknaden om gjeldsordning kan ikke avslås selv om søker ikke har økonomisk evne til å dekke sine renteutgifter etter § 4-8 første ledd bokstav a. Det er allikevel adgang til å nekte å stadfeste gjeldsordningen, da gol § 4-8 bokstav a, jf. bestemmelsens andre ledd krever at renter på pantegjeld på bolig skal dekkes. Dersom det ikke er mulig å skaffe rimeligere bolig, vil skyldner allikevel kunne beholde bolig selv om skyldner og/eller dens husstand har for små inntekter til å betjene boliggjelden.

7.15.13. Beslutning om salg av bolig før åpning, gol § 2-5

Som vi har gjennomgått, er den praktiske hovedregel at skyldner får beholde bolig i gjeldsordning, jf. § 4-4. Det forekommer at skyldneren har bolig som åpenbart ikke kan beholdes under en gjeldsordning. Boligen kan være for verdifull, eller skyldneren må finne seg i en lavere bostandard eller begge deler. Når skyldner har bolig som ikke kan beholdes, må skyldneren selge denne for å kunne oppnå gjeldsordning. Dersom namsmannen i tillegg finner at salget bør skje før gjeldsforhandling åpnes, skal dette besluttes. Det er hensynet til en effektiv gjennomføring av gjeldsforhandlingsperioden som begrunner regelen. Det kan ta tid å få avvirket et salg innenfor firemåneders-perioden som gjelder etter åpning. Det kan også være nødvendig å få en sikker avklaring på boligens salgsverdi, og spørsmålet om skyldneren kan betraktes som betalingsudyktig. Salget gjennomføres etter reglene i § 4-6. Det er

etter dette to forhold som må vurderes dersom namsmannen skal beslutte salg før åpning. For det første må det være *åpenbart* at bolig eller eiendeler må selges. Videre krever loven at ”*salget bør være gjennomført før gjeldsforhandling åpnes*”.

7.15.14. Vurdering av vilkåret ”åpenbart”

At namsmannen skal beslutte salg der det er åpenbart at bolig må selges, innebærer at namsmannen må ta en foreløpig stilling til skyldnerens behov sammenholdt med boligen og dennes verdi, og at det fremstår som klart at søker ikke kan beholde den. I de tilfellene der namsmannens beslutning er avhengig av eiendelens verdi, må namsmannen foreta en konkret verdiangivelse. Ut fra lovens ordlyd er det ikke meningen at det skal foretas en formell verdsetting da bestemmelsen ikke henviser til gol. § 47. På bakgrunn av at loven stiller et så strengt krav som at det skal være ”åpenbart”, vil dette i realiteten si at namsmannen må legge seg på en sikkerhetsmargin og bare kreve salg der verdien med sikkerhet er for høy. Ettersom loven setter et strengt krav til namsmannens beslutning, skal enhver form for tvil føre til at salg før åpning ikke besluttes. Det vil kunne oppfattes som et stort inngrep i skyldners situasjon om et salg av bolig blir gjennomført, og det i ettertid viser seg at skyldner av andre grunner allikevel ikke oppnår gjeldsforhandlinger. Gjeldssaken bør derfor være tilstrekkelig godt opplyst slik at namsmannen evner å vurdere om de andre vilkårene for åpning av gjeldsforhandling anses oppfylt.

7.15.15. Vilkåret ”salget bør være gjennomført før gjeldsforhandling åpnes”

Namsmannen må i denne sammenheng vurdere eiendelens omsettelighet. I de tilfeller hvor salg av bolig kan gjennomføres i forhandlingsperioden, skal det ikke besluttes salg, jf. ot.prp. nr. 81. Dersom det ikke er påkrevd, bør man av hensyn til skyldner avvente salget og gjennomføre et salg i forhandlingsperioden. Gjennomføring av salg av bolig kan imidlertid innebære en tidkrevende salgsprosess og da kan 4 måneder være for kort. Denne problemstillingen er hensyntatt i loven ved at bestemmelsens 2. ledd gir namsmannen anledning til å starte salgsforberedelsene gjennom verdsettelse allerede på søknadsstadiet. Dette er på tilsvarende måte fulgt opp i gol. § 3-1 2. ledd som gir namsmannen anledning til å sette vilkår om at det foretas verdsetting for åpning av gjeldsforhandling. Ved tvil knyttet til eiendelens verdi, åpner dette for at namsmannen i stedet for å beslutte salg av eiendelen før åpning, kan kreve å gjennomføre en verdsetting i henhold til gol. § 4-7.

Til tross for at namsmannen skal være varsom med å beslutte salg av eiendeler på dette stadiet i saksbehandlingen, er det lagt til grunn i forarbeidene (Ot.prp. nr. 81 s. 34) at det er en risiko søker må ta ved å søke om gjeldsforhandlinger.

7.15.16. Krav til beslutningen om salg

Namsmannen skal treffe beslutning om salg. Dette innebærer at det må gjøres en skriftlig beslutning om dette, og beslutningen skal sendes skyldner og kreditorene. Bestemmelsen i § 2-5 gir namsmannen myndighet til å bestemme at et salg skal være gjennomført før det åpnes for gjeldsforhandlinger. Den gir imidlertid ikke namsmannen adgang til å pålegge skyldneren å selge boligen for å dekke sine gjeldsforpliktelser, og må i den forstand anses som en videreføring av namsmannens adgang til å sette vilkår for åpning av gjeldsforhandling, jf. gol. § 3-1.

7.15.17. Klageadgang

Både skyldner og kreditor kan klage på beslutningen. Klagefristen er på 1 måned, og følger av gol. § 78, jf. tvangsfullbyrdsloven § 5-16. Det bør settes en frist som er tilstrekkelig til at skyldner klarer å gjennomføre salget innen fristen. Dersom skyldner ikke gjennomfører salget innen fristen, kan søknaden avslås, jf. § 2-6 bokstav c. Hvis namsmannen har besluttet salg og skyldneren har fulgt opp dette uten å lykkes med salget innen den frist namsmannen har satt, bør ikke det hindre søker i å få åpnet for gjeldsforhandling, jf. Ot.prp. nr. 81 s. 35. Da må imidlertid det stilles krav til at salgforsøket har blitt gjort i henhold til fremgangsmåten i gol. § 4-6. Dersom skyldner ikke ønsker å selge bolig, kan skyldner velge å trekke søknaden.

7.15.18. Vilkår om salg av bolig før åpning, gol § 1-3 annet ledd

I stedet for å beslutte salg av bolig etter § 2-5, kan namsmannen eller tingretten sette som vilkår for å åpne for gjeldsforhandling at salg gjennomføres, jf. § 3-1 annet ledd. Det foretas i disse tilfellene ingen åpning før vilkårene er oppfylt. Motsetningsvis fører oppfyllelse av vilkårene til at det skal åpnes for gjeldsforhandling da de øvrige vilkår for gjeldsordning anses oppfylt. Dersom det er tingretten som har satt vilkåret om salg, sendes saken tilbake til namsmannen som eventuelt bistår skyldner med å oppfylle vilkåret om gjennomføring av salg. Når vilkåret er oppfylt, går saken tilbake til retten for åpning. Dersom namsmannen setter vilkår for åpning kan skyldneren påklage dette til retten. Da er klagefristen 1 måned, jf. tvfbl. § 5-16. Dersom skyldner ikke medvirker til gjennomføring av salg, betyr dette i praksis at namsmannen kan avslå søknaden etter gol. § 2-6 bokstav c.

Rettspraksis:

LF-2003-598 Åpning, vilkår salg av bolig

Lagmannsretten kom i motsetning til namsretten at det ikke var nødvendig å sette som vilkår for åpning av gjeldsforhandling at boligen måtte selges. Boligen skal bare kreves solgt før åpning dersom det ved siden av at vilkårene i gol. § 4-4 ikke er oppfylt er støtende at den beholdes eller det er helt urealistisk at kreditorene vil godta en ordning hvor boligen beholdes

LA-1994-127 Åpning, vilkår, salg av bolig

Boligen var etter lagmannsrettens mening av rimelig standard og medførte kun rimelige kostnader. Det var da ikke grunn til å sette salg som åpningsvilkår

LH-2000-775 Åpning, vilkår, salg av bolig

Skyldnerne hadde bedt om at saken måtte bli ”returnert uten åpning” dersom det var aktuelt å stille som åpningsvilkår at boligen skulle selges. Namsretten hadde så nektet åpning under henvisning til at boligen skulle selges. Lagmannsretten kom for øvrig til at spørsmålet om salg burde utstå til gjeldsforhandlingene med kreditorene, og åpnet gjeldsforhandling uten vilkår.

Oslo 1995-0611 Åpning, vilkår, salg av bolig

Retten satte som vilkår for åpning at en leilighet måtte selges. Åpningstidspunktet skulle være ”den dag da namsmannen mottar melding om at leiligheten er solgt.”

7.15.19. Gjennomføring av frivillig salg

For å oppnå formålet med en gjeldsordning, ligger det i sakens natur at salg av bolig vil være frivillig fra skyldners side. Bestemmelsens første ledd pålegger med andre ord søkeren å medvirke til at bolig som ikke kan beholdes etter vurderingen i gol. 4-4 selges. (*Ot.prp. nr. 81 s.60.*). På tilsvarende måte er namsmannen pålagt å sørge for at salget faktisk foregår på en forsvarlig måte slik at hensynet til at det blir frigjort likvide midler som fordeles på kreditorene blir ivaretatt. I de tilfellene der skyldner ikke bidrar til salget, vil saken kunne avslås i henhold til § 2-6 eller heves i henhold til § 3-7, hvis det er åpnet for gjeldsforhandling. Salg av felles bolig vil kreve samtykke fra ektefelle, jf. ekteskapsloven § 32.

7.15.20. Salget skal sikre fordringshaverne best dekning

Namsmannen bestemmer hvordan salget skal gjennomføres med bakgrunn i en vurdering av hvilket type salg som gir kreditorene best dekning. Det kan være underhåndssalg, auksjonssalg eller vanlig salg. Hvis namsmannen finner det tjenlig, kan det innhentes bistand av en eiendomsmegler som forestår salget. Det er i prinsippet medhjelpersalg som nå er den vanligste måten salget gjennomføres på, selv om auksjonssalg ved namsmannen fremdeles kan forekomme. Om namsmannen finner det tilrådelig, kan skyldner gjøres pliktig til å selge eiendelen selv. Det er ikke vanlig at skyldner pålegges å selge bolig for egen hånd, men det kan tenkes tilfeller der skyldner allerede er i gang med en

salgsprosess, eller selv har en kjøper på hånden. Valg av salgsmåte må vurderes ut fra hvilket alternativ som gir størst nettoutbytte etter fradrag for salgsmkostninger.

7.15.21. Salg ved panteheftelser i bolig

Er det panteheftelser eller andre rettigheter i boligen, som hindrer frivillig salg, skal boligen selges etter reglene i tvangsfullbyrdelsesloven kapittel 11. Et salg etter tvangsfullbyrdelseslovens regler bidrar til å ivareta panthavers rettigheter, kjøperen vil få en bolig fri for heftelser og sikrer deretter en ordnet fordeling av oppgjøret, jf. ot.prp. nr.81 s.61. Gjennomgående er det stort sett den praktiske fremgangsmåten og konsekvensene for kjøper som er de sentrale bestemmelser som blir fulgt i tvangsfullbyrdelsesloven. Det kan imidlertid være vanskelig å bruke bestemmelsene i tvangsfullbyrdelsesloven tilsvarende på gjeldsordningssaker ettersom forutsetningen bak de to lovene strengt tatt er svært forskjellige. Det krever dermed godt skjønn og forståelse av både tvangsfullbyrdelsesloven og gjeldsordningsloven for å foreta et slikt salg i tråd med forarbeidernes formål.

7.15.22. Underretning om frivillig salg til panthaverne

Ved beslutning om frivillig salg, kan og bør namsmannen underrette kreditorene om dette. Kreditorene orienteres da om at panteheftelser som ikke blir dekket ved salget, faller bort. Kreditorene skal gis en frist (minst 1 uke) til å motsette seg dette. Dette gir namsmannen en mulighet til en forenklet salgsprosess. Dersom kreditorene motsetter seg dette, skal salget foregå etter tvangsfullbyrdelseslovens regler i kapittel 11.

7.15.23. Bortfall av pantheftelser ved tingrettens kjennelse

Dersom ingen av kreditorene motsetter seg et frivillig salg, vil salgsprosessen foregå på vanlig måte med annonsering, visninger og budrunde. Bud på boligen er det skyldneren som må anta. Etter at salget er gjennomført, skal tingretten ved et frivillig salg fastsette ved kjennelse hvilke pantekrav som dekkes ved realiseringen, og hvilke som faller utenfor. Panthavere som dekkes av salgssummen, gis deretter full dekning. Hvis det er panteheftelser som ikke blir dekket ved salget, fortsetter skyldner å hefte for de udekkede kravene og de må derfor tas inn som ordinære dividendekrav iht. gol. § 4-8 første ledd bokstav a. Skulle det være friverdi i eiendelen, slik at alle panteheftelsene blir dekket ved salget, vil den resterende salgssummen gå til fordeling på de øvrige kreditorene i gjeldsordningen, jf. Ot.prp. nr. 81 s. 61. I de tilfellene der det ikke er panteheftelser knyttet til boligen, vil hele salgssummen fordeles forholdsmessig på kreditorene. Foreligger det prioriterte krav, vil det måtte hensyntas ved fordeling av salgssummen.

7.15.24. Gjennomføring av salg etter tvangsfullbyrdelsesloven

Det er viktig å huske at dette i prinsippet er et frivillig salg, selv om salget skal skje etter tvangsfullbyrdelseslovens regler i kapittel 11. Det vil derfor ikke være nødvendig med noen begjæring om tvangsdekning. Det er namsmannen evt. skyldner som skal anmode retten om å gjennomføre et salg. Betydningen av at salget fremmes etter tvangsfullbyrdelsesloven, vil eks være at budene forelegges panthaverne og tingretten i stedet for skyldner, budenes bindende virkning, og frister for betaling og oppgjørdsdag. Tingretten skal avsi stadfestelse – og fordelingskjennelse. For kjøper vil lov om avhending av fast eiendom ikke komme til anvendelse, dvs. at kjøper i etterkant ikke kan heve kjøpet.

7.15.25. Erstatningsbolig

Dersom boligen selges, er det i utgangspunktet skyldner som selv må skaffe seg annet husvære. Gjeldsordningsloven åpner for at tvangsfullbyrdelsesloven og dens henvisninger til dekningsloven kan legges til grunn i gjeldsordningssaker. Dersom skyldner ikke lykkes med å skaffe alternativt husvære, vil dekningsloven § 2-10 på visse vilkår kunne gi skyldner rett til erstatningsbolig i forbindelse med tvangssalget. Bestemmelsen gir skyldner en streng aktivitetsplikt og innebærer at det må vises stor vilje til å skaffe annen bolig på tross av både sosiale og helsemessige problemer. Det er imidlertid ikke

sikkert at vurdering av skyldners evne vil være like streng når bakgrunnen er behov for å løse en gjeldssak. Salget kan ikke gjennomføres før en alternativ bolig står til skyldners disposisjon, jf. tvfbl. § 11-9 annet ledd.

Rettspraksis:

Rt-1992-1174
Rt-1983-1423
LE-2002-0909
LB-2002-1644
LG-2001-00176
LB-2001-02303

7.15.26. Endring av en gjeldsordning med bolig

En gjeldsordning varer som hovedregel i 5 år. I løpet av perioden vil etterspørselen i boligmarkedet kunne svinge og boligprisene påvirkes av dette og de økonomiske forhold forøvrig. Både fall i boligverdien og økt boligverdi vil kunne være gjenstand for en ny vurdering av omsetningsverdien ved utløpet av gjeldsordningen.

Siden gjeldsordningslovens ikrafttredelse i 1993 har boligprisene i hovedsak vært stigende, slik at bestemmelsen ikke har hatt større betydning. Dersom vi igjen får et boligkrakk, vil den være av stor betydning for de som skal avslutte sin gjeldsordning og betjene den gjenstående gjelden i bolig. Bestemmelsen er derfor ment som en sikkerhetsventil, for å unngå at skyldnere å bli sittende igjen med en stor usikret gjeld på boligen.

Dersom skyldner eier bolig, skal gjeld som er pantsikret innenfor omsetningsverdien ved avtaleinngåelsen med tillegg av 10 % rentebetjenes underveis i gjeldsordningsperioden, jf. gjeldsordningsloven § 4-8 bokstav a. Pantsikrede krav som ligger utenfor 110 % av omsetningsverdien, skal dividendebetjenes. Dersom boligen synker i verdi i gjeldsordningsperioden, vil skyldner sitte igjen med stor usikret gjeld på boligen som det kan være vanskelig å betjene. I disse tilfellene får § 6-1 annet ledd stor betydning. Den gir tingretten hjemmel til å stadfeste en endring av gjeldsordningen som går ut på nedsettelse av gjeld som er sikret ved pant i boligen.

Forutsetningen er at verdien av boligen ved ordningens utløp er ”vesentlig lavere enn den verdi som ble fastsatt etter § 4-7 i forkant av gjeldsordningen”. Bestemmelsen må sees i sammenheng med at kreditorene har mulighet til å begjære endring ved ekstraordinær verdistigning på bolig. Lovteksten sier, ”vesentlig lavere”. Bestemmelsen inneholder ikke noen nærmere angivelse om hva som er ”vesentlig”. I Ot.prp. nr. 99 bruker departementet uttrykket ”falt sterkt”. Hva som nærmere ligger i ”vesentlig lavere”, må avgjøres gjennom rettspraksis. Namsmannen vil måtte bistå skyldner med å få gjennomført ny takst/verdivurdering, jf. gol. § 4-7.

Det fremgår av bestemmelsen at gjelden kan ”nedsettes i den utstrekning skyldnerens økonomiske stilling, hensynet til fordringshaverne og omstendighetene ellers tilsier det”. Man må her se på hvor stor andel skyldneren må betjene sett opp mot skyldnerens økonomi, fordelene ved å få beholde bolig m.m.

Lovgiver har tatt inn en presisering i lovteksten, hvor det fremgår at ”gjelden kan ikke nedsettes til et beløp som er lavere enn boligens omsetningsverdi på avgjørelsestidspunktet”. Lovgiver har på denne måten markert at kreditorene har rett til dekning innenfor omsetningsverdien, og at denne ikke kan beskjæres ytterligere selv om utsiktene til videre verdifall kan være tilstede. Avgjørelsestidspunktet er i denne sammenheng det tidspunkt retten beslutter nedsettelse av gjelden.

Rettspraksis:
Rt 1997 s. 306

Regelen om adgangen til å begjære omgjøring av en etablert gjeldsordning som følge av verdistigning på bolig, kom i 2003. Det fremgår av bestemmelsen at tingretten "kan" omgjøre. Det er således ingen automatikk i at det skal skje en endring. Det er videre kun kreditorer som er med i gjeldsordningen, som kan begjære omgjøring etter bestemmelsen.

Forutsetningen for at tingretten skal kunne omgjøre er at "skyldnerens bolig i gjeldsordningsperioden har steget så mye i verdi i forhold til verdifastsettelsen etter § 4-7 at det etter *omstendighetene* vil virke urimelig overfor fordringshaverne dersom skyldneren skulle beholde hele verdiøkningen." Det fremgår av forarbeidene at bestemmelsen vil kunne komme til anvendelse dersom skyldner blir sittende med en ekstraordinær stor formue i boligen etter utløpet av gjeldsordningsperioden. Rettspraksis har sagt at generell verdistigning i eiendomsmarkedet som hovedregel ikke kan gi grunnlag for endring. Det må være ekstraordinære forhold både med hensyn til verdiøkningens størrelse og årsaken til denne dvs. forhold knyttet opp mot den konkrete eiendom for at bestemmelsen skal komme til anvendelse. I realiteten har dette medført at få gjeldsordninger er endret pga en verdiøkning i bolig som skyldes en generell prisstigning. Dersom boligen selges i gjeldsordningen, må midlene investeres i ny bolig for å beholde en eventuell gevinst av salget.

Rettspraksis:
LG 2006-13918 LB-2004-
05731
Rt-1997-306

Det fremgår av forarbeidene at en omgjøring av gjeldsordning etter § 6-2 andre ledd vil kunne gå ut på at boligen skal selges. Det fremgår av annet ledd annet punktum at skyldner i slike tilfeller har "rett til å beholde tilstrekkelig av salgssummen til å kunne skaffe seg en annen eiet bolig som med hensyn til størrelse, standard og beliggenhet m.v. tilfredsstillende skyldneren og dennes husstands rimelige behov". Bestemmelsen er ikke ment som et ubetinget salgspålegg til skyldner. Forarbeidene har særlig påpekt at det skal tas hensyn til om det vil ha negative konsekvenser for skyldnerens barn å flytte. Det fremgår av proposisjonen at dekningsloven § 2-10 vil kunne være veiledende ved vurderingen av om det skal pålegges salg. Hvilke krav som kan stilles til erstatningsboligen beror på omstendighetene. I ordene "tilfredsstillende rimelige krav" ligger at det ikke kan stilles for store krav. Dekningsloven § 2-10 tar sikte på å verne skyldnerens eksistensminimum med hensyn til bolig. Et alternativ til salg av boligen, vil kunne være at skyldner forlenger gjeldsordningsperioden for å kompensere for verdistigningen. Det er allikevel verdt å merke seg at verdistigning ikke medfører at skyldner får forbedring i sin økonomi. Det vil derfor ikke være en god løsning å foreslå at skyldner tar opp lån på boligen og på den måten fordeler noe av gevinsten ved verdiøkningen.

Rettspraksis
LE-2004-84923
LB-2002-4031

7.15.27. Kjøp av bolig under en gjeldsordning

Gjeldsordningsloven har ikke noe forbud om å stifte gjeld i gjeldsordningsperioden. Dette betyr at skyldneren *kan* kjøpe bolig i forbindelse med en gjeldsordning. Kommunen har virkemidler som Startlån for personer som har vanskeligheter med å komme seg inn i boligmarkedet pga en økonomisk vanskelig situasjon. Skyldnerens utgifter ved opptak av boliglånet må som utgangspunkt ikke overstige de boustgifter som allerede er vurdert som rimelige for skyldner i gjeldsordningen. Det er ikke oppstilt noe vilkår i loven at skyldner må ha samtykke fra kreditorene for å kunne kjøpe bolig i gjeldsordningen, men skyldner bør opplyse kreditorene om dette.

Rettspraksis:

LG-1996-1523

LA-1996-1145

7.15.28. Begjæring om tvangssalg av bolig før søknad om gjeldsordning

I mange saker er tvangssalg av boligen allerede begjært av kreditorene på det tidspunktet søknad om gjeldsordning fremsettes. Praksis i tingrettene er at tvangssalgssaken blir stilt i bero i påvente av namsmannens beslutning om en bolig skal beholdes i gjeldsordningen. Kommer namsmannen til at vilkåret for å beholde bolig er oppfylt etter gol. § 4-4, skal tingretten heve tvangssalgssaken. Er vilkårene for å beholde boligen ikke oppfylt slik at retten pålegger salg og det ligger en tvangssalgssak under behandling for retten, lar namsmannen denne saken gå sin gang og ber søker trekke søknaden i påvente av at tvangssalget gjennomføres. Dersom saken ikke trekkes, kan namsmannen heve saken pga. ”uavklarte forhold”, jf. gol. § 2-6 bokstav a, jf. § 1-4 første ledd, 2. pkt.

7.15.29. Tvangssalg under gjeldsordning

I gjeldsordningssaker hvor bolig skal beholdes, skal skyldneren normalt betale renter av et beløp tilsvarende boligens markedsverdi med et tillegg på 10 %, jf. gol. § 4-8 første ledd bokstav a. Dersom skyldneren skulle misligholde denne forpliktelsen, vil kreditor på vanlig måte kunne begjære tvangsdekning. Risiko for tvangssalg vil også foreligge, dersom ektefelle som ikke har gjeldsordning, misligholder sin forpliktelse til å betale renter og avdrag av boliglånet i denne perioden.

7.16. Vergemål

Hjelpetekst

Ikke alle makter å ivareta sine økonomiske og andre interesser på en forsvarlig måte. Dette kan skyldes fysisk eller psykisk sykdom, nedsatt funksjonsevne, rusmiddelmisbruk mv. I slike tilfeller kan det offentlige oppnevne en annen person som på fast basis kan hjelpe vedkommende. Denne ordningen kalles vergemål. Vergemål, innebærer at det oppnevnes en person som har kompetanse til å handle på vegne av den som settes under vergemål. Ved et ordinært vergemål har personen sin rettslige handleevne i behold og kan dermed disponere også på egen hånd. Vergemål kan også innebære at handleevnen helt fratras den som settes under vergemål Stortinget vedtok våren 2010 ny vergemålslov (LOV 2010-03-26 nr. 9: Lov om vergemål (vergemålsloven, vml.).

Fagartikkel

Det nye regelverket om vergemål vil medføre at representasjonen for mennesker som trenger bistand til å ivareta egne interesser blir modernisert og tilpasset dagens forhold. Umyndiggjøring innebar etter umyndiggjøringsloven av 1898 fullstendig tap av rettslig handleevne. Dette ble imidlertid ansett som et svært inngripende tiltak, og etter hvert ble det etablert en adgang til å opprette såkalt hjelpeverge for myndige personer med behov for bistand.

Dette prinsippet er videreført i den nye loven, som gjør vergemålsinstituttet langt mer fleksibelt enn tidligere. Nå skal vergemål bare begrense handleevnen så langt dette er nødvendig i den enkelte sak. Hjelpevergeordningen er dermed erstattet med et vanlig vergemål. Men også den nye loven åpner for helt eller delvis å frata en person den rettslige handleevnen. Dette må imidlertid gjøres av en domstol. Fylkesmannen har ikke slik kompetanse, men kan treffe midlertidige vedtak om dette. Både økonomiske og personlige forhold kan omfattes av vergemålet, og dette skal uttrykkelig angis i vedtaket.

Andre viktige elementer i den nye loven, er: *Legalfullmakt* til pårørende dvs. at ektefelle, samboer, barn, barnebarn og foreldre, kan representere et familiemedlem som pga sinnslidelse eller helbred ikke lenger er i stand til å ivareta sine økonomiske interesser. Muligheter for *framtidfullmakt* dvs. en fullmakt til en eller flere personer om å representere en person (fullmaktsgiveren) etter at personen på grunn av sinnslidelse eller helbred ikke lenger er i stand til å ivareta sine interesser innenfor fullmaktens områder. *Individtilpasset vergemål* dvs. at hovedregelen er at vergemålet skal tilpasses den enkeltes behov uten fratakelse av den rettslige handleevne. Bare unntaksvis skal vergemål med fratakelse av rettslig handleevne benyttes, og da altså etter behandling i tingretten.

Den nye vergemålsloven etablerer fylkesmannsembetene som ny lokal vergemålsmyndighet i stedet for overformyndieret, og Statens sivilrettsforvaltning som sentral vergemålsmyndighet. Fylkesmannen i hvert fylke blir førsteinstans i vergemålssaker. Forvaltningen av vergemål blir dermed en fullt ut statlig virksomhet ved at Fylkesmennene overtar ansvar og oppgaver fra dagens overformyndier i kommunene. Fylkesmannen har fått en sentral rolle, bl.a. med å føre kontroll med vergene, samtykke til visse disposisjoner, forvalte de finansene til personer under vergemål, samt å treffe beslutning om vergemål i de fleste tilfellene. Overformyndieret forsvinner.

7.17. Gjeldsregister

Hjelpetekst

Regjeringen arbeider for tiden (februar 2016) med å etablere en lovgivning som åpner for at det kan etableres et register over forbruksgjeld i Norge. Bakgrunnen for dette er de økende problemene knyttet til slik gjeld, noe i mange tilfeller skyldes at finansforetakene ikke har mulighet til å undersøke kundenes eksisterende gjeldsbyrde ved søknad om lån. Dermed kan den samlede gjelden bli for høy for enkelte. Tanken er at et slikt register vil gi finansieringsforetakene et bedre grunnlag for sin kredittvurdering ved at de som har for mye gjeld fra før vil få sine søknader avslått. I forbindelse med "Strategi for boligmarkedet", som regjeringen framla våren 2015, ble det bestemt at det skal åpnes for et gjeldsregister i privat regi. Det betyr at man har gått bort fra forslaget om å etablere registeret i Brønnøysund. Ordningen blir dermed slik finansbransjen måtte bestemme seg for. Dette er foreløpig uklart.

Fagartikkel

Hensikten med registreringen av forbruksgjeld er å gi kredittytterne et bedre grunnlag for å vurdere den enkelte lånsøkers evne til å betjene det omsøkte lånet. Dersom forbruksgjelden er svært høy, vil den enkeltes kredittverdighet bli lav, og lånemulighetene tilsvarende mindre. Det vil imidlertid være opp til det enkelte finansforetak å avgjøre hvor stor vekt som skal legges på gjeldsopplysningen, og hvordan den skal vektas i forhold til andre opplysninger. Foretak som tar høy risiko (og høy rente) vil akseptere høyere forbruksgjeld enn foretak som vil ta moderat eller liten risiko (og lavere rente). Rent praktisk vil en ordning med gjeldsregistrering virke ved at finansforetakene fortløpende rapporterer inn sine kunders gjeldsforhold til registerfører. Tekst tatt ut.

Opplysningen om gjeldsforhold vil deretter, sammen med en rekke andre opplysninger, inngå i grunnlagsmaterialet for kredittopplysningsselskapenes utarbeidelse av en kredittopplysning, eller en såkalt kredittscore. Det er altså ikke meningen at det skal opprettes et eget register som skal operere utenfor det etablerte systemet for kredittopplysning. Gjeldsregisteret er ment å skulle være en naturlig utbygging av kredittopplysningsordningen vi allerede har. Ved at det ved kredittvurderingen også kan tas hensyn til gjeldsopplysninger, vil kredittopplysningen bli langt mer presis enn den er i dag. Det har

kommet innvendinger mot gjeldsregisteret, særlig når det gjelder personvernproblematikken. I forslaget som foreligger, synes imidlertid personvern hensyn å være godt ivaretatt. Et viktig element i dette er at tilgangen til gjeldsopplysninger er foreslått begrenset til de som skal gi lån og kreditt. Dette er en langt snevrere krets enn de som i dag har tilgang til ordinær kredittopplysning, som bl.a. teleselskaper, boligutleiende og andre som oppgir en saklig grunn.

Tekst tatt ut.

7.18 Klage og anke i gjeldsordningssaker

Hjelpetekst

En rekke saker etter gjeldsordningsloven er behandlet av overordnede domstoler ved at adgangen til klage og anke (tidligere kjæremål) er benyttet i stor grad av partene i disse sakene. Til tross for de relativt betydelige kostnadene og begrensede muligheter til fri rettshjelp, har skyldnere i stor utstrekning gått videre med avgjørelser de har vært misfornøyd med. I enklere saker kan det være aktuelt for økonomisk rådgiver å gi skyldnere veiledning på dette området. Dette gjelder også klage på namsmannens handlemåte i gjeldsordningssaker.

Fagartikkel

Som den klare hovedregel kan beslutninger tatt av namsmannen og domstolene påklages eller ankes vider oppover i domstolsystemet. Dette gjelder også i saker etter gjeldsordningsloven. Imidlertid inneholder gjeldsordningsloven del svært praktiske særregler og unntak fra hovedreglene på dette området. Videre vil reglene om den begrensede prøvedgang som Høyesteretts ankeutvalg må følge i såkalte videre kjæremål³ stå sentralt i herværende sammenheng, noe som skyldes at gjeldsordningssaker som hovedregel skal avgjøres ved kjennelser. Den følgende fremstillingen vil i hovedsak dreie seg om disse to temaene.

Klage og anke i søknadsfasen

Den som er misfornøyd med namsmannen avgjørelse om å avslå åpning av gjeldsforhandling etter gol. § 2-6 kan som nevnt foran i første omgang be namsmannen omgjøre sin beslutning. Dette har namsmannen adgang til, jf. tvfbl. § 5-15, som også gjelder i gjeldsordningssaker, jf. henvisningen i gol. § 7-5. Namsmannens beslutning kan dessuten påklages av skyldneren til tingretten og videre oppover i domstolsystemet, jf. tvfbl. § 5-16. Dette koster ett rettsgebyr (i 2016 kr. 1 025). Domstolens avgjørelse vil da gå ut på å stadfeste namsmannens beslutning eller oppheve den. Det er kun holdbarheten i namsmannens avslagsavgjørelse som da prøves. Ved en opphevelse vil namsmannen få saken tilbake ("hjemvist") og må ta stilling til den pånytt. Kjennelsen om opphevelse skal begrunnes, og retten vil i begrunnelsen normalt ha forklart hvilke feil den mener beslutningen lider av. Den rettsoppfatning som fremkommer i den overordnede avgjørelsen må namsmannen (og eventuelt den underordnede domstolen) legge til grunn for sin nye beslutning.

Klage og anke i åpningsfasen

Namsmannens avgjørelse om å åpne gjeldsforhandling kan påklages til tingretten av *kreditorerne* innen en uke etter at varsel om åpning *er sendt*, jf. gol § 3-1 fjerde ledd. Dette er en meget kort frist som ble innført samtidig med at namsmannen fikk adgang til å åpne gjeldsforhandlinger. Med normal postgang vil derfor kreditorerne kun ha fem-seks dager på seg til å beslutte om klage skal inngis. Det avgjørende vil være om klagen er *avsendt* innen fristen.

Skyldneren kan ikke påklage en åpningsavgjørelse i sin favør, noe denne heller ikke har noen grunn til. Dersom namsmannen imidlertid setter vilkår for å åpne, kan skyldneren klage til tingretten over denne

³ Jf. tvisteloven (90/2005) § 30-6 (tidligere tvml. § 404).

avgjørelsen, jf. gol. § 3-1 fjerde ledd annet punktum. Namsmannens avslag etter gol. § 2-6 kan også påklages til tingretten av skyldneren, men ikke av kreditorene, noe de ikke vil ha grunn til. *Tingrettens* avgjørelse om å åpne gjeldsforhandlinger er endelig, jf. gol. § 3-1 fjerde ledd tredje punktum. Tingrettens avgjørelse om å sette vilkår for åpning kan påklages av skyldneren, men ikke av kreditorene. Tingrettens avgjørelse om å nekte åpning kan påklages av skyldneren, men ikke kreditorene.

Klage og anke ved frivillig og tvungen gjeldsordning

Loven fastslår i § 5-1 fjerde ledd fjerde punktum at namsmannens avgjørelse om å forlenge gjeldsordningsperioden ikke kan bringes videre til tingretten verken av skyldneren eller kreditorene. Dette gjelder enten perioden forlenges eller nektes forlenget. For det andre sies det i § 5-4 annet ledd tredje punktum at en kjennelse som nekter stadfestelse bare kan påkjæres av skyldneren. Dette betyr at en kjennelse som *stadfester forslaget* kan ankes på vanlig måte. I praksis vil det likevel bare være kreditorene som har ankerett i slike tilfeller, idet en part normalt ikke kan anke en avgjørelse hvor vedkommende har fått fullt medhold.

En kjennelse har som nevnt ovenfor virkning fra den er avsagt og en gjeldsordning må iverksettes så snart den er stadfestet. Det er ikke nødvendig å vente på rettskraft. Merk at dersom det kommer en kjennelse som opphever *stadfestelseskjennelsen*, betyr ikke det at *gjeldsordningen* er opphevet. Skyldneren kan derfor fritt søke på nytt igjen, uten de begrensinger som rammer den som har hatt gjeldsordning tidligere, jf. § 1-4 tredje ledd. Når gjeldsforhandlingsperioden er over, kan stadfestelse ikke lenger skje. Saken må da eventuelt igangsettes på nytt. En vedtakelse av frivillig gjeldsordning kan selvsagt ikke påankes.

Anke til lagmannsretten

Twisteloven (lov 90/2005) inneholder i kapittel 29 bestemmelser om anke til lagmannsrett. I henhold til § 29-1 kan bl.a. avgjørelser fra tingrettene ankes videre til lagmannsrettene. Dette gjelder også, med de begrensninger gjeldsordningsloven inneholder, kjennelser i gjeldsordningssaker. Iht. til § tvl. § 29-3 kan både feil i bevisbedømmelsen, rettsanvendelsen og saksbehandlingen være ankegrunn. Lagmannsretten har dermed "full" prøvelsesadgang og kan vurdere alle sider ved tingrettens behandling. Ankefristen er 1 måned fra forkynnelse. Det er som hovedregel bare krav avgjort av tingretten som kan ankes. Nye krav kan i svært begrenset grad trekkes inn i saken, jf. tvl. § 29-4. Det bestemmes videre i § 29-8 at alle som vil bli berørt av den endring som anken angår, skal gjøres til motparter. En skyldner som anker en avgjørelse i en gjeldsordningssak må dermed gjøre alle sine kreditorer til motparter. Anke til lagmannsrett skjer ved at det avfattes en ankeerklæring som må fylle formkravene i § 29-9. Skyldneren kan selv fylle ut og sende inn ankeerklæringen, som skal gå via den domstol som har avsagt den avgjørelse som påankes. Den ankende part har krav på veiledning om utfylling av ankeerklæring og skal gis anledning til å rette eventuelle feil (§ 29-10).

Lagmannsrettens avgjørelse kan anta ulike former, jf. tvl. § 29-23. Den kan ved anke over realiteten (avgjørelsens innhold) gå ut på at ankes *forkastes*. Den påankede avgjørelse blir da stående. I en gjeldsordningssak kan dette for eksempel skje dersom lagmannsretten er enig med tingretten i at gjeldsforhandling ikke skal åpnes. Dette beskrives som at anken ikke kan "føre frem". Dersom lagmannsretten mener at det er begått saksbehandlingsfeil vil det skje en *opphevelse* av den opprinnelige avgjørelsen. I gjeldsordningssaker kan dette for eksempel være tilfelle dersom det ikke er drøftet om åpning av gjeldsforhandling vil virke støtende. I tilfeller hvor den ankende part gis medhold, vil kjennelsen bli opphevet dersom lagmannsretten ikke har tilstrekkelig grunnlag for å avgjøre realiteten, eller ny realitetsavgjørelse vil bli avsagt dersom tilstrekkelig informasjon foreligger. Ingen av disse avgjørelsesformene er uvanlige i gjeldsordningssaker. Dersom lagmannsretten etter anke fra en skyldner for eksempel ser at vedkommende åpenbart er varig betalingsudyktig, men ikke vet om det finnes andre hindre for gjeldsordning, vil lagmannsretten måtte ty til opphevelse. Dersom saken er så godt opplyst at lagmannsretten har grunnlag for å prøve de øvrige vilkårene, vil den normalt sørge for å åpne gjeldsforhandling.

Endelig bestemmes i tvl. § 29-24 at saken skal sendes tilbake til ny behandling ved opphevelse og at tingretten da skal følge den rettsoppfatning som lå til grunn for lagmannsrettens opphevelse. Har det etter at tingrettens kjennelse ble avsagt inntrådt endrede forhold, har lagmannsretten også adgang til å ta hensyn til dette i den utstrekning det påberopes av partene, men lagmannsrettens prøvelse er som nevnt i utgangspunktet begrenset til å overprøve tingrettens avgjørelse slik den foreligger. I en sak om opphevelse av gjeldsordning etter mislighold kan det for eksempel tas hensyn til hvordan skyldneren har opptrådt i tiden etter opphevelsen i tingretten. Dersom vedkommende da for eksempel har betalt seg à jour, kan retten legge vekt på det ved ankebehandlingen. Det er betydelige kostnader ved anke til lagmannsrett, 6 ggr. Rettsgebyret, i 2016 altså kr 6 150.

Anke til Høyesteretts ankeutvalg

Situasjonen er noe annerledes når en gjeldsordningssak behandles av Høyesteretts ankeutvalg (tidligere kjæremålsutvalg). Dette vil være en såkalt "fortsatt anke", noe som altså betyr at saken har vært anket før og dermed behandlet to ganger før i rettsapparatet. Mange av de samme reglene som gjelder for anke til lagmannsretten vil gjelde her også men det finnes noen viktige unntak. Etter en særlig bestemmelse i tvl. § 30-9 kan ankeutvalget konkludere med at anken klart ikke kan føre frem. Dette betyr at anken kan forkastes eller avvises uten noen nærmere begrunnelse.

Saken er imidlertid dermed ikke behandlet mer lemfeldig eller overfladisk enn saker som begrunnes. Regelen gir kun en adgang til en forenklet utforming av kjennelsen. En slik kjennelse har derfor i prinsippet like stor rettskildeværdi som en begrunnet kjennelse. Men den manglende begrunnelsen gjør selvfølgelig at det kan være vanskelig å få tak i hva som er påanket uten å ha tilgang til ankeerklæringen.

Viktigst i forhold til gjeldsordningssaker, er imidlertid den såkalte begrensede prøvelsesadgang. I henhold til tvisteloven § 30-6 (tidl. tvistemålsloven § 404) kan utvalget i praksis bare prøve saksbehandlingen og lovtolkningen eller "den generelle rettslige forståelsen av en skreven rettsregel" som det nå heter i tvisteloven. Utvalget er således avskåret fra å prøve lagmannsrettens avgjørelse av sakens faktiske side – dette gjelder både bevisbedømmelse og regelanvendelse (den såkalte konkrete rettsanvendelse) på det foreliggende faktum. I praksis har utvalget etter dette stort sett begrenset seg til å vurdere om det er gjort en forsvarlig lovtolkning med hensyn til relevansen av de momenter som er trukket inn i vurderingen, samt om vurderingen er omfattende nok. Det er av overordentlig stor betydning ved studier av kjennelsene fra ankeutvalget, å være klar over at den innbyrdes vektleggingen av de relevante momenter ikke er prøvet.

Angrep på anvendelsen av bestemmelser som er utpreget skjønnsmessige blir ofte forkastet av ankeutvalget. Det er imidlertid ikke alltid helt enkelt å trekke grensene for prøvelsesadgangen.

Utvalget vil videre ha kompetanse til å prøve om lagmannsretten har tatt et riktig rettslig utgangspunkt for sin konkrete lovanvendelse og om normene for vurderingen som er gjort er korrekte. Om "støtendevurderingen" uttalte utvalget i Rt-1994-429 at; "lagmannsrettens utgangspunkt er riktig. Det skal etter lovens § 5-4 første ledd (a) foretas en vurdering av om stadfestelse av den foreslåtte gjeldsordning vil "virke støtende". Det er ikke grunnlag for å anta at lagmannsretten ved sin vurdering har bygget på en uriktig norm. Selve den konkrete vurdering kan utvalget ikke prøve i et videre kjæremål. I namsrettens kjennelse, som lagmannsretten har sluttet seg til, nevnes de momenter som har vært bestemmende for av avgjørelsen."